

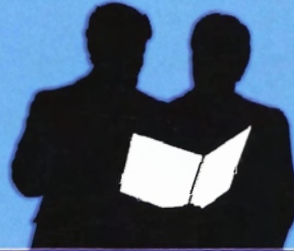

TÜRKİYE KAMU-SEN

TÜRKİYE KAMU ÇALIŞANLARI SENDİKALARI KONGFEDERASYONU

**DEMOKRATİK YÖNETİMİN
BİRİNCİ ADIMI**

BİLGİ EDİNME HAKKI

Dr. Gürsel ÖZKAN

ANKARA 2004

TAKDİM

Türk Milleti tarih boyunca kurduğu tüm devletlere sonsuz güven ve sadakatle bağlı kalmıştır. Büyük mücadeleler sonucu, yüzbinlerce şehit vererek kurduğumuz ve tüm dünyaya vatan toprağı olduğunu bir kez daha haykırdığımız coğrafyada, Türkiye Cumhuriyeti'ne de aynı sevgi, güven ve sadakati göstermiştir.

Başta devletimizin kurucusu olan M.Kemal Atatürk olmak üzere, tüm kurucu kadro da millet ile bütünleşerek, daha aydınlık geleceklere ulaşmak için gerekli reformları gerçekleştirmiştir.

Bu reformların temeli, millettten alınan güç ve karşılıklı güvene bağlı olarak vatandaşlık hukukuna dayandırılmıştır. Nitekim devletimizin kuruluş yıllarında yakaladığımız büyük coşku, kalkınma ve modernleşmede kazanılan ivme, vatandaşın ve devletin birbiriyle barışık olarak aynı amaca yönelik hareket etmesiyle sağlanabilmiştir.

Ancak; ilerleyen yıllarda ne yazık ki bu ideal yapı, aynı şekilde sürdürülememiştir. Muasır medeniyet seviyesi olarak kabul edilen batının sosyal ve toplumsal değerlerinin Türk Milleti'ne hiç değiştirilmeden tatbik edilmesi yanlına düşüldüğü için; toplumumuzda daha önce yazılı olmayan, geleneksel kurallarla sağlanan düzen bozulmaya başlamıştır.

Toplumumuzun kendi gelenek ve göreneklerinden aldığı ve yazılı olmayan sosyal kurallar olarak belirlediği normların bir bir terk edildiği ortamda, toplumu düzenleyen her kuralın, hukuki alanda belirlenmesi ve yazılı hukuka dönüşmesi gerekliliği doğmuştur.

Geleneksel anlayış ve normların terk edilerek, hukuki normlara bağlı bir toplumsal düzenin kurulmaya çalışıldığı zaman da; hukuksal boşluk görülen her alanda bazı ard niyetli kimselerin bu boşlukları suistimal ettiklerini görmekteyiz.

Son dönemde toplumda görülen hızlı değişim, toplumsal tabandan etkilenmemesi mümkün olmayan kamu yönetimine de yansımıştır. Toplumun kendi içinde yaşadığı değişim ve buna bağlı dejenerasyondan kamu yönetimi ve bürokrasi de nasibini almıştır.

Gelişen süreçte millet, vatandaş olma sorumluluğundan mümkün olduğunca kaçarken, devlet de artık vatandaşına şüphe ile yaklaşmaya başlamıştır. Bu nedenle devlet, vatandaşın talep ettiği en basit hizmet ve bilgiyi, güvenliğinden endişe ederek saklamıştır. Bu gizlilik ortamı içinde de bürokrasiyi kendi çıkarları için kullanma eğilimleri artmış, toplumla devlet arasında paranoya boyutlarına ulaşan bir şüphe ve güvensizlik ortamı doğmuştur. Bu süreçte birey-devlet ilişkilerinde hakim unsur olan vatandaşlık hukuku yavaş yavaş terk edilerek yerine alt kimlik unsurları, etnik köken, mezhep, hemşerilik, akrabalık gibi vatandaşlık ilişkisinin dışında kimlikler belirleyici olmaya başlamıştır.

Kişisel ilişkilerde olduğu gibi toplumla devlet arasındaki ilişkilerde de belirleyici unsur iletişimdir. Toplumun devletine olan sadakat ve güvenini yeniden kazanması, vatandaşlık bilincine tekrar kavuşarak, vatandaş olma yükümlülüğünü severek ve isteyerek yerine getirmesi için devletin ve bürokrasinin de vatandaşına güvenmesi ve faaliyetlerinde şeffaf olabilmesi için toplumla devlet arasındaki iletişimin geliştirilmesi şarttır.

Bu nedenle; Türk kamu yönetiminde yeni bir çığır açacağına inandığımız Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun, birey ile devletimiz arasında kaybolmaya başlayan sadakat ve güven unsurlarını yeniden tesis ederek, şeffaf bir yönetim anlayışı getireceği kanısındayız. Bu kanunla birlikte vatandaşlığın gerektirdiği sorumluluğun yanında, vatandaş olmanın haklarından da daha fazla yararlanacak olan milletimizin, kuruluş yıllarında olduğu gibi, devletine aynı sadakatle bağlanarak, büyük bir gayret ve azimle yeniden devletimizi muasır medeniyetler seviyesine çıkaracağına olan inancımız sonsuzdur.

Türkiye Kamu Sen Genel Başkanı
Bircan AKYILDIZ

ÖNSÖZ

***“Bilen yapar, bilmeyen öğretir.”
İngiliz özdeyişi.***

Bu özdeyişi, yargıçlar “bilenler” ve kendim “öğreten” için sık sık kullanmışımdır. Hatta, yakın bir geçmişte, Danıştay üyeliğim için öneri aldığımda, bu gerekçeyi ileri sürerek, “yargıçlık”tan korktuğumu, çünkü “öğretme”nin “yapmak”tan çok daha kolay olduğunu söylemiştim. Alçakgönüllülük tasladığımı sanmışlardı, ama söylediğim gerçektir ve benim için hala gerçektir.

“DEMOKRATİK YÖNETİMİN Birinci Adımı BİLGİ EDİNME HAKKI”nı gördüğümde, özdeyişin “erga omnes”, yani her zaman ve her yerde geçerli olamayacağını anladım.

Bu kitap, bilinçli herkesin elinin altında bulundurması gereken bir çalışmadır. Zira, eğer hepimiz, bilinçli ve titizlikle bu “hak”ka sahip çıkmaz isek, ülke, aslında o yönde koşması gerekirken “Günüşığında Yönetim”e doğru değil koşmak, atması gereken ilk adımları bile atamaz.

Yazar, “Günüşığında Yönetim”in temeli olan “Yönetmelik Yasası” için başlattığım çalışmalara da, büyük bir kısmı benimle birlikte olmak üzere, aktif biçimde katılmıştır. Şimdi, bu eserin o çabalara hiç olmazsa manevi bir destek olacağını umuyorum ve içten diliyorum.

Bu duygularla Yazarı kutluyor ve bu yayının hepimiz için hayırlı ve uğurlu olmasını diliyorum.

Çırağan, 19 Temmuz 2004

Prof. Dr. İlhan ÖZAY

*İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
İdare Hukuku Anabilim Dalı Başkanı
İdare Hukuku ve İlimleri “Ord. Prof. Dr. Sıdık Sami ONAR”
Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü.*

SUNUŞ

Başbakanlık Müsteşarlığının uygun bulmasıyla 1996¹ yılında başlatılmasını sağladığım, “**İdari Usul Yasasında Düzenlenecek Hususlar**” konulu proje,² ülkemiz bakımından bilgi edinme hakkının düzenlenmesi ve yönetimde açıklığın sağlanmasına yönelik yasal³ düzenleme girişimi açısından bu anlamda atılmış ilk önemli adımdır⁴.

Bu adımın devamı olarak, Prof. Dr. İl Han ÖZAY’ın bilgi edinme hakkı ve karar organlarının kurul hâlinde yaptıkları toplantıların açıklığının İdari Usul Kanunu kapsamında geniş bir biçimde yer alması gerekliliğine ilişkin önerisinin, Başbakanlıkça da uygun görülmesi üzerine, “**İdarî Usul Kanunu Tasarısı ve Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Tasarısı ile Bazı Reform Niteliğindeki Kanun Tasarılarının Hazırlanmasına**” ilişkin çalışma gurubu⁵ oluşturulması, bilgi edinme hakkının yasal olarak düzenlenmesi bakımından somut gelişme olmuştur.

Bu çalışma gurubundan bağımsız olarak “Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Tasarısı Taslağı” adı altında Başbakanlık tarafından hazırlanmış olan Taslak ile mevcut “İdari Usul Kanunu Ön Taslağı”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Ana bilim dalı öğretim elemanlarının katkılarıyla, “İdari Usul ve Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Tasarısı Taslağı” adı altında oluşturulan yeni “çalışma gurubu” tarafından birleştirilmiştir

¹İdari Usul Yasası hazırlığına ilişkin çalışmalar, Danıştay Tetkik Hakimliği kadrosunda 3056 sayılı Yasa uyarınca Başbakanlıkta görev yaptığım dönemde, Başbakanlık Müsteşarlığının **23.10.1996 gün ve B. 02.0.İGB/16-710-530 sayılı OLURU** ile bu konuda yasa çalışması için görevlendirilmem üzerine 23. 10. 1996 tarihinde tarafımdan başlatılmıştır.

²Prof.Dr. Süleyman ARSLAN’ın vefatından sonra Prof.Dr. Zehra ODYAKMAZ, Yrd.Doç.Dr. Bahtiyar AKYILMAZ, Yrd.Doç.Dr. Murat SEZGİNER ile birlikte oluşturduğumuz kurul tarafından hazırlanan ve **31.03.1998** tarihinde Başbakanlığa sunulan **İdarî Usul Kanunu Ön Taslağı** ile tamamlanan Proje kapsamında; müstakil daire başkanları, kurum ve kurul başkanları, genel müdürler, müsteşar yardımcılar, müsteşarlar, rektörler ve valilerin bizzat doldurmaları sağlanan ve 30 sorudan oluşan “**Araştırma Anketi**” hazırlanmış ve 17-18 Ocak 1998 tarihlerinde yerli ve yabancı idare hukukçuları, Danıştay ve kamu kurum ve kuruluşlarının katılımı ile “**T.C. Başbakanlık İdarî Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu**” gerçekleştirilmiş, ayrıca yabancı “**İdarî Usul Kanunları**”nın da incelenmesi yapılmıştır.

³Anayasal düzeyde ise, Anayasaya bir madde eklenmesine yönelik Basın Konseyinin 1990 yılında, Anayasanın 25. maddesinden sonra gelmek üzere; 25/A maddesi olarak, “Herkes gerçekleri öğrenme ve bilgi edinme hakkına sahiptir. Devlet, bu hakların gerçekleşmesini sağlayacak tedbirler alır” şeklindeki önerisi olmuş, ancak gerçekleşme şansı bulamamıştır. EKŞİ Oktay, “Anayasa ve İnsan Hakları Bağlamında Bilgi Edinme Kanunu”, Bilgi Edinme Hakkı Paneli, Ankara 5 Mayıs 2004, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 62, Ankara 2004, s.4

⁴1960’ların başlarında Türk uzmanlarınca hazırlanan “MEHTAP (Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırma Projesi) Raporu” adıyla bilinen reform teklifleri kamu idaresinin “özellikle merkezi idarenin” yapısal düzenlemelerine eğilmiş, idarenin dışa açılması ya da halkla ilişkilerinin düzeltilerek hizmet kalitesinin artırılması veya belli bir usul kurallarına bağlı olarak çalışması üzerinde durulmamış, 1971’de oluşturulan “İdari Reform Danışma Kurulu” nun raporu ise, geçmiş raporların bir değerlendirilmesi niteliği taşımıştır. 1991 yılında hazırlanan “KAYA (Kamu Yönetimi Araştırma) Projesi” de, bazı farklılıklara rağmen MEHTAP Raporuyla aynı niteliklere sahip bulunmakta ve esas itibarıyla bürokratik özellikler içermektedir.

⁵**Başbakanlık Müsteşarlığının 5.3.1998 günlü OLURU** gereğince, Prof. Dr. İl Han ÖZAY’ın yönlendirmesi ile dönemin Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı ÖMER KAYIR koordinatörlüğünde, benim de üye olarak görev yaptığım Çalışma Grubu ile İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku öğretim elemanları tarafından bu metinler birleştirilmiştir.

İdarî Usul ve Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Ön Taslağı adı altında Üniversitelerimizin Hukuk, İktisadî ve İdarî Bilimler ve İletişim Fakülteleri ile bütün basın ve yayın organlarına gönderilmiş, 100'den fazla kişi ve kuruluşun Taslak hakkında bildirdikleri görüş ve önerilerin de değerlendirilmesi yapılarak, "İdarî Usul ve Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Taslağı" adı altında **15.2.1999 tarihinde** tamamlanarak tarafımdan Başbakanlığa sunulmuştur.

Bu çalışmalardan sonra, idari usul ile bilgi edinme hakkına ilişkin Tasarı metninden İdari Usul bölümü ayrılarak Bilgi Edinme Hakkı adı altında Adalet Bakanlığınca hazırlanan tasarı **4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu** olarak **24.10.2003 gün ve 25269** sayılı Resmi Gazetede yayımlanmak suretiyle yasalaşmıştır⁶.

Yönetimin bir yasal düzenleme olmadan gizlilik geleneğinden vazgeçip açık yönetime dönüşmesi, mevcut yapısı ve geleneksel alışkanlığı ile gerçekleştirmesi mümkün olmayacağından, tek çıkar yol "bilgi edinme hakkının" kabul edilmesi yöntemi ile yönetime yükümlülük getirilmesi idi.

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, hukuk devleti binasının tamamlanması için önemli bir adım olmuştur. Ancak hukuk devleti olmak için yasama ve yargı organları başta olmak üzere yürütme organında da yapılması gereken çok iş, alınması gereken büyük mesafe bulunmaktadır.

Ülkemiz için yapılacak olan, idarenin sürekli olarak uyumsuzluğa yol açacak bir davranış içinde olmasını önleyici yasal tedbirleri almaktır. Kuşkusuz ki sadece bilgi edinme hakkının yasal olarak düzenlenmiş olması yeterli olmayacaktır.

Bilgi edinme hakkının amacına ulaşabilmesi ve etkin kullanımının sağlanabilmesi için, öncelikle ve mutlaka 19 Kasım 2003 tarihinde Adalet Bakanlığınca Başbakanlığa sunulmuş bulunan Genel İdari Usul Kanunu Tasarısının yasalaşması ve yine özellikle Devlet Sırrı Hakkında Kanun Tasarısı, Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı ve Ticari Sırlar Hakkında Kanun Tasarısının yasalaşması zorunludur.

Belirtilmesi gerekir ki, yine de bilgi edinme hakkının kanun olarak düzenlenmesi yaşamsal öneme sahiptir. Ancak Bilgi Edinme Hakkı Kanunundan beklenen amacın gerçekleşmesi, bu hakkın önemine ve yararına inanmış bir idarenin varlığı ile mümkündür. İdare, bilgi edinme hakkının gereksiz olduğunu düşünmemeli, bir süs olarak görmemelidir. Bireylerin de böyle bir haktan henüz tam anlamıyla haberdar olduklarını söylemek pek mümkün değildir. Bu bilgilendirme işlevinin de idarenin bir görevi olduğu unutulmamalıdır.

Sonuçta, halkımızın böyle bir haktan haberdar edilmesi başta olmak üzere kamu görevlilerinin de yeni düzene uyum sağlaması için hem meslek, hem de yönetim psikolojisi açısından eğitilmesi zorunlu bulunmaktadır.

Özellikle belirtilmesi gerekir ki, bilgi edinme hakkının kabul edilmesinde Avrupa Birliğine üye adayı olmamız nedeniyle yapılan Anayasal değişiklikler başta olmak üzere gerçekleştirilen uyum çalışmaları etkili olmuştur.

Gönül arzu ederdi ki, Avrupa Birliğinin talepleri değil de, kendi toplumumuzun ihtiyacı olarak bu ve benzeri yasaların çıkarılması ve yasa değişikliklerinin yapılması yoluna gidilmiş olsaydı. Sosyal, siyasal, hukuki ve idari sorunları kendimiz tespit edip çözüme kavuşturmuş olsaydık, belki daha onurlu bir iş yapmış olurduk.

⁶ Bilgi edinme hakkının yasalaşmasında, 2002 yılında Ahmet İYİMAYA ve Birkan ERDAL'ın TBMM Başkanlığına sunduğu "Bilgi Edinme ve Verilere Ulaşma Özgürlüğü Raporu" nun da önemli katkısı olmuştur. TBMM Kütüphanesi, 2003/01484

Ama sonuçta böyle bir yasayı kabul etmiş olmamız, gerçekten yaşamsal derecede önemli aynı zamanda devrim sayılabacak nitelikte bir başarı olmuştur.

Kitap iki kısımdan oluşmuştur. Demokratik Yönetim ve Bilgi Edinme Hakkı başlıklı Birinci Kısım üç bölüme ayrılmış, Birinci Bölümde, Demokratik Yönetim konusunda bilgi verilmiş, demokratik yönetimin unsurları olan “Yönetimde Açıklık”, “Genel İdari Usul” ve “Bilgi Edinme Hakkı” genel olarak açıklanmıştır. Teorik bilgilerin yer aldığı Bilgi Edinme Hakkına ayrılan İkinci Bölümden sonra, Bilgi Edinme Hakkı Kanununun uygulanmasına ilişkin ayrıntılı bilgilerin açıklanması Üçüncü Bölümde yapılmıştır.

İkinci Kısımda, Bilgi Edinme Hakkı Kanununun tam metni ile genel ve madde gerekçelerine yer verilmiş, Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik ve Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılmasına İlişkin 2004/12 sayılı Genelge ile birlikte, ilgili mevzuat gerek uluslararası metinler ve gerekse ulusal metinler eklenmiştir.

Bu vesile ile; Kitaba önsöz yazarak beni onurlandıran Sayın Prof.Dr. İl Han ÖZAY’a, kitabın baskısını gerçekleştiren Türkiye Kamu-Sen Genel Başkanı Sayın Bircan AKYILDIZ’a, Türkiye Kamu-Sen Genel Sekreteri Sayın Fahrettin YOKUŞ’a, Türkiye Kamu-Sen Genel Mali İşler Sekreteri Sayın Önder Kahveci’ye, Türkiye Kamu-Sen Yönetim Kurulu’na, kitabı baskıya hazırlayan Üçboyut Reklam-Tanıtım Ltd. Şti’nden Şennur Akgül ile Selçuk Tuğcu’ya ve yoğun çalışma ortamıma rağmen fedakarlıklarını esirgemedi bana destek veren sevgili eşime teşekkür ederim.

Ankara, 5 Ağustos 2004
Dr. Gürsel ÖZKAN

TAKDİM	.I
ÖNSÖZ	.III
SUNUŞ	.IV

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	.1
-------------	----

BİRİNCİ KISIM

DEMOKRATİK YÖNETİM VE BİLGİ EDİNME HAKKI

Birinci Bölüm

DEMOKRATİK YÖNETİM

I. YÖNETİMDE AÇIKLIĞIN SAĞLANMASI	.15
A. BİREYSEL AÇIKLIK/DİNLENİLME HAKKI	.18
B. KAMUSAL AÇIKLIK/YÖNETİME KATILMA	.21
C. OMBUDSMAN VE YÖNETİMDE AÇIKLIK	.23
II. GENEL İDARİ USULÜN DÜZENLENMESİ	.24
III. BİLGİ EDİNME HAKKININ TANINMASI	.28

İkinci Bölüm

BİLGİ EDİNME HAKKI

I. BİLGİ EDİNMENİN TANIMI VE ANLAMI	.37
A. BİLGİ VE BELGE KAVRAMI	.37
B. BİLGİ EDİNMENİN ANLAM	.38
II. BİLGİ EDİNME HAKKININ ÖNEMİ	.41
A. BİR İNSAN HAKKI OLARAK BİLGİ EDİNME HAKKI	.44
1. Bilgi Edinme Hakkı ve İnsan Onuru	.47
2. Bilgi Edinme Hakkı ve Eşitlik İlkesi	.48
3. Bilgi Edinme Hakkı ve Hak Arama Özgürlüğü	.50
B. SAVUNMA HAKKI VE BİLGİ EDİNME HAKKI	.52
C. ADİL YARGILANMA HAKKI VE BİLGİ EDİNME HAKKI	.53
D. ÇEVRE HAKKI VE BİLGİ EDİNME HAKKI	.54
E. BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ VE BİLGİ EDİNME HAKKI	.61

Üçüncü Bölüm

4892 SAYILI BİLGİ EDİNME HAKKI KANUNU VE BİLGİ EDİNME HAKKININ KULLANILMASI

I. GENEL OLARAK	.64
A. BİLGİ EDİNME HAKKINDAN KİMLER YARARLANACAK?	.65

B. BİLGİ VEYA BELGE VERMEK ZORUNDA OLAN KURUMLAR	.66
C. BİLGİ EDİNME BAŞVURUSUNDA HANGİ BİLGİLER YER ALACAK VE BAŞVURU NEREYE/NASIL YAPILACAK?	.68
D. BİLGİ VERME ÖDEVİ NASIL YERİNE GETİRİLECEK?	.70
E. HANGİ TÜR BİLGİ VEYA BELGELER İSTENE BİLECEK?	.72
1. Kişisel Bilgiler	.73
2. Kamusal Bilgiler	.73
F. BİLGİ VEYA BELGELERE ERİŞİM NASIL SAĞLANACAK?	.74
1. Kopya/Örnek Alma	.75
2. Yerinde İnceleme, Not Alma, İzleme ve Dinleme	.75
G. YANLIŞ VEYA EKSİK BİLGİ VARSA BUNLARIN DÜZELTİLMESİ İSTENE BİLECEK Mİ?	.75
H. BİLGİ EDİNME BAŞVURULARINDAN ÜCRET ALINACAK MI?	.76
I. BİLGİ EDİNME DEĞERLENDİRME KURULUNUN GÖREVİ VE YETKİSİ NEDİR?	.76
İ. BİLGİ EDİNME BAŞVURULARININ GEREĞİNİN YAPILMASINDA KAMU GÖREVLİLERİNİN SORUMLULUĞU VAR MIDIR?	.77
J. YARGI DENETİMİNE KAPALI TUTULAN BİLGİ VE BELGELERİN DURUMU	.78
K. ARŞİVLERİN DURUMU	.79
II. BİLGİ EDİNME HAKKI KAPSAMINDA İSTENEMEYECEK/ELDE EDİLEMEMEYECEK BİLGİ VE BELGELER	.79
A. ÖZEL HAYATIN GİZLİLİĞİ	.82
B. TİCARİ HAYATA YÖNELİK GİZLİLİK	.85
C. DEVLET SIRLARI	.86
D. İSTİHBARATA İLİŞKİN BİLGİ VEYA BELGELER	.88
E. İDARENİN HAZIRLIK VE İÇ İŞLEYİŞİYLE İLGİLİ BELGELER	.89
F. BAŞKA YOLLARLA ELDE EDİLE BİLECEK BİLGİLER	.90
III. İDAREYE DÜŞEN YÜKÜMLÜLÜKLER	.90
A. BİLGİ EDİNME BİRİMLERİNİN KURULMASI	.90
B. TEKNİK TEDBİRLER	.91
C. BAŞVURUNUN KABUL EDİLMESİ, BİLGİ TALEBİNE CEVAP VERME YÜKÜMLÜLÜĞÜ VE SÜRESİ	.92
1. Başvuruların Kabul Edilmesi	.92
2. Başvurulara Cevap Verme Zorunluluğu	.93
3. Başvuruların Cevaplandırılma Süresi	.94
D. İŞLEMDE BAŞVURU YOLLARININ GÖSTERİLMESİ VE GEREKÇEYE YER VERİLMESİ	.95
E. YÖNETİM KİTAPÇIKLARININ BASILMASI	.96
F. YAZIŞMA MEMURUNUN KİMLİĞİNİN BELİRTİLMESİ	.97
G. RAPOR DÜZENLENMESİ	.97

IV. BİLGİ EDİNME TALEPLERİNİN REDDİ HALİNDE BİLGİ EDİNME DEĞERLENDİRME KURULUNA İTİRAZ DURUMU, İDARİ YARGIDA İPTAL DAVASI AÇMA YOLU VE BİLGİ EDİNME DEĞERLENDİRME KURULU ÖRNEK KARARLARI	98
--	----

A. BİLGİ EDİNME TALEPLERİNİN REDDİ HALİNDE BİLGİ EDİNME DEĞERLENDİRME KURULUNA İTİRAZ DURUMU VE İDARİ YARGIDA İPTAL DAVASI AÇMA YOLU . . .	98
B. BİLGİ EDİNME DEĞERLENDİRME KURULU ÖRNEK KARARLARI	99

İKİNCİ KISIM
BİLGİ EDİNME HAKKI KANUNU
VE
İLGİLİ MEVZUAT

I. BİLGİ EDİNME HAKKI KANUNU VE GEREKÇESİ	104
II. BİLGİ EDİNME HAKKI KANUNUNUN UYGULANMASINA İLİŞKİN ESAS VE USULLER HAKKINDA YÖNETMELİK	119
III. DİLEKÇE VE BİLGİ EDİNME HAKKININ KULLANILMASINA İLİŞKİN 2004/12 SAYILI GENELGE	135
IV. 2002/3681 DEVLET ARŞİVLERİNDE ARAŞTIRMA VE İNCELEME YAPMAK İSTEYEN TÜRK VEYA YABANCI UYRUKLU GERÇEK VEYA TÜZEL KİŞİLERİN TABİ OLACAKLARI ESASLAR'IN YÜRÜRLÜĞE KONULMASI HAKKINDA KARAR	138
V. İLGİLİ MEVZUAT	143
A. ULUSLARARASI METİNLER	143
1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi/Birleşmiş Milletler Evrensel Bildirgesi (Madde 19)	143
2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (Madde 8,10)	143
3. Avrupa İnsan Haları Şartı (Madde 11, 41)	143
4. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesininin 21 Şubat 2002 tarihli "Bilgi Edinme Hakkı" ile İlgili Tavsiye Kararı	144
5. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (Madde 4, 5, 6)	147
B. ULUSAL METİNLER (İLGİLİ HÜKÜMLERİ)	149
1. Anayasa (Madde 22,26, 40, 56, 74)	149
2. TBMM İçtüzüğü	151
3. 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun	153
4. 1136 sayılı Avukatlık Kanunu	154
5. 2872 sayılı Çevre Kanunu	154
6. 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun	155
7. 765 sayılı Türk Ceza Kanunu	155
8. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu	159

9. 213 sayılı Vergi Usul Kanunu	.162
10. 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu	.164
11.1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu	.165
12. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu	.165
13. 53 sayılı Devlet İstatistik Enstitüsünün Görev, Yetki ve Kuruluşu Hakkında Kanun	.165
14. 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu	.166
15. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu	.166
16. 5680 sayılı Basın Kanunu	.175
17. 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu	.177
18. 8/3/1990 Tarih ve 90/245 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla Kabul Edilen Güvenlik Soruşturması Yönetmeliği	.186
19. Çevresel Etki Değerlendirilmesi Yönetmeliği	.187
VI. KANUN TASARILARI	.200
A. GENEL İDARİ USUL KANUNU TASARISI	.200
B. TÜRKİYE HALK DENETÇİLİĞİ KURUMU KANUNU TASARISI	.222
C. DEVLET SIRLARI KANUN TASARISI	.232
D. TİCARİ SIRLAR KANUN TASARISI	.236
E. KİŞİSEL VERİLERİN KORUNMASI HAKKINDA KANUN TASARISI	.241
KAYNAKÇA.	.256

GİRİŞ

Gerek Cumhuriyet öncesi dönemde gerekse Cumhuriyet kurulduktan sonra Türk halkı; Devleti ile uyum içinde yaşamış, Devlet halkına güvendiği gibi halkta Devlete sadakat duymuş ve ona bağlı kalmıştır.

Cumhuriyet, Türk milletinin yirminci yüzyılın başında gerçekleştirdiği milli bağımsızlık savaşı ile kurulmuş, halk ile Devlet arasındaki karşılıklı güven, Türk bağımsızlık savaşının gerçekleştirilmesinde ve Cumhuriyetin kuruluşunda da esas olmuştur. Devlet milletin inanç temellerinden hareket etmiş, çağının geçerli tüm kurumlarından güç almış, ulus devlet esası, üniter devlet yapısı, milli egemenlik anlayışı gibi değerler sistemi, vatandaşlık hukuku üzerine bina edilmiştir.

Vatandaşlık temel eksenine oturtulan Devlet anlayışı, başta Mustafa Kemal ATATÜRK olmak üzere kurucu bütün milliyetçi kadroların halkla el ele vermesiyle millet ile bütünleşerek aynı ulusal geleceği birlikte kurmak için devrimci reformlar gerçekleştirilmiştir.

Devletleşme aynı zamanda devleti kurumsallaştırmayla ve tabii ki bir idari sistem ve anlayış geliştirmekle mümkün olabilir. Daha önce sık sık el değiştiren ya da uzun süreli bir devlet egemenliğine dönüşmede başarısız olan Türk Devlet hayatı, Osmanlı yönetimi ile birlikte süreklilik kazanmıştır. Ancak konumuz açısından önemli olan Tanzimat dönemecinden beri içerisinde bulunan durumdur.

Tanzimatla birlikte, bürokrasinin⁷ güçlenmesinin en önemli nedeni, batılılaşma hareketinin bürokratlarca yürütülmesi olmuştur. Aynı zamanda tarihsel olarak bakıldığında bu dönemde, Osmanlı Devletinin bir dağılma korkusu içinde olduğu ve dağılma korkusunun devleti güçlendirmeyi zorunlu kıldığı görülür. Devletin güçlenmesi kurumsallaşma yoluyla gerçekleştirildiğinden, bürokrasinin güçlenmesi de doğal bir sonuç olarak ortaya çıkmıştır.

Osmanlı Devlet yapısının temelinde, merkezi otoritenin koyduğu kurallara göre yetiştirilen sadık kapı kullarının oluşturduğu merkezi bir bürokrasinin var olduğu bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Osmanlı Devletinin bürokratik yapısının temelini oluşturan kapı kulu sisteminin, devletin üst bürokrasi kadrolarını sağlamada başvurulan bir yöntem olduğu görülmektedir. Kapı kulu sisteminin temelini, Türk ve müslüman olmayan ailelerden devşirilenler oluşturmuştur.

Devşirme yöntemiyle oluşturulan profesyonel ordu ve üst bürokrasi, bürokrasinin müslüman halktan kopukluğunu sağladığı gibi özellikle Anadolu'daki Türk aristokrasisine karşı da bir fren⁸ niteliği taşımıştır.

Devşirmeler küçük yaşlarda ailelerinden kopmanın da etkisiyle içinden geldikleri sosyal kesimler karşısında statü farklılığı yaşamak durumundaydılar. Burada hem kendi mensup olduğu sosyal kesitten elde ettiği konum itibarıyla farklılaşma hem de gayrimüslim kökenli ailelerden gelmenin müslüman halk ile araya koyduğu bir üstü kapalı mesafe sözkonusuydu.⁹ Böyle bir durum Osmanlı üst-bürokratlarının kendine en yakın olarak devleti görmesi, kendini devlete sadık ve devletten vazgeçemez bir konumda hissetmesi, ona hizmeti halka hizmete tercih

⁷ Bürokratik yönetim ve Türk bürokrasisinin yönetim anlayışı hakkında daha geniş bilgi için bakınız. ÖZKAN Gürsel, Demokratik Yönetime Geçiş-21. Yüzyıl Türkiyesi İçin Bir Kanun Önerisi, Tutibay Yayınları, Ankara 2001, s.52-67

⁸ MARDİN Şerif, Türk Modernleşmesi, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1995, s.179

⁹ DOĞAN İlyas, "Yönetilenlere Katılım Yollarının Kısıtlanması Güçlü Devlet Anlamına Gelir mi?", T.C. Başbakanlık İdarî Usûl Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998, s.136-137

etmesi sonucunu doğuracaktır¹⁰.

Kapı kulu bürokrasi anlayışı halka kapalı bir sosyal sınıfın oluşmasına yol açmış, bu aynı zamanda kendini halkın üstünde ve uzağında gören bir ortak görüşün de paylaşılması ile bürokrasinin bu yönde bir davranış içerisine girmesi sonucunu doğurmuştur. Bu nedenle devlet işlerinin yürütülmesinde halkın rolü ancak itaat etmeyle sınırlı ve edilgen olmuş, böyle bir anlayış halkın devlet yönetiminden uzak tutulmasında somutlaşmıştır.

Cumhuriyetin kök salması Osmanlı döneminde büyüyen kadrolar sayesinde gerçekleşmiş, girilen devrimlerin hayata geçirilmesi bu bürokratlar sayesinde mümkün olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti, esas olarak toplumu demokratikleştirmeyi değil modernleştirmeyi ana hedef seçmiştir. Dolayısıyla kamu yönetiminin tarzı ve üslubu da bu yaklaşımdan etkilenmiş ve modernleşmenin aracı olarak kanun ve ideoloji kullanılmıştır. Devrimler, asker ve sivil bürokratlar tarafından gerçekleştirilmiş ve ünlü Fransız siyaset bilimci Duverger'in sınıflandırmasıyla "modernleştirici tek parti" eliyle yürürlüğe sokulmuştur. Bu süreç Batıdaki demokratik gelişmenin tersine, siyasal kadroların bürokrasiyi yönlendirmesi yerine, sivil - asker bürokratların tek iktidar partisinin yönetimini ve dolayısıyla siyasal iktidarı ele geçirmesiyle gerçekleşmiştir.

Ancak unutulmaması gerekir ki, Atatürk'ün önderliğinde devlet hayatının tüm yönleri ekonomik, sosyal, siyasal ve özellikle hukuksal bakımlardan nakış nakış örülürken, bürokratlar da bu genel ruh halinin etkisi ile Türk halkının ve Türk vatanının her yönüyle imara muhtaç durumunun bilinci içinde görev yapmış, Cumhuriyet döneminde, Osmanlı Devleti döneminin aksine kamu yönetimi toplumdan soyutlanmış bir kesimin eline verilmemiş ve halka yakın bir yönetim anlayışı esas alınmıştır.

Tanzimat döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de, toplumdan bu yönde ciddi bir talebin yükselmemesi bürokrasiyi inisiyatif almaya zorlamış ve Türk bürokratları, Cumhuriyetin başlangıcında devralınan yönetim yapısı ve bürokrasi anlayışını sürdürmek zorunda kalmıştır. Kendi tarihsel birikimimiz yanında Fransız¹¹ ve Alman bürokratik geleneklerinin de katkısı ile Cumhuriyet döneminde de bürokrasinin gücünü koruduğu açıktır.

Cumhuriyetin başlangıç yıllarında Yüce ATATÜRK'ün oluşturduğu "milli/ulusal anlayış" ve "otorite" ile milli Türk devletin kurulmasında ve vatandaşlara eşitlik anlayışı içinde davranılmasında, bürokrasi çok önemli işlev görmüş, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda esas alınan millet ve vatandaşlık anlayışı, üniter ve ulus devlet yapısı, ulusal bilinç ve hedefleri, eğitim ve kültür politikası Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen yıllarda ve özellikle ATATÜRK döneminde başarıyla uygulanmıştır. Ancak ATATÜRK'ten sonraki yönetimler boyunca halk ile yönetim birbirinden uzaklaşmış, kendisini toplum karşısında güçlü ve önemli gören bürokrasi çağdaş gelişmelerin tersine elindeki bilgileri, belgeleri, veri ve istatistikleri ilgisinden ve halktan kaçırarak dosyalarında saklamış, kendi tekelinde bulundurmıştır.

Böylece idare, gizliliği kurumsallaştırarak, kamuoyundan gelecek muhtemel eleştirilerden de uzak kalmak suretiyle yıpranmak istememiş, özellikle son çeyrek asırdır idari işleyişte ortaya çıkan hatalar, kayırmalar, yolsuzluklar gibi belge ve olaylar hep gizli tutulmaya çalışılmıştır. Gizlilik, yöneticilere oldukça geniş bir hareket sahası oluşturduğundan, eleştiriden uzak bir

¹⁰KONGAR Emre, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Cilt I, 5. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1985, s.56-57

¹¹Ayrıntı için bakınız: YAYLA Yıldızhan, Anayasalarımızda Yönetim İlkeleri Tevsi-i Mezuniyet ve Tefrik-i Vezayif, Siyasal Bilimler Fakültesi Yayını, İstanbul 1982, s. 53

ortamda karar alıp uygulamak, diğer bir deyişle gizlilik zırrı içerisinde kapalı kapılar arkasından karar alıp yönetim işlevini yerine getirmek yöneticilerin işine de gelmiştir.

Gizlilik temel politika olarak benimsenince, yönetim; kendini dışa kapatmış ve içine girilebilirliği güçleştirmekte bir sakınca görmediği gibi bunu kendince haklı nedenlere de dayandırmıştır. Faaliyet alanıyla ilgili olarak, bireylerin veya kamunun ortak çıkarları gerektirse bile yaşamsal önemdeki bilgi ve belgelerin talep edilmesinde yönetimin gösterdiği ilk tepki, "yasak" sözcüğü olmuştur. Bu yasağın dayanağının ne olduğu, hangi mevzuat uyarınca gizli olduğu hiç önem taşımamaktadır.

Bütün bunlardan sonra diyebiliriz ki, Türk bürokrati Osmanlı geleneğinin de bir devamı olarak devleti ancak kendisinin denetleyebileceği¹² ve devleti ancak kendisinin koruyup geliştirebileceği görüşüne hep sadık kalmış, ülkemizde neredeyse her şeyin belirleyicisi olan devletin koyduğu hemen bütün kurallar yasaklamayı esas almıştır.

Türk yönetim anlayışının gizliliği kıskançlıkla uygulamasının yasal düzenlemeler dışında belli başlı nedenleri de bulunmaktadır.

Gizliliği meşru göstermek isteyen politika ve uygulamalardan en önemlisi, "resmi sır/devlet sırrı" kavramının arkasına sığınarak ileri sürülen "devlet menfaati" kavramıdır. Devlet menfaati kavramı, gizliliği haklı göstermek amacıyla kullanılan kavramların başında gelmektedir. Oysa devlet menfaatinin, devleti oluşturan insanlara karşı değil, uluslararası ilişkiler bakımından dışarıya karşı korunması gerekmektedir. Yine devletin kutsallığı, üstünlüğü ve yüceliği ile ilgili nitelermelerde bu uygulamanın diğer bir argümanını oluşturmaktadır. Devlet menfaati, devletin üstünlüğü ve kutsallığı gibi kavramlar, gizlilik/kapalılık konusunda ileri sürülen temel değer olarak karşımıza çıkmakta, halbuki esas amaç yöneticilerin kişisel konumlarının güçlendirilerek sürdürülmesi olmaktadır.

Nedeni ne olursa olsun yönetim yapımızın işleyişinde titizlikle korunan gizlilik, bir çok sosyal hastalığın sebebi olmakta, idare içindeki yolsuzlukların saklanması ortam hazırlamakta ve vatandaş bürokrasi karşısında savunmasız hale getirerek, ona karşı hiç te hukuki olmayan tutum ve davranışa yöneltmektedir.

Gizliliği haklı göstermeye çalışan diğer bir önemli nedende, yönetici ve memurların kendilerini kamuoyu ve halkın eleştirilerine karşı korumak istemeleri olmuştur. Kanunlarda gizliliğin kapsamı ve sınırları belirlenmediğinden, yasal düzenlemelerin yorumlanması ve neyin gizli ve neyin açık olması gerektiğine karar vermek ilgili kurumun yöneticisi ya da personelinin inisiyatifinde bulunmaktadır. Bu yorumlamada, mevcut politikaların yetersizliği nedeniyle ortaya çıkabilecek eleştirileri önlemek amaç olmakta, böylece yöneticiler kendilerinin kişisel konumlarının tartışılmasını engellemektedirler.

Gizli yönetim anlayışının nedeni sadece oluşturulmuş bulunan bürokratik uygulama ve geleneksel alışkanlıklar değildir. Bununla birlikte bu bürokratik uygulamaya yasallık kazandırarak güç veren belli düzenlemeler¹³ de bulunmaktadır.

¹²KONGAR, s.482

¹³Bu düzenlemelere, Kitabın ikinci kısmında ilgili mevzuat başlığı altında ulusal metinler "ilgili hükümleri" şeklinde ek olarak yer verilmiş olup, genel olarak Türk Ceza Kanunu madde120,132-138, 195, 198, 229, 364; Devlet Memurları Kanunu madde 15, 31, 117,118 ve 125/D-g; Vergi Usul Kanunu madde 5, 362; Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu madde 49; Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu madde 249; İdari Yargılama Usulü Kanunu madde 20; Devlet İstatistik Enstitüsü Yetki, Görev ve Kuruluş Kanunu madde 27; Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu madde 9; Güvenlik Soruşturması Yönetmeliği madde 3/D,12/C, 13, 15 şeklinde belirtebiliriz. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız. AKILLIOĞLU Tekin, "Yönetimde Açıklık-Gizlilik ve Bilgi Alma Hakkı", İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi "İHİD", Sayı:1-3, Yıl:4, 1983, s.3-6; GÖZÜBÜYÜK Abdullah Pulat, Türk Ceza Kanunu Açıklaması, Cilt: 1, İstanbul 1976, s.912-913

Hukumumuzda idarenin açıklığını belli koşullarla sınırlı olarak bilgi verme ödevini düzenleyen yok denecek kadar az da olsa bazı yasal düzenlemeler de vardı¹⁴.

Bu düzenlemelerde, bireysel hakları korumak amacıyla, idareye bazı şartlarda bilgi verme ödevi getirilmiştir. Ancak Anayasanın “düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti” başlıklı 26. maddesi, herkesin resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliği olduğunu hükme bağlarken, bir sonraki fıkrada, kapsamı belirsiz olan devlet sırrı, meslek sırrı ve özel hayatın gizliliğine bağlı sınırlamalar getirmektedir. Maddeye 2001 yılında eklenen, “düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla düzenlenir” hükmü, bilgi edinme hakkı ile ilgili olarak yasal düzenleme yapılması, bir anayasa emri olarak¹⁵ kabul edilmiştir¹⁶.

Ayrıca dilekçe hakkını düzenleyen 74. madde, vatandaşların kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetlerini yetkili makamlara ve TBMM’ne yazı ile iletme hakkını tanımaktadır. Yine aynı madde hükmünde, kendileri ile ilgili müracaatların sonucunun dilekçe sahibine ‘gecikmeksizin’ yazı ile bildirileceği belirtilmektedir. Her iki madde, her ne kadar doğrudan bilgi edinme hakkı ile ilgili değilse bile, teorik olarak, bir anlamda idareden bilgi alınabileceğine işaret etmektedir. Fakat ilgili kanunlarda devlet sırrı ve gizlilik ilkesinin sınırlarının belli olmaması ve yönetimin gizliliği geniş bir şekilde yorumlanması buna engel teşkil etmiştir.

Yıllar önce kapalı bir tarım toplumunu yönetmek ve ona hizmet götürmek için oluşturulmuş bulunan idari yapı, işleyiş düzeni ve bürokratik anlayışın, günümüz Türkiye’sinin ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak olduğunda kuşku yoktur.

Yaşadığımız dönemin sosyo-ekonomik ve demokratik gerekleriyle bağdaşmayan bu anlayışın değişmesi ve insanımızın sadece görev ve sorumlulukları bulunan “teba” olmaktan çıkıp, görev ve sorumluluklarının yanında yetki ve hakları da bulunan bir “birey” olarak kabul edilmesi ve bürokratik kültürün buna göre yeniden şekillenmesi bir zorunluluktur.

¹⁴Bunlar, 3194 sayılı İmar Kanunu uyarınca imar planlarının askıya çıkartılması, askı süresi geçtikten sonra kesinleşmesi ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu gereğince ihalelerin ilan yoluyla duyurulması örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun dosyaların incelenmesi başlıklı 20. maddesinde, gizlilik yoluyla idareye tanınan açıklık kapılarını kapama yetkisi, mahkeme aşamasında idari yargı denetimine açık tutulmuştur. 1580 sayılı Belediye Kanununun 56. maddesine göre, belediye meclis müzakereleri halka açıktır. Ancak, uygulamada isteyen herkes belediye meclis toplantılarına alınmamakta, bir çok belediye meclisinin toplantı salonunda, dinleyicilerin oturması için özel bir yer bile bulunmamaktadır. Gümrük Kanunu’nda, mükelleflerin beyanlarını kurallara uygun yapabilmesi için, önceden bilgilendirilmesi ve yolcuların gümrük işlemleri hakkında bilgi edinmelerinin bakanlıkça yapılacak yayınlar aracılığı ile sağlanması hükmü bağlanmıştır. Yine, 4667 sayılı Avukatlık Kanununun 2. maddesinde, ‘yargı organları, emniyet makamları, diğer kamu kurum ve kuruluşlarıyla kamu iktisadi teşebbüsleri, özel ve kamuya ait bankalar, noterler, sigorta şirketleri ve vakıflar, avukatlara görevlerinin yerine getirilmesinde yardımcı olmak zorundadır. Kanunlardaki özel hükümler saklı kalmak kaydıyla bu kurumlar, avukatın gerek duyduğu belge ve bilgileri incelemesine sunmakla yükümlüdür’ hükmü bulunmakta, ancak bu hüküm; sadece avukatlara yönelik bilgi ve belge toplama hakkını düzenlemektedir. 2872 sayılı Çevre Kanununun 30. maddesinde, çevreyi kirlüten ve bozan bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan gerçek ve tüzel kişilerin, idari makamlara başvurarak, bu faaliyetin durdurulmasını isteyebilecekleri belirtilmiştir. Buna göre zarar gören ve haberdar olan ayrımı yapılarak, başvuruda menfaat koşulunun aranmaması suretiyle çevrenin kirlenmesiyle herhangi bir ilişkisi olmayan veya sadece haberdar olanlara, idari makamlara başvuru hakkı tanımıştır. Anayasa’nın 74. maddesinde yapılan değişiklik ve bunun sonucunda 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun’da 4778 sayılı Yasa ile yapılan değişikliğin de önemli bir adım olduğunu belirtmek gerekir. Buna göre dilekçe hakkını sadece Türk vatandaşları değil, karşılıklılık esası gözetilmek koşuluyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar da kullanabilecektir.

¹⁵Anayasanın 40. maddesinin 2. fıkrasında 2001 yılında yapılan ‘Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır’ şeklindeki düzenleme de, “Genel İdari Usul Kanununun” anayasal dayanağını oluşturmaktadır.

¹⁶EKİCİ Şerafettin, “Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Üzerine”, Güncel Hukuk, Nisan 2004, Sayı: 4, s.18-21

Unutulmaması gerekir ki, yönetimin meşruiyetini sağlaması, yönetimde adaletli davranmaktan geçmektedir. Mevcut yönetim uygulamasında adaletin değil, adaletsizliğin geçerli olduğu, toplumu oluşturan tüm bireylerin aynı tutum ve davranışa muhatap olmadığı, ayrıcalıklı kişi ve gurupların var olduğu bir gerçektir.

Nitekim, kamu hayatında etkili olan belli güç odaklarının/ baskı guruplarının, kişi yada çevrelerin yönetimin içinde buldukları kendilerine yakın kişiler aracılığıyla, ne kadar kapalı ya da gizli olursa olsun idarenin aldığı veya alacağı kararlardan daha hazırlık aşamasında haberdar olduğu, hatta istekleri doğrultusunda karar alınmasını sağladığı, haklarındaki bilgi yada belgeyi hukuk dışı yöntemler ile her zaman elde ettiği, çıkarlarının gerektirdiği her türlü doküman, dosya ve kayıtların hem düzenlenmesini sağladığı hem de istendiği zaman ele geçirilmesini başardığı da bir olgudur.

Bu noktada söylenecek söz şudur: Türkiye, özellikle ATATÜRK döneminden sonra kötü yönetilmiştir. Kötü yönetim kavramı olarak, idarenin işleyişinde karşılaşılan yetersizlikleri ifade etmektedir. Bu yetersizlikler ise yönetimin işleyişindeki karışıklıkları, hataları, çelişkileri, vatandaş-memur ilişkilerindeki bozuklukları, rüşvet benzeri usulsüz uygulamaları, keyfiliği, önemsememeyi, gereksiz gecikmeleri ve şekli düzensizlikleri anlatmaktadır.

Mevcut idari yapımız, hukukun ve yasal olarak idarenin tarafsızlığını ve karar serbestisini özel çıkarların etkisine karşı korumaktadır. Ancak uygulamada çeşitli baskı gurupları, yönetim içinde buldukları kendilerine yakın elemanlarla, kararlardan hazırlık aşamasında haberdar olabilmekte ve kendi çıkarlarına kullanabilmektedirler. Bu nedenle, idaredeki gizliliğin, sonucu itibarıyla genel kamu yararının dışında, bazı gurupların özel çıkarlarına da hizmet ettiği bilinmektedir.

Bir idari işlemin hukuka aykırı olduğunun ortaya konması, uzun bir yargılama sürecini gerekli kılmaktadır. Böyle bir durumu bilen idareciler çoğu zaman bilerek hukuka aykırı kararlar tesis etmekte ve bu vesileyle kendilerinin ne kadar güçlü olduklarını bireye hissettirme yolunu tercih etmektedirler.

Bu durum toplumu, hak ve çıkarlarını elde etmek ve korumak amacıyla yönetimi etkilemek için arkadaşlık, dostluk gibi sosyal ilişkilerden yararlanmak ya da hukuk dışı araçlar kullanmak zorunda bırakmıştır.

Aracılık kurumu "tavassut", özellikle üst düzey yöneticilere yönelik olarak yoğun bir şekilde işletilmekte, bu müessesenin temel aktörlerini ise politikacılar ile iş takibini meslek edinmiş kişiler oluşturmaktadır. Özellikle aynı siyasal görüşü paylaşmak gibi ideolojik amaçlı, etnik köken ayrımı ve mezhep farklılığının ortak payda olduğu bu tür aracılığa, aynı bölgeden olmaya dayalı hemşehricilik esaslı kayırmacılıkta temel oluşturmaktadır. Yine, aynı okulu bitirmiş olmak, aynı cemaate mensup olmak gibi unsurlar da dayanışma amaçlı aracılık uygulamalarına örnektir. Sonuçları itibarıyla işin kısa sürede bitirilmesini sağlayan ve etkili olan aracılığın, mümkün olduğu oranda herkes tarafından kullanılmak istendiği de bilinmektedir.

İdarenin tarafsız ve adil davranmaması "adamı olanın işinin görülmesi" ve hukuk kurallarının sahipsizlere uygulanması, toplumun sessiz çoğunluğunda yukarıda belirtilen anlamda devlete sadakat krizine sebep olmakta, vatandaşlık anlayışında büyük bir erozyona yol açmakta, alınan kararların sadece nihai halini öğrenen ve bunu uygulamak zorunda kalan birey, çoğu karar, program ve projelere destek vermekte de çekimser kalmaktadır.

Bu yapı ve işleyiş, halkın yönetime karşı memnuniyetsizliğini artırmış, yönetim ile halk arasındaki ilişkileri bozmuş ve gerek devlet gerekse toplum açısından telafisi zor sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bilgisizlik, teslimiyetçiliği de beraberinde getirmiş, devlet ile halkın birbirinden uzaklaşmasına, toplumsal barışın bozulmasına, halkın devlete olan güveninin sarsılmasına yol açılmıştır.

Türk Ceza Kanunu'nun 44. maddesindeki "kanunu bilmemek, mazeret sayılmaz" kuralı, hukuk devleti anlayışına ve halka dayalı açık yönetim fikrine uygun düşmemektedir. Uygulamada kamu yönetimi, görevi olan hizmetleri üretmekte ve kendisinin uygun ve gerekli gördüğü kararları almakta, halkı ise bu hizmetleri kullanmak, kararlara uymak ve sadakat göstermekle yükümlü saymaktadır. Hâlbuki, cehalet ve ilgisizlik demokrasi için bir tehlike ve toplumsal barış için bir tehdit oluşturmaktadır.

"Ülkemizde, bireylerin hangi düzey ve aşamada olursa olsun, yönetimin karar alma sürecine demokratik yollardan ve hukuksal olarak katılabilme olanağı kesinlikle yoktur. Bu konuda Tanzimat ve o zamanların Fransa'sından esinlenen ilke, kural ve yöntemlere toz kondurulmamaktadır. Bu sürecin önceden belirlenmiş hiç bir yöntemi olmaması bir yana, izlenecek yolun yasalarla belli edildiği sayılı konularda bile buna uyulup uyulmadığını bilebilmek için keramet sahibi olmak gerekir. Yargı yerlerini bile yanıtlanabilir bakımından en etkili hukuksal konumda bulunan 'idare' karşısında bireyler gerçekten 'boynu kıldan ince' ve 'mazlum' durlar"¹⁷.

Türk kamu yönetimi; yapı, anlayış ve işleyiş yönünden üstlendiği görev ve yükümlülükleri yerine getirmekte yetersiz ve verimsiz kalmış, hizmetin yöneldiği toplum ve bireylerin istek ve beklentilerine duyarsız davranmış, bu yetmiyormuş gibi personeliyle, hizmetten yararlananlarla, idari faaliyetle doğrudan muhatap olanlarla, idari faaliyetler nedeniyle hak ve çıkarları etkilenenlerle sürekli uyumsuzluğa düşmüştür.

Bu süreçte, Cumhuriyetin esası ulus devletin temel değeri olarak vatandaş-yurttaş olma ölçütü ve birey Devlet ilişkilerinde vatandaşlık hukukunun hakim unsur olması, yavaş yavaş terk edilerek, yerine alt kimlik unsurları; etnik köken, mezhep, hemşehrilik, tarikat-cemaat mensubiyeti, aynı okulda okumuş olmak, akraba olmak gibi vatandaşlık ilişkisinin dışında ilkel toplumlara özgü kimlikler belirleyici olmaya başlamıştır.

Ülkemizdeki mevcut sistem, bu haliyle toplumu kendi düzeni içinde mutlu etmekten çok, sahte çözümlerle insanların kişilik yapısının gelişmesini engellemektedir. Sistemin tüm kurumları, küçük bir azınlığın anlık hassasiyetleri üzerine kurulmuş gibidir. Türk insanı, bütün çıkış noktalarının uzağında tutulmuş olmanın suskunluğu içindedir. Kendisi için siyasi karar mekanizmasına katılmak Anayasaca bir hak ve görev olarak kabul edilmiş olmasına karşılık, en temel konularda dahi tercih belirtmesi uygun görülmemekte, kendisine verilen bu sınırlı haklar ise beyni çeşitli yöntemlerle bulandırılarak geri alınmak istenmektedir.

Temel hak ve özgürlükler kaba kuvvete boyun eğmekte, rüşvet ve yolsuzluklar "Devlet Otoritesini" kemirmeye devam etmektedir. Bunun sonucunda da, aşınan ve yıpranan, milli irade olmakta ve bütün kurumları ile birlikte "Devlet" çökmektedir.

Gelinen noktada bu anlayış ile mevcut devlet ve toplum yapısını koruyarak vatan yaptığımız coğrafyada sonsuza kadar birlikte yaşama olanağının zayıflamış olduğu tüm toplum kesimlerine kabul edilmektedir. Artık toplum yönetimin, etrafını çeviren gizemi dağıtmasını, elindeki dosyaları ve arşivleri geniş bir şekilde açmasını, kapılarını halka açık tutmasını, faaliyetlerinin yönünü ve amacını anlatmasını, daha insancıl olmasını, vatandaşları sıcak karşılamasını ve nihayet karanlıkta kalan eylem ve işlemlerin, yanlış ve sebepsiz uygulamaların son bulmasını istemektedir.

ATATÜRK sonrası dönemde başlangıçta esas alınan değerler aşınmaya uğramış ve Türk insanı ulusal bağımsızlık savaşı yaparak kurduğu Devletinin, kötü işletilmesinden, sorunlara çözüm üretemememesinden ve kendisine hizmet sunma aracı olması gerekirken, bir baskı vasıtası

¹⁷ÖZAY İl Han, Günışığında Yönetim, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 2002, s.15

ve hak ve özgürlüklerine karşı silah olarak kullanılması gibi nedenlerle çaresizlik ve umutsuzluğa düşürülmüştür.

Bu anlamda, kamu yönetiminin dünyada ve ülkemizdeki değişim ve gelişmelere paralel olarak yeniden yapılanması gereksinimi her geçen gün artarak devam etmiş, kamu hizmeti ile ilgili Devlet görevlerinin yeniden değerlendirilmesi, idari teşkilatın küçük ama etkili ve işlevsel olması ve halkın yakınmalarını en aza indirecek bir yönetim anlayışının yerleştirilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

Ülkemizde halk ve idareyi birbiriyle yakınlaştırmak ve millet ile Devlet arasında karşılıklı güven ve sadakatin esas olduğu bir Devlet ve toplum yapısını yeniden kurmak, bir zorunluluk olarak ortaya çıkmış bulunmaktadır.

Buradaki yeniden kurmaktan kasıt, mevcut ulus devlet/ulusal egemenlik anlayışı, üniter devlet yapısı, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti ilkelerinin ve özellikle Cumhuriyetin Türk karakterinin değiştirilmesi veya terk edilmesi değil, tam tersine bu kurum ve ilkelerin güçlendirilerek Cumhuriyetin kuruluş esaslarına geri dönülmesi anlamındadır.

Yapılması gereken, dışarıya bilgi vermeyi reddederek, genel olarak bireylerin yasal düzenleme ve kararlara uymasının, kamu yararını gerçekleştirmek açısından yeterli olduğu düşüncesi-ne dayanan, geleneksel yönetim anlayışının terk edilmesidir. Diğer bir ifadeyle, bu mantık ve anlayışın değişime uğrayarak, yerini sistemin işleyişinden haberdar olan, halka bütünleşmeye önem veren ve çok üst düzeydeki devlet gizlilikleri dışında, her şeyin açıklanmasında bir sakınca görmeyen şeffaf bir yönetim anlayışına bırakmasının sağlanmasıdır.

Türk kamu yönetimi açısından devrim niteliğinde olan Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile, tek taraflı emretme mantığına ve otoritenin üstünlüğüne dayanan yönetim anlayışının, yerini iki taraflılık ve karşılıklılık esasına göre işleyen bir modele bırakması artık kaçınılmazdır. Bu modelde ilişkiler, eşitlik düzeyine gelecek, birey artık egemenlik altında olmaktan çıkacak ve yönetimle ilişkilerinde bir taraf, bir aktör statüsüne kavuşacaktır.

Bilgi edinme hakkı, aynı zamanda temel insan hak ve özgürlüklerinden olan “savunma hakkı”nın etkin olarak kullanılabilmesinin güvencesini oluşturacaktır. Çünkü mevcut uygulamada gerekli bilgi ve belgenin elde edilememesi nedeniyle, bireyler hak ve çıkarlarını gerek idare önünde gerekse yargılama aşamasında kullanamamakta ve aciz duruma düşmekte idiler. Artık bilgisizlik ve belgesizlik yüzünden mahrumiyetler sona erebilecektir. İdare kapalı kapılar arkasında “ben yaptım oldu” diyemeyecek, kendisini sorumlu ve duyarlı hissetmek ve buna uygun davranmak zorunda kalacaktır.

Bilgi edinme hakkı, esas itibarıyla Genel İdari Usul Kanunu kapsamında düzenlenmesi gereken bir hak ve özgürlüktür. Ancak bu şekilde yasalaşmış olması ile de idare ile birey arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi bakımından bireyin hak ve özgürlüklerinin idareye karşı korunmasında sağlayacağı katkı azalmayacaktır.

En önemlisi, bilgi edinme hakkı ile bireyleri tebaa durumundan çıkarıp sunulan kamu hizmetlerinden yararlanan statüsüne yükselten, demokratik yönetimin en önemli unsurlarından birisi gerçekleşmiş olacaktır. Böylece, demokratik yönetimin diğer iki unsuru olan bürokratik geleneğin kırılarak gizliliğin ve idarede kapalılığın “açık yönetim”e dönüşmesi ve idari usulün düzenlenmesi suretiyle idarenin karar alma sürecine ilgililerin “katılımının” sağlanmasına giden yol açılacak ve yasalaşmaları kolaylaşacaktır.

Demokratik Yönetimin birinci adımı olarak adlandırdığımız bilgi edinme hakkının yasalaşmış olması sayesinde, yönetimde açıklık ilkesinin yaşama geçirilmesi mümkün olacak, yöneticiler-yönetilenler ayırımına dayanan anlayışın terk edilerek, “pasif yönetilen eşya”dan “aktif vatandaş” anlayışına başka bir deyişle, kamu hizmeti sunanlar ve bunlardan yararlananlar ayırımına dayanan anlayışa geçilmesi sağlanabilecektir. Böylece, idarenin işlemleri, tutum ve davranışları hakkında kişilerin bilgilendirme ihtiyacı karşılanabilecek, artık vatandaşlar, gerekli bilgilere ve dokümanlara ulaşabilecek, doğruluğuna inandıkları ve ikna oldukları kararları kabullenebilecektir.

Ancak demokratik yönetimin belirtilen unsurlarının yasal olarak düzenlenmesi, ülkemizi gerçekten de demokratik bir yönetime kavuşturmaya yetmeyecektir. Her şeyden önce genel olarak insan kalitemizin yükseltilmesi ve tüm toplumda birey olma bilincinin gelişmesi gerekmektedir. Bürokratik kültürün ve yönetim anlayışının değişmesi ise hiçte kolay olmayacaktır. Bunun için yoğun bir eğitim çalışmasının yürütülmesi ve ciddi bir anlayış devriminin gerçekleştirilmesi kaçınılmazdır.

Anayasamızın 6. maddesinin 1. fıkrasında somutlaşan “egemenlik kayıtsız şartsız millettir” ilkesinin, günlük hayata yansımalarının ön koşulu, siyasal demokrasiden de önce yönetimde demokrasinin diğer adıyla “demokratik yönetim”in gerçekleştirilmesi bir zorunluluktur. Ancak demokratik yönetimi gerçekleştirmek için öncelikle ülkemizin “hukuk devleti” olmasını sağlamalıyız.

Hukuk devleti ise, “ *tüm faaliyetlerinde “adalet” ilkesine bağlı, düzeni halkın katkısıyla kurulan ve işleyen, insanı, onurlu ve sorumlu bir varlık olarak gören ve insanlığından gelen temel hak ve özgürlüklere sahip bulunduğu inanan, insanın temel hak ve özgürlüklerini nereden gelirse gelsin, her türlü saldırıya karşı koruyan, insanın temel hakları ile toplum düzeninin zorlayıcı gerekleri arasında, birini ötekine feda etmeden kalıcı bir denge kurabilen, tek elde toplanmasını önlemek üzere devlet kuvvetini, yetkileri önceden belirlenmiş ayrı organlar aracılığı ile kullanan, bütün işlemlerini yargı denetimi altında tutan, mahkemeleri tarafsız ve bağımsız olan ve yoksulu varlıkları güçsüzü güçlüye ezdirmeyen ve soydurmayan devlettir* ¹⁸”.

Bu tanımda yer verilen unsurların gerçekleştirilmesi kolay olmayacaktır. Ancak, bir toplumun tarihsel geçmişi, kültürel birikimi, özgürlükçü inancı, engin devlet geleneği, insanın insana saygısı ve düzenli ve adaletli ekonomik yapısı bulunuyorsa, hukuk devleti idealinin de gerçekleştirilmesi bir hayal değildir.

---

¹⁸Bugünkü anlamda hukuk devleti fikrini geliştirme çabası, Tanzimat döneminde başlamakla birlikte; ülkemizde hukuk devleti kavramı ve anlayışı esas itibarıyla Cumhuriyet ile benimsenmiş ve sadece doktrin sahasında kalmayarak yargısal içtihatlarda da yerini almıştır. 1961 ve 1982 Anayasalarında ise, hukuk devleti Cumhuriyetin temel ilkelerinden biri olarak belirtilmiş, devletimizin sosyal bir hukuk devleti olduğu hüküm altına alınmıştır. Hukuk devleti demokratik ve sosyal olma temeline dayanan ve belli bir ölçüde de düşünce ve fikir özgürlüğünü (Any.m.25) içeren laiklikle tamamlanan bir kurumdur. Anayasanın hak ve hürriyetlere ilişkin tüm ilke ve kurumları bu kavramın siyasal bilimlerdeki içeriğini oluşturmaktadır. Hukuk bilimi gibi teknik bir alanda ise, hukuk devleti kavramı ve kurumun temeli yargı yetkisi (Any.m.9), kanun önünde eşitlik, hak arama hürriyeti (Any.m.10), kanuni hakim güvencesi ile suç ve cezalara ilişkin esaslara (Any.m.37) dayanmaktadır. Hukuk devleti bir yandan kişi özgürlüğü ve güvenliğini (Any.m.19) esas alırken diğer yandan, yargı yolu (Any.m.125), disiplin kovuşturulmasında güvence (Any.m.129) ve kanunsuz emir gibi kurumlara bireylere idarenin faaliyetlerine karşı da bir güvenceye kavuşturma amacını gerçekleştirme çabası içinde olan bir düzendir. Tüm bu ilke ve kurumların güvencesini de mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik ve savcılık teminatı (Any.m.144) oluşturmaktadır. Hukuk devleti, demokratiklik, laiklik ve sosyal devlet olma niteliklerinin tek ve vazgeçilmez gerçekleşme biçimi, aracı ve yöntemini oluşturmaktadır. Hukuk devleti olmayan bir düzen demokratik olamayacağı gibi, sosyal adaletçi de olamaz.

BİRİNCİ KISIM

DEMOKRATİK YÖNETİM VE BİLGİ EDİNME HAKKI

Birinci Bölüm

DEMOKRATİK YÖNETİM

Günümüzde özellikle batılı ülkelerde kurum ve kurallarıyla var olan insan hak ve özgürlüklerinin temel değer olarak kabul edildiği bir evrensel demokrasi¹⁹ bulunmaktadır. Ulusal demokrasiler bu evrensel demokrasiden etkilenmekte ve gelişmelerini bu doğrultuda sürdürmektedirler. Çağımızın yükselen değerleri ise insan hak ve özgürlükleri, barış, demokrasi ve hukukun üstünlüğü/hukuk devleti anlayışdır.

Demokrasi insanın “bireyin” ölçü alındığı ve değer verildiği bir anlayışın sonucudur. Bütün sosyal, siyasal ve hukuki kurumlar gibi demokrasinin amacı da insandır ve insanın mutluluğudur.

Demokrasi “ortalama insan”ın kanaatlerinin hakim olması esasına dayanmaktadır. Ortalama insan az sayıda seçkinden daha bilgili olmasa da, bireyler kendilerinin yararına olanı en iyi kendileri bileceklerdir. Demokrasinin en fazla sayıda kişinin en büyük miktarda mutluluğunu sağlayan bir sistem olması nedeniyle, en iyi hükümet sistemi olduğu şeklindeki yargı da bu anlayışa dayanmaktadır.

Türk demokrasisi de, yukarıda belirtilen evrensel demokrasiden etkilenmekte ve gelişmesini sürdürmeye devam etmektedir. Ancak demokrasimizin standardını yükselterek evrensel demokrasi ile uyumlu hale getirip, demokratik hak ve özgürlükleri tanıırken, Anayasada değiştirilemez kurallar olarak düzenlenmiş bulunan Cumhuriyetin temel niteliklerinin korunması bakımından, hak ve özgürlüklerin bireysel temelli vatandaş hak ve özgürlükleri ekseninde tanınıp geliştirilmesi önem taşımaktadır²⁰.

Demokrasi en yalın şekliyle halkın seçim yoluyla siyasal iktidarı belirlemesi ve seçilmiş kişiler aracılığıyla Devletin yönetilmesi olarak ifade edilebilir.

¹⁹Demokrasi “halk” ve “yönetmek” kelimelerinden oluşan bileşik bir sözcük olarak, ilk defa MÖ V. yüzyılda Yunanlı tarihçi Herodot tarafından kullanılmıştır. Sonu “krasi” ile biten otokrazi, bürokrasi, plütokrasi ve demokrasi gibi tüm terimler, eski Yunanca’da “iktidar” veya “yönetme” anlamına gelen kratos kelimesinden türetilmiştir. Bu anlamda, tüm siyasal yönetim teorileri, demokrasiye dönük olarak belli bir yönelişe sahip olup, demokratik yönetimin nasıl gerçekleştirileceğiyle ilgili olarak farklı bir anlayışa dayanmaktadır. Demokrasiyi, Meydan Larousse Ansiklopedisi, “halkın kendi kendini yönetmesi veya bir yönetim düzeninde halk iradesinin ağır basması, yönetimin halk tarafından denetlenmesi” olarak tanımlarken, New Webster’s Dictionary “bütün iktidarın halkın elinde bulunması ve halkın kendi kendilerini yönetebildikleri idare” olarak belirtmekte ve yönetimin ya doğrudan halk tarafından veya seçtiği temsilcileri eliyle yürütüldüğüne işaret etmektedir. Abraham Lincoln’un meşhur tanımında ise demokrasi, “halkın, halk tarafından halk için yönetimi” olarak ifade edilmektedir. Türk Hukuk Lügatında da demokrasi, “içtimai hürriyetin ve hukuki musavvatin gerçekleştirilmesi ülkesüne bağlı olarak, siyasi hakları kullanma ehliyetini haiz vatandaşların, doğrudan doğruya veya seçtikleri mümessiller vasıtasıyla, devlet iradesinin teşekkülüne iştirak etmeleri esasına dayanan hükümet rejimidir” şeklinde tanımlanmaktadır.

²⁰Türkiye Cumhuriyetinin bir Milli Devlet ve Anadolu coğrafyasının da Türk vatani olarak tescilinin yapılarak, tapusunun alındığı Lozan Barış Anlaşmasının görüşmelerine gidildiğinde, önümüze çözülmesi istenen beş sorun çıkarılmıştır. Bunlar; Kapitülasyonlar, Duyun-i Umumiye “borçlar”, Sınırlar, Boğazlar ve asıl önemlisi Azınlıklar sorunudur. Atatürk’ün sağlığında bu sorunların hepsi çözüme kavuşturulmuş olmakla birlikte, azınlıklar konusu en zor çözülen sorunlardan biri olmuştur. Ülkemizdeki, Müslüman toplulukların da azınlık olduğu ileri sürülmüş ve çetin tartışmalardan sonra, sadece Müslüman olmayan Rum, Yahudi ve Ermenilerin azınlık olduğu, Müslüman unsurlar olan Gürcü, Çerkez, Kürt, Arnavut, Boşnak, Arap vb.nin Müslüman olmaları nedeniyle, Müslümanlar arasında azınlıktan söz edilemeyeceği dolayısıyla Türk oldukları kabul ettirilmiş ve Türk milletinin parça parça yapıp dağıtılmasının önüne geçilmiştir. Türk olmanın ölçütü ise “milli devlet” anlayışına uygun olarak Türkiye Cumhuriyetine vatandaşlık bağı ile bağlı olmak olarak kabul edilmiş, sonuçta Müslüman olmayan unsurlar da Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olmak koşulu ile Türk sayılmışlardır. Günümüzde, etnik guruplardan azınlık yaratılması yöntemi ile Lozanda çözüme bağlanan azınlık sorununun devam ettirilmek istenmesi dikkat çekicidir. Üçüncü kuşak hakları arasında yer alan özellikle kültürel kimlik hakkı ve azınlık hakları adı altında farklı etnik guruplardan millet yaratılması sonucunu doğurmaya yönelik etnik milliyetçilik hareketlerinin geliştirilmesi, Türk demokrasinin en önemli sorunu olup, demokrasimize ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Anayasanın 90. maddesine yapılan “Usulüne göre

Demokratik bir sistemde, siyasal toplumun en gelişmiş şekli olan devletin varlık şartlarından olan egemenlik, siyasal iktidar yoluyla kullanılmaktadır. Bu nedenle, devletin amacını gerçekleştirecek olan siyasal iktidardır. Siyasal iktidar, yetkilerini toplum yararına ve bireyin hak ve özgürlüklerini koruma yönünde kullanmak durumundadır. İktidarın kötüye kullanılmasının önlenmesi için, devlet faaliyetleri farklı fonksiyonlara bölünmüştür.

Devletin; Yasama, Yargı ve Yürütme organı olmak üzere üç temel erk tarafından oluşturulmuş bulunduğu bilinmektedir.

Kural koyma "yasama", konan kuralları uygulama "yürütme" ve uygulamanın kurallara uygunluğunu denetleme ve gerektiğinde yaptırım uygulama "yargı" olmak üzere birbirinden bağımsız organlara verilmiştir.

Demokrasi sadece ulusal düzeyde yönetme usulü olmayıp, aynı zamanda bireylerin kendini yönetmelerinin de siyasal boyutunu ifade etmektedir. Bu yönüyle demokrasiyi, siyasal karar alma süreçlerine vatandaşların aktif katılımına dayanan bir sistem ideali olarak yorumlamak gerekmektedir.

Bir demokraside toplumun kaderini ilgilendiren temel kararları alma yetkisi, buldukları mevkilere halk oyuyla gelen seçilmiş kişi ve organlara aittir. Demokrasi, siyasal iktidarın yani yürütme organının yasama meclisleri eliyle seçimler yoluyla belirlenmesi olarak anlaşılınca, yürütmenin devamı olarak idarenin/kamu görevlilerinin de seçimler yoluyla belirlenmesi gerekeceği aklı gelebilir. Bu anlamda, ne kadar çok sayıda kamu görevlisi seçimle işbaşına gelirse o kadar, kuruluş bakımından, demokrasinin var olduğu söylenebilir. Ancak bu, işleyişin de demokratik olduğu anlamına gelmemektedir. Halbuki seçim tek başına yeterli olmayıp, idarenin işleyişinin demokratik olması asıl önem taşımaktadır²¹.

Bu nedenle bir demokrasinin uzmanlık esasına dayanan ve görevlerini siyasal kararlara borçlu "yani, atanmış" olan kamu görevlilerinden oluşan rasyonel bir bürokrasiye ihtiyacı vardır. Ancak, bu atanmış görevlilerin hiçbir siyasal yetkisi yoktur; onlar sadece demokratik süreçlere uygun olarak seçilmişlerce alınan siyasal kararları uygulamak ve gerektiğinde onları teknik bakımdan bilgilendirmek "politika seçenekleri sunmakla" ve teknik idari hizmetleri yürütmekle görevlidirler.

Unutulmamalıdır ki, bürokrasi, ulus devletin temel direklerinden biri olup, ulus devletin amaçlarını/ideolojisini bürokrasi yaratır ve yaşatır. Törenler, semboller, nutuklar, ritüeller bürokrasinin görevidir. Yine, kamu düzeninin istikrarı için bürokrasi zorunludur. Bürokrasinin asıl rolü yönlendirmedir. Bürokrasinin genişliği, devletin kontrol alanlarını genişletmekte, totaliter olmayan demokratik bir devlette, halkın ulusal amaçlara yönlendirilmesi bürokrasi tarafından yerine getirilmektedir. Aslında bürokratik devletin özgürlüklere tehdit oluşturması da bundan gelmektedir. Ancak hak ve özgürlükleri bürokrasi karşısında korumanın yolu, bürokrasinin işleyişinin demokratik yapıya kavuşturulması ve kontrol ve denetim altına alınmasıdır.

---

yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalar ile kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır" şeklindeki ekleme ile Birleşmiş Milletlerin 1966 Medeni ve Siyasal Haklara ilişkin Uluslararası Sözleşme ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi olarak bilinen ve ikiz yasalar adıyla anılan ikiz sözleşmeler nedeniyle "-ki bu Sözleşmeler zaten kabul edilmiştir" Türkiye Cumhuriyetinin insan hakları adına dağıtılması, demokrasi adına da parçalanması riski önemli oranda artmış bulunmaktadır.

²¹ÖZAY İlhan, "Demokratik Yönetim ve Yönetimde Demokrasi", T.C. Başbakanlık İdarî Usûl Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu, Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998 s.275

Teorik olarak böyle olmakla birlikte, “bürokrasi” yani atanmış kamu görevlileri/memurlar, günlük yaşamda Devlet olarak belirir ve halkın rıza ve onayıyla göreve gelmedikleri için doğrudan halka karşı sorumluluklarının bulunmaması nedeniyle önemli kamusal kararları alarak uygulamak ve hatta düzenleyici işlem yapmak gibi temel fonksiyonlar üstlenip idari faaliyetleri yerine getirirken/kamu hizmetlerini yürütürken vatandaşların tercih ve taleplerine duyarsız davranırlar.

Bu anlamda demokrasi, yöneticileri seçme ve onları kendi talepleri doğrultusunda yönlendirme hakkını gerektirir. Seçim ise vatandaşın geniş bir şekilde bilgilenebilmesiyle ve yöneticilerin faaliyetlerini tanıyarak onlar hakkında bir değerlendirme yapmasıyla gerçek amacına ulaşabilir. Aksi halde basit bir oylamadan öteye geçemez. Dolayısıyla belirli zaman dilimlerinde oy kullanarak bir veya birkaç temsilciyi seçmek, sonra da bir diğer seçim zamanına kadar susmak, ilgisiz kalmak, çekimser olmak, gerçek demokrasiyle uyumsuzdur.

Yönetimin/idarenin, halkın talep ve beklentilerini göz önüne alması ve kamu hizmetini yürütürken bu talep ve beklentileri de dikkate alarak karar vermesi, demokratik sistemin işlevselliğinin doğal sonucudur. Çünkü demokrasinin halka dayalı yönetim sistemi olmasının sağlanması ancak bu yöntemle mümkündür.

Bu nedenle demokrasi, sadece siyasal katılmayı ifade etmemekte, bireylerin veya grupların kamu yönetiminin kararlarına da katılmasını gerektirmektedir. Vatandaşların tümünün idari karar alma sürecine katılması ya da başka bir ifadeyle, idari kararların hazırlık aşamasında herkese tek tek danışılması mümkün olmadığından, bireylerin isteğinin doğrudan doğruya karar alma sürecine girmesi ve bireylerin idari eylem ve işlemleri etkileyerek hak ve çıkarlarını koruyabilmesi, yönetimin/idarenin demokratik olmasını yani “demokratik yönetimi” gündeme getirmektedir.

Hukuka bağlı yönetim anlayışına dayanan bir idari sistemde, “**idari usulün düzenlenmesi**”, “**bilgi edinme hakkı**” ve “**idarenin karar alma sürecine bireyin katılımı**” birbirini tamamlayarak bütünü oluşturan demokratik yönetimin unsurlarıdır.

Demokratik yönetim için başta açıklık olmak üzere aşağıdaki koşulların varlığı gereklidir:

1. İdari karar alma sürecinin önceden belli usul “yöntem” kurallarına bağlanması gerekir. Örneğin; kamulaştırma, vergi, ihale ile ilgili yasalarda olduğu gibi, idarenin karar alma sürecine ilişkin genel idari usul kurallarını içeren yasal düzenleme olmalıdır.

2. İdarenin elindeki bilgilere vatandaşın/bireylerin ulaşabilmesi gerekir. “Bilgi edinme özgürlüğü”, idarenin elindeki bilgilere ulaşabilmeyi ve bu belgelerin incelenebilmesi hakkını içerir.

3. İdarenin karar almak üzere yaptığı toplantılara ilgilinin katılma hakkı olmalıdır. Böylece toplantıların aleniliği de sağlanmış olur.

İdare karşısında ilgililerin bilgi edinme hakkını güvence altına alan yasal düzenlemeler ile bu katılım gerçek bir anlam ifade edebilir.²² Çünkü bilgi edinme hakkını kullanamayan ilgililerin katılımı da gerçekçi olmayacaktır. Bu nedenle bilgi edinme hakkı tanınırken bu hakkın kullanımını engelleyecek sınırlamaların da soyut olmaması gereklidir. Örneğin, “devletin güvenliği”, “milli güvenlik”, “devlet sırrı” gibi²³ içeriği soyut ve geniş kavramlar yerine somut düzenlemelerle, idarenin, soyut kavramlara dayalı olarak bilgi edinme hakkının fiilen

²²AKILLIOĞLU Tekin, “Yönetimde Açıklık-Gizlilik ve Bilgi Alma Hakkı (Bildiri)” , I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, II. Kitap, Kamu Yönetimi, 1-4 Mayıs 1990 Ankara, Danıştay Yayınları, Ankara 1990, s.818-819

²³Devlet Sırrına ilişkin Kanun Tasarısı Adalet Bakanlığı tarafından Başbakanlığa sevk edilmiş olup, henüz yasalaşmamıştır.

kullanılmasını engellemesinin önüne geçilmesi gereklidir²⁴.

İdarenin hukuka bağlı olması hukuk devleti ilkesinin bir gereğidir. Hukuk devleti ise aynı zamanda idarenin faaliyetlerini demokratik esaslara göre yerine getirmesini gerektirmektedir. Yani demokratik yönetim anlayışı üzerine kurulu olmayan bir hukuk devleti düşünülemez. O halde idarenin hukuka bağlılığını da demokratik yönetim kavramından ayrı düşünemeyiz.

Demokratik yönetimden söz edebilmek için ise seçim esasına dayalı modelin varlığı gerekir. Ancak seçimle karar organlarının oluşumu; demokratik yönetim için gerekli koşul olsa da, yeterli koşul değildir. İkinci ve zorunlu koşul olarak, yönetimde demokrasinin²⁵ sağlanması gerekmektedir²⁶.

Demokratik yönetim ise yönetime katılma ile mümkün olmaktadır. Karardan etkilenmeleri muhtemel kişilerin ya da grup ve örgütlerin temsilcilerinin, konu hakkındaki görüş ve düşüncelerini almak ve bu görüş ve düşüncelerin de kararın alınmasında/idari işlem yada eylemin tesisinde dikkate alınması, diğer bir ifadeyle, idarenin herhangi bir konuda yapmak istediği çalışma ile ilgili verdiği bilgilerin, halk tarafından değerlendirilmesi sonucunda oluşan görüşlerin, yönetime iletilmesi veya yönetimin almak istediği bir kararı, ilgili bireyin bilgisine sunması ve bireyle uzlaşarak bu kararı almasıdır. Bir birey için, müzakere, danışma ve karar organlarının toplantılarına katılmadan, gerekli bilgilere ve dokümanlara ulaşmadan “yönetime katılma” olanaksızdır.

Yönetime katılma, doğrudan doğruya ortak yönetim ya da birlikte yönetim anlamına gelmediği gibi, ortaya atılan çözüm önerisine evet veya hayır demek de değildir.

Böyle olunca, birey/Devlet, yönetim/halk ilişkilerinin belirlenmesi gerekli bulunmaktadır.

Kamu yönetiminde, yönetim-halk arasındaki ilişkilerin dengesinin ne olacağı, çok hassas bir konuyu oluşturmaktadır. Bu iki grup arasındaki ilişki sınırını tespit etmek, diğer bir ifadeyle otorite-menfaat dengesini sağlamak, oldukça güç bir nitelik taşımaktadır. Söz konusu dengenin kamusal otorite lehine gelişmesi, ortak menfaat anlayışı ve devlete sahiplik duygusunu körelterek, kamu hizmetlerine gönüllü katılımı azaltacaktır. Böyle bir yapıda, yöneticilerin kendilerini halkın hizmetinde görmeleri gerekmeyeceğinden, vatandaşın devlete bakışı değişecek ve sahiplik duygusunun yerini, düşmanlık duygusu alacaktır.

Devlet-vatandaş arasındaki dengenin, vatandaş lehine gelişmesi halinde ise bireysel çıkarlar toplum çıkarlarının önüne geçecek, devlet belirli baskı gruplarının etkisine daha açık hale gelecektir. Dolayısıyla toplumdaki sosyal barış, ekonomik ve siyasi istikrar bozulabilecektir.

Bu nedenle, yönetim-halk arasındaki ilişkilerin, devletin otoritesini zaafa uğratmayacak şekilde, ancak kamu gücü ve imkanlarının, halkın üstünde ve uzağında bir anlayışla belli bir

²⁴GÖZAYDIN İhtar, “Yönetimde Şeffaflık Üzerine Notlar”, T.C. Başbakanlık İdarî Usûl Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu, Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998, s.128; YILDIRIM Ramazan, “İdare Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hak ve Özgürlüğü”, T.C. Başbakanlık İdarî Usûl Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu, Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998, s.234-237; ALAN Nuri, “İdari Usul ve İdari Yargı”, Ankara Barosu Dergisi, 2000, Sayı: 2, s.24

²⁵Demokratik yönetim veya yönetimde demokrasi kavramına ÖZAY, “günüşğinde yönetim” adını vermekte ve üç unsuru bulunduğunu belirtmektedir. Bunlardan birincisi idarenin karar alma mekanizmasının, tıpkı yargı yerleri örneğindeki gibi, önceden belli bir ‘usul’e bağlanmasıdır. Bu ‘usul’ün sadece belli işlem türleri için değil tüm yönetsel muameleler için geçerli bir ‘genel idari usul’ olması da yönetimde demokrasi için zorunludur. İkinci unsur ‘bilgi edinme özgürlüğü’dür. Üçüncü ve son unsur ise ‘idare’nin karar almak üzere yaptığı toplantıların, isteyen ‘yetkili olarak’ katılmaya hakkı bulunduğu şekilde ‘aleni’ yani açık olmasıdır. ÖZAY, Günüşğinde Yönetim, s.2-5

²⁶ÖZAY, Günüşğinde Yönetim, s.1-5; AKYILMAZ Bahtiyar, İdari Usul İlkeleri Işığında İdari İşlemin Yapılış Usulü, Yetkin yayınları, Ankara 2000, s.77

elit grubun çıkar sağlama ve baskı uygulama yöntemi olarak da kullanılmasının önüne geçilmesi önem taşımaktadır.

Bunun yöntemi ise artık vatandaşından korkan ve kuşkulanan yönetim anlayışı yerine, varlık nedeninin ona hizmet etmek olduğuna inanan bir anlayışın kabul edilmesidir. Bu ise, vatandaşa saygı gösterilmesini, ona değer verilmesini gerekli kılmaktadır. İşte bunun adı **“Demokratik Yönetim”** dir.

Birey/Devlet, yönetim/halk ilişkileri bakımından, demokratik rejime sahip devletlerde 20. yüzyılın son çeyreğinde kamu makamları-yurttaş ilişkileri ileri derecede değişime uğrayarak, idarenin üstün ve tek yanlı özelliği klasik yapısından uzaklaşmıştır²⁷.

Meşruluğunu kamu yararını gerçekleştirme düşüncesinden alarak, kamu gücünü kullanma anlayışı içindeki yönetimin asıl görevi; en iyi, verimli, kaliteli hizmet sunmak suretiyle toplumu mutlu ve huzurlu kılmaktır. Çünkü idarenin varlık nedeni topluma hizmet sunmaktır. O halde idarenin hizmet sunmakla yükümlü olduğu toplumun, genel olarak “idare edilen-yönetilen” şeklinde ifade edilmesi, gerçeği yansıtmamaktadır. Bu nedenle günümüzde “idare edilen “yönetilen”” deyiminin kullanılması yönetim karşısında bireyleri verilen hizmeti olduğu gibi kabul etmek zorunda kalan, güçsüz, başka seçeneği bulunmayan, pasif bir eşya konumuna itmektedir. Bu durumda idare karşısında bireyler “boynu kıldan ince” konumunda kalmaktadır²⁸.

Oysa bugün idare, toplumu oluşturan bireylere hizmet sunmak için vardır. İdare edilen kavramı ise eski dönemlerin otoriter yönetim geleneğinin kalıntısı olduğuna göre, bugün hala bu deyim zaman zaman kullanılmasının nedeni, idarenin kendi görüş ve iradesini dayatma güdüsünü özünde koruması olsa gerektir²⁹.

Halbuki, hizmetten yararlanan olarak idare edilen pasif konumda iken, anayasal ve siyasi bir kavram olarak yurttaş kavramı kullanıldığında daha saygın bir nitelendirilmiştir. Sonuçta bir toplum içinde yaşayan, haklarını kullanan, kurallara uyan kişiler; yurttaş olarak nitelendirilmektedir. Bu gerçek kişi olabileceği gibi bir tüzel kişi de olabilir. Dolayısıyla yurttaş kavramı idare alanında temel bir kavram olarak kamusal kimlik, mesleki, ahlaki, resmi ödev ve yükümlülükleri de belirlemektedir. Ancak, günümüzde yurttaşlık kavramı, devlet ve idare, sağlık, eğitim, güvenlik, iş ve eşitlik gibi koruyuculuğun temel ilkelerinin geçerli olduğu bu konularda vatandaşların isteklerine cevap vermede göreceli olarak güçlüklerle karşılaşabilmektedir.

Bununla birlikte, piyasa ideolojisinin egemenliği ile şekillenen, sosyal devleti suçlayan, neo liberal akımın ortaya çıkışı ve kamu görevinin erozyona uğraması sonucunda yurttaş ve kamu bürokrasisi arasındaki ilişki önemli değişikliklerle karşılaşmıştır. Bugün artık kamu hizmetinden yararlananlar, bazı ülkelerde, müşteri olarak nitelendirilmekte olup, yabancı yazarlar ve siyasi kişiler tarafından da bu deyim kullanılmaktadır. Kanada, Norveç, İtalya, İngiltere gibi ülkelerde yapılan idari reformlarda müşteri-yurttaş anlayışı etkili olmuştur. Ancak günlük dilde, müşteri deyimini daha çok parasal işlemlerde ve değişim ilişkilerinde kullanılmaktadır.

Durum böyle olunca da, etkili nüfuzlu yurttaşların önemli müşteriler olacağı ve kamu hizmetlerini alacakları, gelir düzeyi düşük olan yurttaşların ise kamu hizmetlerini ekonomik yetersizliklerinden dolayı elde edemeyecekleri gibi bir sonuca varılabilir ki, bu yorum şekli farklı ekonomik düzeylerdeki yurttaşlar için ciddi sonuçlar doğuracaktır³⁰.

²⁷KUTLU GÜRSEL Meltem, “İdare Hukuku Bağlamında Yönetime Katılma ve İdare Hukukunun Sürjelerinden Biri Olarak Bireyin Niteliğindeki Gelişim”, Yıldızhan YAYLA'ya Armağan, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, Armağan Serisi No:4, İstanbul 2003, s.321-322

²⁸ÖZAY, Günışığında Yönetim, s.15

²⁹AZRAK A. Ülkü, “İdari Usul ve Yasalaştırılması”, I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, II. Kitap, Kamu Yönetimi, 1-4 Mayıs 1990 Ankara, Danıştay Yayınları,, Ankara 1990, s. 822

³⁰KUTLU GÜRSEL, s.323

Halbuki, milli/ulus devletinin esası vatandaşlık anlayışına dayanmakta ve vatandaş/hatta herkes, kamu hizmeti anlayışını zorunlu kılmakta iken, müşteri anlayışı, piyasadaki ücreti karşılığında mal veya hizmet alanları kapsamakta, yapılan hizmetin ekonomik verimlilik/karlılık amacını hedeflemekte, bu da sosyal devletin sonunu getirmektedir.

Kamu Yönetimi Temel Kanunu olarak bilinen Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun ile ülkemizde de, kamu yönetiminin temel işlevi, rekabetçi piyasa şartlarını oluşturarak devletin düzenleyici fonksiyonunu güçlendirmek, piyasa sistemini düzenlemek ve güvence altına almak olarak belirlenmiştir. Kamu yönetiminin varlığı yurttaşlardan piyasa sistemi aktörlerine dayandırılmakta, '**sosyal devlet**' yerine '**düzenleyici devlet**' hedefi benimsenmektedir³¹.

Demokratik bir devlette siyasal yönetimin güçlü olmasının ön koşulu, halkın geniş kapsamlı desteğinin sağlanmasıdır. İdari anlamda demokratik yönetimden söz edebilmemizin ön koşulu da, idare ile bireyler arasındaki diyalogun güçlü, gerçek ve sağlıklı olmasıdır. Çünkü toplumsal ihtiyaçların giderilmesini sağlayacak idare, bu işlevinden yararlanmayı bekleyen bireyleri-/yurttaşları, dinlemeksizin, tek yanlı olarak kararları alır ve uygularsa, her şeyden önce idari kararlarda verimlilik ve etkinlik konusu da tartışılır hale gelecektir.

Oysa idare öncelikle karar alma sürecinde açıklığı gerçekleştirmek suretiyle bireylerin de yönetime katılabilmesini sağlayabilmelidir. İdarenin işleyişi ile ilgili kuralların önceden bilinebilir olması, bireylerin kendileri ile ilgili belgelere erişebilir olması, idari işlemlere karşı hangi hukuki yollara başvurabileceklerini öğrenebilir konumda olması, idarenin işlevlerine de katkı sağlayacaktır. İdarenin varlık nedeni bir toplumda yaşayan insanların toplum içerisinde yaşamalarından dolayı ortaya çıkan eğitim, sağlık, ulaşım gibi ortak ihtiyaçlarını hukuk kuralları çerçevesinde gidererek onları mutlu kılmak ve genel yararı sağlamak ve korumaktır. İdarenin işleyişi ile ilgili genel usul kurallarının varlığı ve ilgililerin bilgi edinme hakkının güvence altına alınması ve idarenin işleyişinde açıklığın benimsenmesi ile birlikte ilgililerin işlem sürecine etkili katılımının kurala bağlanması sonucunda, idarenin güvenilirliği ve saygınlığı güçlenecek ve böylece idari yargı organına başvuruların sayısı azalacaktır³².

I. YÖNETİMDE AÇIKLIĞIN SAĞLANMASI

Açıklık kavramı, yönetim biliminde "aleniyet"³³ "idari açıklık", "yönetimde açıklık", "yönetimde şeffaflık", "yönetimde saydamlık", "günüşiğinde yönetim"³⁴, "yönetimde demokrasi" gibi terimlerle ifade edilmektedir. Nasıl ifade edilirse edilsin bu terimler, yönetimde egemen olan gizli ve dışı kapalı uygulamalara karşı üretilen ve günümüz yönetim sistemlerinde egemen olan anlayışa alternatif olarak ileri sürülen yönetim anlayışını ve modelini anlatmaktadır.

³¹ Cumhurbaşkanınca veto edilen ve henüz yasalaşmamış olan Kanuna göre, kamu yönetiminin kuruluş ve işleyişinde egemen olan ilkeler şunlar olacaktır: - Kamu hizmeti piyasa ilkelerine uyun verilecektir. "Yeni yönetim anlayışı ve uygulaması, 'piyasaya saygılıdır ve mümkün olduğu ölçüde piyasa araçlarını kullanır.' Genel Gerekeçe.", - Kamu hizmetinden yararlanmada herkes eşittir, ama bu fırsat eşitliği amacı taşımamaktadır.- Kamu yönetiminin faaliyet alanı, piyasa lehine yasaklamalar ile sınırlandırılmıştır. (Madde5/1) 'Kamu kurum ve kuruluşları, kanunlarla kendilerine açıkça görev olarak verilmeyen ve kuruluşun amacıyla doğrudan ilgili olmayan alanlarda işletme kuramaz, mal ve hizmet üretimi yapamaz, bu amaçla personel, bina, araç, gereç ve kaynak tahsis edemez.'; Madde 9 (2. fıkrası) 'Merkezi idare birimleri, mahalli idarelerin sorumluluk alanlarına giren görev ve hizmetler için mahalli düzeyde teşkilat kuramaz, doğrudan ihale ve harcama yapamaz.'"

³²KUTLU GÜRSEL, s.325

³³"Açıklık Türkçe olarak pek her şeyi ifade etmiyor, aleniyet daha iyi ifade ediyor." DURAN Lütfi, "İdari Usul İlkeleri ve Kapsadığı Konular", T.C. Başbakanlık İdarî Usûl Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu, Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998, s.28

³⁴ÖZAY'a göre, "açıklık kavramı", olayın gerçek boyutunu anlatma yönünden yeterli değildir. Çünkü "şeffaf" ya da "saydam" önünden arkası görünen demektir. Dolayısıyla görünen arka, karanlık ve çirkin de olabilir. Buna karşılık, "günüşiği" her zaman güzeldir. ÖZAY, Günüşiğinde Yönetim, s.2

Açıklık teriminin zıddı ise, kapalılık, karanlık ve anlaşılması güç şeyler anlamında kullanılan donuk, mat gibi kelimelerdir³⁵. Açıklıkla ilgili bu kavramlar, “idari”, “yönetim”, ya da “yönet-sel” kelimeleriyle birlikte kullanılarak kamu yönetimi alanında gizli ve kapalı yönlerin bilinmesine izin verilmesini ve faaliyetlerin herkesçe görülmesini ifade etmektedir. Bu anlamda “açıklık” kavramının, yönetim sistemlerinin değişimini anlatmada kullanılan bir anahtar terim olduğu söylenebilir.

Açıklık, karışık işlerin düzenlenmesini, gizli kalmış muhtemel hukuk dışı davranışların açığa çıkarılmasını öngören ve bunların ortaya çıkarılmasına uygun bir idari işleyişin oluşturulmasını da ifade etmektedir. Yönetimin elindeki bilgi, belge ve diğer verilerin açıklanmaması anlamındaki gizlilik³⁶ ise, ortadan kaldırılması gereken bir sıkıntı ve engel, mücadele edilmesi gereken bir güçtür.

Açıklık, pek çok işlevi bulunmakla birlikte³⁷ genel olarak idarenin herkesçe görülebilmesi anlamına gelmektedir³⁸. İdari faaliyetlerin, dosyaların görülebilmesi, idarenden her türlü bilgi alınması, belge alınması, idari yerlerin gezilmesi açıklık kapsamına girmektedir.

Hukuk devletinin geçerli olduğu bir sistemde, asıl olan yönetimin açıklığı ilkesidir. Yönetimde açıklık ise devletin varlık nedeninin ve asıl ödevinin halka hizmet olduğu gerçeğinin doğal ve kaçınılmaz bir gereğidir. Yönetimde açıklık, yönetime katılma hakkının kullanılması ile anlam kazanır. Yönetime katılmanın fiilen gerçekleştirilebilmesi ise katılacak yani bu haktan yararlanacak kişilerin katılacakları faaliyet veya konulardan ‘haberdar’ olmalarına bağlıdır.

Haberdar olabilme ise ilgili belge ve bilgileri ellerinde bulunduran kamu kurum ve kuruluşlarının açıklamalarda bulunmaları yada bunları göstermeleri veya istendiğinde vermeleri ile sağlanabilir. İşte bilgi ve belgelerin açıklanması, gösterilmesi veya verilmesinin yönetimin tercih ve takdirine bırakılmaması ve talep edilmesi durumunda, yönetimin bilgi ve belgeleri vermekle yükümlü olması için buna ilişkin bir ‘hakkın’ tanınması zorunludur. Yönetimin herkesçe görülebilmesi anlamında kullanılan açıklık, idari faaliyetlerin, dosyaların görülebilmesi, idarenden her türlü bilgi ve belge alınması, idari mekanların gezilmesi, isteyen herhangi bir faaliyete tanıklık etmesi, onu izlemesi ve dosyadan örnek çıkarmasını kapsamaktadır³⁹.

Yönetimde açıklığın sağlanması ile, idarenin tek yanlı işlem yapma gücü karşılıklı olarak dengelenecektir. Böylece, idare daha sağlıklı karar alma imkanına kavuşmuş olacaktır. Buna karşılık işlemin yapılış sürecini, görebilen, izleyebilen, katılabilen bireyin idareye karşı güveni artacaktır. İdareye duyulan kuşku yok olacak, söylentiler, olumsuzluklar azalacak, idarenin yıpranması en aza indirilebilecektir. Kapalılıktan açıklığa geçiş, yönetime güveni, idarenin işleyişindeki objektifliği, dürüstlüğü, kararlılığı, ekonomiyi, adilliği ve etkinliği sağlayacaktır⁴⁰.

³⁵Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Cilt:1, İstanbul 1992, s.398

³⁶SEZGİNER Murat, “İdari Belgelere Ulaşma Hakkı-Fransa Örneği-”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof.Dr. Süleyman ARSLAN’a Armağan, Cilt:6, Sayı:1-2, 1998, s.300

³⁷AKILLIOĞLU Tekin, Yönetim Önünde Savunma Hakları, Ankara 1983, s.106

³⁸AKILLIOĞLU, Yönetimde Açıklık, s.9

³⁹ÖZAY, Günışığında Yönetim, s.9

⁴⁰GÜRAN Sait, Yönetimde Açıklık, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, Sancaya Armağan, Yıl: 3, Sayı:1-3, 1982, s.105

Gerçek demokrasi, yönetimin şeffaflaşması ve faaliyetlerinin tartışılması ilkesine dayanmaktadır⁴¹. Bir çok yazarın belirttiği gibi, gerçek demokrasilerdeki bilgi ihtiyacı ile yönetimdeki mevcut alışkanlıklar, kurallar ve gelenekler arasında önemli farklar bulunmaktadır. Mevcut uygulamalar vatandaşın bilgilendirilmesi amacını taşımamaktadır. Kamu yönetimi, görevi olan hizmetleri üretmekte ve gerekli kararları almakta, halk ise bu hizmetleri kullanmak, kararlara uymak ve sadakat göstermekle yükümlü sayılmaktadır. Halbuki cehalet ve ilgisizlik demokrasi için bir tehlike oluşturmaktadır.

Yönetimde açıklık, demokrasinin bir gereğidir. Çünkü gerçekten demokrasi halkın kendini yönetmesi ise halka bu yolların açık tutulması bir zorunluluktur. Demokratik düşünce, toplumda egemenliğin her bireyce paylaşılmasını gerektirmektedir. Bu durumda, her bireyin kendisi açısından önemli gördüğü konularda haklarını savunabilmesi ve önceden bilgi edinme hakkından yararlanabilmesi de demokratik bir düşünüş biçimidir. Bu da katılımcı ögeler içeren bir yönetim anlayışı ile mümkün olabilir.

Bilgiyi elinde tutan idare, bilgi ve belgeleri istediği zaman kullanabilme imkanına sahip bulunmaktadır. İdare, kamuoyundaki görünümünü iyileştirmek ve halkla ilişkilerini yakınlaştırmak ihtiyacı duyduğunda, bazı bilgileri seçerek kamuoyunu etkileme yolunu tercih etmektedir. Genelde idare başarılarından ve faaliyetlerinin iyi yönlerinden bahsetmekte, bu yolla meşruiyetini tazelemek ve kamu oyu desteği sağlamak amacı taşımaktadır.

Halbuki, demokratik değerlerin, iletişim araçlarının, eğitim-kültür düzeyinin ve dolayısıyla sosyal ilginin gelişmesi, kamu yöneticilerinin görev ve sorumluluklarının yeniden değerlendirilmesini ve kamu hizmetlerinin, halkın denetim ve gözetimi altında yürütülmesini gerekli hale getirmiştir⁴². Kamu hizmetlerinin sadece halkın gözetim ve denetimi altında yürütülmesi yetmemekte, bu kararların alınmasına halkın katılımı da gerekmektedir.

Siyasi yöneticileri seçme, zaman zaman yönetimin kararlarına tepki gösterme ve temel haklara sahip olma gibi konularla sınırlı bir yönetim şekli demokratik bir yönetim olamaz. Bununla birlikte, idarenin iç işleyişindeki karar alma sürecine ve bu sürecin ortaya çıkardığı dokümanlara ulaşmak suretiyle bir yandan yönetimin denetiminin sağlanması diğer yandan da temel hak ve özgürlüklerin korunmasının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bunun sağlanamaması durumunda, egemenlik ve yönetimin halka ait olduğu görüşünün gerçekte bir anlam ifade etmeyeceği açıktır.

Belirtildiği gibi, açıklık ilkesi, başlı başına bir reform niteliğinde olup, genel olarak idarenin açıklığını içermekte ve hukuk devleti anlayışına göre, bütün devlet faaliyetlerinin açık olmasını gerektirmektedir. Bunun nedeni, vatandaşların açıklık sayesinde nasıl yönetildiklerini görerek, idarenin faaliyetlerini denetleyebilme imkanına kavuşmalarıdır. Bu ilke, idarenin faaliyetlerinde ancak kamu yararı veya bir bireyin kanunen korunmaya değer önemli bir menfaatinin gerekli kıldığı durumlarda, sınırlandırılmakta, bunun dışında açıklık kamu hayatının tüm alanlarında geçerli olmaktadır.

Hukuka bağlı devlet ilkesinin tam anlamı ile gerçekleştirilmesi ve yargısal denetimin sonradan yapılmasından "a posteriori niteliğinden" kaynaklanan sakıncaların önlenmesi için,

⁴¹ODYAKMAZ Zehra, "İdari Usul ve Demokratikleşme", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı:3-4, Ankara 1999, s. 10

⁴²ERYILMAZ Bilal, Kamu Bürokrasinin Denetlenmesinde Yeni Gelişmeler, AİD, Cilt: 26, Sayı: 4, Aralık 1993, s.101

idari işlemlerin yapılması aşamasında hukuka uygunluğu sağlayıcı bir mekanizma olan yönetimde açıklığın gerçekleştirilmesi gerekmektedir⁴³.

Çağdaş anlamda güçlü devletten söz edilmek istenirse günümüzde bunun, halk katılımının yönetimle diyalog yollarının en iyi işlediği yöntemlerle mümkün olacağı açıktır. Demokratik yönetimlerde ancak toplumun desteğine sahip bir siyasal yapı güçlü devlet olarak nitelenebilir. Halk ile bütünleşen, bireylerin en mütevazı taleplerine bile makul süre içerisinde cevap verebilen bir devlet halk nezdinde güçlüdür. Hukuka en özenli şekilde uyan devlet güçlü devlettir. Ancak bireylerin tam desteğini sağlayan bir yönetim karşılaştığı toplumsal sorunları kolayca çözebilir. Devlet otoritesinin zaafa düşebileceği gibi bir düşünceyle toplumun kamusal katılım dışında tutulması olsa olsa bürokrasinin güçlü olduğu ama bu gücün her zaman kamu yararı için kullanılmadığı bir görünüm ortaya çıkarabilir.

Açık bir sistemde, kamu yönetimi toplumun çıkarları dahilinde faaliyette bulunmakta ve farklı çıkarların birbirini bertaraf etme ve ezmelerine imkan tanımamaktadır. İdarenin, gizlilik ilkesini kabul ettiği sistemlerde ise bazı çıkar grupları güçleri oranında idarenin elindeki bilgilere ulaşabilmekte ve kararları etkileyebilmektedir. Oysa açıklık uygulamalarıyla, sosyal gruplar arasındaki çatışmalar, yerini farklı çıkarların temsiline ve katılımına dayalı bir uzlaşmaya bırakmaktadır.

Her Devlet, uluslararası ilişkiler, kamu güvenliği, devlet sırrı, özel hayatın korunması, ticari sır gibi nedenlerle,⁴⁴ belli resmi bilgi ve belgeleri gizli⁴⁵ tutmak ve saklamak zorundadır. Yönetimde açıklığın işleyebilmesi ve sakıncalarının ortadan kaldırılabilmesi için, nelerin gizli olduğunun önceden belirlenmesi ve yasal olarak düzenlenmiş bulunması gerekmektedir.

Açıklığı iki yönüyle inceleyebiliriz: Bireysel açıklık ve kamusal açıklık.

Yönetimin herkesçe görülebilmesi anlamında kullanılan açıklık, idari faaliyetlerin, dosyaların görülebilmesi, idareden her türlü bilgi ve belge alınması, idari mekanların gezilmesi, isteyen herhangi bir faaliyete tanıklık etmesi, onu izlemesi ve dosyadan örnek çıkarmasını kapsamaktadır. Bu yönüyle açıklık, kamusal/herkese açıklık veya bireysel/ilgililere açıklık olmak üzere iki anlama gelmektedir⁴⁶.

A. BİREYSEL AÇIKLIK/DİNLENİLME HAKKI

Bireysel açıklık, taraflara ya da ilgililere açıklık olup, bir idari işlemin taraf veya ilgililerinin sahip oldukları, bilgi alma hakkını ifade etmektedir. Bilgi alma hakkı doğaldır ki, idari faaliyetten etkilenmesi muhtemel olan bireylerin, hak ve çıkarlarını savunmak amacıyla yazılı ya da yapılacak görüşme toplantısında sözlü açıklamada bulunabilmesini, maddi olayla ilgili tanık dinletilmesi de dahil her türlü bilgi ve belgenin, idareye sunulması ve idarede bulunan kişi hakkındaki bilgi ve belgelerin elde edilmesini içermektedir.

⁴³GÜRAN, Yönetimde, s.102

⁴⁴EKEN Musa, Kamu Yönetiminde Gizlilik Geleneği ve Açıklık İhtiyacı, AİD, Cilt:27, Sayı:2, Haziran 1994, s. 27

⁴⁵2577 sayılı Kanununun 20.maddesinin 4.fıkrasında yer alan hükümlerle ilgili olarak Danıştay, "fıkra söz konusu edilen 'gizli' kelimesiyle idarede gizli olan ve yetkili memurların dışında hiç kimseye gösterilmemesi gereken belge ve dosyaların kastedildiğinde kuşkuya yer yoktur. Dolayısıyla idarenin gönderirken üzerine 'gizlidir' kaydını koyması veya ek bir yazıyla gizli olduğunu belirtmesinin kendiliğinden o belge veya dosyaya gizlilik niteliğini kazandırmayacağı açık olduğundan Mahkemenin bu çerçevede gerekli incelemeyi re'sen yaparak belge ve dosyanın 'gizli' olup olmadığını bizzat saptaması ve sonucuna göre usulî işlemleri yapması çağdaş hukuk devleti olmanın bir gereğidir" demek suretiyle bu konudaki belirsizliğe bir açıklama getirmektedir. D5D, E.1990/4297, K.1991/1099, K.T.6.6.1991, DBM

⁴⁶AKILLIOĞLU, Savunma Hakları, s.114

İdari kararların alınması sırasında ve alınmadan önce açıklığın uygulanmasının yöntemi, dinlenilme hakkının⁴⁷ tanınmış olması ve bu hakkın kullanılmasını gerektirmektedir.

Dinlenilme hakkının kabul edilmediği bir sistemde, bilgi edinme hakkının varlığı amaçlanan sonuca ulaşmaya yetmeyecektir. Çünkü dinlenilme hakkı, ilgililerin, bir idarî işlemin yapılmasından önce haklarını, özgürlüklerini ya da hukukî yararlarını savunmak üzere kendi tercihleri doğrultusunda yazılı veya idarece düzenlenecek görüşme toplantısında sözlü açıklama yapmalarını, tanık dinletebilmelerini, idareye her türlü bilgi ve belge sunmalarını, bilirkişi incelemesi yapılması isteğinde bulunmalarını kapsamaktadır.

Ancak dinlenilme hakkının da idarenin aldığı veya alacağı bütün kararlarda uygulanması idari faaliyetlerin yürütülmesini engelleyecek ve idare cihazını işlemez hale sokabilecektir. Bu nedenle, dinlenilme hakkının belli tür kararlara ilişkin olarak kabul edilmesi gerekmektedir.

Dinlenilme hakkı, sadece hakları, özgürlükleri ya da çıkarları etkileyen idari işlemler hakkında uygulanmaktadır. İdari işlem ilgilinin başvurusu üzerine ve talebi tümüyle karşılanma amacıyla hazırlanıyorsa ilgiliye dinlenilme hakkı tanınmasına gerek olmadığı açıktır. Bu anlamda, idarece bir karar almadan önce inceleme, araştırma ve soruşturma yapılması gereken durumlarda, yapılan başvurulara inceleme araştırma ve soruşturma yapılarak bir cevap verilmesi gereken hallerde, özellikle idarî yaptırımların uygulanmasında, idarece ilgililere dinlenilme hakkı tanınması zorunluluk taşımaktadır.

Dinlenilme hakkının asıl amacı, idarede açıklığın sağlanması hedefini gerçekleştirmektir. Açıklık ise maddi gerçeğin ortaya çıkarılması için dinlenilme hakkının, görüşme toplantısı yapılması suretiyle uygulanmasını gerektirmektedir. "Görüşme toplantısı yapılması" ilgili ya da ilgililerle idare makamı arasında, karşılıklı konuşmalar sayesinde yanlış anlamaların ortadan kaldırılmasına imkan sağlayacaktır.

İdarenin kendiliğinden araştırma yapması, maddi gerçeğin belirlenip ortaya konulmasında yeterli olmadığından, dinlenilme hakkı ve açıklık ilkesi tesis edilecek "idarî işlemle ilgili bireylere de karar alma sürecine katılma imkanı verilmesini" gerektirmektedir. Gerçektende dinlenilme hakkı, bireyle idare arasındaki ilişkilerde hakkaniyetin sağlanması amacına uygun olarak, idari karar alınmadan önce ilgiliye yönetime katılma imkanının tanınmasını öngörür.

İdarenin resen karar vererek tesis ettiği işlemlerde ise işlemin gerekçesi ve sebepleri hakkında talep edecekleri bilgi ve belgelerin, bireylere verilmesi gerekmektedir. Belirtildiği gibi hangi tür bilgi ve belgelerin gizli olduğunun herkes tarafından bilinmesinin sağlanması ise bu tür bilgi ve belgelerin niteliğinin belirlenerek yasa ile düzenlenmiş olmasına bağlıdır.

Bireysel açıklığın somut olarak gerçekleştirilebilmesi için, idarî makamların, görev alanlarıyla ilgili konularda başvuru hakkını kullanacak ilgililere, yol göstermek ve idarî işlemlere karşı itiraz ve başvuru makam ve mercileri ile sürelerine ilişkin bilgi vermekle yükümlü tutulmalıdır. Bu yükümlülüğün etkili olabilmesi bakımından, idare tarafından kurulacak bilgilendirme ve yol gösterme birimlerinin görevlendirilmesi esastır.

İdarenin kurul halinde aldığı kararlara katılım bakımından da herkese açıklık değil ilgililere açıklık esastır. Bireysel işlemin, çok sayıda kişiyi ilgilendirip hak ve menfaatlerde ortaklık bulunması hâlinde ise ilgililerin belirleyecekleri temsilcilerle birlikte idari kararın alınması diğer bir ifadeyle bu temsilcilere dinlenilme hakkının kullanılmasını idari işleyişi tıkamaması bakımından önemlidir.

⁴⁷Dinlenilme hakkı konusunda daha geniş bilgi için bakınız. ÖZKAN, Demokratik Yönetime Geçiş, s. 171-183

Bilgi edinmenin diğer bir yönü de kişisel bilgilerin toplanması ve işlenmesine karşı bireyin korunmasıdır. Yönetimin, pek çok durumda otomatik bilgi işlem süreçlerine başvurmakta olduğu bilinmektedir. Kişi adına bağlı olarak tutulan verilerin işlemde geçirilmesi ve değişimi önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bu bilgiler bazı meslek guruplarınca örneğin işletmeler, ortaklıklar, fabrikalar, hekim, avukat, muhasebeci, noter ve bankalar tarafından iş gereği tutulabileceği gibi kamu yönetimince de tutulabilmektedir.

İdare tarafından kişilere ait gerek tamamen özel hayata yönelik olan bilgiler olsun, gerekse ticari hayatıyla ilgili bilgiler olsun, gerekse ticari meslek erbabının kişiler hakkında öğrendiği sırlar olsun çeşitli bilgiler toplanmakta ve kayıt altına alınmaktadır⁴⁸. Bu anlamda, bizzat kişiler hakkında toplanan bilgilerin kendilerinden saklanmaması ve paylaşılması gerektiği gibi yanlış olanlarının düzeltilmesi için de kendilerine olanak tanınmalıdır.

Bilgi, veri ve istatistiklerin, kimler tarafından toplanacağı bu bilgilerin açıklanma sınırı, usulü ve hukuki değeri hakkında yasal düzenleme yapılması⁴⁹ ve bu bilgi toplama yetkisinin sınırı, kapsamı ve korunması konusunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Örneğin, emniyet ve güvenlik amacıyla toplanan bilgile, vergi sicilleri nedeniyle yükümlülerin durumu hakkında toplanan bilgiler, müteahhit sicilleri nedeniyle müteahhitlerin çalışmaları hakkında toplanan bilgiler, sağlıkla ilgili konularda toplanan klasik verem, zührevi hastalıklar ve AIDS ile ilgili olarak toplanan bilgiler.

Çünkü bu tür bilgi toplama yetkisinin son derece genişlediği bilinmektedir. Bu tür kişiye özgü bilgilerin toplanarak kişiler hakkında sicillerin tutulduğu ve bunların kamusal amaçlar dışında bazı özel amaçlar için kullanıldığı da açıktır. Bu nedenle, bireyin idareye karşı korunmasında bilgi toplama yetkisinin de özel olarak düzenlenmesi gerektiği kuşkusuzdur.

Günümüzde kişisel verilerin bilgisayar gibi ileri elektronik ortamlarda işlenerek bunların veri bankalarında depo edilmesi çok büyük boyutlara ulaşmıştır. Bilgi çağı olarak nitelendirilen çağımızda, bir taraftan kişisel verilerin işleme tâbi tutulmasını kolaylaştırmak ve bunları ilgililerin yararlanmasına sunmak zorunlu olduğu kadar, bu bağlamda kişisel verilerin işleme

⁴⁸Avrupa Konseyi'nin 1981'de kabul ettiği "Otomatik İşleme Tabi Tutulan Bilgilere Karşı Bireylerin Korunması"na ilişkin (No: 81-19, 25 Kasım 1981) sözleşmeyi ülkemiz de imzalamış bulunmaktadır. Ancak bu sözleşmenin onaylanabilmesi için ilke olarak her iç hukuk sisteminde mutlak olarak korunması gereken bilgi kesimlerinin belirtilmesi, yapılacak yanlışlıkların düzeltilmesi için başvuru ve hak arama yollarının bir kanunla düzenlenmiş olması gerekmektedir. Sözleşmeye göre, kişi adına tutulan verilerin toplanılmasında dürüst davranılmalı, kanuna uygun yöntem kullanılmalıdır. Kişi adına bilgiler, belli amaçlar doğrultusunda kayda geçmeli, bu amaçlar kanun ile tanımlanmalı, ve verilerin kullanılması ancak bu amaçlar doğrultusunda olmalıdır. Verilerin kullanılmasında amaç dışına çıkılmaması, uygunluk ve dengeye özen gösterilmesi gerekir. Tutulan veriler, gerektiği taktirde düzeltilebilmelidir. Veriler gerçeğe uygun olmalı, kişisel veriler ancak, gerekli oldukları ölçüde ve amaca hizmet ettiği sürece saklanmalıdır. Kişilerin ırk/soy kökeni, siyasal görüşü, dini inançları, öteki kişisel kanıları, sağlık ve cinsel hayat verileri özel güvenceler getirilmedikçe bilgi işlem konusu olamaz. Bireylerin özellikle kişilik haklarına aykırı buldukları verileri düzeltme veya kayıttan silme hakları, verilere itiraz ve düzeltme hakkı, verilerin işlemde geçirilme ve değişimine karşı itiraz hakkı iç hukukta düzenlenmesi gereken güvencelerin başında gelmektedir. Sözleşme kamu otoritelerinin kişiler hakkında tuttuğu fişler ve bireysel özgürlükler ile bilgi işlem sisteminin kullanılması hakkında ilkeler ve hedefler belirleyerek, kişisel bilgilerin bilgisayar ortamına taşınmasında bireyin korunmasını ve sınır ötesi veri değişimini düzenlemektedir. Anılan sözleşmede yer alan ilkeler, bilgilerin toplanmasının yasal olmasını, fişlerin meşru amaçlarla kullanılmasını ve fişlere gerçeğe uygun olmayan kayıtların yapılmasının engellenmesini ve bilgilerin doğru olmasının sağlanmasını amaçlamaktadır. Nitekim, sözleşmenin 8. maddesi; bireylere, kendileri hakkında tutulmuş fişlerin varlığını ve özelliğini bilme, kendine ait bilgilere ulaşma, eğer yanlışsa bunları düzeltme ve herhangi bir engelleme durumunda da dava açabilme hakkı tanımaktadır. Sözleşme özel olarak idari dokümanlara ulaşma hakkını düzenlemektedir. Bu karara göre, herkes, istediğinde yargı ve yasama organları dışındaki kamu otoritelerinin elindeki bilgileri elde edebilmelidir. Bilgilere ulaşma eşitlik ilkesi uyarınca herkese sağlanmalıdır. Başvuruda bulunanın talebi konuyla ilgili olmadığı gerekçesiyle reddedilmemelidir. Bilgi talebini reddeden karar gerekçelendirilmeli ve yargıya müracaat konusu olabilmelidir. AKILLIOĞLU Tekin, İnsan Hakları-Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri, A.Ü.S.B.F. İnsan Hakları Merkezi Yayınları No:17, Ankara 1995, s.186-187

⁴⁹Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı Adalet Bakanlığı tarafından Başbakanlığa sevk edilmiş olup henüz yasalaşmamıştır.

tâbi tutulmasında kişiliğin, temel hak ve özgürlüklerin korunması da çok önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Elektronik bilgi işlem sistemlerinde zorunlu olarak bireyler hakkındaki kişisel veriler işlenmektedir. Kişisel veriler sınırsız olarak gelişigüzel toplandığı, denetimsiz olarak açıklandığı, yetkisiz kişilerin eline geçtiği takdirde bunlar kötüye kullanılarak bireyin kişilik hakları ihlâl edilebilecektir. Veri kütüğü sistemlerinin, bu tür sakıncaları giderecek şekilde kurulması, faaliyet göstermesi ve denetim altına alınması zorunlu hâle gelmiştir⁵⁰.

B. KAMUSAL AÇIKLIK /YÖNETİME KATILMA

Kamusal/herkese açıklık, idarenin elindeki bilgi ve belgelerin ilgilinin niteliğine bakılmaksızın herkes tarafından istenebilmesini ifade etmektedir. Bu niteliği ile açıklık genel olarak idarenin açıklığını içermekte ve hukuk devleti anlayışına göre, bütün devlet faaliyetlerinin açık olmasını gerektirmektedir. Bunun nedeni, vatandaşların açıklık sayesinde nasıl yönetildiklerini gö-rerek, idarenin faaliyetlerini denetleyebilme olanağına kavuşmalarıdır.

Açıklık, idarenin faaliyetlerinde ancak kapsamı ve sınırları belirlenmiş kamu yararı veya bir bireyin kanunen korunmaya değer önemli bir menfaatinin gerekli kıldığı durumlarda sınırlandırılmakta, bunun dışında açıklık kamu hayatının tüm alanlarında geçerli olmaktadır.

Belirtildiği gibi idarî faaliyetlerin yürütülmesinde, kamuya açıklık esastır. Kamuya açıklık ise dinlenilme hakkının yanında yönetime katılma⁵¹ hakkının da kabulü ve kullanılması ile mümkün olabilir.

Genellikle yönetime katılma denildiğinde, yerel yönetimler akla gelmekte ve yönetime katılmanın eksik olduğu alan olarak yerel yönetimlerden söz edilmektedir. Hâlbuki, belediye meclisleri ve başkanları, ülkemiz yönetim mekanizmasının halka en yakın olduğu, vatandaşlarımızın talep ve beklentilerinin yönetim sürecine en rahat iletilebildiği alanı oluşturmaktadır.

Bu nedenle, belediye başkanının, halk tarafından doğrudan seçilmesi sonucunda, vatandaşımız dilediği zaman başkanın kapısını aşındırabilmekte, seçmen olarak bir daha seçmeme yetkisini kullanarak hak ve çıkarlarını koruyabilmekte ve yönetimin, kendisine hizmet sunmasını sağlayabilmektedir. Bu işleyiş, halkın demokratik kontrolü olarak algılanabilirse de gerçek anlamda, pozitif olarak düzenlenmiş bir yönetime katılma değildir.

Öte yandan, yine seçmen olarak kendisine sunulan program ve yapılan vaatler ile verdiği oylarıyla oluşturduğu parlâmentodan çıkan hükümetin-yürütme organının dahi etkisinin sınırlı olduğu, büyük ölçüde içine giremediği, atanmış kamu görevlilerinin kullandığı devasa kamu gücü karşısında, toplum; beklenti ve isteklerini iletmesi ve idareyi işletmesi bir yana, idarî sürecin tamamen dışında kalmakta, kendi hak ve çıkarlarını koruyamamakta ve ezilmektedir.

Bilindiği gibi, klâsik idare hukuku anlayışı, tek yanlılığı sadece işlemin hukukî etkilerini göstermede ilgilinin rızasına bağlı olmama anlamında değil, idarenin karar alma sürecine egemen temel durum olarak ele almakta ve ilgililerin katılmasını söz konusu etmeksizin, onları mutlak itaat durumunda pasif özneler olarak kabul etmektedir.

⁵⁰"Kişisel verilerin elektronik olarak işlenmesi, kişilere olduğu kadar özel ve kamu sektörüne de büyük yararlar sağlamaktadır. Bu şekilde mal ve hizmetler daha kolay üretilebildiği gibi, bunlar bireylere ucuz ve süratle sunulabilmekte ve bunlardan hakkında veri toplanan kişi de yararlanmaktadır. Örneğin; kişiler elektronik bankacılık sistemiyle evinde para yatırıp çekeabilmekte, istediği malları sipariş edebilmekte, elektronik haberleşme ve İnternet sistemleriyle her türlü iletişimi kurabilmektedir. Elektronik veri işleme sistemleri keza, sağlık, sosyal güvenlik, eğitim, vergi ve kamu düzeni ve güvenliği gibi alanlarda da büyük yararlar sağlamaktadır. Bu nedenle, mal ve hizmetlerin daha iyi, ucuz ve süratle sunulabilmesi için, verileri elektronik ortamlarda işleyen sistemler, gerek özel ve gerek kamu sektöründe hızla yaygınlaşmıştır." Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı Genel Gerekeçe.

⁵¹Yönetime katılma konusunda daha geniş bilgi için bakınız. ÖZKAN, Demokratik Yönetime Geçiş, s.185-198

Yönetime katılma ise vatandaşların kararları resmen kendileri alacağı anlamına gelmemektedir. Yine, idarî işlemin tek yanlılığı esastır. Ancak, bu tek yanlılık, sadece işlemin etkilerini göstermede ilgilinin rızasını aramama anlamındadır. Buna karşılık ilgililer, idarî işlemin yapılmasına katılmakta, maddî gerçeğin bulunması için kendilerine düşen çabayı göstermektedirler. Böylece, yönetimin alacağı kararları etkilemek ve yönetime bir tür danışmanlık yapılmaktadır.

Kamu hizmetinden yararlananların yönetime katılmaları her zaman, siyasal temsil mekanizmalarıyla olmaz. Hatta bazen siyasal temsil mekanizmalarının yetersiz kalması siyaset dışı katılım mekanizmalarının üretilmesini gerekli kılar. Bireylerin idareyi etkileme kanalları, talebin, siyasal partilerin örgütleri aracılığıyla ilgili idarî makamlar önüne getirilmesi ya da yasaya iletilmesi mekanizması ile işlemektedir. Ancak, demokratik bir sistemde kimse, kendisi istemediği takdirde, siyasal partileri ya da örgütünü veya medyayı aracı olarak kullanmak zorunda kalmamalıdır. Güçsüz, belirli bir sosyal veya siyasal örgütlenme içerisinde yer alan bir vatandaş da kamu makamları karşısında, aracısız koruma araçlarından yararlanabilmesi ve belirli hukuksal güvencelerden faydalanacağından emin olmalıdır.

Özellikle belde halkının ortak yararını ilgilendirmek koşuluyla, bayındırlık hizmetleri, imar uygulamaları, mülkiyet ve çevre hakları ile kültür ve tabiat varlıklarını doğrudan etkileyen düzenleyici işlemlerde, kamunun bilgilendirilmesi ve katılımının kaçınılmazlığı açıktır. Katılma hakkı ise yapılacak görüşme toplantısı aracılığı ile kullanılabilir.

Bir bölgede yaşayan bireylere etkisi olabilecek, yahut belli bir meslek grubu veya sosyal kesim hakkında önemli kamusal kararların alınması sırasında ve yönetimin kararı oluşturma aşamasında yapılabilecek görüşme toplantısı sonucunun doğaldır ki bağlayıcı bir etkisi olmamalıdır.

Burada amaçlanan, yönetimin yapmak istediği idarî faaliyetin sonuçlarının, önceden tespit edilmesi ve teste tâbi tutulması, halkın ihtiyaç ve isteklerinin belirlenerek kendisini doğrudan ilgilendiren bir konuda görüşünün alınmasıdır.

Bu anlamda, işlemin yapılmasında, idare tarafından alınacak kararın niteliğine göre ilgili diğer idarî kurum ve kuruluşlardan, aynı konuda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarından, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarından ve işlemin etki ve sonuçlarını doğuracağı bölgedeki üniversitelerden katılacak temsilciler ile görüşme toplantısının yapılması gerekli bulunmaktadır.

Ülke çapında uygulanacak düzenleyici işlemlerde ise ilgili idarî kurum ve kuruluşların yanında, belirlenecek üniversiteler, sivil toplum örgütü ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarından da temsilci çağırılması uygun olacaktır.

Görüşme toplantılarında özel hayatın gizliliğini ihlâl edebilecek kişisel, tıbbî, sınaî, ticarî ve malî sınırların zarar görmemesine özen gösterilmesi açıklığın maksadını aşmaması bakımından önemlidir.

İdarenin, bu tür toplantılar sonucunda ortaya çıkan görüşleri ve konuyla ilgili yapılacak anket, kamuoyu yoklaması ve benzeri vasıtalarla elde edilen veri ve sonuçları karar alma sürecinde değerlendirmek suretiyle hem kamu yararı en üst düzeyde gerçekleşir, hem de bireysel hak ve özgürlükler korunmuş olur. Sonuçta toplumsal bir uzlaşma ile ilgili bütün kesimlerin birlikte aldıkları kararın kabulü ve uygulanmasında uyuşmazlık çıkma ihtimali en aza inmiş olur.

C. OMBUDSMAN VE YÖNETİMDE AÇIKLIK

Ombudsman kurum olarak ilk kez İsveç'te ortaya çıkmış değildir. Bilindiği gibi, Osmanlı Devletinde idarî yargı sisteminin olmaması nedeniyle halkın idareye yönelik şikâyetlerini incelemek üzere, "Kadıül-Kudat" adıyla özel görevli kadı "hâkim" tayin edilmişti. Bu kişiler padişah da dahil, idarenin işlem, eylem, tutum ve davranışlarına karşı halkın yaptığı başvuruları değerlendirerek etkin bir denetim sağlamaktaydılar⁵².

İsveç Kralı 12. Charles, Osmanlı Devletinde bulunduğu 18. Yüzyılın başlarında bu Kurumu incelemiş ve ülkesine döndüğünde "ombudsman"⁵³ adıyla oluşturmuştur. Diğer Avrupa ülkeleri de bu uygulamadan esinlenerek "ombudsman" kurumunu kurmuşlardır.

Günümüzde kapsamı giderek genişleyen idare-birey "vatandaş" ilişkilerinden kaynaklanan şikâyetlere etkin ve hızlı çözümler getiren, idarenin işlem, eylem, tutum ve davranışlarını hukuka uygunlukla birlikte yerindelik, başka bir deyişle ihtiyaca uygunluk yönünden de inceleyen ve sorunun çözümü için önerilerde bulunan bir kuruma, Ülkemizde de ihtiyaç bulunduğu açıktır⁵⁴.

Ombudsman ve benzeri kurumlar, sundukları reform tekliflerinde idarede açıklık sorunuyla ilgilenmişlerdir. Çünkü faaliyetlerini yürütürken belirli bir idari kapalılık ve gizlilikle karşılaşmaktadırlar.

Görevi vatandaşların İdarenin kötü yönetimine karşı korunması olan ombudsman uygulamasına en belirgin örneği İngiliz Ombudsmanı oluşturmaktadır. İngiliz Ombudsmanı'nın görevi, kötü yönetim sonucunda haksızlığa uğrayan bireylerin şikâyetleriyle sınırlandırılmış bulunmakta, ancak İngiliz Ombudsmanı kötü yönetimi belirlerken kendiliğinden yönetsel işlemlerdeki eşitlik sorunlarına karışmamaktadır. Kötü yönetimin, bir yandan kararın niteliğinden kaynaklanan, diğer yandan da kararın uygulanma sürecinden kaynaklanan iki nedeni bulunabilir. Bu nedenle ombudsmanlarının görev alanını kötü yönetim olarak belirleyen ülkeler kötü yönetimi tanımlayabilmek için karar süreci ile uygulama sürecini birbirinden ayırma gereğini duymuşlardır. Bu ülkelerin benimsediği anlamıyla kötü yönetim, alınan bir kararın uygulanması sırasında ortaya çıkmakta, diğer anlatımla hizmet aksaklıkları sırasında söz konusu olmaktadır, kararın alınış biçimi, içeriği bu bağlamda irdelenmemektedir.

Bu durumda kötü yönetim, kararların hangi tavır içerisinde uygulandığı yada uygulanmadığına göre ortaya çıkarılmakta, yoksa alınan kararın niteliği, kalitesi ve akılcılığı ile ilgilenilmemektedir. Bir kararın uygulanması kötü yönetime neden oluyorsa, bu yönetimin düzeltilmesi yoluyla değil, kötü yönetime neden olmayacak yeni bir kararın oluşturulmasıyla giderilebilecektir.

⁵² PICKL Viktor J, "Ombudsman ve Yönetimde Reform", (Çev. Turgay ERGUN), AİD, Cilt:19, Sayı: 4, Aralık 1986, s.39

⁵³ İsveç dilinde "ombudsman" kelimesi, vekil, delege, avukat veya başkaları adına hareket etmeye ve onların haklarını korumaya yetkili kılınmış kimse anlamında kullanılmaktadır. Kurum olarak "ombudsman", bugün parlamento tarafından, parlamento adına idareyi denetlemek için seçilmiş kimse veya kimseleri ifade etmektedir. "Ombudsman" kelimesinin Türkçe karşılığı olarak; "halk denetçisi", "kamu denetçisi", "kamu hakemi", "arabulucu", "halk avukatı", "yurttaş sözcüsü" gibi kelimeler kullanılmaktadır.

⁵⁴ Yedinci ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, "Kamu Hizmetlerinde Etkinliğin Artırılması Projesi" çerçevesinde "Yönetim-birey ilişkilerinde karşılaşılan uyumsuzlukların etkin ve hızlı bir şekilde çözümü amacıyla; yargının katı işleyiş kurallarına bağlı oluşu ve zaman alıcı işlemesi gerçeği karşısında, yönetimi yargı dışında denetleyen ama yönetime de bağlı olmayan bir denetim sistemi ihtiyacı sonucunda ortaya çıkmış olan ve Avrupa Birliğinin kendi bünyesinde ve üye ülkelerin çoğunda da bulunan, halkın şikâyetleriyle ilgilenen bir Kamu Denetçisi "ombudsman" sisteminin Türkiye'de de kurulması" öngörülmüş ve 24/7/2003 tarihli ve 25178 mükerrer sayılı Resmî Gazetede yayımlanan "Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar" da bu konuya ilişkin tasarrufların 2004 yılında yürürlüğe konulması açıklanmıştır.

Kötü yönetimin özellikleri sayılan bu uygulamalarla doğal olarak mücadele etmek zorundadırlar. Şikayetlerin incelenmesi fırsatıyla karşılaşılan olumsuzlukları ve tavsiyelere uymayan idareleri kamuoyuna anlatmak ve yıllık raporlarda bunlara dikkat çekmekle açıklığa hizmet edildiği söylenebilir.

İsveç ombudsmanlarından birinin, özellikle iletişime açık dokümanlarla ilgili uyumsuzluklara ve talebi reddedilen kişilerin şikayetlerine bakması, bilgi edinme hakkının kullanımında önemli rol oynamaktadır. Ayrıca, ombudsman bürosunda bulunan inceleme ve araştırmalarda kullanılan bilgi ve belgeler vatandaşlara da açık bulunmaktadır.

Ombudsmanın şikayet üzerine veya kendiliğinden yaptığı denetim, yargı denetiminden farklı olarak daha az biçimsel, daha hızlı çalışan, idare hakkında daha çok bilgi sahibi olan, onu kavrayabilen, kolaylıkla içine girebilen, daha somut ve kişisel araştırma yapabilen ve en az yargı kadar bağımsız bir niteliğe sahip bulunmaktadır. Bu kurum, idarenin uygulamalarını sadece hukukilik çerçevesinde değil, beşeri ilişkiler ve insan hakları bakımından da denetlemekte ve yerindelik yönlerinden değerlendirmektedir⁵⁵.

Bu anlamda Ombudsman veya benzeri kurumlar, idarenin işleyişinde görülen düzensizlik ve aksaklıkları ortaya çıkaran bir görev⁵⁶ yürüterek, halkla idare arasındaki sorunları çözüme kavuşturmakta ve idarenin şeffaflaşmasına katkıda bulunmaktadır.

Yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, hak ve özgürlüklerin korunması amacıyla idari işlemlerin ombudsmanlar tarafından denetimi, kötü yönetim sebebiyle haksızlığa uğrayan bireylerin şikayeti üzerine yapılan denetimden çok daha kapsamlı bir denetim olmaktadır.

Ombudsmanlar kamu otoritelerine karşı kişi haklarını savunurken bu otoriteler tarafından yapılan işlemleri, bir işlemde bulunması gereken tüm nitelik ve kalite bakımından olduğu kadar eşitlik ilkesi bakımından da inceleyebilmektedirler.

Ülkemizde ombudsman konusunda şimdiye kadar doktrin çalışması dışında her hangi bir düzenleme yoluna gidilmemiştir. Adalet Bakanlığı tarafından 57. Hükümet döneminde hazırlanan Yurttaş Sözcülüğü Kanun Tasarısı Taslağı yasalaşamamış, mevcut hükümet tarafından ise bir Komisyon⁵⁷ a yaptırılan Kanun çalışması henüz tamamlanmıştır.

II. GENEL İDARİ USULÜN DÜZENLENMESİ

Kamu gücünü kullanan idarenin, kamu hizmetini yürütürken bireylerin hukuken korunmaya değer haklarına ve çıkarlarına olumsuz etkide bulunması kaçınılmazdır. İdarenin önceden belirlenmiş herkes tarafından bilinen belli kurallara bağlı kalarak idari işlemleri tesis etmesi ve bu şekilde kamu hizmetini yürütmesi, bireyin idarenin işlemleri karşısında korunmasının güvencesini oluşturmaktadır. İdarenin belli bir usule zorunlu tutularak, özellikle bireysel işlemleri oluşturmasının sağlanması, idarenin işleminin tarafı durumundaki bireyin, hukuki güvenlik

⁵⁵ÖRNEK Acar, Kamu Yönetimi, Meram Yayıncılık, İstanbul 1994, s.257

⁵⁶"Kurumun ortaya çıktığı ülke olan İsveç'te Ombudsman'ın görevi, insan hak ve özgürlüklerinin korunması olarak belirlenmişken, İngiltere'de bu görev yurttaşın kötü yönetime karşı korunması, Fransa'da ise yurttaş ile yönetim arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi ile yönetsel işlemlerde hakkaniyetin sağlanması olarak ortaya çıkmaktadır. Bugün bir çok ülkede ombudsmanlar bu görevleri birlikte yada sadece bir yada iki alanda sorumlu olarak yürütmektedirler."

⁵⁷Benimde üyesi olarak görev yaptığım Prof. Dr. Zehra ODYAKMAZ' ın başkanlığındaki Komisyonun yürüttüğü çalışmalar sonucunda hazırlanarak, Kamu Yönetimi Temel Kanununda yer aldığı şekliyle "halk denetçisi" teriminin kullanılması tercih edilmiş ve Türkiye Halk Denetçiliği Kurumu Kanunu Tasarısı olarak tamamlanarak, Temmuz 2004'te Adalet Bakanlığınca görüşe gönderilmiştir.

içerisinde bilgi kaynaklarına ulaşması suretiyle hak ve çıkarlarının korunmasına olanak sağlayacaktır.⁵⁸

Genel olarak “usul”, belli bir amaca yönelik olarak yapılan işle ilgili faaliyetin plânlı ve sistematik şekilde düzenlenmesidir. Hukukî anlamda “usul” ise hakların, yükümlülüklerin veya hukukî durumların ortaya çıkışı veya icrasının, az ya da çok şekle ilişkin bir hükme bağlanmasıdır.

“İdari usul”,⁵⁹ idari işlemlerin yapılışına ilişkin kuralların bütünüdür.⁶⁰ Başka bir ifade ile usul, hareket halinde idarenin bütünü veya idari faaliyetlerin tümünü planlı ve sistematik şekilde⁶¹ düzenleyen kurallardır. Usul kavramı, Türk İdare Hukukunda iki farklı anlamı ifade etmektedir. Bu anlamlardan biri, idari işlemin yetki ve şekil unsurunu⁶² diğeri ise; idari işlemin muhtevasına yönelik “irade”nin oluşumuna ilişkin işleri⁶³ anlatmaktadır.

İdari usul, idarenin, bireylerin hak ve menfaat alanlarına kamu gücü imkanları ile müdahale etmeden önce hukukten düzenlenmiş bir prosedür/yöntem çerçevesi içerisinde, yargılama organlarının hüküm vermek üzere yaptıkları soruşturmaya benzer bir soruşturma yapması ve ilgililere iddia ve savunmada bulunma olanağını vermesini⁶⁴ ifade etmektedir.

Gerek “yetki” ve “şekil” unsuru olarak, gerekse iradenin oluşumuna ilişkin prosedür olarak anlaşılın “usul”ün keyfilikten kurtarılacak belli bir hukuki çerçeveye kavuşturulmasının, hukuk devleti ve kamu hizmetinden yararlananların hukuki güvenliği bakımından son derece önemli olduğu tartışmasıdır.

İdarî işlemin yapılış sürecinde, idarenin izleyeceği usulün, serbest bir şekilde kendi takdirine bırakılması; idarî işlemin yapılışında gizlilik, muhatabın işlemde haberdar edilmemesi ve bilgi edinme imkanı tanınmaması; idarenin otoriter tavrı, bilgi vermektan kaçınması, yetkisini kullanmayarak sorumluluktan kaçması ve takdir yetkisini hukuka uygun kullanmaması; işlemin yapılışında farklı idarî usullerin uygulanması sonucu eşitlik ilkesinin zedelenmesi gibi pek çok sakıncayı da beraberinde getirmektedir. Bunlara, kamu yönetiminde karşılaşılan yolsuzluklar ve kayırmalar da eklenince, idarenin faaliyetlerini yargısal usullere benzeyen “usul” kuralları ile düzenlemek ve idareyi klasik mekanizmalar dışında daha etkin bir şekilde denetlemek ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

İdari işlemler için konulmuş bulunan şekil şartlarının tümü idarenin hukuka aykırı işlem yapmasını önlemeyi ve dolayısıyla kamu hizmetinden yararlananları koruma amacı taşımaktadır. Şekil kuralları, çoğu kez bıkırtıcı formaliteler olarak görülebilmekle birlikte, çok yararlı sonuçları bulunmaktadır. Her şeyde önce ilgilinin, idarenin işlemi nasıl yaptığını, işlemin neden ve kimler tarafından yapıldığını, bu işleme karşı haklarının neler olduğunu bilmesi şekil

⁵⁸ÖZKAN Gürsel, “İdari Usul Kanununda Düzenlenmesi Gereken Genel İdarî Usul İlkeleri”, T.C. Başbakanlık İdarî Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu, Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998, s. 56

⁵⁹İdari usul konusunda daha geniş bilgi için bakınız. ÖZKAN Gürsel, “İdari Usul”, Danıştay Dergisi, Yıl: 30, Sayı: 101, 2000, s.13-40

⁶⁰BALTA T. Bekir, İdare Hukuku I, Ankara, 1972, s.196

⁶¹AKYILMAZ Bahtiyar, “Yeni Bir İdarî Usul Kanunu Örneği: İspanya Kamu İdarelerinin Hukuki Rejimi ve Genel İdarî Usul Hakkında Kanun”, T.C. Başbakanlık İdarî Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998, s.35

⁶²SEZGİNER Murat, “Usul Kanunlarında İdarî İşlemin Dış Görünüşü”, T.C. Başbakanlık İdarî Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998, s.204

⁶³İşlemin içerdiği iradenin oluşumuna ilişkin işlere “usul” denir. BİLGİN Pertev, 1961 Anayasasına Göre Sıkıyönetim, İstanbul 1976, s.52

⁶⁴AZRAK A. Ülkü, Umumi İdarî Usulün Teorik Esasları ve Çeşitli Hukuk Sistemlerinde Gelişimi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İÜHF, İstanbul 1964, s.5-6

kuralları ile mümkündür ve ilgili için büyük bir güvence teşkil etmektedir. Ayrıca şekil, idarenin keyfi uygulamalarının önündeki en önemli engeli oluşturmaktadır.

Genel olarak idari usul, idarenin kamu yararını hızlı ve etkili bir biçimde gerçekleştirebilmesi için gerekli hukuki şartların sağlanması ve idari kararların tarafsız ve dikkatli bir araştırmaya dayandırılması suretiyle kamu hizmetinden yararlananların hak ve menfaatlerinin de teminat altına alınması⁶⁵ amacına yönelmiştir.

Bu amaca ulaşılması ise ancak, idarenin faaliyeti ile ilgili olan, kamu hizmetinden yararlananların, bu faaliyete aktif olarak katılmaları, görüş beyan etmek ve yönetimi bazı hususlarda aydınlatmak suretiyle ona yardımcı olmaları, hak ve menfaatlerini savunmaları ve sonuçta, idarenin kendi içerisinde kurulmuş olan denetim sistemleriyle kademe kademe kontrol edilmesi ve hareketlerinin hesabını vermeye mecbur tutulması sayesinde gerçekleşmiş olacaktır.

Açıklık ilkesi uygulamasında, tüzük, yönetmelik veya imar planı gibi kural ya da düzenleyici işlemler veya idari sözleşmeler yapılırken, idarenin çeşitli kesimlerden, baskı ve menfaat gruplarından gelen değişik yoğunluk ve türdeki etkilere maruz kalması söz konusu olabilecektir. Bu etkilerin “kabul edilebilir” çizgiye kadar doğal ve gerekli, katılımcı ve aydınlatıcı⁶⁶ olmakla birlikte, yöneticilerin tarafsızlığını etkilemeyecek yoğunlukta olmasını sağlamak gerekmektedir. Bu nedenle, idarenin bu etkilere karşı tarafsızlığını sağlayıcı mekanizmaların kurulması şarttır⁶⁷. Bu mekanizmaların başında ise, “**İdari Usul**” gelmektedir.

İdari usulün temel fonksiyonu idari işlerde “açıklık ve anlaşılabilirliği” sağlamaktır. İdari usul, idarenin faaliyetlerini hukuk çerçevesi içinde yürütmesini sağlarken aynı zamanda da demokratikleşmesine imkan vermektedir. Bu ise, idarede açıklık ve bilgi edinme hakkının tanınması amacını taşımaktadır.

Bunun yanında, idari usul, hukuki güvenliğin sağlanması, idari yargının yükünün hafifletilmesi ve idarenin görmekle yükümlü bulunduğu kamu hizmetinin daha etkili ve verimli yürütülmesi amaçlarını gerçekleştirmeye yardımcı olmaktadır⁶⁸.

İdarenin önceden belli kurallara bağlı oluşu, kendi koyduğu kurallara da uyma zorunluluğu, gereken tedbiri gecikmeden alma ödevi, yaptıklarından sorumlu oluşu gibi ilkeler, dolaylı güvence niteliği taşımaktadır. Bu nedenle bunların hukuka bağlı idare için yeterli olduğu söylenemez.⁶⁹ İdarenin tek yanlı işlem yapma üstünlüğüne karşı bir denge oluşturmak gerekmektedir. Bu denge, ancak ilgililerce katılma ve savunma hakları tanınması, bireyi bir bakıma idare karşısında edilgen durumdan çıkararak, ona idareye karşı ileri sürebileceği haklar tanınması ile sağlanabilir.

Bireysel işlemlerin tesisinden önce, bunun dayandığı maddi ve hukuki gerçeklerin tamamıyla ortaya çıkarılması ve olayın gerektiği gibi aydınlatılması amacına yönelik bir araştırma ve soruşturmanın yapılması zorunluluğunun kabul edilmesi suretiyle kamu hayatında sağlanan hukuk güvenliği, hukuka bağlı ve demokratik bir idare açısından büyük bir önem taşımaktadır.⁷⁰

⁶⁵ODYAKMAZ Zehra, “İdari Usulden Beklediklerimiz”, T.C. Başbakanlık İdarî Usûl Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998, s.2

⁶⁶GÜRAN, Yönetimde, s.103

⁶⁷AKILLIOĞLU, Yönetimde Açıklık “Bildiri”, s.807

⁶⁸“İdarenin karar alma süreci ve yapılacakların önceden yasalarla belirlenmesi ile elinde bulundurduğu ve gizliliği olmayan bilgi ve belgelere ulaşmayı mümkün kılan bir düzenin sayısız yararları vardır. Her şeyden önce ‘Hukuk Devleti’nin temeli olan yasallık ilkesi gerçekleşmekte, böylece bireysel çıkarlar korunarak ‘kamu yararı’ amacına daha kolay ulaşılabilir. Tarafların dinlenmesi, çoğulu ilgilendiren işlemlerde özel bir yöntem uygulansa bile yine de katılımın sağlanması böyle bir düzeni çağdaş-çoğulcu-demokratik ‘Hukuk Devleti’nin vazgeçilmez bir aracı haline getirmektedir.” ÖZAY, Günışığında Yönetim, s.4

⁶⁹AKILLIOĞLU, Savunma Hakları, s.16

⁷⁰AZRAK, Umumi, s.13-14

Temel bir hak olan, “yönetimi yargılama hakkı”nın kullanılabilmesi için, idari kararların ve faaliyetlerin gerçek yapısının “açıklıkla” tanınması gerekmektedir. Ancak bilinen kararlar değerlendirilebilir, eleştirilebilir ve hatta düzeltilmesine katkıda bulunulabilir. Açık bir sistemde, kamu yönetimi toplumun çıkarları dahilinde faaliyette bulunmakta ve farklı çıkarların birbirini bertaraf etme ve ezmelerine imkan tanımamaktadır⁷¹.

Bilindiği gibi “klasik” idare hukuku anlayışı, “tek yanlılığı” sadece işlemin hukuki etkilerini göstermede ilgilinin rızasına bağlı olmama anlamında değil, işlem sürecine ya da usule egeyen temel durum olarak ele almakta ve ilgililerin katılmasını söz konusu etmeksizin onları “mutlak itaat” durumunda “pasif” özneler olarak kabul etmektedir. İdari usul uygulamasında da, idari işlemin tek yanlılığı esastır. Ancak, bu tek yanlılık, sadece işlemin etkilerini göstermede ilgilinin rızası olmama anlamındadır. Buna karşılık ilgililer idari işlemin yapılışına katılmakta “maddi gerçeğin” bulunması için kendilerine düşen çabayı göstermektedirler.

İdari usul, hukuk devleti ilkesinin ayrılmaz bir ögesi niteliğindedir. Hukuk devleti ise, idarenin hukuka bağlılığını zorunlu kılmaktadır. Hukuk devleti anlayışının gerçekleşmesi için kuvvetler ayrılığı ilkesinin kamu hayatında etkili olarak uygulanması gerekmektedir.

Kamu yararı amacıyla kamu hizmetini yürütmekle yükümlü bulunan idarenin “devletin”, bu hizmetleri sürekli ve düzenli bir şekilde yerine getirmesi de belli usul kurallarına bağlı kalarak, hukuka uygun biçimde tesis edeceği idari işlem ve eylemlerle mümkün olmaktadır.

Hukuk devletinde bireylerin hukuk güvenliği içinde bulunmaları esastır. İnsan hak ve hürriyetlerinin temel ilkelerinden biri olan eşitlik ilkesi, idarenin, idari usulde bireylere farklı muamelede bulunmasını önlemek suretiyle, hukuk güvenliğinin sağlanması bakımından önem taşımaktadır.

İdarede açıklık, idarenin tek yanlı karar alma sürecinde kapalılığın kaldırılarak, idari işlemlerin yapılmasının ilgililerin katılımı ile gerçekleştirilmesi bakımından idari usulü zorunlu kılmaktadır.

Bireyin hukuk güvenliğinin sağlanması için öncelikle idarenin, bilgi verme ödevi ile yükümlü kılınması gerekmektedir. Bilgi verme ödevi ise idarenin bireysel işlemleri tesis ederken birey hakkında ileri sürülen iddialara karşı, ilgili ya da ilgililerin ihtiyaç duyacağı bilgi ve belgelerin hangi sistem dahilinde nasıl verileceğinin belirlenmesini gerektirmektedir. Hangi bilgilerin nasıl verileceği ise “idari usule” ihtiyaç göstermekte ve yasal olarak düzenlenmesini gerektirmektedir.

Kuvvetler ayrılığı ilkesine uygun olarak Devletin üç temel organı bulunmaktadır. Bunlardan, yasama organı fonksiyonunu yerine getirirken, Anayasada ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğünde düzenlenmiş bulunan kurallara göre çalışmaktadır. Yargı organı farklı yargı düzenlerine ilişkin yargılama usulü kanunları ile fonksiyonunu yerine getirmektedir. Yürütme organı bakımından ise, belli alanlardaki özel düzenlemeler haricinde kamu hizmetini yürütürken hangi tür kurallara bağlı kalarak görev yapacağı yolunda bir genel düzenleme yoktur. Bu durum, yürütme organının uzantısı olarak idarenin, kamu hizmetini etkili ve verimli yürütmesini önlediği gibi, özellikle bireylerin idare karşısında yargı öncesinde genellikle korumasız kalmalarına neden olmakta ve idareyle birey ilişkilerinde istenilen sonucun elde edilmesini engellemektedir.

⁷¹GÜRAN, Yönetimde, s.105

İdarî usule olan ihtiyaç da bu notada belirgin hâle gelmektedir. İdarenin demokratikleşmesi ve güncel deyimıyla şeffaflaşması, idarenin bireyle olan ilişkilerinde gizlilikten açıklığa geçiş, bu alanda yürürlüğe konulabilecek genel bir “İdarî Usul Kanunu”⁷² ile mümkün olabilecektir.

Diğer yandan, sözü edilen Kanunla, idarî işlemin hazırlanması ve kesinleşmesi aşamalarında idare ile birey arasında doğacak uyumsuzluklarda büyük ölçüde idarî yargıya başvurmak lüzumu kalmadan karşılıklı anlaşma sonucu çözüme varılabilecektir. İdarî usulün düzenlenmesi suretiyle birey idarenin, işlemlerinde izleyeceği usulü önceden bilecek ve kendisi hakkında tesis edilecek işleme konu bilgi ve belgelere kolaylıkla ulaşacaktır. Dolayısıyla kendisini güvencede görecektir. Bu, idarede istikrarın ve hukuka bağlılığın da gerçek teminatı olacaktır.

III. BİLGİ EDİNME HAKKININ TANINMASI

Gerçek demokrasinin ve etkili yönetimin bir gereği olarak, bireylerin, kamu otoriteleri tarafından tutulan bilgilere sahip olma hakkı, birçok ülkede artan bir şekilde kabul edilmiştir.

İsveç (1766), ABD (1966), Finlandiya (1919), Danimarka (1970-1985), Norveç (1970), Hollanda (1978-1991), Fransa (1978), Kanada (1982), Avustralya (1982), Yeni Zelanda (1982), Yunanistan (1986), Avusturya (1987), İtalya (1990), Macaristan (1992), İspanya (1992), Portekiz (1993), Belçika (1994), İzlanda (1996), İrlanda (1997), Tayland (1997), Kore (1998), İsrail (1998), Çek Cumhuriyeti (1999), Japonya (1999), Moldova (2000), Slovakya (2000), Litvanya (2000), Estonya (2000), Bosna (2000), Bulgaristan (2000), İngiltere (2000), Romanya (2001), Polonya (2001) yılında bilgi edinme hakkı rejimi yaratan anayasal hükümlere veya yasalara sahip olmuştur⁷³.

Bilgi edinme hakkı, uluslararası düzeyde ise ilk kez Birleşmiş Milletler Evrensel Bildirisinde iletişim özgürlüğü kapsamında ifade edilmiştir. Buna göre, “herkes bir hak olarak düşünce ve ifade özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, düşünceden dolayı rahatsız edilmemek bilgi ve belgeleri her yolla aramak, elde etmek ve yaymak hakkını içerir” (md.19).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde de aynı kural daha geniş bir biçimde yinelenmiştir. “Herkesin anlatım özgürlüğü hakkı vardır. Bu hak kanaat özgürlüğünü ve kamu makamlarının karışması ve sınırlar söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşüncelerin alınmasını ve iletilmesini içerir” (md.10), biçiminde iletişim özgürlüğüyle birlikte düzenlenmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bir davada, İsveç’in memur alma politikası konusunda bilgi almak isteyen bir İsveç vatandaşının başvurusunu incelemiştir⁷⁴. Leander/İsveç davası (26.03.1987, no:81/9248), görevin gerektirdiği güvenlik şartlarını taşımadığı ileri sürülerek kamu hizmetine kabul edilmeyen bir kişiyle ilgilidir. Davacı, hakkındaki olumsuz iddiaları çürütmek ve durumunu açıklığa kavuşturabilmek için hükümetten kendisine ait dosyanın içeriği ile ilgili bilgi vermesini istemiş; ancak, bu isteği reddedilmiştir. Mahkeme, bu dava ile ilgili kararında, kamu hizmetine atanmanın Sözleşmeyle garanti altına alınmış bir hak olmadığını, dolayısıyla olayın bilgi alma özgürlüğü kapsamında değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir. Gereğesinde, ayrıca şu görüşe de yer vermiştir: “... 10 uncu maddenin amacı, temel olarak bir

⁷²Benimde üye olarak görev yaptığım Komisyon Prof.Dr. Zehra ODYAKMAZ’ın başkanlığında “Genel İdarî Usul Kanunu Tasarısı” adı altında yasa çalışmasını tamamlamış olup, Adalet Bakanlığınca 19 Kasım 2003 tarihinde yapılan basın açıklaması ile Başbakanlığa sevk edilmiş, henüz yasalaşmamıştır.

⁷³KAYA Cemil, 2000 Tarihli İngiltere Bilgi Edinme Hakkı Yasası Üzerine Bir İnceleme, Yıldızhan YAYLA’ya Armağan, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, Armağan Serisi No:4, İstanbul 2003, s.327

⁷⁴BİLEN Ali, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Çerçevesinde Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü”, Danıştay Dergisi, Yıl: 33, Sayı: 106, 2003, s. 126

kişinin, kendisine bilgi vermek isteğinde olan kişi ve kuruluşlardan bilgi almasının, devlet tarafından kısıtlanmasını yasaklamaktadır. Bu olaydaki gibi durumlarda, kişilere kendileriyle ilgili gizli dosyalara ulaşabilme hakkı tanınmaması madde kapsamı dışındadır. Bunun yanında, 10 uncu madde, devletlere de bu bilgileri açıklama yükümlülüğü getirmemektedir⁷⁵.

Bu konuda en önemli adım, Türkiye'nin de üyesi bulunduğu Avrupa Konseyi tarafından atılmıştır. Konsey, bu konuyla 1970'li yılların başından itibaren ilgilenmeye başlamış ve çalışmalarının sonucunda 1977 yılında bir tavsiye kararı (No: 77-31, 28 Eylül 1977) almıştır. Bu kararın temeli 21-23 Eylül 1977'de Konsey'e üye ülkelerin katılımıyla Avusturya'nın Graz şehrinde yapılan bir kollokyum da atılmıştır.

Kollokyumda o yıllarda bir çok Avrupa Ülkesinin aktüel sorunu olan, bilgilerin kamu gücü tarafından halka iletilmesi zorunluluğu ve bilgi alma özgürlüğü üzerinde durulmuştur. Sonuçta, İskandinav Ülkelerindeki gibi idari dokümanlara ve bilgilere giriş hakkının sağlanması oy birliği ile kabul edilmiş ve siyasi olarak demokratik bir devlet olmanın yanında idari açıdan da demokratik olma anlayışı benimsenmiştir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin bu kararda yer alan ilkeler şunlardır⁷⁶;

- **Dinlenilme Hakkı:** Bu ilkeye göre yönetim, bir kişinin haklarına ve çıkarlarına zarar verecek nitelikte bir karar almadan önce, öngörülen önlemleri haber vermeye ve açıklama yapmaya, gerekirse ilgiliyi dinlemeye davet edilmektedir.

- **Bilgi Kaynaklarına Giriş Hakkı:** Bireylere tanınması gereken böyle bir hak, ilgililerin ve genel olarak kamuoyunun yönetimin elinde bulundurduğu bilgi, belge ve fişlere ulaşabilme imkanını ifade etmektedir. İdari eylem ve işlem hakkında yeterli bilgilere sahip olan kişiler, dolayısıyla dinlenilme haklarını da etkin kullanabilmektedirler.

- **Hukuki Yardım ve Temsil Ettirme İmkani:** Bu ilkenin amacı, ilgilinin idari prosedür de yardımcı kullanabilmesini ve kendini temsil ettirmesini sağlamaktır.

- **İdari İşlemlerin Gerekçeli Olması:** Haklarını, özgürlüklerini ya da çıkarlarını zedeler nitelikte bir idari işlem söz konusu olduğunda, ilgiliye işlemin dayandığı nedenler ve gerekçeleri konusunda bilgi verilmesi gerekmektedir.

- **İşleme Karşı Başvuru Yollarının Belirtilmesi:** İlgilinin haklarını, özgürlüklerini ve çıkarlarını zedeler nitelikteki işlemlerde, bu işleme karşı başvuru yollarının ve sürelerinin belirtilmesi de kişi haklarını korumak açısından gerekli görülmektedir.

⁷⁵Gaskin/İngiltere davasında (07.07.1989, No:83/10454) ise, Mahkeme, davacının kamu gözetiminde bulunduğu dönemlere ilişkin olarak hakkında tutulan dosyayı görmek istemesinin reddine yönelik işlemin, 10uncu madde kapsamında bilgi edinme özgürlüğünün ihlali anlamına gelmediğini belirtmiş; ancak, olayda Sözleşmenin 8inci maddesinin "haber alma hakkı" ihlal edildiğine karar vermiştir. Weber/İsviçre davasının (22.05.1990, No:84/11034) konusunu ise, bir gazeteci ile bir çevre gönüllüsünün birlikte düzenledikleri basın toplantısı sırasında yaptıkları açıklamalarla, yargı tarafından yaptırılan bir araştırmanın gizliliğini ihlal ettikleri gerekçesiyle mahkum edilmeleri oluşturmaktadır. Mahkeme, her ne kadar, verilen cezanın yasa ile konulduğunu ve yargının tarafsızlığı ve otoritesinin korunması gereğinin 10uncu maddesinin ikinci paragrafıyla garanti altına alındığını belirttiyse de, basın toplantısında yapılan açıklamaların, kamuoyu tarafından zaten bilindiği gerekçesiyle 10uncu maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Sonuç olarak, Mahkeme, davacının yaptığı açıklamalarla, yargı üzerinde herhangi bir baskı oluşturmasının sözkonusu olamayacağından hareketle, davacıya verilen ceza ile, düşüncüyü açıklama özgürlüğünün kısıtlanmasının, demokratik toplum gerekleriyle bağdaşmadığına hükmetmiştir. Open Door Counselling and Dublin Well Woman ve Diğerleri/İrlanda davasında (29.10.1992, No:88/14234), ülke dışında kürtaj yaptırma konularında bilgi edinme ve bilgi verme hakkı irdelenmiştir. Bu davanın konusu, esasen, hamile kadınlara İrlanda dışında kürtaj yaptırabilmeleri amacıyla hizmet veren iki danışmanlık şirketine getirilen yasaklamanın, düşüncüyü açıklama özgürlüğünün ihlal ettiği iddiasına dayanmaktadır. AİHM, bu davada, 10uncu maddeye aykırılık belirlerken birkaç etkeni gözönünde bulundurmuştur. Yaşarın çok genel içerikli olması, aynı konuda halkın bilgi alabileceği birçok kaynak bulunması ve bireysel olarak yurt dışındaki kürtaj olanaklarıyla ilgili araştırma yapan kişilere herhangi bir yasaklama getirilmemiş olması gibi etkenler, Mahkemenin gerekçesini oluşturmasında önemli yer tutmuştur. BİLEN, s127-128

⁷⁶Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, İdarenin İşlemleri Karşısında Bireyin Korunması (Çev. İhsan KUNTBAŞI), AİD, Cilt: 11, Sayı: 4, Aralık 1978, s.3-11; AKILLIOĞLU Tekin, "Bireyin Yönetim İşlemleri Karşısında Korunması ve Yönetim Hukukumuz", AİD, Cilt: 14, Sayı: 3, Eylül 1981, s.38-53

Bu ilkeler, bireylerin idari mekanizmanın işleyişine ve alınan kararlara katılmasını, idarenin bilgi vermesini yani açıklığı ve bireylerin idarenin eylem ve işlemleri karşısında korunmasını temel hedef olarak kabul etmektedir.

Avrupa Konseyi'nin 1981'de kabul ettiği bir diğer karar (No: 81-19, 25 Kasım 1981), özel olarak idari dokümanlara ulaşma hakkını düzenlemektedir⁷⁷.

Yine Avrupa Konseyi'nin 1984 tarihli "Bireysel Karakterli Verilerin Otomatik İşlenmesi Açısından Kişilerin Korunması İçin Avrupa Konseyi Sözleşmesi" kamu otoritelerinin kişiler hakkında tuttuğu fişler ve bireysel özgürlükler ile bilgi işlem sisteminin kullanılması hakkında ilkeler ve hedefler belirleyerek, kişisel bilgilerin otomatize edilmesinde bireyin korunmasını ve sınır ötesi veri değişimini düzenlemektedir. Söz konusu sözleşmede yer alan ilkeler, bilgilerin toplanmasının yasal olmasını, fişlerin meşru amaçlarla kullanılmasını ve fişlere aşırı kayıtların engellenmesini ve bilgilerin doğru olmasının sağlanmasını amaçlamaktadır⁷⁸.

2000 yılında kabul edilen Avrupa Birliği Temel İnsan Hakları Şartında da, "ifade ve bilgi özgürlüğü" ile "iyi yönetim hakkı" kabul edilmiş bulunmaktadır. Şartın 11. maddesine göre, "herkes ifade özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kamu yetkililerinin müdahalesi olmaksızın ve sınırları dikkate almaksızın görüş sahibi olma, bilgi ve düşünce edinme ve yayma özgürlüğünü de içerir." Şartın 41. maddesinde ise iyi yönetim hakkı düzenlenmiştir. Madde de, işlemlerin tarafsız, adil ve makul bir süre içinde çözümlenmesi zorunluluğu kabul edilerek, bireylerin kendilerini olumsuz olarak etkileyecek konularda savunma yapma hakkı, bireylerin kendileri ile ilgili dosyalara "bilgilere" erişme hakkı, yönetimin kararlarını gerekçelendirmesi zorunluluğu, kamu yönetimleri tarafından verilen zararların giderilmesini istemek hakkı ve yazışmaların Avrupa Birliği Anlaşmasının kabul ettiği dillerden biri ile yapılabilmesi olanağı gibi unsurlardan oluşan iyi yönetim hakkı tanımı yapılmıştır⁷⁹.

Demokratik yönetimde açıklık, yönetimin yaptığı işler hakkında halka bilgi vermesini, faaliyetlerinin kolayca görülmesini gerektirmektedir. Herkesi ilgilendiren bu açıklık, bireyler için temel hak niteliğindedir. Bu temel hak yönetimden bilgi edinme/bilgi alma hakkıdır. Bireylerin hak ve menfaatlerine ilişkin konularda yönetimden bilgi alma/bilgi edinme hakkı bulunduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte bu hakkı temel hak düzeyinde tanıyıp tanımamak tümüyle bir iç hukuk sorunudur⁸⁰.

Amerika'da idare hukuku rejiminin zorunlu unsuru ayrı bir idari yargı düzeni olmamakla birlikte, idarenin karar alma sürecinde uyacağı kuralları düzenleyen bir dizi kural bulunmaktadır. Yönetimde açıklığın sağlanması amacıyla yönelik olarak ABD'de yürürlüğe konulan kurallar üç grupta⁸¹ toplanabilir. Bunlar; ilgililerin idari sürece tam ve adil bir katılımın sağlanmasını amaçlayan,⁸² 1946 yılında yürürlüğe giren İdari Usul Kanunu,⁸³ 1966 yılında yürürlüğe giren

⁷⁷Bu karara göre, herkes, istediğinde yargı ve yasama organları dışındaki kamu otoritelerinin elindeki bilgileri elde edebilmelidir. Bilgilere ulaşma eşitlik temelinde sağlanmalıdır ve talep sahibi konuyla ilgisi olmadığı gerekçesiyle reddedilmemelidir. Bilgi talebini reddeden karar gerekçelendirilmeli ve yargıya müracaat konusu olabilmelidir.

⁷⁸Sözleşmenin 8. maddesi bireylere, kendileri hakkında tutulmuş fişlerin varlığını ve özelliğini bilme, kendine ait bilgilere ulaşma, eğer yanlışsa bunları düzeltme ve herhangi bir engelleme durumunda da dava açabilme hakkı tanımaktadır.

⁷⁹YAŞAMIŞ Firuz Demir, "Anayasa ve İnsan Hakları Bağlamında Bilgi Edinme Kanunu", Bilgi Edinme Hakkı Paneli", Ankara 5 Mayıs 2004, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 62, Ankara 2004, s.24

⁸⁰AKILLIOĞLU, İnsan Hakları-Kavram, s.185

⁸¹ÖZAY, Günışığında Yönetim, s.2-5

⁸²YOUNG John Hardin, "Administrative Procedure Act of U.S.A.", T.C.Başbakanlık İdarî Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu, Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998, s. 22

⁸³Amerika Birleşik Devletlerinde de 6 Eylül 1966 da çıkan Bilgi Edinme Özgürlüğü Kanunu, 1946 tarihli Federal İdari Usul Kanunu bünyesinde 552. maddede İdari Usule ilişkin hükümler arasına alınmıştır. Konuyla ilgili daha geniş bilgi için bakınız. GÜRAN, Yönetimde, s. 101-112

Bilgi Edinme Özgürlüğü Kanunu ve son olarak demokratik yönetim halkasını tamamlayan, bireyin idari sürece aktif olarak katılımını düzenleyen ve idareyi kapalıktan açıklığa kavuşturan 1976'da yürürlüğe giren Günışığında Yönetim Kanunudur. Amerikalı bir yargıcın ifadesiyle güneş ışığı mikroplara karşı en etkin öldürücü, elektrik ışığı ise en iyi polistir. Amerikan Günışığında Yönetim Kanununun da ismini bu düşünceden aldığı söylenmektedir⁸⁴.

Avusturya'da da 1982 tarihli "Bilgi Edinme Özgürlüğüne İlişkin Kanun" salt bu hakkı düzenleyen ayrıntılı bir Kanun olarak karşımıza çıkmaktadır. 1925 den beri İdari Usul Kanunu'na sahip bulunan Avusturya'da konu, önemi sebebiyle ayrı bir kanunla, 15 Mayıs 1987 tarihli "Bilgi Verme Yükümlülüğü Kanunu" ile düzenlenmiştir. Benzer durum İspanya'da da yaşanmış 1992 tarihli İspanyol Kamu İdarelerinin Hukuki Rejimi ve Genel İdari Usul Hakkında Kanunda 9 Şubat 1996 tarihli Kanunla yapılan değişiklik ile idarenin bilgi verme yükümlülüğü kamu hizmeti şeklinde düzenlenmiştir. Bu kanunlar, hem idari usul kanunlarına örnek olarak verilebilir, hem de bilgi edinme hakkının tanınmasına ilişkin yasalarlardır.

İtalya'da 7 Ağustos 1990 tarihli İdari Usul Kanununun tam adı "İdari Usuller ve Belgelere Ulaşma Hakkı Kanunu" olup, bilgi edinme hakkı 5. Bölümde 22-28. maddeler arasında ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir.

İngiltere'de, 1998 tarihli Veri Koruma Yasası uyarınca kendi haklarında tutulan bilgilere ulaşma hakkı bulunan bireyler, 2000 tarihli Bilgi Edinme Hakkı Yasası ile, sayılan istisnalar dışında kamu otoritelerince tutulan diğer bilgilere ulaşma hakkını elde etmiştir.

Yasa, bireylerin İngiliz vatandaşı olup olmadığına ve İngiltere'de ikamet edip etmediklerine bakmaksızın herkese, yasanın yürürlüğe girmesinden önce ve sonra tutulan bilgiler dahil olmak üzere, istemde bulunduğu konuda bilgi olup olmadığını öğrenme ve bilgiyi elde etme haklarını vermiştir. Kendisinden bilgi istenen kamu otoritesi ise, bu müracaata kural olarak yirmi iş gününde yanıt vermekle yükümlü tutulmuştur. Yine yasa Bilgi Komiserliği ve Bilgi Tribunal'i olmak üzere iki önemli makam ihdas etmiştir.⁸⁵ Özellikle Türk kamu yönetiminin yapılanmasında ve idari yargının kurum ve kurallarıyla yerleşmesinde örnek alınmış olan Fransa'da ki açık yönetime geçiş süreci hakkında bilgi vermek yararlı olacaktır⁸⁶.

Fransız idare hukukçusu Rivero siyasi yaşama yurttaşın katılımını sağlayan modern devlet anlayışını, yurttaşın idare karşısında da bir süje olduğu değerlendirmesiyle sorguladığında, o yıllarda bu görüşüyle, önemli bir yankı uyandırmış oldu. Bu görüş Fransız idare hukukunda seksenli yıllarda yönetime katılma başlığı altında yeniden gündeme gelmiştir. Son onbeş yıldan beri ise bu anlamda yönetime katılma şekli olarak kamusal anket ve yerel referandum yöntemleri kabul edilmektedir⁸⁷.

Fransa'da Napolyon dönemi idaresinin geleneklerine dayalı idare anlayışı Devletin rolü ile ilgili gelişmeleri ve bireylerin ihtiyaçlarını dikkate almaz iken, 1960'lı yıllarda idari kararlara bireylerin katılımının sağlanması yönünde bir gelişim süreci başlamıştır. 1970'li yılların başından itibaren başlatılan bu reform çalışmalarının ilki, vatandaş ile idare arasında bir arabuluculuk fonksiyonu gören Mediateur'un 1973 yılında oluşturulması olmuştur.

⁸⁴KUTLU GÜRSEL, s.321

⁸⁵2000 Tarihli İngiltere Bilgi Edinme Hakkı Yasası hakkında daha geniş bilgi için bakınız. KAYA, s.327- 341

⁸⁶ÖZKAN Gürsel, "İdari Rejim Olarak Örnek Aldığımız Fransa'da, İdari Usul ve Bilgi Edinme Hakkına İlişkin Düzenlemeler", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı:1-2, 1998, s.282-283

⁸⁷KUTLU GÜRSEL, s.321

Bilgi edinme hakkını tanıyan 6 Ocak 1978 tarih ve 78-17 sayılı Bilgi İşlem, Fişler ve Özgürlükler (Informatique, Fichiers et Libertes) Hakkındaki Kanun, kişiler hakkında tutulmuş fişlerin kullanımını ve onlara ulaşmayı “acces” düzenlemektedir.

24 maddeden ibaret olan bu Kanunun 3. maddesi, herkesin, kendisi hakkında ileri sürülen belgeler içindeki bilgi ve düşünceleri tanımak ve kabul etmeme hakkına sahip olduğunu düzenlemektedir. Kanun, Ulusal Bilgi İşlem ve Özgürlükler Komisyonu’nun kurulmasını (md.6) öngörerek, bu Komisyona, isme ait bilgilerin işlenmesinde, ya da ilgililerin hakları ve sorumlulukları konusunda bilgilendirilmeleri görevini vermiştir.

Bu Kanun, ilk olarak, idari demokrasiyi kurma ve gizli topluma son verme eğilimlerini başlatmıştır.

Başlatılan bu girişimler içinde ikinci seriyi, bireylere idari dokümanlara ulaşma “acces aux documents administratifs” imkanı sağlayan 17 Temmuz 1978 tarih ve 78-753 sayılı İdari Belgeleri Öğrenme Hakkına İlişkin Kanun oluşturmaktadır. Toplam 12 maddeden ibaret bulunan bu Kanun, idari belgelere ulaşma hakkını düzenlemektedir. Kanun, İdari Dokümanlara Giriş Komisyonu adı altında bir komisyonun kurulmasını öngörerek (md.5), bu komisyonu idari dokümanlara ulaşma hürriyetine saygı göstermekle görevlendirmiştir. Kanunun 7. maddesinde, bilgi edinme talebinin reddi halinde, bunun talep sahibine yazılı olarak gerekçeli bir biçimde tebliğ edileceği belirtilmiştir.

Girişimlerin üçüncü serisinde ise, yönetim-halk ilişkilerini düzenlemeye, idarenin kararlarını daha demokratik hale getirmeye ve idari faaliyetlerin gerekçelendirilmesine yönelik olan 11 Temmuz 1979 tarihli İdari Kararların Gerekçesi ve İdare ile Halk Arasındaki İlişkilerin İyileştirilmesi Hakkındaki Kanun yer almaktadır.

Bunun dışında, İdari Soruşturmalarda Demokratikleştirilmesi ve Çevrenin Korunması Hakkındaki 12 Temmuz 1983 tarih ve 83-630 sayılı Kanun ile İdare ile Hizmetten Yararlananlar Arasındaki İlişkiler Hakkındaki 28 Kasım 1983 tarih ve 83-1025 sayılı Kanunu da bu çerçevede saymak gerekmektedir. 15 maddeden oluşan Kanun, kanun önünde eşitlik ilkesinin gereği olarak, ilgili ya da ilgililerin yayınlanmış bulunan sirküler, direktif ve genelgelerden yararlanacağını belirtmiştir (md.1). Kanun 5. ve 8. maddeleri arasında idari usule ilişkin kurallar getirmiştir.

Bunlar, bireylerin herhangi bir taleple idareye yaptıkları başvuruya karşı, idarenin vereceği cevapta, dosyayla ilgili birimin veya dosyanın teslim edildiği memurun belirtilmesi, hemen yerine getirilmesi gereken bir talep olmadığında, başvurunun kabulü ve reddedileceği sürenin bitiminin açıklanması ve zımni red kararına karşı başvuru süresi ve yollarının gösterilmesi olarak açıklanmıştır.

Ayrıca, İdari Belgelere Giriş Usulü Hakkındaki 28 Nisan 1988 tarih ve 88-465 sayılı Kararname de bu kapsamda bulunmaktadır. Bu Kararname, 17 Temmuz 1978 tarih ve 78-753 sayılı Kanunun 7. maddesinde belirtilen süreyi yeniden düzenlemiştir. Buna göre, idari belgelerin öğrenilmesine ilişkin talebe karşı yetkili idari makamın cevap vermeyerek suskun kalması süresinin bir aydan fazla olursa, istemin zımnen reddedilmiş sayılacağı öngörülmüştür (md.2). Başvurunun reddi halinde veya zımnen ret durumunda, İdari Dokümanlara Giriş Komisyonu’na başvuru için iki aylık bir süre tanınmıştır. Komisyonun ise bir ay içinde görüşünü ilgili idari makama bildirme zorunluluğu getirilmiştir.

Ülkemizde ise idarenin açıklığını ve vatandaşların bilgi edinme hakkını düzenlemeye yönelik 90'lı yılların ortasına kadar kayda değer hiç bir gelişme gösterilmemiştir. Belirtildiği gibi Başbakanlık Müsteşarlığının 1996 yılının sonunda başlattığı 'İdari Usul Yasasında Düzenlenecek Hususlar' konulu çalışma bu konuda atılmış en somut adım olmuştur.

24 Ekim 2003 gün ve 25269 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu yasalaraşincaya kadar, bu konuyu düzenleyen özel bir mevzuat yoktu. Sadece sınırlı bir biçimde öngörülen düzenlemelerde, bireysel hakları korumak amacıyla, idareye bazı şartlarda bilgi verme ödevi söz konusuydu⁸⁸.

Ülkemizde idarenin bilgi vermesinin bir ödev, bireylerin bilgi almasının ise bir hak olarak kabul edilmesi bir yana tam tersine yönetimde açıklığı sınırlamak ve gizliliği güçlendirmek⁸⁹ idarenin anlayış ve uygulamasının esası olmuştur. Bugüne kadar ki uygulamada, idare, ilgililer ve karara bağlanacak olay hakkındaki bilgileri dosyasında yeterince bulundurmadiğı gibi, ilgililere de hakları konusunda bilgi vermeğe, onları yayımlanmamış genelge ve emirler hususunda aydınlatmaya da gerek duymamıştır.

Yine idare, ilgilileri başvuru mercii ve süresi hakkında da bilgi sahibi kilmadiğı gibi, ödeme ve öteki edimler hakkında da bilgi vermemektedir. İlk durumda ilgili hakkını kaybetmekte, ikinci durumda da ancak uğradığı haksızlık için tazminat isteyebilmektedir.

1982 Anayasasının en önemli özelliklerinden birisi, yürütmeyi güçlendirerek, idare alanında yetkileri artırması, yargı denetimine yeni sınırlar koyması olmuştur. Bundan dolayı yargının caydırıcı ve hukuka aykırılığı ortadan kaldırıcı etkisinde göreceli bir azalma, idarenin tek yanlı işlem yapma, hukuki durumlarda değişiklikler yapma yetki ve gücünde önemli artışlar olmuştur. Böyle bir durumda, idareye tanınan bu yetki ve güç ile bireyin hak ve özgürlükleri arasında denge kuracak mekanizmaların yasama yoluyla kurulup işletilmesi gerekmektedir.⁹⁰

Bu da ancak yönetimde demokrasi deyiimiyle ifade edilen yönetimde açıklığın bütün unsurlarıyla birlikte; bilgi edinme hakkının yasal olarak kabulü ile mümkün olabilmektedir. Doğaldır ki bilgi edinme hakkının tek başına kabulü, demokratik yönetimin gerçekleşmesine yeterli olmayacaktır. Bunun ile birlikte belki ondan da önce⁹¹İdari Usul Yasasının kabul edilmesi zorunlu bulunmaktadır.

Herhangi bir hak ve özgürlük, anayasada açıkça düzenlenmişse, o hak ve özgürlük, anayasal güvence altında demektir. Yasa koyucu, bunu, yok sayacak, yasaklayacak veya anlamsız hale getirecek biçimde yasa yapamaz. Bir başka deyişle yasa koyucunun, anayasal güvenceye kavuşmuş bir hak ve özgürlüğü tanıyıp tanımama konusunda yasa yaparken takdir yetkisi bulunmamaktadır. Tam tersine bu konuda bağlı yetkiye sahiptir. Ancak bazı hak ve özgürlükler, anayasada düzenlenmemiştir. Örneğin bilgi edinme hakkı da böyledir.

Bundan dolayı da bilgi edinme hakkı anayasal güvenceye sahip değildir. Anayasa bilgi edine hakkını güvence altına almadığı gibi yasak da getirmemiştir. Onun için anayasal bir boşluk doğmuştur. Her ne kadar Anayasanın 26. maddesinde düzenlenen düşüncüyü ve kanaatleri açıklama ve yayma hürriyetinin, resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak veya vermek serbestliğini de kapsayacağı biçiminde anlamlandırılabilir ise de,

⁸⁸Bakınız yukarıda 14 no'lu dipnot.

⁸⁹AKILLIOĞLU, Yönetimde Açıklık "Bildiri", s.816

⁹⁰GÜRAN, Yönetimde, s.110

⁹¹ÖZAY İl Han, İdare ve Ceza Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hakkı, Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs Ankara 2004, TBB Yayınları: 62, Ankara 2004, s.98

bu düzenleme bilgi edinme hakkını içermemektedir. Çünkü 657 sayılı Devlet Memurları Kanunundaki memurların basına demeç verme yasağı hala devam etmektedir. Bu nedenle görev gizliliği esas olmuş ve bilgi edinme hakkının önünde engel oluşturmuştur.

Yasa koyucu bu boşluğu bireylere bilgi edinme hakkını tanıyan ya da yasaklayan bir yasa çıkarılması konusunda, takdir yetkisine sahip gibi görünebilir⁹². Nitekim de öyle olmuştur yasa koyucu sahip olduğu takdir yetkisini kullanarak 4982 sayılı Kanun ile bilgi edinme hakkını yasalaştırmıştır.

4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu yasalaşmadan önce idare hangi tür bilgi ve belgeleri kişilere vereceğini kendisi belirlemekte, bireylerin idarenin tutum ve davranışları konusunda idareden bilgi isteme hak ve özgürlükleri bulunmamakta, idarenin verdiği bilgi ve belgelerle yetinmek zorunda kalmakta, idarenin tutum ve davranışlarından ancak ilgili idarenin basın ve halkla ilişkiler biriminin kitle iletişim araçlarına verdikleri demeçlerden haberdar olabilmekte idiler.

Ancak belirtmek gerekir ki, kamu yönetimine açıklığın değil “gizliliğin” egemen olması ve bilgi edinme hakkının bu anlamda düzenlenmemiş bulunmasına karşılık, 2577 sayılı Kanunun 20/3 maddesinde düzenlenen, idari mahkemelere bilgi ve belgelerin gizlilik gerekçesinin bildirilmesi halinde gönderilemeyeceğine ilişkin kuralı Danıştay, “davanın gönderilmeyen bilgi ve belgelere dayalı savunma dışındaki diğer bilgi ve belgelerin esas alınarak karara bağlanması” şeklinde değerlendirerek, bireyin haklarını koruma eğiliminde olmuştur⁹³.

Yine Danıştay, 2577 sayılı Kanunun 20/4.maddesinde düzenlenen, getirilen veya idarece gönderilen gizli belge ve dosyalar taraf veya vekillerine incelettirilmeyen hükmünü verdiği bir kararda, “fıkırdaki sözü edilen gizli” kelimesiyle idarede de gizli olan ve yetkili makamların dışında hiç kimseye gösterilmemesi gereken belge ve dosyaların kastedildiğinde kuşkuya yer yoktur. Dolayısıyla idarenin gönderirken üzerine gizlidir kaydını koyması veya ek bir yazıyla gizli olduğunun belirtmesinin kendiliğinden o dosya veya belgeye gizlilik niteliğini kazandırmayacağı⁹⁴ şeklinde açıklamaktadır.

Danıştay konuyla ilgili başka bir kararında da, “dava konusu işleme sebep olarak gösterilen ve ara kararları ile istenilmesine rağmen gönderilmeyen soruşturma raporuna dayanılarak ileri sürülen savunmaya göre” karar verilemeyeceğini belirtmiştir⁹⁵.

⁹²GÜLMEZ Mesut, Belgelerle Yönetim, Yargı ve Memur Sendikaları, TODAİE Yayınları, Ankara, 1993, s.2.

⁹³Danıştay 5. Dairesi, E.1996/1345, K.1996/2819, K.T.25.9.1996, Danıştay Dergisi, Yıl:27, Sayı:93, 1997, s.307

⁹⁴Danıştay 5. Dairesi, E.1990/4297, K.1991/1099, K.T.6.6.1991, DBM

⁹⁵Danıştay 5. Dairesi, E.1993/3084, K.1995/3898, K.T.5.12.1995, DD, Yıl:26, Sayı:91, 1996 s.534

İkinci Bölüm

BİLGİ EDİNME HAKKI

Hak, hukuk tarafından korunan bir menfaattir. Hakkın bireylere hukuk tarafından tanınan menfaat ve ondan yararlanma konusunda verilen bir yetki olduğu da kabul edilmektedir⁹⁶. Kazanılmış hak ise, objektif bir hukuk kuralının kişi hakkında uygulanması veya kendiliğinden uygulanacak hale gelmesidir⁹⁷.

Bu durumda bir hakkın talep edilebilmesi için elde edilebilir olması ve anayasa ve diğer yasalarla korunmaya değer duruma gelmiş bulunması gerekmektedir. Ancak bu hakkın, idare tarafından tek taraflı işlemle geri alınma olanağı bulunmaması ve kamu yararına feda edildiği zaman da elde edilebilmesi için gerek idari gerekse yargısal yollardan istenebilmesi söz konusu olmalıdır. Diğer bir ifadeyle, bir hakkın varlığından söz edebilmek için onun yasal olarak düzenlenmiş olması ve hak olarak kabul edilmiş bulunması bir zorunluluktur.

Batılı ülkelerin bilgi ve belgelere ulaşma/bilgi edinme hakkı konusundaki düzenlemelerine bakıldığında, bir çok ülkede bu konuda doğrudan 'hak' şeklinde diğer bazılarında ise 'devletin ödevi' çerçevesinde düzenlemeler yapıldığı görülür. Düzenlemelerin bir kısım ülkelerde (Örneğin ABD) eskiden beri var olduğu, diğer bazılarında ise "Örneğin Fransa, İngiltere" mevcut yasalarındaki geleneksel gizlilik kurallarına dayalı anlayışın sonradan yapılan düzenlemelerle aşıldığı dikkati çekmektedir. Düzenleme şekilleri arasında kuşkusuz en geniş olanı 'hak' şeklindeki düzenlemedir. Genel düzenlemelere örnek olarak İspanya ve Portekiz anayasal bir hak olarak düzenlemişken, bilgi edinme hakkını doğrudan bir yasa çerçevesinde düzenleyen Fransa, ABD, Kanada, Norveç, İsveç gibi ülkelerde enformasyon özgürlüğü, kamu yönetimi dosyalarına erişme, yönetimin bilgi ve belgelerine erişme gibi isimlerle düzenlendiği görülür.

Bunun dışında, ABD'de bilgi edinme hakkı, genel nitelikli idari usul yasaları kapsamında düzenlendiği gibi, İtalya'da olduğu gibi bilgi edinme hakkının, sadece bilgi edinme hakkına ilişkin özel yasalarla da düzenlendiği olmuştur.

Modern devletin temel niteliklerinden biri, yürütmenin güçlenmesinin bir sonucu olarak idari faaliyetlerin gittikçe artan ölçüde önem kazanmış olmasıdır. Bu temel özellik karşısında, bireyler ve grupların kamu hizmetlerinden yararlanırken, yönetime katılma ve idarenin işleyişinden haberdar olma, haklarında alınacak kararları önceden bilme ihtiyacı da artmaktadır.

Gizlilik, idaredeki bilgi, belge ve diğer verilerin açıklanmaması, diğer bir deyişle "belli sayıda kişilere yönelik açıklık" olarak⁹⁸ tanımlanmaktadır. Gizlilikte, bilgi yada belgenin başkalarınca bilinmemesi önem taşımakta, bu işlevde özellikle gizleme, saklı tutma ödevi söz konusu olmaktadır.

Kapalılık ise, kamu kurum ve kuruluşlarının dıştan gelen her türlü etkiye karşı duyarsız kalmasını, çoğu işlem ve eylemlerinin dıştan görülememesini ve alınan kararların gerekçelerinin açıklanmamasını ifade etmektedir⁹⁹. Kapalılık, idarenin hizmet yürüttüğü çevre yada halka

⁹⁶TAN Turgut, İdari İşlemin Geri Alınması, Ankara 1970, s.115

⁹⁷ONAR Sıdik Sami, İdare Hukukunun Umumi Esasları, İstanbul s.492-494

⁹⁸AKILLIOĞLU, Yönetimde Açıklık, s. 3

⁹⁹EKEN, s. 26

karşı duyarsızlığını ifade ettiği halde, gizlilik, hem dış çevreye hem de idarenin kendi içindeki kişi ve birimlere karşı izlediği bir politikadır.

Belli ölçüde kapalılık ve gizliliğin bir takım haklı gerekçeleri olmakla birlikte, hukuk devletinde “asıl” olan “açıklık” olup, idarenin elindeki bilgi ve belgelerden yararlanma ve bunlara ulaşma hakkının düzenlenmesi, aynı zamanda “idareye nüfuz edilmesi, etkilenmesi, denetlenmesi suretiyle, bireyin hak arama özgürlüğünü kullanmasını ve hukuk devleti çizgisinin korunmasını sağlayan mekanizma” olarak karşımıza çıkar. İşte bu amaçla, idari işlem yapma sürecinde, ilgililerin belgelere ulaşım hakkı ya da daha geniş kapsamlı olarak bilgi edinme hakkı idari usul kanunlarında ve/veya özel kanunlarda düzenlenmiştir.

Bütün ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de, Devlet sırrı kavramının kabulü zorunlu bulunmaktadır. Devlet olarak varlığımızın devamı, temel insan hak ve özgürlüklerinin korunarak geliştirilmesi ve zarar verilmesinin önlenmesi ile ticaretin ve ekonomik gelişme ve kalkınmanın sürdürülmesi bakımlarından, çeşitli bilgi ve belgelerin saklı tutulması mutlaka gerekmektedir. Ancak kapalılığın/gizliliğin yasal olarak sınırlarının çizilmiş olması ve kapsamının belirlenmiş bulunması kaçınılmazdır.

Geçtiğimiz dönemde özellikle 1990’lı yıllara kadar, uluslararası sıcak ve soğuk savaşlar, silahlanma yarışları, teknolojik ve ekonomik rekabet kamu yönetiminde gizlilik unsurunun kurumsallaşmasına sebep olmuştur.

Başlangıçta yasal düzenlemeler ile kurumlaşan gizliliğin, devlet görevlerinin artması, müdahaleci ve koruyucu yönetim anlayışının gelişmesine paralel olarak, idarenin faaliyet alanının tümünü gizli tutma ve böylece kapalı kapılar arkasında kamu hizmetini yürütme anlayışı bürokrasi için vazgeçilmez bir tutum ve davranış haline gelmiştir. Bu eğilim öylesine gelişmiştir ki, gizlilik ve kapalılık genel bir kural, açıklık ise istisna haline getirilmiştir.

Gerçi uluslararası ilişkiler, ulusal güvenlik, özel hayatın korunması, rekabetin sağlanması gibi nedenlerle, bazı resmi bilgi ve belgelerin gizli tutulma zorunluluğunun bulunduğu açıktır. Ancak başlangıçta siyasal rejimin niteliği,¹⁰⁰ devlet güvenliği ve özel hayatın korunması gibi makul gerekçelerle ortaya çıkan gizlilik politikası, uygulamada yöneticilerin toplumda eşitliği ve kamu yararını en üst düzeyde sağlama düşüncesi, iyi yönetim, idari etkinlik gibi nedenlerle genişleyerek kamu faaliyetlerinin çoğunu içine almış bulunmaktadır.

Kamu idaresinin gizliliği üzerinde duran bazı yazarlara göre, yönetimin kamuya açık olmaktan, yönetilenlerle diyaloga girmekten kaçınmasının, bilgi vermeyi reddetmesinin ve bilgileri saklamasının üç nedeni bulunmaktadır¹⁰¹. Bunlar, bilgi ve belge niteliği gereği gerekten gizlidir veya idarenin hareket veya motifleri son derece kötüdür, yada idarenin halka güveni yoktur.

Bu anlamda gizlilik uygulaması esas itibarıyla yönetim anlayış ve uygulamalarından diğer bir ifadeyle bürokratik kültürden kaynaklanmaktadır. Bunu, daha çok kamu görevlilerinin arzusu, alışkanlıklar ve gelenekler belirlemektedir.

Bilgi edinmenin bir hak olarak nasıl kabul edildiğinin belirtilmesinden önce neyin bilgi, neyin belge olduğunun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

¹⁰⁰ÖRNEK, s.31

¹⁰¹CHAPMAN Brian, İdare Mesleği, (Çev.Cahit TUTUM), Ankara 1970, s. 313

I. BİLGİ EDİNMENİN TANIMI VE ANLAMI

A. BİLGİ VE BELGE KAVRAMI

Bilgi bir nesne ya da bir enerji değil; madde ve enerjiye ek olarak hayatın temel unsurlarından bir diğeridir. Bilgi, sosyal hayatta kişiler arası iletişimi sağlayan, algılanabilen, aktarılabilen; bilincin ham maddesidir. O halde, bilgi, algılanabilen ve böylece kişiler arası aktarılabilen her şeyin toplamı veya bu toplamın herhangi bir parçasıdır. Bilgilenme ve bilgi verme anlamında günlük hayatta bilgi, belirsizliği azaltan ya da ortadan kaldırır; göz ardı etmenin çaresi olan “algı”dır¹⁰².

Türkçe de anlam olarak bilgi, bir yargılama yapabilmek ve bir yargıya varabilmek için gereken öğelerin her birini, bir şeyi bilme durumunu ifade etmektedir. Belge ise bir olguyu gösteren ya da savın doğru olduğuna apaçık inanç veren şey, bir kimsenin niteliğini ya da bir şey üzerinde hakkını ya da kendisine verilen hakkı bildiren resmi kağıt anlamına gelmektedir¹⁰³.

İdare hukuku ve onun alt bilimi olarak idari usul hukuku açısından ise, bilgi, idari makam ya da idari işlemde etkilenebilecek kişilerle ilgili olarak, idari faaliyetle ilgili belirsizliği ortadan kaldırır, idare ile kişiler arasında iletişimi sağlayan ve karşılıklı olarak aktarılabilen, algılanabilen her şeydir¹⁰⁴. “Belge” ise, geniş anlamıyla idari işlemler, raporlar, etütler, istatistikler, manyetik bantlar, mektuplar, filmler ve bilgisayar kayıtlarını ifade etmektedir.

Bilgi tek başına her hangi bir kayıt altına alınmaksızın hukuken bir anlam ifade etmemekte, bilginin kayıt altına alınması ise belgeyi karşımıza çıkarmaktadır. Bu durumda belgenin niteliği ve anlamı önem taşımaktadır.

4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununda belge, kurum ve kuruluşların sahip oldukları bu Kanun kapsamındaki yazılı, basılı veya çoğaltılmış dosya, evrak, kitap, dergi, broşür, etüt, mektup, program, talimat, kroki, plan, film, fotoğraf, teyp ve video kaseti, harita, elektronik ortamda kaydedilen her türlü bilgi, haber ve veri taşıyıcılarını ifade ettiği belirtilerek, nelerin belge olduğu belirlenmiş ve belgenin kapsamı ortaya konulmuştur.

İdari belge terimi, geniş anlamda kabul edilmeli, dayanağı ne olursa olsun belge; yazılı belge, bilgisayarların otomatik kayıtlarından alınmış olanlar da dahil olmak üzere tüm görsel kayıtlar ve ses kayıtları, raporlar, incelemeler, “resmi olmayan danışma komisyonlarının rapor ve incelemeleri dahil”, bazı mahkeme tutanakları, sirkülerler, kontrat ve lisanslar, kamu oyu anket kayıtları, sınav defterleri, filmler, fotoğraflar gibi bütün idari belgeleri kapsamalıdır.

Fransa’da, 17 Temmuz 1978 tarih ve 78-753 sayılı İdari Belgeleri Öğrenme Hakkına İlişkin Kanununun 1. maddesinde, “idari belge” nin tanımı yapılmıştır. Buna göre; belge, “bu başlık altında idari belge olarak sayılmış olanlar pozitif bir hakkın açıklanması ya da idari bir usulün tasvirini, görüşleri, yazılı şekilde alınan kararları ve öngörülerini, görsel ya da işitsel kayıtları, kişisel olmayan bilgisayar kayıtlarının değerlendirilmesini ihtiva eden, tüm dosya, rapor, tutanaklar, istatistikler, direktifler, yönergeler, sirkülerler, bakanlık cevapları ve notlarıdır”.

1982 tarihli Avustralya Bilgi Edinme Özgürlüğüne İlişkin Kanununun 4. maddesine göre ise “belge”, yazılı her türlü kağıt ve materyal, harita, plan, resim veya fotoğraf, uzmanı tarafından

¹⁰²AKYILMAZ, İdari Usul İlkeleri , s.159

¹⁰³PÜSKÜLLÜOĞLU Ali, Öz Türkçe Sözlük, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2003, s.94-109

¹⁰⁴AKYILMAZ, İdari Usul İlkeleri, s.159

yayınlandığında bir anlamı olan işaret, sembol, figür gibi hususları taşıyan kağıt veya materyal, bir başka aracın yardımı ile veya bu olmadan ses görüntü veya yazının çoğaltılabileceği her türlü materyal, mekanik veya elektronik olarak üzerine bilgi kaydedilmiş veya depolanmış şeyler, diğer her türlü bilgi kaynaklarıdır.

B. BİLGİ EDİNMENİN ANLAMI

Bilgi edinme/bilgi alma hakkı, yönetimin tuttuğu bilgilere ulaşabilme anlamına gelmektedir. Bireyin idari işlemlerin yapılmasında hak ve menfaatlerini koruyabilmesi yönetimden bilgi almasına bağlı bulunmaktadır.

Bilgi edinme dar anlamda, hakkında işlem yapılacak kimsenin yönetimden işlem dosyasındaki bilgileri öğrenme hakkını eksen alır. Geniş anlamda ise her türlü bilginin verilme yöntemlerini kapsar. Değişik bir anlatımla bilgi edinme, idarenin kararları, eylem ve işlemleri ile ilgili belge ve bilgilerin elde edilebilmesi olgusudur¹⁰⁵. Bu olgu, idarenin elindeki bilgi ve belgelere ulaşmada zamanla kamusal bir hakka dönüşmüştür. Bu olgunun bir hak olarak kanunlarla düzenlenmesi ve kişilere tanınması, bilgi edinme hakkını gündeme getirmiştir.

Bilgi edinme olgusu, hem “özgürlük”, hem de bir “hak” olarak nitelendirilebilmektedir. Özgürlük kavramı olarak, her hangi bir alanda kısıtlamaların ve engellemelerin yokluğu anlamına gelmekte iken, hak kavramı, bir eylemde bulunulabilme ve yapabilme serbestliği ya da kişinin başkalarına karşı ileri sürebileceği ve başkalarından isteyebileceği üstünlükler, edimler ve eylemlerle ilgilidir. Bu anlamda, özgürlük kişinin kendi dünyasına özgü ve kişileri koruma altına almayı düzenleyen edilgen bir anayasal ve hukuksal olgu olarak ortaya çıkarken; hak, kişinin başkalarına karşı ileri sürebileceği yada onlardan talep edebileceği eylemler olarak ortaya çıkmaktadır. Hak kavramı dışı dönük ve etken nitelik taşıdığından, bilgi edinmenin bir “hak” olarak algılanması gerekmektedir¹⁰⁶.

En genel anlamıyla bilgi edinme hakkı, idarenin tek yanlı iradesiyle hukuk düzeninde yaptığı değişiklikler hakkında ilgililerin, işlemin niteliği ve sonuçları hakkında bilgi alabilmesini sağlayan “hak”tır. Bilgi edinme hakkı, esas itibarıyla idarenin elindeki bilgilerin idare tarafından kişilere verilmesini amaçlar.

Bilgi edinme hakkının temeli, idareden bilgi alma anlamında idarenin elindeki bilgi ve belgelere ulaşma serbestisidir. Bu serbesti ise, kamu yönetiminin elindeki çeşitli bilgilerin ya da dokümanların, halkın veya ilgililerin yararlanmasına sunulması ile gerçekleştirilebilir. Bu yönüyle idari belgelerde açıklık, bilgi edinme hakkının kaynağını oluşturur.

Bilgi edinme, bireylerin idareden meşru yollarla ve hukuken tanınmış bir “hak” kapsamında bilgi ve belge almalarını gerektirir. Bilgi ve belge almanın doğal sonucu ise bilgilenme ihtiyacının karşılanmasıdır. Bilgilenme ihtiyacının karşılanabilmesi için sadece bireye “bilgi edinme hakkı” tanınması yetmemektedir. Aynı zamanda bireyin bilgi ve belge talebini karşılayacak idareye de “bilgi verme ödevi” getirilmesi diğer bir anlatımla idareye bilgi verme sorumluluğu yüklenmesi zorunlu bulunmaktadır.

Bu durumda bilgi ve belgelere ulaşma ilgili için bir hak olmakta, bilgi ve belgelerin verilmesi de idare için bir görev/ödev haline gelmektedir. Böylece bilgi edinme hakkının bireye yönelik ve yönetime yönelik olmak üzere çift taraflı etkisi/ iki yönlü boyutu ortaya çıkmaktadır.

¹⁰⁵EKEN Musa, “Bilgi Edinme Hakkı”, İnsan Hakları Yıllığı, Dr. Muzaffer Sencer’e Armağan, Cilt:17-18, 1995-1996, s.63

¹⁰⁶YAŞAMIŞ, s.22

Birincisi, yöneticinin kendi inisiyatifini kullanarak bireylerin kullanımına sunacağı bilgi ve belgeleri kapsamakta, bu aynı zamanda yönetimde açıklığın aktif boyutunu oluşturmaktadır. Diğer boyutu ise bireylerin talebi üzerine idarenin elinde bulunan bilgi ve belgelerin talepte bulunan kişiye, yönetimle ilgili belgenin kopyasını alma, kendisiyle ilgili açıklamalar alma ve eğer yanlışlıklar ve eksiklikler varsa bunların düzeltilmesi için talepte bulunma hakkı vermektedir. Bu da yönetimde açıklığın pasif boyutunu oluşturmaktadır.

Toplumdaki, bireylerin aynı bilgi düzeyine sahip olmadıkları bilinen bir gerçek olduğundan, özellikle düzenleyici işlemler bakımından, idareye böyle bir görev verilmesi açıklık ilkesinin doğal sonucudur.

Açıklığın yalnızca “ödev” şeklinde düzenlenmesi onu sınırlamaya yönelik bir kullanıma yol açacaktır. Dolayısıyla bilgi verme idarenin bir “ödevi” olarak düzenlenirken, bilgi almanın da bireyin bir “hakkı” olduğu kabul edilmelidir.

Yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, bilgi edinme hakkı, bireylerin kendilerini ilgilendiren bilgi ve belgelere kamu makamları nezdinde ulaşabilmelerine olanak sağlayacak biçimde ve toplumsal/kamusal faaliyet ve işlemler bakımından ‘açıklık’ olarak iki boyutlu bir haktır. Bu anlamda, bilgi edinme hakkının, bireysel “hak” boyutu yani “bilgi ve belge edinme hakkı”, birde, kamusal “görev” boyutu diğer bir deyişle “bilgi verme ödevi” yani “açıklık” boyutu bulunmaktadır.

Bilgi edinme hakkı, bireylerin bütün idari belgeleri arşiv ve kayıtları yerinde inceleyebilme, belgeler hakkında bilgi ve açıklama isteyebilme, idari belgelerin suretlerinin kendisine verilmesini isteme ve bireylere kendi hakkındaki idari belgelerde herhangi bir hata gördüğü takdirde bu hatanın düzeltilmesini talep etme olanağı verilmesini gerektirmektedir.

Halkın ve bireylerin bilgi ihtiyacı ile yönetimdeki mevcut alışkanlıklar, kurallar ve gelenekler arasında önemli farklar bulunmakta olduğu bilinmektedir. Mevcut kamu yönetimi anlayış ve uygulaması, vatandaşın bilgilendirilmesini değil, tam tersine kamu makamlarınca, hakkındaki bireysel ya da toplumsal kararların kapalı kapılar arkasında alındıktan sonra, kendisine son şeklinin bildirilmesi biçiminde gerçekleşmektedir.

Halbuki hukuk devletinde, hiç kimse; bilgi yetersizliği sebebiyle herhangi bir “hak” kaybına uğramamalı, “yükümlülük” altına sokulmamalıdır. Bu noktada, mevcut yönetim anlayışı ve uygulamasının daha iyi anlaşılabilmesi bakımından, kamu yönetimimizin temeli sayılan Osmanlı yönetim siteminde uygulaması bulunan bir konuya değinmek yararlı olacaktır. Osmanlı yönetim siteminde, örfi hukuk alanında kanun hükümlerinin bilinir olmasını sağlamak için yapılan orijinal bir uygulama bulunmaktadır¹⁰⁷.

Yeni bir kanunname hazırlandığında önce kadılara gönderilir, kadıdan kanunnamenin Pazar yerinde, o bölgenin pazarı hangi gün ise o gün, halka okunması istenirdi. Örneğin, Yavuz Sultan Selim tarafından Manisa’da bulunan Şehzade Süleyman’a gönderilen siyasetname de siyaset cezalarından bahseden kanunnamenin münadiler aracılığı ile halka bildirilmesi ve tahriri istenmektedir.

Bir başka kanunname, yine gönderilen kanunnamenin Bağdat halkına duyurulması istenmektedir.

¹⁰⁷ AYDIN M. Akif, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne Tarihi Açısından Değerlendirmeler”, Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşunun 700. Yılı Dönümü Nedeniyle Eğitim Merkezi Başkanlığı Tarafından Düzenlenen Panel, Ankara 1999, s. 18-19

Kanunnamelerde ve benzer özelliklere sahip adalet fermanlarında, kanunnamenin ve adalet namenin bir kopyasının belli ücret karşılığında halka verilmesi istenmektedir. Yani, Osmanlı coğrafyasında isteyenler, bir kanunname kabul edildiği ve buldukları bölgeye geldiği zaman, cüzi ücret ödeyerek bu kanunnamenin bir suretini alma hakkına ve imkânına sahiptirler.

Osmanlı'larda kanunname geleneği, genel olarak hâkimlere, uygulayıcılara kolaylık sağlamak amacıyla düzenlenmiştir. Ancak, kanunnamelerin esas nedeni, "halkın kendilerine uygulanacak kanun hükümlerini bilmeleri, buna uymaları ve eğer uygulama sırasında kendilerine yönelik bir haksızlık yapıyorsa haklarını aramalarına imkân tanımaları" amacıyla yöneliktir.

Osmanlı yönetiminde sık sık adalet nameler yayınlanarak, müfettişler ve yapılan şikâyetlere bağlı olarak da, problemlerin veya hukuksuzluğun düzeltilmesini sağlayan hükümler gönderilmiştir. Böylece, kamu yöneticilerinin temel hak ve özgürlükler, uygulanan vergi veya cezalar konusunda kanun hükümlerini çiğnemelerinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

Günümüz Türkiye'sinde ise Türk Ceza Kanunu'nun 44. maddesindeki "Kanunu bilmemek, mazeret sayılmaz" kuralının tam tersine çevrilerek "kanunu bilmemenin artık mazeret kabul edilebilmesi için" bilgi edinme hakkı kapsamında idareye bilgi verme yükümlülüğü getirilmesi kaçınılmazdır¹⁰⁸.

Bilgi verme ödevi, bilgi edinme hakkının kullanılması bakımından bireylere güvence sağlamakla birlikte, aynı zamanda yönetimi halka yakınlaştırma ve halkla devleti barıştırmaya katkı sağlamaktadır. Bu yolla idarenin halka; idari faaliyetler hakkında, açık, anlaşılır, doğru, düzenli ve dürüst bilgi vermesi sağlanmakta ve idarenin bunu bir görev olarak yerine getirmesi mümkün olmaktadır.

İnsan hakları kavramının gelişmesinde de etkili olan bilgi edinme hakkı, temelde idarenin keyfi davranışlarını önlemek, kamu hizmetinden yararlananların demokratik yollarla yönetimden hesap sorabilmesine imkân tanımaktadır. Aslında bu hak, sadece idarenin karar alma sürecinin açıklığa kavuşturulması ile ilgili olmayıp modern hukuk devleti anlayışında hak arama özgürlüğünün olmazsa olmaz koşuludur¹⁰⁹.

Bilgi edinme hakkının, düşünce özgürlüğü ve onun türevi olan diğer özgürlüklerle ilişkisi de inkar edilemez. Bu hakkın açıklık ilkesinden farkı, bilgi ve belgelere ulaşma ilgili için bir "hak" iken, yönetimin açıklığının, idare için bir "ödev" niteliği taşımasıdır. Bu ödevin kapsamında ise sadece yazılı belgeler değil, idarenin elinde tuttuğu her türlü bilgi bulunmaktadır¹¹⁰.

Bilgi edinme hakkı veya bilgi verme ödevi, açıklık politikalarının temel şartı ve bireylere verilen değerlerin göstergesi ve onlara duyulan saygının ölçütüdür. Bu yolla, en azından teorik olarak, yönetimin faaliyet sahası, egemenliğin ortak kullanıldığı bir alan hâline gelmektedir.

Günümüzde, gerek kamu kesiminde gerekse özel kesimde bilgisayar ile kişisel bilgi tutulmakta ve işlenmektedir. İşleme tabi tutulan veri veya bilgilerden yeni bilgiler, değerlendirmeler elde edilmektedir. Bireyin bilgisi dışında gerçekleşen bu işlemler sonucunda, kişinin bilgi gücünü elinde tutan otoritelere bağımlı hatta tutsak hale düşmesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla, bu durumun "özgürlükler için büyük tehdit oluşturduğu" açıktır¹¹¹.

¹⁰⁸ÖZKAN, Demokratik Yönetime Geçiş, s.210

¹⁰⁹GÜRAN Sait, "Hak Arama Özgürlüğünün İki Boyutu", Anayasa Yargısı 9, Ankara 1993, s. 29

¹¹⁰AKILLIOĞLU, Yönetimde Açıklık, "Bildiri", s.807

¹¹¹AKILLIOĞLU, Yönetimde Açıklık, s.11

Bu hak/özgürlük, bilginin süzülmesini ve idari keyfiliği önlemek ayrıca demokratik yollarla “hesap sorabilmeyi sağlamak” için, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez koşuludur. Bu anlamda demokrasi, bilgi edinme hakkının tanındığı bir rejim olarak değerlendirilebilir.

Bilgi edinme hakkının olmadığı bir sistemde, yöneticiler bilgiyi seçerek kullanacağından, kendi itibarlarını artırmaya çalışacaklardır. Siyasiler ise, bu yöntemle, muhalefeti etkisiz hale getirme amacını taşımaktadırlar. Böyle bir durumda, bireylerin ve denetim organlarının hesap sorma işlevleri ve eğilimleri anlamsız hale gelmektedir. Hesap sorabilme, bilgi alma hakkının tanınmadığı bir sistemde hiçbir anlam ifade etmemekte, gerçekte hesap sorabilme mümkün olmamaktadır.

Bilgi ve belge edinme aynı zamanda, idarenin tek yanlı iradesiyle hukuk düzeninde yapacağı değişiklikler hakkında ilgili bireylerin, işlemin niteliği ve sonuçları hakkında bilgi alabilmesini sağlayan hak ve özgürlüktür.

II. BİLGİ EDİNME HAKKININ ÖNEMİ

Bilgi Edinme Hakkının önemini belirtmek için şu örnek ilgi çekicidir.

2. Dünya Savaşı yıllarında Almanya'nın Fransa'yı işgali sırasında, Strazburg'daki bir Fransız yurtdaşı, paralarını Almanlardan korumak için evinin bahçesinde açtığı bir çukura gömer, savaş bitip Fransız parası yeniden basıldıktan sonra, bahçeye gömdüğü paraları yenileriyle değiştirmek ister. Fransız yetkililer, Almanlarla işbirliği yaptığı “kanaat”i ile paraları değiştirmezler. Yıllar sonra 1970'li yıllarda Fransa'da Bilgi Edinme Hakkını düzenleyen kanun/kararname yürürlüğe girer. Adam ölmüştür. Damadı bilgi edinme hakkı uyarınca Fransız Maliye Bakanlığı'ndan paraların değiştirilmemesine neden gösterilen “kanaat”e ilişkin bilgi ve belge talebinde bulunur. Fransız Maliye Bakanlığı yaptığı araştırma ve inceleme sonucunda “kanaatin” herhangi bilgi ve belgeye dayanmadığını bildirerek, ilgiliden özür diler ve paraları yeni para cinsinden yasal faizi ile değiştirir.

Görüldüğü gibi bilgi edinme hakkı tanınmamışken, idarenin işlemleri, kapalı kapılar ardında, halkın bilgisi ve denetimi dışında planlanan ve uygulamaya konan, halk tarafından nasıl karşılanacağı fazla umursanmayan uygulamalar olarak gerçekleşmektedir. Hizmetten yararlananlar, kurulan kamu otoritesi-vatandaş ilişkisi nedeniyle, idare karşısında edilgen bir konumdadır. Böyle bir durum ise demokratik ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmamaktadır. Çağdaş, demokratik ve hukuka bağlı devlet anlayışında; kamu hizmetlerinde halka yakınlığı, şeffaflığı, dürüstlüğü ve halkın denetimine açıklığı sağlayabilme, temel ilkenin en önemli araçlarından birisi de bilgi edinme hak ve özgürlüğüdür.

Belirtildiği gibi bilgi edinme hak ve özgürlüğü temelini, demokrasi ilkesi ve “yönetimin açıklığı”, hukuk devleti ilkesi ve “fırsat eşitliği” ilkelerinde bulur. Bilgi edinme hakkının tanınmış olması ile her şeyden önce hukuk devletinin temeli olan yasallık ilkesi gerçekleşmekte, böylece bireysel çıkarlar korunarak kamu yararına daha kolay ulaşılabilir. Bilgi edinme hakkının kullanımını sağlayan yasal düzenlemeler sayesinde, örgütlenmemiş bireyler de kamusal yaşama katılabilmekte ve gerçek sivil toplum düzenine ulaşabilmektedir.

İdarenin varlık nedeni, topluma kesintisiz, düzgün, zamana ve zemine uyartılabilen kamu hizmeti sunmaktır. Kamu hizmetinin sunarken idarenin, kendisini toplumdan soyutlayarak kararlar alıp uygulaması çağımızın hukuk devleti, insan hakları ve demokratik yönetim gibi çağdaş değerleri ile bağdaşmamaktadır. Çünkü toplumu oluşturan bireyler artık tebaa değil, hizmetten

yararlananlar statüsündedir. Bundan dolayı idarenin hizmet sunarken harcadığı paraları, vergi ve benzeri mali yükümlülükleriyle karşılayan bireyler, isterlerse doğrudan idareye başvurup bilgi alabilmelidirler. Ayrıca idarenin de, halkla ilişkiler birimleri aracılığıyla, kitle iletişim araçlarından yararlanarak belli bir sistem dahilinde ve görevi olarak kendiliğinden halka bilgi vermesi gerekmektedir¹¹².

Bu anlamda, bilgi ve belge edinme, yönetimde açıklığı sağlayan, insanları sadece görev ve sorumlulukları bulunan “tebaa” durumundan çıkarıp aynı zamanda görev ve sorumluluklarının yanında yetki ve hakları da olan birer “vatandaş/birey” konumuna yükselten, diğer bir ifadeyle insanları yönetilen olmaktan çıkarıp, sunulan kamu hizmetlerinden yararlanan statüsüne kavuşturan günışığında yönetim ya da yönetimde demokrasinin en önemli unsurlarından birisidir¹¹³. Çağdaş demokrasilerde, sadece siyasal katılımın varlığı yeterli olmamakta, bireylerin veya grupların, kamu yönetiminin kararlarına da katılması önem taşımaktadır. Bu bakımdan, bireylerin isteğinin, doğrudan doğruya karar alma sürecine girmesi ve idarî eylem ve işlemleri etkilemesi, demokratik yönetim için vazgeçilmez ön koşuldur.

Bilindiği gibi idare, kamu gücüne ve res’en icra yetkilerine dayanarak kişilerin hukuksal durumlarında tek yanlı irade açıklamalarıyla değişiklikler meydana getirebilmektedir. Yine bilinmektedir ki, bu irade açıklamalarını, idareyi oluşturan kamu tüzel kişileri adına, gerçek kişiler yapmaktadır. Söz konusu irade açıklamaları, bir taraftan kamu gücü içermesinden dolayı bireylerinkine göre daha üstün konumdadır. Diğer taraftan da idarenin yasallığı ilkesi gereğince aksi mahkeme önünde ispat edilinceye kadar hukuka uygun kabul edilmektedir.

Böyle bir ortamda, idarenin işlem ve eylemleri üzerindeki yargısal denetim de her zaman için caydırıcı olamamaktadır. Hatta bazı durumlarda kamu görevlilerini hukuka aykırı davranışlar için özendirici bile olmaktadır. Bundan dolayı, tek yanlı işlemlerle kamu gücünün kullanımının hukuka bağlılığını gerçekleştirmek için yargısal denetimin yanında, idari işlemin oluşumu aşamasında bazı mekanizmaların gerçekleştirilmesi zorunludur. Bu mekanizmaların başında, kişilere bilgi edinme hak ve özgürlüğünün tanınması gelmektedir.

Demokratik yönetim, sadece seçimlere katılmak ve oy vermektense ibaret olmayıp, önemli olan idarenin karar verme sürecine doğrudan ve sürekli etkide bulunmaktır. Bu durumda, yönetimin bireylere iyi davranması ya da saygılı olması esas olmakla birlikte, bireylerin devlet ve toplumla ilgili kararlara siyasal katılım yollarını kullanarak katılmaları ve yönetimi etkilemelerinin yanı sıra, kendileri hakkında alınacak karara önceden bilgileri dahilinde etkide bulunmaları da gerekmektedir.

Bireylere haklarında alınacak karar öncesinde veya toplumu ilgilendiren kararların uygulamaya konulmasından önce, eğer yönetim için bilgi verme, bir zorunluluk olarak kabul edilirse, bilgi edinme bir çeşit yönetime katılmayı sağlayacak ve bu yöntemle, yönetim için anlaşmaya dayalı kontrol sistemi kurulmuş olacaktır.

Bilgi edinme ya da bilgi verme, birey ile yönetim arasında doğal olarak danışma, fikir alma iletişimine imkân sağlayacak, danışma ile sonuçlanan bir bilgi verme ödevi ile, toplum bilgi edindiği sorunlar hakkında görüşlerini açıklayarak alınacak kararın oluşmasına katılmış olacaktır. Bireylerin ya da temsilcilerinin, kararların oluştuğu yöneticiler grubuna yetkili olarak girebildiği ve tartışmalara katılabildiği ölçüde, bu katılım olumlu ve etkili sonuçlar doğuracaktır.

¹¹²YALÇINDAĞ Selçuk, *Belediyelerimiz ve Halkla İlişkileri*, TODAİE Yayınları, Ankara, 1996, s.14.

¹¹³ÖZAY, *Günışığında Yönetim*, s. 1-6.

İdari doküman ve bilgilere giriş hakkı veya bilgi verme ödevi, açıklık politikalarının temel şartı ve bireylere verilen değerler göstergesidir. Bu yolla, en azından teorik olarak, yönetimin faaliyet sahası, egemenliğin ortak kullanıldığı bir alan haline gelmektedir. Ancak bilgi edinme hak ve özgürlüğü, sadece bireylerin çıkarını korumak için istenmez. Kamu Yönetimi Araştırması Genel Raporu'nda açıkça dile getirildiği gibi aynı zamanda idareyi geliştirmenin bir aracı olarak da değerlendirilmelidir¹¹⁴.

İdare çeşitli denetim¹¹⁵ yollarıyla denetlenmektedir. Bu denetim yolları, siyasal denetim, idari denetim, yargısal denetim ve kamuoyu denetimi olarak göz önünde bulundurulduğunda, kamu hizmetleriyle ilgili olarak gerek halkla ilişkiler bazında idarenin kendiliğinden bilgi vermesi, gerekse kişilerin bilgi edinme hak ve özgürlüğünden yararlanarak bilgi alması; söz konusu denetim mekanizmalarının daha etkin biçimde işlemlerini sağlayacaktır.

Kamu makamlarının, kamu yararı amacıyla görev yaptıkları bilinmektedir. Bu görevi ifa ederken de çeşitli bilgiler toplarlar. Bu bilgileri gizli tutmalarının herhangi bir şekilde kamu yararına hizmet ettiği söylenemez. O halde kamu makamları ancak ve ancak kamu yararını zedeleyebilecek bilgileri gizli tutabilmelidir. Diğer yandan, bireylerin kamu makamlarını denetleyebilmeleri için onların faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmaları da gerekir. Bu nedenle, bilgiye ulaşma ve açıklığın, kamu makamlarının denetimini sağlamada hayati bir öneme sahip olduğu söylenebilir.

Bu nedenle gelişmiş bütün demokratik ülkelerde açıklık ilkesi benimsenmiş ve bu ilkenin gelişmesiyle, devlet sırrı alanı olması gerektiği şekilde daraltılarak, yurttaşlar için öngörülen gizlilik perdesi büyük ölçüde aralanmış ve "yönetimin demokratikleşmesi" yönünde önemli adımlar atılmıştır. Bunun sonucunda da kamu makamları bireyleri muhatap almaya başlamışlar¹¹⁶ ve onlara hak ettikleri değeri vermişlerdir. İşte bilgi edinme hakkı, böyle bir sürecin sonucunda kabul edilmiştir.

Bilgi edinme hakkı, Anayasanın 36. maddesinde yer alan iddia ve savunma hakkı ve adil yargılanma hakkıyla birlikte değerlendirilen, kaynağını insan onurundan ve eşitlik ilkesinden alan, hukuk devletinin sağlaması gereken bir haktır. Bu anlamda, bilgi edinme hakkı, insan onuru, eşitlik ilkesi, savunma hakkı ve adil yargılanma hakkıyla doğrudan ilgili bir hak niteliği taşımaktadır.

Tüm bunların kaynağında, bilgi edinme hakkının devlete yöneltilebilen bir hak olması, herkesin bu haktan bağımsız bir şekilde yararlanmasının sağlanması bulunmaktadır. Çünkü, Anayasanın 36.maddesindeki ifadenin her bir parçası esas alınarak, "herkes"in, "yargı mercileri önünde", "iddia ve savunma" ile "adil yargılanma" "hakkı"na sahip olduğu ifadesinden hareket edildiğinde dahi bu sonuca ulaşmak mümkündür. Tüm bu unsurlar, özellikle "herkes" ve "hak" ifadeleri, bilgi edinme hakkının bir temel hak olduğuna işaret etmektedir. Nitekim, savunma hakkı, Anayasa'nın 'kişinin hakları ve ödevler'ini belirleyen ikinci bölümünde yer alan, temel haklardandır. Dolayısıyla bilgi edinme hakkı, herkese tanınan bir "hak" olarak hukuki korunma talebi ile iddia ve savunma hakkının ayrılmaz bir parçası, adil

¹¹⁴Kamu Yönetimi Araştırması Genel Raporu, TODAİE Yayını, Ankara, 1991, s. 48

¹¹⁵İdarenin denetimi konusunda daha geniş bilgi için bakınız. ÖZKAN Gürsel, Hukuk Devleti ve Yargı Denetimi, Saydam Matbaacılık Ltd. Şti., Ankara 1995, s. 33-47

¹¹⁶KABOĞLU İbrahim Ö., Çevre Hakkı, İmge Kitabevi, Ankara 1996, s.94

yargılanma hakkının temel unsurudur. Bu taleplerin ve hakların bilgi edinme hakkı olmadan tam olarak gerçekleştirilmesi mümkün değildir.

Temelini insan onuru ve hukuk devleti ilkesinden alması sebebiyle, bilgi edinme hakkının tanınması ve gereği gibi tüm unsurları ile uygulanması hukuk devleti ilkesinin hem gereği, hem de bir sonucudur.

Yukarıda yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere, yalın bir hukuki koruma değil; etkin ve tam bir hukuki koruma ile hukuk devleti gerçekleştirilmiş olur, ayrıca adil yargılanma hakkının şeklen değil, içerik olarak da tam sağlanması bilgi edinme hakkıyla doğrudan bağlantılıdır. Yine belirtmek gerekir ki, bilgi edinme hakkı, ilgililer için bir hak olup yükümlülük değildir. Sadece tanınması değil; onun tam olarak gerçekleşmesi de sağlanmalıdır.

A. BİR İNSAN HAKKI OLARAK BİLGİ EDİNME HAKKI

İnsanlık tarihi, kişinin sahip olduğu siyasal hakların yöneticilere karşı öne sürülmesinin odak noktasını oluşturduğu önemli olaylar ve toplumsal dalgalanmalarla doludur. Bu toplumsal dalgalanmalar Avrupa tarihinde Orta Çağda Rönesans ve Reform hareketiyle birlikte doğmuş daha sonra burjuva sınıfının sahneye çıkmasıyla bir siyasal hak talebine dönüşmüştür.

Siyasal hakların hayata geçmesi, örgütlü ve sosyolojik açıdan güçlü sosyal grup ya da sınıflarca ortaya konduğu için uzun bir mücadele sonucu mümkün olmuştur. İşçi sınıfının yeni haklar kazanması, kadınların yasal ve siyasal açıdan eşit statüye gelmeleri, zencilerin eşit statü elde etmeleri hep bu sayede mümkün olabilmektedir. Tarihsel gelişme içinde önce kişi hakları yada bireysel hakların ortaya çıktığı bilinmektedir. Bunu siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar izlemiştir.

Geçirdiği gelişim süreci içinde, insan hakları gerek uluslar arası ve gerekse ulusal literatürde çeşitli ayırmalara tabi tutulmaktadır. Bu ayrımların başlıcaları; koruyucu haklar – isteme hakları ayırımı, bireysel haklar-kolektif haklar ayırımı, koruyucu haklar, isteme hakları ve katılma hakları şeklinde yapılan üçlü ayırım ve kişisel-siyasal-sosyal-ekonomik-kültürel haklar ve ödevler şeklindeki beşli ayırım.

İnsan haklarının hangi tür tasnife tabi tutulursa tutulsun niteliğinde bir değişiklik olmamaktadır.

Günümüzde anayasalar, kişiliğin korunması, ailenin, konutun ve özel hayatın güvence altına alınması, seyahat özgürlüğü, düşünce ve basın özgürlüğü, toplantı ve gösteri özgürlüğü gibi sadece negatif nitelikteki birinci kuşak haklardan sonra, devlete kimi görevler vererek, sendika özgürlüğü, grev ve toplu sözleşme hak ve özgürlüğü, sosyal güvenlik hakları, yeterli bir hayat düzeyine sahip olma hakkı, sağlık hakkı, konut hakkı, eğitim hakkı gibi pozitif nitelikteki ikinci kuşak hakları da koruma işlevini yüklenmişlerdir.

Son yıllarda ise dayanışma hakları olarak adlandırılan, insanlığın ortak değeri olan tarihsel, kültürel ve doğal varlıkları koruma hakları, çevre hakları, barış hakkı, bilgi edinme hakkı gibi üçüncü kuşak hakları da, korunan temel hak ve özgürlükler bloğu içinde yer almaya başlamıştır.

Belirtilmesi gerekir ki günümüzde yaygın olanı ve çağdaş anlamda kabul göreni, bu hak ve özgürlüklerin birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak hakları olarak ayırma tabi tutulmasıdır. İlk iki kuşağı bireysel ve sosyal hakları, üçüncü kuşağı da ‘yeni haklar’ oluşturmaktadır. Yeni hakların içinde, çevre hakları, gelişme hakkı ve barış hakları yer almaktadır.

“Birinci kuşak” “sivil ve siyasal” haklar özgürlük, “ikinci kuşak” “ekonomik ve sosyal” haklar eşitlik ilkesinin, buna karşılık “üçüncü kuşak” haklar dayanışma veya kardeşlik ilkesinin siyasal ve hukuki uzantılarıdır.

Dayanışma haklarının “yaşama hakkı” ortak temelinde, ilk iki “kuşak” haklarla birleştirilebileceği ileri sürülmektedir. Örneğin, savaş çevreye zarar verdiği ve gelişme hakkını engellediği gibi, yaşama hakkını da tehlikeye düşürür, hatta ortadan kaldırır.

Yaşama hakkının esas alınması durumunda, nasıl ki, birinci kuşakta, “güvenlik içinde yaşama hakkı”, ikincisinde “onur içinde yaşama hakkı” kavramları geliştirilebilir ise, üçüncü kuşak açısından da, ‘uygun çevrede yaşama hakkı’ ve ‘barış içinde yaşama hakkı’ gibi kavramlar kullanılabilir¹¹⁷.

Dayanışma hakları, insanların uygun çevrede yaşama hakkı olan çevre hakkı ile barış içinde yaşamının gereği olarak kendilerine saygı gösterilmesi ve her türlü bilgilenme ihtiyacının karşılanması amacına yöneliktir. Bu bilgilenme ihtiyacı yönetimde açıklığı gerektirmektedir. Açıklık ise mevcut kapalılık - gizlilik geleneğinin kırılması anlamına gelir. İkinci dünya savaşından sonra hemen hemen bütün dünyada demokratikleşme akımı yaygınlaşarak yalnız parlamentoların ve mahkemelerin aleni çalışmasını değil, idarenin de aleniyete erişmesi gerektiğini gündeme getirmiş ve bu kabul edilmeye başlanmıştır¹¹⁸.

Bu anlamda son yıllarda insan hakları konusundaki çalışmalarda, bilgi edinme hakkını insan haklarının “üçüncü kuşağı” saymak yönünde bir eğilim dikkat çekmektedir. Nitekim, Guy BRAIBANT Fransa’da 17 Temmuz 1978 tarihinde yürürlüğe giren İdari Dokümanlara Erişim Özgürlüğü Kanunu ile ilgili olarak yaptığı yorum ve değerlendirmede, bilgi edinme hakkı ve benzeri kavramların ortaya çıkışından itibaren yirmi yıllık bir süre içinde çabucak şekillenerek yaygın hale geldiğini, içeriklerinin oluştuğunu belirttikten sonra, günümüzde ‘üçüncü kuşak insan hakları’ olarak adlandırılan temel haklardan biri olarak yer aldığını ifade etmektedir¹¹⁹. Bilgi edinme hakkı, yukarıda da belirtilen temel hak ve özgürlüklerin üçüncü kuşağını oluşturan “dayanışma haklarının”, iyi bir örneğini oluşturmaktadır. Nitekim, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 1977 yılında aldığı, “Bireyin İdarenin İşlemleri Karşısında Korunması” na ilişkin kararının ekinde yer verilen ilkeler olarak dinlenilme hakkı, bilgi edinme hakkı, idari işlemlerin gerekçeli olması, idari işlemde başvuru yollarının ve sürelerinin gösterilmesi ve hukuki yardım ve temsil hakkı,¹²⁰ “üçüncü kuşak insan hakları” olarak ifade edilmekte ve bu ilkelerin, bireyin idarenin işlemleri karşısında korunması için hukuk güvenliğini kurumsallaştıran temel haklar olduğu kabul edilmektedir¹²¹. Bilgi edinme özgürlüğü ise, ifade özgürlüğü ile olan yakın ilgisi nedeniyle daha çok birinci kuşak hak ve özgürlüklere yakın durmaktadır¹²².

Bu haklardan klasik insan hakları ya da koruyucu haklar, bireye tanınan güç ve yetki ile onu devlete ve diğer toplum bireylerine karşı koruyan, bireyin devletçe aşamayacak ve dokunulamayacak hak ve özgürlükleridir.

¹¹⁷KABOĞLU, s. 284-85

¹¹⁸DURAN, “İdari Usul İlkeleri” s. 28

¹¹⁹ODYAKMAZ, İdari Usul , s. 10

¹²⁰Bu haklar, aynı zamanda bireyin idari işlemler karşısında korunması amacını taşıyan ve güvenliğini sağlayan, yönetim karşısında insan haklarını güvenceye alan “idari usul” ilkesidir.

¹²¹AKYILMAZ, İdari Usul İlkeleri , s. 139-140

¹²²YAŞAMIŞ, s.23

İnsanın sahip olduğu bu doğal haklar, hak sahiplerini yetkili, yani aktif bir konuma getirirken, devleti ve diğer üçüncü kişileri o kişinin hakkına saygılı olma yükümlülüğü altına sokar. Halbuki, klasik anlayış insan haklarına müdahale etmeyen ve daha çok onu korumakla yetinen pasif bir konumda kalmaktadır.¹²³

Buna karşılık, isteme hakları şeklinde ifade edilen ve devletten bir hizmet, bir ayrıcalık, bir güvence sağlamayı hedefleyen yeni haklar ise devleti kişiye karşı yükümlülük altına sokan aktif bir konuma getirmeyi amaçlamaktadır.

Bilgi edinme hakkı gelişmiş ülkelerde giderek yaygınlaşan bir nitelik göstermekte, hatta temel hak ve özgürlükler konusu içerisinde bazı bakımlardan öne çıkmaktadır. İnsan hak ve özgürlükleri kapsamında, “üçüncü kuşak insan hakları” arasında, bireylerin bilgilenme ihtiyacının bir sonucu olarak, bilgi edinme hakkı, bir insan hakkı olarak kabul edilmiştir. Ayrıca bu hak aynı zamanda bilgi ve belge edinme hakkı ve arşiv ve kayıtlara erişim hakkını da kapsamında bulundurmaktadır.

Bilgi edinme hakkı, ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel gelişmeyle birlikte daha önemli hale gelmiş olup, toplumların kamusal sorunlara karşı ilgisi geliştikçe, bu hakka duydukları ihtiyaç da artma eğilimi gösterecektir. Çevre hakkı, barış hakkı, kök hücreye, genetiğe ve genetik açıdan değişime uğramış organizmalara ilişkin haklar, internet ve internet üzerinden yapılan iletişime ilişkin haklar günümüz dünyasının bir insan hakkı olarak düzenlenmesini istediği yeni alanları oluşturmaktadır. Önümüzdeki dönemde, çevre hukukunun, barış hukukunun, genetik hukukunun ve internet hukukunun daha ileri boyutlara ve daha zengin içeriğe kavuştuğu yıllar olacaktır. Bu alanlardan biride kuşkusuz bilgi edinme hukuku olacaktır.¹²⁴

Esas itibariyle idarenin işlemleri, tutum ve davranışları hakkında kişilerin bilgilenme ihtiyacından doğmuş olan bilgi edinme hakkı, elde edilen ve işlenen kişisel bilgiler veya ham verilerin istek sahiplerine çeşitli amaçlarla aktarılmaması¹²⁵ ve bu şekilde toplanan bilgilerin kullanım amacına bağlı olarak insan hak ve özgürlükleri aleyhine büyük bir güç kaynağı oluşturmaya tepki olarak gelişmiştir.

Bu anlamıyla bilgi edinme hakkı, üçüncü kuşak insan hakkı olarak aynı zamanda yönetimde egemen olan gizliliği kaldırarak yönetimde açıklığı da¹²⁶ sağlamaktadır. Bu nedenle, bilgi edinme hakkı yönetimde açıklık ilkesinin benimsenmesine paralel olarak yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmeye başlamıştır. Bunda; yöneticiler-yönetilenler ayırımına dayanan anlayışın terk edilerek, kamu hizmeti sunanlar ve bunlardan yararlananlar ayırımına dayanan anlayışa geçilmesinin büyük etkisi olmuştur¹²⁷.

¹²³Nitekim 20 Ağustos 1789 tarihli “Fransız” İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesinin 4. maddesinde aynen: “Hürriyet başkasına zarar vermeyen her şeyi yapabilmekten ibaret olup her şahsın tabii haklarını kullanması diğer cemiyet azasının aynı haklardan istifadelerini, temin eyleyen hudutlarla sınırlanmıştır. Bu hudutlar yalnız kanun tarafından tayin olunabilir” şeklinde dile getirilmiştir.

¹²⁴TARHANLI Turgut, “Türkiye’de Bilgi Edinme Hakkı”, Güncel Hukuk, Nisan 2004, Sayı:4, s. 12-13

¹²⁵AKILLIOĞLU, Yönetimde Açıklık, s.11

¹²⁶Amerika Birleşik Devletleri, keyfi yönetime karşı bir önlemler paketi olarak çıkardığı İdari Usul Yasası’nın tek başına yönetimde demokrasiyi sağlamadığını görmüş, ve bunun bir parçası olarak Bilgi Edinme Hak ve özgürlüğü Yasası’nı (Freedom of Information Act) çıkarmıştır. Bu yasa, federal hükümet kurumlarından bilgi elde etmek isteyen bireylere genel bir kamusal hak tanımaktadır.

¹²⁷YILDIRIM, s. 227

1. Bilgi Edinme Hakkı ve İnsan Onuru

İnsan hakları kavramının temel amacı insanın varlığını ve insan onurunu korumaktır. Çünkü, “insan haklarına hayat için değil; fakat onurlu bir hayat için ihtiyaç duyulur”¹²⁸. İnsan onuru, insanın maddi varlığının dışında, bir kişilik değeri olarak vazgeçilmez ve dokunulmazlığını ifade eder¹²⁹. İnsan onuru, üstün bir insanlık değeri olup, pozitif hukuk ve devletlerin düzenlemelerinin üzerinde yer alarak sadece kanun koyucuyu değil anayasa koyucuyu da bağlar.

Anayasanın başlangıcında açık bir şekilde, “Her Türk vatandaşının...hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu” belirtilmektedir “AY, Başlangıç, 6. paragraf”. İnsan onuruna, Anayasanın başlangıç kısmında ve değişik hükümlerinde yer verilmiş, bir çok uluslararası sözleşmede ayrıca vurgulanmıştır. Nitekim, Anayasa Mahkemesi de bir kararında insan onurunu, hak arama özgürlüğünü ve demokratik hukuk devleti ilkelerini birlikte değerlendirerek bu konuya şu şekilde değinmektedir: “Sav ve savunma hakkı birbirini tümleyen ve birbirinden ayrılması olanaksız bir kurum niteliğiyle hak arama özgürlüğünün temelidir. ...İnsan varlığını soyut ve somut değerleriyle koruyup geliştirmek amacıyla hukuksal olanakları kapsamlı biçimde sağlama, bu konuda tüm yollardan yararlanma hakkını içeren hak arama özgürlüğü, hukuk devletinin başlıca ölçütlerinden, demokrasinin en çağdaş gereklerinden, vazgeçilmez koşullarından biridir”.

Her insan, toplum içinde varlığının tanınmasını, saygı duyulmasını, dikkate alınmasını bekler. Bu anlamda, her insan, varoluşundan kaynaklanan, vazgeçilemez, dokunulamaz, toplumun ve devlet organlarının haksız müdahalelerine karşı korunan temel bir değerdir. Her insanın, genel olarak devlet organları tarafından dikkate alınmayı ve saygı gösterilmeyi talep etme hakkı bulunmaktadır.

Bilgi edinme hakkı da, insan onurundan ayrı düşünülemez.

İnsan onuru, bireylerin gerek kendisi ile ilgili gerekse kamu ile ilgili idari kararlar hakkında bilgilendirilmelerini ve açıklamada bulunmalarını, beklenmedik bir idari muamele ile karşı karşıya kalmamalarını gerekli kılmaktadır. Bu yönüyle bilgi edinme hakkı, temelini insan onurundan alır ve insan onurunun bir gereği olarak kabul edilip gözetilir. Bu şekilde hak korunabilir, gerçek ortaya çıkarılabilir.

Baştan, nasıl olsa tesis edilecek işleme karşı yargısal yollara başvurulabilecek şeklindeki bir yaklaşım, insan onuruyla bağdaşmayacağı gibi, eşitlik ilkesine de aykırı düşecektir.

Yukarıdaki açıklamalardan hareket edildiğinde, bilgi edinme hakkı ihlalinin insan onurunun da çiğnenmesi anlamına geleceği söylenebilir. Bununla birlikte, bilgi edinme hakkını tümüyle insan onuruna dayandırmanın doğru olmadığı; bilgi edinme hakkıyla insan onuru arasında mutlak bir bağlantı kurmanın zorlama olacağı da açıktır. Ancak bilgi edinme hakkıyla insan onuru arasındaki bağlantıyı yok saymakta olanaklı değildir. Bu noktada belirtmek gerekir ki, bilgi edinme hakkıyla insan onurunu birbirinden ayırmak doğru değildir. Her alanda saygı ve dikkate alınmayı talep etme hakkı olan insan, Devlet/yürütme-idare önünde de aynı hakka sahip olmalıdır.

¹²⁸YILMAZ Ejder, “Medeni Yargıda İnsan Hakları”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 1996/2, s. 150

¹²⁹ÖZEKES Muhammet, Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenme Hakkı, Yetkin Yayınları, Ankara 2003, s. 43-47

2. Bilgi Edinme Hakkı ve Eşitlik İlkesi

Bilindiği gibi, özgürlüğün yolu eşitlikten geçmektedir. Herkesin kendi kişiliğini geliştirmek için, özgürlüklerden eşit ölçüde yararlanma imkanına sahip bulunması gerekir. Bu nedenle özgürlük ile eşitlik arasında hassas bir denge bulunmaktadır. Bunlardan herhangi biri tek başına, “insanı gerçekte hür ve mutlu kılmaya” yetmemektedir¹³⁰.

1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesine göre eşitlik, haklardan ayrılmaz bir niteliğe sahiptir. Bütün insanlar hür ve hukuki bakımdan eşit doğar ve öyle kalırlar. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde ise, “bütün insanların hiçbir ayırım gözetilmeksizin bu haklardan yararlanacağı öngörülmüş, herkesin, ülkesinin kamu hizmetlerine eşitlikle girme hakkına sahip olduğu (md.21/2) kabul edilmiştir. Beyannameye göre, herkes kanun önünde eşittir ve ayırım gözetilmeksizin kanun tarafından eşit konuma hakkına sahiptir. Herkesin bu bildiriye aykırı her türlü ayırım gözetici işlemlere ve ayırım kısırcılığına karşı eşit korunma hakkı vardır (md.7).

Bugün eşitlik denilince, akla gelen sosyal ve ekonomik eşitlik olmaktadır. Çünkü “kanun önünde eşit sayılmak” toplum içinde insanlar arasındaki büyük eşitsizlikleri ve sosyal uçurumları ortadan kaldırmaya yetmemektedir¹³¹. Toplumun tüm bireylerinin belli bir ekonomik ve sosyal düzeye yükseltilmesi gerekmektedir birlikte, asıl olan sosyal, etnik, dinsel, siyasi ve kültürel bakımdan bu farklılıkları gidermek için “kanun önünde herkesin eşit” sayılıp sayılmadığıdır.

Kanun önünde eşitlik ilkesi, kimliği, unvanı, görev, yetki ve sorumluluğu, gördükleri hizmetin özellikleri ve ayrıntıları aynı veya benzer olan kişilere aynı kuralların uygulanmasını gerektirir.

Anayasamızda yer alan eşitlik, bu anlamda devlet organları ve idare makamlarının bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uyma zorunluluğunu getirmektedir (Any.10/3).

1789 Fransız İnsan Hakları Beyannamesinin 6.maddesi, “bütün vatandaşlar, kanunun gözönünde eşit olduğuna göre, erdem ve yeteneklerinin dışında hiçbir ayırım gözetilmeden yeteneklerine uygun bütün görevlere, mevkilere ve kadrolara kabul edilir durumdadırlar” hükmü ile kanun önünde eşitlik ilkesinden hareketle, herkesin kamu görevlerine girmede eşit tutulmaları gerekliliğini hükme bağlamıştır. Bu ilke, kamu görevlerine girişte vatandaşlığa, cinsiyete, yaşa, siyasi düşünceye, dini inanca ve mali duruma dayalı ayrımlar yapılmasını engellemeyi amaçlamaktadır.

Genel eşitlik ilkesi, kişiler arasında haklı neden olmaksızın ayırım yapılmamasını gerektirmektedir. Evrensel anlayışa göre, din, dil, ırk, soy-sop, sınıf, cinsiyet, felsefi ve siyasi inanç farklılıkları, farklı muameleyi haklı kılmazlar. Nitekim gerek İnsan Hakları Evrensel Bildirisi “m.2” gerekse Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (m.14) bu ilkeye yer vermişlerdir. Bu noktada farklı anlayış olmamakla birlikte, eşitlikten ayrılmayı gerektiren veya makul kılan nedenlerin neler olduğu konusunda aynı ölçüde bir görüş birliği bulunmadığının belirtilmesi gerekir. Bu konuda belki, genel çıkar veya kamu yararı gibi düşüncelerin bazı eşitsizlikleri haklı gösterebileceği söylenebilir. Ancak, “kamu yararı”nın çoğunluğunun, devletin veya “hazine”nin yararı anlamına gelmediğini de unutmamak gerekmektedir.

Eşitliğin uygulama ilkesi olan farklı muamele yasağının sonuçları iki yönlüdür. Eşitlik ilkesi ayrımcı muameleyi olduğu kadar, ayrıcalık “imtiyaz” tanınmasını da yasaklar. Daha açık bir ifadeyle, yasal düzenlemeler veya uygulama yoluyla bazı kişi ve grupların “keyfi olarak” mağdur

¹³⁰KAPANİ Münci, Kamu Hürriyetleri, Ankara 1972, s.12

¹³¹SAVCI Bahri, İnsan Hakları Üzerinde Uluslararası Alanda Norm İlkeler ve Türk İç Hukuku, AÜSBFD, Sayı: “1/4” 1980, s:11

edilmesi yanında, “keyfi olarak” bazı kişi ve grupların avantajlı hale getirilmesi de hukuk önünde eşitliğe aykırılık oluşturmaktadır. Öte yandan, hukuki eşitliğin mutlak ve sosyo-ekonomik eşitlikle ilgisi yoktur. Çünkü, hukuki eşitlik, haklı nedenler bulunduğu zaman farklı muameleyi gerektirirken, mutlak eşitlik, insanlar arasındaki farklılıklar ne olursa olsun, onların hepsine her zaman aynı şekilde davranmak demektir.

Hukuki eşitliğin temelinde ahlaki bir ilke olan “insan onuru bakımından eşitlik” düşüncesi yatmaktadır. Hukuk devleti, insanın onurlu “haysiyetli, şerefli” bir varlık olduğuna inanır. Hukuk düzeninin en yüksek noktasında en yüksek değer olarak insan onuru bulunmaktadır. Bu anlamda, insan devlet için değil, tersine devlet insan içindir. Kişilerin insan olmak bakımından eşit değere sahip olmaları, onların her birine eşit saygıyı gerektirir. Hukuk bakımından eşit saygı kısaca “hak eşitliği” demektir. Hak eşitliğini sağlamanın asgari koşulu ise hukukun tarafsızlığıdır.

Tarafsızlık, her şeyden önce, hukukun her insanı “birey” saymasını zorunlu kılar. Ayrıca, bireyleri “insan” olarak muhatap aldığı durumlarda onların bu ortak özelliklerinden başka bir yönlerini göz önünde bulundurmamasını, “vatandaş” olarak muhatap aldığı durumda da hepsine sadece “vatandaş” sıfatlarıyla muamele etmesini ve onları “kişi” olarak muhatap aldığı yerde ise bu kişiliğin toplumsal ve kültürel yönünü dikkate almamasını şart koşar.

Bilgi edinme hakkı bakımından bu ilke, idarenin, bireylere farklı uygulamalarda bulunmasını önlemek ve bilgi edinme hakkının kullanılmasında adaletli bir şekilde davranmasını sağlamak ve bunun doğal sonucu olarak bireylerin hak ve menfaatlerini savunabilmesi bakımından önem taşımaktadır.

Eşitlik ilkesi ile bilgi edinme hakkı birbirine çok yakın olmakla birlikte tam bir şekilde örtüşmezler. Örneğin, bilgi edinme hakkının tanınmadığı bir sistemde belli kişi, gurup yada örgütlerin kimsenin ulaşamadığı bilgi ve belgelere hukuk dışı yöntemlerle ulaşması, elde etmesi ve özel amaçları için kullanması önlenemediğinden öncelikle eşitlik ilkesi ihlal edilmiş olacaktır.

Eşitlik ilkesi geniş bir kapsama ve uygulama alanına sahiptir, çok genel bir ilke niteliği taşımaktadır. İşte bilgi edinme hakkı herkese bilgilenmede eşitlik sağlayacaktır. Bilgilenmede eşitlik ise herkese bilgi edinme hakkının sağlanması ile mümkündür.

Eşitlik ilkesi, kanun önünde eşitlik yanında keyfi davranılmasını yasaklar, idareye başvuruda, idarenin elindeki belge ve bilgilere ulaşmada herkese eşit bir şekilde davranılmasını gerekli kılar. Eşitlik bilgi edinme hakkından, bilgi edinme hakkı eşitlikten ayrılmaz demek yanlış olmayacaktır.

Hukuk devleti aynı zamanda hukuki güvenliği ve öngörülebilirliği de gerektirmektedir. Hukuki güvenlik kamu otoriteleriyle ilişkilerinde kişilerin bugün ve geleceğe ilişkin olarak güven duygusu içinde olmaları demektir. Hukuki öngörülebilirlik ise, hukuki istikrar sayesinde kişilerin geleceği öngörebilmeleri ve her türlü faaliyetlerini buna göre planlayıp yürütebilmeleri anlamına gelir. Kişiler yasaların onları nasıl etkileyeceğini bilmelidirler. Hukuki öngörülebilirlik bir bakıma kişilerin meşru beklentilerinin korunmasıdır.

Hukuki güvenlik ve öngörülebilirliği sağlamanın başlıca tekniği, kural konmasını gerektiren durumlarda, bunların mümkün olduğunca genel, soyut ve gayrişahsi özellikte yapılması, kurların geçmişe yönelik olarak uygulanmaması ve keyfi olarak sık sık değiştirilmemesidir. Bu

bakımdan hukuk devleti, devletin cebir gücünün genel ve soyut yasalarla sınırlanması anlamına gelir. Hukuk devleti ilkesi, devletin cebir gücünün münhasıran genel ve soyut kurallara uygun olarak kullanılmasını gerektirir. Ayrıca bu kurallar biliniyor ve kesin "belirli" olmalı, herkeşe eşit muamele etmeli ve belirli kişileri kayırmak veya mağdur etmek üzere yapılmış olmalıdır.

Devletin geleneksel liberal zihniyete uyarak pek sınırlı sayıda görev yüklendiği sürece, sorumluluğun medeni hukuk esaslarından ayrı bir takım özel kurallarla düzenlenmesi ve devletin sorumluluğunun sınırlı kalması doğaldır. Ancak, devletin ekonomik ve sosyal hayata gittikçe artan müdahalesi, sorumluluğunun artmasına neden olmaktadır. Çok geniş etkin yetkilerle donatılan idarenin giriştiği faaliyet ve hizmetler nedeniyle bireylere ve topluluklara zarar verme ihtimali fazla olduğu halde, özel çıkarları gözetme gayesi bulunmamaktadır. Ancak mutlak olmamak üzere bazı hallerde Devlet ve kamu tüzel kişilerine karşı birey kollanmak ve korunmaktadır¹³². Aynı genel statü içinde bulunan kişi ve grupların, bazı bakımlardan farklı hak ve imkanlara sahip olması, her zaman için mutlak bir eşitsizlik olarak düşünülemez¹³³.

3. Bilgi Edinme Hakkı ve Hak Arama Özgürlüğü

Hak arama özgürlüğü/hukuki korunma talebi veya hakkı, hukuk devletinin bir gereğidir. Devlet, istisnai durumlar dışında vatandaşın kendiliğinden hak aramasını yasaklamış, hatta buna aykırı davranışların cezalandırılacağı yönünde kurallar koymuştur. Bunun sonucu olarak devletin toplumsal barışı ve hukuk barışını koruma görevi bulunmaktadır. Bu görev çerçevesinde devlet, sadece genel ve soyut kurallar koymakla yetinmeyip bunların uygulanmasını, dengenin bozulmamasını, hukuk düzeninin, sosyal barışın ve hukuk barışının devamını da tam olarak yüklenmektedir. Kişilerin devlete karşı yargı hakkı bulunmaktadır ve kendiliğinden hak almayı bireylere yasaklayan devlet, hakkın dağıtımından kaçınmaz.

Hukuki korunma talebi veya hak arama özgürlüğü daha çok tek taraflı bir içeriğe sahiptir. Çünkü, bu taleplerde asıl olan, talepte bulunanın hukuki korunmasının ya da hak arama özgürlüğünün gereği gibi sağlanmasıdır. Bireyin hak arama özgürlüğü ile yönetimin bilgi verme ödevi aynı nitelikte değildir.

¹³²DURAN Lütfi, Türkiye İdaresinin Sorumluluğu, Sorumluluğun Temeli ve Sebepleri, Sorumluluğa Yol Açan Olgular, Ankara 1978, s.47; Bu konudaki koruma aracı ise, "kamu yükümlülükleri karşısında eşitlik ilkesi"dir. Kamu yükümlülükleri, genel olarak, devletin fertlere, millî kollektivitenin üyeleri olmaları nedeniyle empoze ettiği şeylerdir. Devlet, bu yükümlülükleri kendi görevlerini yapmak için yükler. Bu görüşlerden hareketle kamu hizmetlerinin kuruluş ve işleyişinden doğan zararlara bütün bireylerin eşit katılmaları söz konusu olmaktadır. SAVCI Bahri, İnsan Haklarının Kanunilik Yolu ile Korunması, Ankara 1953, s.271; Batı tipi demokrasilerde ekonomik eşitlik anlamında kullanılan "imkan ve fırsat eşitliği", bütün insanların aynı imkanlardan yararlanabilmesinin sağlanması anlamına gelmektedir; KAPANİ, s.12; Eşitlik, hürriyet ortamında anlam kazandığı gibi, eşitsiz hürriyet yalın kalmaktadır. Toplumsal dengesizliklerin en aza indirildiği toplumsal ve iktisadi alanda eşitlik, "fırsat ve imkan eşitliği"ne dönüşür; KABOĞLU İbrahim Ö., Özgürlükler Hukuku, İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı Üzerine Bir Deneme, İstanbul 1993, s.16

¹³³Nitekim, Danıştay bir kararında; "eşitlik ilkesini aynı hukuksal durumda olan kişilerin aynı kurala tabi olmalarını gerektirdiği, kişisel durumlardaki değişikliklerin doğurduğu zorunlulukların eşitlik ilkesinin çiğnendiği anlamına gelmeyeceği" şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. (İdari Dava Daireleri Genel Kurulu, E.1995/327, K.1996/570, K.T.22.11.1996, Danıştay Dergisi, Yıl:27, Sayı:93, 1997, s.78) Yine Danıştay, "Kanun karşısında eşitlik demek, vatandaşların tümünün mutlak olarak aynı kurallara bağlı tutulmaları demek değildir. Nitelikleri ve durumları farklı bir kısım yurttaşların farklı hükümlere bağlı tutulmaları haklı bir nedene dayanmakta ise böyle bir durumda kanun önünde eşitlik ilkesinin çiğnendiğinden söz edilemez" (Danıştay 8 Dairesi, E.1992/1521, K.1993/4374, K.T.27.12.1993, DBM) yorumunu yapmıştır.

Hak arama talebi ile bilgi edinme arasındaki bu genel farklılığa rağmen, bu iki kurumu birbirinden ayrı düşünmek de mümkün değildir. Nitekim Anayasamızda, hak arama özgürlüğü, bilgi edinme hakkına temel olan savunma hakkı ve adil yargılanma hakkı ile birlikte düzenlenmiştir “AY m. 36”. Burada şunu söylemek de yanlış olmayacaktır: Bilgi edinme hakkı, ancak hukuki korunma talebinden sonra somut olarak ortaya çıkabileceği için, bilgi edinme hakkından söz edildiğinde doğal olarak hukuki korunma talebinin de varlığını kabul etmek gerekir. Gerçek bir hukuki koruma ise, herhangi bir boşluk tanımadan bilgi edinme hakkını da içine alır.

Bugün artık, özellikle hukuk devletiyle bağlantılı olarak, şeklen bir hukuki korumanın sağlanması yeterli görülmemekte, “etkili hukuki koruma”nın gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Bu çerçevede etkin hukuki koruma için gerekli düzenlemeler yapılmakta, bu konudaki engeller ortadan kaldırılmaktadır. İşte bunların başında gelen “bilgi edinme hakkı”dır.

Tüm bu açılardan bakıldığında, kendi uygulama alanları ve sınırları gözetilmekle birlikte, bilgi edinme hakkı gerek yalın şekilde hukuki korunma, gerekse gerçek ve etkin hukuki korunmadan ayrı düşünülemez. Çünkü, hukuki korunma talebi sadece yargı organlarına başvurmayı ve yargı organlarının önlerine gelen hususu incelemelerini değil, objektif kurallara dayanarak idare nezdinde başvurmayı ve henüz ortada idari bir karar yokken, yada karar alındıktan sonra bireylerin hak ve çıkarlarını etkileyen bilgi ve belgelere ulaşma, görme, edinme eğer hata veya yanlışlık varsa düzeltirme olanaklarının bulunmasını da ifade etmektedir.

Sadece şekli ve teorik hukuki korunma ile yetinilmeyerek, kapsamlı, hukuken ve fiilen tam olarak gerçekleşen bir yargılama sağlanabilmesi bakımından, kişilerin hak aramasını zorlaştıran hukuki ve fiili engellerin kaldırılması da hak arama özgürlüğünün, diğer bir ifadeyle gerçek ve etkili hukuki koruma sağlamanın bir gereğidir.

Bilgi edinme hakkı olmaksızın sağlıklı, doğru ve etkin bir yargılamadan gerçek anlamda söz edilemez. Eşitlik ilkesi ve onun bir yansıması olarak bilgi edinme hakkı ile etkili hukuki koruma sağlanırken, idarenin hatalı/yanlış karar vermesinin de önüne geçilmektedir. Ayrıca bireye kendiliğinden hak aramayı yasaklayan devletin, bireye kendisi ile ilgili yargılamada ortaya çıkacak karara önceden ta idarenin karar alma aşamasında etki edebilme şansını da tam olarak tanıması gerekir.

Hukuki korunma talebi ile bilgi edinme hakkı arasındaki yakın ilişkiye rağmen, aralarında farklar da bulunmakta olup, biri diğerini tamamlamakla birlikte, biri diğerinin yerine geçebilecek nitelikte değildir. Öncelikle, hukuki korunma talebi, yargı organlarına başvuru ve bu talebin sonuçlandırmasıyla doğrudan ilgilidir. Oysa bilgi edinme hakkı, yargılamadan önce kullanılması gereken bir haktır. Doğaldır ki bilgi edinme hakkına duyulacak ihtiyaç yargılama aşamasında idarenin işlemin gerekçesini mahkemeye bildirmesiyle de ortaya çıkmış olabilecektir.

Hukuki korunmanın varlığı, bilgi edinme hakkına tam uyulduğu, bilgi edinme hakkının yerine getirilmesi de “etkin” hukuki korunmanın sağlandığı anlamına gelmez. Örneğin, yargı organlarına başvuru, iddia ve savunma imkanı sağlanmasına rağmen, bireylerin bilgilenme, bilgi ve belgelere ulaşma hakları sınırlanmışsa, burada asıl ihlal edilen bilgi edinme hakkıdır. Her zaman bu haklardan birinin ihlali, doğrudan diğerinin ihlali anlamına gelmemekle birlikte, bazen birinin ihlali diğerinin ihlali sonucunu da doğurabilir.

Bilgi edinme hakkı sınırlanmışsa, hukuki korunma talebi/hak arama özgürlüğü çerçevesinde, dava açıldıktan sonra, bilgi edinme hakkının sınırlanmış olmasının sakıncaları giderilebilir. Ancak hak arama özgürlüğü kapsamında, yargı yoluna başvuruyu engelleyen yasal ve anayasal kurallar nedeniyle yargı yoluna gidilemeyecek olması nedeniyle hak arama özgürlüğü kullanılamayacağı için, bilgi edinme hakkının tanınmış olmasının da pratik yararı olmayacaktır. Nitekim, Anayasanın yargı yoluna gidilmesini yasaklayan kuralları idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır hükmüne rağmen varlığını sürdürmektedir.

B. SAVUNMA HAKKI VE BİLGİ EDİNME HAKKI

Savunma hakkı Avrupa Topluluğu Adalet Divanına göre, Topluluk Hukukunun temel bir ilkesini oluşturmaktadır¹³⁴. Savunma hakkı Anayasanın 36/1 maddesi ile güvenceye bağlanmış olduğu gibi temel hak ve özgürlüklerle ilgili uluslararası sözleşmelerle de bu hakkın tanınması ve kullanım yollarının açık tutulması güvenceye alınmıştır. Görülmeyene, bilinmeyene karşı iddia ve savunmada bulunmanın güçlüğü hatta imkansızlığı açıktır.

Savunma hakkı ilkesinin iki yönü bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, idari işlemin yapılmasından önce ve yapımı sırasında bireylere savunma hakkı verilmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. İkincisi ise, idari işlemin yapılmasından sonra bu işlemin iptali için idari yargı yoluna başvurulması halinde savunma hakkından söz edilmektedir¹³⁵. Ancak iki durumda da, savunma hakkı, “ilgiliyi dinleme”, “karşı tarafı dinleme” ve “görüş ileri sürme yetkisi”¹³⁶ anlamına gelir¹³⁷.

Bilgi edinme hakkının temel amacı, idarenin aldığı kararları hukuka uygun biçimde etkileyebilmek için, kişinin bilgilenmesini sağlamaktır. Sadece yapılmakta olan idari işlem hakkında değil, yapılmış ve bitmiş idari işlemler hakkında da bireyin bilgi sahibi olması gerekir. Bilgi edinme hakkı, idare önünde karara temel alınan nedenlerin belirlenmesinde ve değerlendirilmesinde, ilgiliye karşı görüş bildirme imkanı sağlaması bakımından önem taşır. Bu da bilgi edinme hakkının savunma hakkı boyutunu ortaya çıkarır.

Savunma hakkı ilkesinin, idari işlemin tesisinden önce veya yapılması sırasında bireylere savunma hakkı verilmesine ilişkin yönü, bilgi edinme hakkı bakımından asıl önem taşımaktadır. İdare önünde savunma hakkı, bireylerin kendilerini ilgilendiren idari işlemin yapılması sürecinde, yetkili idare makamları önünde savunma hakkına sahip olması demektir. Böylece savunma hakkı, ilgisine kendisine yöneltilen işlem konusunda ön bilgi almasını, bundan hareketle kendi açıklamalarını ve haklılık iddialarını belirtme olanağı tanınmasını gerekli kılar.

Bilgi edinme hakkı bakımından “savunma hakkı ilkesi”, idari işleme ilişkin belgeleri içeren dosyayı inceleme yetkisi ile de yakından ilgilidir. Çünkü ilgililerin, savunma hakkına sahip bulunmaları, dosya içeriğini öğrenmek imkanına sahip olmadıkça, hiçbir pratik değer taşımayacaktır. Bu nedenle, ilgililere işlem dosyasını inceleme yetkisinin verilmesi, hukuka bağlı idare için kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Bilgi edinme hakkının dolayısıyla savunma hakkının temel işlevi, idarenin alacağı kararları hukuka uygun biçimde etkileyebilmek için, kişinin bilgilenmesini sağlamaktır. Bu bilgilenme, idarenin karar alırken yapacağı toplantılara, kişinin yetkili olarak katılması ve dinlenme hakkını kullanması ile mümkün olmaktadır.

¹³⁴KABOĞLU, Avrupa, s.304

¹³⁵BEREKET Zuhâl, Hukukun Genel İlkeleri ve Danıştay, Yetkin Yayınevi, Ankara 1995, s.26

¹³⁶AZRAK, Umumi, s.191

¹³⁷Çeşitli hukuk sistemlerindeki terimler için bkz. AKILLIOĞLU, Savunma Hakları, s.18

Ancak, kişinin dinlenilme hak ve özgürlüğünü bunun uzantısı ve sonucu olarak savunma hakkını etkin biçimde kullanabilmesi için, idarenin alacağı karar hakkında önceden bilgi sahibi olması gerekir. Bu nedenle Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin sözü edilen kararının “dinlenilme hakkı”na ilişkin ilke ile ilgili düzenlenmesinde, sadece ilgilinin, idari işlemin yapılması sürecine katılma ve haklarını, özgürlüklerini ve yasal menfaatlerini savunma olanağına sahip kılınmasının öngörülmesi ile yetinilmemiş, ayrıca idareye ilgiliye “haber verme yükümlülüğü” de getirilmiştir.

Bu haberdar etmenin ise ilgilinin uygun zamanda hazırlıkları yapmasına imkan tanıyacak ölçüde itiraz etme, delilleri ileri sürme ve kanıtlayıcı belge kullanma olanağı vermesi gerektiği açıktır. Çünkü kişi idare hakkında ne kadar fazla bilgi sahibi olursa, o kadar iyi dinlenilme hakkını ve dolayısıyla savunma hakkını kullanabilir.

“Genel İdari Usul Kanunu”nun yasallaşmamış olmasına rağmen,¹³⁸ idari işlemin yapılmasından sonra bu işlemin iptali istemiyle idari yargı yoluna başvurulması halinde bilgi edinme hakkının kullanılması, savunma hakkının etkin kullanımını sağlayacak yargılamanın adil olması ve bireyin hak ve çıkarlarını koruyabilmesi bakımlarından olumlu katkı sağlayacaktır.

C. ADİL YARGILANMA HAKKI VE BİLGİ EDİNME HAKKI

Adil yargılanma hakkı genel olarak herkesin, uyuşmazlığın aleni biçimde, makul bir sürede, bağımsız ve tarafsız mahkemeler önünde hakkaniyete uygun karar verilmesini talep etme hakkını ifade etmektedir. Bu çerçevede, adil yargıla(n)manın temel unsurları; kanuni, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde, makul bir sürede, aleni şekilde, hakkaniyete uygun olarak “adil” yargıla(n)madır.

Adil yargılanma hakkı, bir temel ilke ve kurum olarak tanınmadığı zamanlarda dahi, üst bir temel ilke, bir hukuk etiği kuralı, hukuk bilincinin bir yansıması olarak bazen bir hukuki refleks şeklinde doğrudan uygulanmış. Daha sonra bu ortak üst hukuk değeri, bir hukuk düzeninin adeta turnusol kağıdı işlevini görerek, demokratik hukuk devleti bakımından önemli bir ölçüt olarak kabul edilmiştir.

Adil yargılanma hakkı, hukukun üstünlüğü, bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanma, silahların eşitliği ilkesi, makul sürede yargılanma, sanık hakları ve masumiyet karinesini düzenleyen AİHS'nin 6. maddesinde yer verilen bir “hak”tır.

AİHS'nde bireyin idare karşısında korunması için açık bir kural yer almamaktadır. Disiplin cezalarında savunma hakkının adil yargılama ilkesi içerisinde kabul edilmesi gerektiği ileri sürülse de,¹³⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları belli bir hukuki statü içerisindeki görevlilere uygulanan disiplin yaptırımlarının bir idari yaptırım olarak ceza uyuşmazlığı veya maddi haklara ilişkin bir uyuşmazlık olmadığından, AİHS'nin 6. maddesi kapsamında değerlendirilemeyeceğini belirtmektedir¹⁴⁰.

¹³⁸Genel İdari Usul Kanunu Tasarısının yasallaşması ile, idarenin karar alırken yapacağı toplantılara ilgilinin yetkili olarak katılması ve dinlenilme hakkının kabul edilmesi savunma hakkı ile yakından ilgili bulunmaktadır. Bilgi edinme hakkı, dinlenilme hakkını tamamlayıcı niteliktedir. İdare tarafından tutulan dosyaların ilgililere açılması, başka bir ifadeyle, belgelere erişim hakkı tanınması, yine dinlenilme hakkı ile yakından ilgili olup, bu hakkın etkili bir şekilde kullanılması da bireylerin idare önündeki konumlarını güçlendirme bakımından savunma hakkının etkin kullanımına katkı sağlayacaktır. Doğaldır ki bilgi edinme hakkı, bireyin idare karşısında hak ve çıkarlarını koruyabilmesi bakımından bireyin savunma hakkını amacına uygun olarak yapabilmesine olanak sağlayacaktır.

¹³⁹AKILIOĞLU, İnsan Hakları, s.90

¹⁴⁰İdari yaptırım olarak para cezası verilmesi üzerine Almanya'ya karşı yapılan bir başvuruyu, Mahkeme, uyuşmazlığın Sözleşmenin 6. maddesi kapsamında değerlendirilemeyeceği gerekçesiyle reddetmiştir.

Hukuk sistemimizde adil yargılanma bir hak olarak ilk kez 2001 yılındaki Anayasa değişikliği ile “hak arama hürriyeti” kenar başlığını taşıyan Anayasanın 36. maddesine yapılan ekleme ile anayasal düzeyde¹⁴¹ bir hak olarak kabul edilmiştir¹⁴².

Anayasa Mahkemesi ise, iddia ve savunma hakkını kısıtlayacak, bu hakların eksiksiz kullanılmasını önleyecek düzenlemelerin anayasaya aykırı olduğunu, herkesin iddiasını ispat ile mükellef olduğunu belirtmiş ve bu hakkın getirdiği tüm hak ve yetkilere sahip olarak ve endişeye kapılmadan bu hak ve yetkilerin kullanılması¹⁴³ gerektiği üzerinde durmuştur.

Adil yargılanma hakkının bir gereği olarak özellikle idare hukuku bakımından açıklığın gerçekleştirilmesi önem taşımaktadır. Aslında idarenin işleyişinde, yeterli düzeyde olmayan açıklık, karar makamlarındaki kişilerin sübjektif eğilimlerinin işlem sürecine yansımaya neden olabilir. Çünkü açıklık ilkesi, yönetime katılma, bilgi edinme hakkı gibi demokratik yönetimin gereklerini oluşturan unsurlar birbiriyle bağlı kavramlardır¹⁴⁴.

İdarenin kamu gücü ve usullerini kullanarak bireylerin hak ve çıkarlarını etkileyen kararları almadan önce ilgisine bilgi edinme hakkı sağlanmadan karar alınması, adil yargılanma hakkının kullanılmasını/yerine getirilmesini engellemektedir. Bu nedenle, bilgi edinme hakkı, adil yargılanma hakkının temel bir unsurudur. Esasen etkin şekilde bilgi edinme hakkını sağlamakla, adil yargılanma hakkını sağlamak aynı hukuki güvence anlayışının bir sonucudur. Çünkü, bilgi edinme hakkı, hukuka uygun, sağlıklı ve doğru yargılama yapılması için de gerekli bulunmaktadır.

Bilgi edinme hakkı, adil yargılanma hakkının özellikle hakkaniyete uygun yargılanma unsuruyla çok yakından ilgilidir. Hakkaniyete uygun yargılama, taraflar arasında gerçek eşitliğin sağlanmasını, gerekli kılar. Bu ise, silahların eşitliği yoluyla gerçekleştirilir; silahların eşitliği, bilgi edinme hakkından ayrı düşünülemez.

D. ÇEVRE HAKKI VE BİLGİ EDİNME HAKKI

Çevre hakkının bir insan hakkı olup olmadığı konusunda rasyonel hümanist yaklaşım esas alınır, insan hakkının temelinde insan olmanın yattığı, bunun da sağlıktan çok “insan onuru” şeklindeki moral nitelikten ileri geldiği noktaya bağlı kalınarak, çevre hakkında böyle bir ögenin bulunmadığı sonucuna varmak gerekir. Bu açıdan örneğin vicdana sahip olmak insan olmak demek olacakken, temiz bir çevreye sahip olmak zorunlu olarak insan olmak anlamına gelmeyecektir. Bu durumda çevre hakkı, aslında, yalnızca insan ırkı için değil, bütün diğer varlıklar için de geçerli olan yaşamı devam ettirme ihtiyacından kaynaklanıyor olacaktır¹⁴⁵.

¹⁴¹Türk Anayasa metinlerinde dağınık bir şekilde de olsa adil yargılanma hakkının unsurları düzenlenmiştir. 1924 Teşkilatı Esasiye Kanununun 58. maddesinde yargılamanın aleniliği, 59. maddesinde mahkemeler önünde meşru yollardan hakkını savunabilme, somut olmamakla birlikte, 54 ila 57. maddelerinde yargının yasama ve yürütme karşısında bağımsızlığı, 60. maddesinde hiçbir mahkemenin görevi ve yetkisi içindeki bir davaya bakmaktan kaçınmayacağı, 83. maddesinde ise yalnızca kanunla tabi olunan mahkemede yargılanma hakkı düzenlenmiştir. 1961 Anayasasının, 31. maddesinde hak arama hürriyeti, 132. maddesinde mahkemelerin bağımsızlığı, 135. maddesinde duruşmaların aleniliği ve kararların gerekçeli olması düzenlenmiştir. 1961 Anayasasının 32. maddesinde ise adil yargılanma hakkının en önemli unsurlarından olan tabii hakim ilkesi düzenlenmiştir. 1982 Anayasasında ise, 36. maddede hak arama hürriyeti, 37. maddede kanuni hakim güvencesi, 138. maddede mahkemelerin bağımsızlığı, 141. maddede duruşmaların aleniliği ve kararların gerekçeli olması, yargılamanın makul sürede yapılması adil yargılanma hakkının unsurları olarak yer almaktadır.

¹⁴²4709 sayılı Yasanın 14. maddesinin gerekçesinde, bu değişikliklerle Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde güvence altına alınmış olan adil yargılanma hakkının metne dahil edildiği belirtilmiştir.

¹⁴³AYM, E.1979/38, K.1980/11, K.T. 29.1.1980, AMKD, Sayı: 18, Ankara 1981, s.87

¹⁴⁴GÖZAYDIN, s.127

¹⁴⁵TURGUT Nühket, Çevre Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara 2001, s.154

Ancak böyle bir dar yaklaşımı esas alma, insan hakları olgusunun dinamik niteliğini gözardı etmek, bu niteliğin getireceği gelişmelere kapıları kapamak sonucunu doğuracaktır. Kaldı ki yaşam hakkı insan haklarının en başta geleni olup, bu hak yalnızca “insan onuru” gibi moral niteliği değil, varolma gibi fiziksel bütünlüğü de kapsamaktadır. Var olma ise kısa ve uzun vadede ele alınması gereken bir kavram olarak insanı, ekolojik tehlikeler de dahil olmak üzere her türlü tehlikeye karşı korumakla gerçekleştirilir. Bu koruma yapılmadığı takdirde var olan diğer insan haklarının da bir anlamı kalmayabilir.

Vicdan sahibi olmak için, bazı uç örnekler dışında, “yaşam hakkı”ndaki moral yanın varlığını insan çevresinden tamamen soyutlayabilmek de her durumda mümkün değildir. Dolayısıyla, çevre hakkının bir insan hakkı, hatta insanlığın bir hakkı olarak kabul edilmesi gerektiği konusunda kuşku bulunmamaktadır.

Geleneksel hak anlayışındaki “insan onuru”ndan başka, yine bununla ilişkili olan “birey” ve “bireysel menfaat” ve bu menfaatin “belirlenebilir” oluşu gibi esaslar, çevre sorunları söz konusu edildiğinde eksik ve yetersiz kalmaktadır. Kısacası, çevre hakkını sadece bir insan hakkı olarak kabul ve ilan etmek ve bu çerçeveye sınırlı bir uygulamaya gitmek söz konusu hakka sınırlı bir koruma sağlayacaktır.

Bu nedenle, çevre hakkının bir insan hakkı olarak tanınmasının, insanlara bu hak yoluyla sağlanacak korumanın onların esasen sahip oldukları yaşam ve sağlık hakları yoluyla gerçekleştirilebileceği olgusundan hareketle, gerçek anlamının çevreyi korumak olduğu, bu hakkın asıl öznesinin fiili olarak çevre olduğu yorumu yapılabilir. Ancak geleneksel anlayışın gereği olarak, hak ile korunacak varlık birey “insan” olunca, insan dışındaki canlı ve cansız varlıkların korunması ancak onun korunmasını sağlamak amacı çerçevesinde ve bunun gerektirdiği ölçü ve şekilde olacaktır.

Çevrenin korunmasında bireyin de menfaati olmakla birlikte asıl önemli olan ve ön plana çıkan yani herkesin (bireylerin, grupların, toplulukların ve hatta devletin) menfaatidir. Bu menfaatin kökeni “çevre” kapsamına giren varlıkların kamusal -ortak- varlıklar oluşuna dayanmaktadır. Bir kısmı bireysel olarak değil ancak ortak olarak kullanılabilen “hava, atmosfer, ozon tabakası”, bir kısmının esasen varoluşları kolektifliğin bir ürünü olan “kültürel varlıklar”, bir kısmı da bireysel kullanımlara açık olmakla birlikte nitelikleri gereği kolektif kullanımların baskın geldiği “ormanlar, kıyılar” varlıkların korunmasında herkesin menfaati olduğu kuşkusuzdur.

Üçüncü kuşak hakların birbirleriyle ilişkileri çerçevesinde ise, nasıl ki çevre hakkı konusunda onun diğer insan haklarının bir önkoşulu olduğu öne sürülüyorsa, barış hakkının da esasında çevre hakkı dahil diğer tüm hakların var olmasının ön koşulu olduğu ve bu bakımdan öncelikli yeri bulunduğu söylenebilir. Nitekim Rio Bildirgesi’nin 25. ilkesinde barış, kalkınma ve çevrenin korunmasının birbirlerine bağımlı ve ayrılmaz oldukları kabul edilmiştir.¹⁴⁶

Çevre hakkının geleneksel haklardan önemli farklılıkları bulunmaktadır. Bunlardan ilki hak ve ödev kavramları yönündendir. Diğer haklarda hak ve ödev, öznelere yönünden, birbirinden ayrılabilir. Başka bir deyişle, hak sahibi olan kişinin o hak çerçevesindeki ödevi başkalarının haklarına saygı gösterme ve onların da kendilerine tanınmış bu haklardan yararlanmalarını engellememe şeklindedir. Oysa, bir insan hakkı olarak, çevre hakkında hak ve ödev birliktelik gösterir. Bireyin, çevrenin korunması yönünden hem bir “hak”kı hem bir “ödev”i vardır. Hak boyutu çerçevesinde birey devletten talepte bulunabilir ve çevreyi bozucu davranışta bulunanla-

¹⁴⁶TURGUT, s.165

ra karşı bazı yolları harekete geçirebilir. Ödev boyutunda ise bireyin hem ken-disinin çevreyi bozmaması hem de onu korumak için harekete geçmesi vardır¹⁴⁷.

Böylece ödev hem pasif hem aktif tutumları içeren geniş bir kapsama sahiptir. Pasif ödevde bireyler çevreyi korumak için devletçe alınmış kurallara uyarak çevreyi bozucu davranışlardan kaçınacaklardır. Kişilerin bu ödev çerçevesinde çevreyi bozucu davranışlardan kaçınmaları onların mülkiyet hakkı ve yerleşme özgürlüğü gibi varolan bazı haklarına getirilebilecek sınırlamalara katlanmalarını da kapsamına alır.

Aktif ödev bakımından ise, bireylerin hakkın kollektif yönü nedeniyle biraraya gelerek, özellikle örgütler aracılığıyla çevrenin korunup geliştirilmesine fiilen katılıp katkıda bulunmaları, çevreyi bozucu politika, plan ve kararlarla faaliyetleri engellemek için harekete geçmeleri söz konusudur. Bireylerin çevrenin korunmasındaki asıl rolü de bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Bu harekete geçme olgusunda hak ve ödev çakışmakta ya da içiçe geçmektedir. Çünkü birey çevreyi korumak ödevi doğrultusunda gelebilecek engellere karşı hak boyutunu öne sürecektir ve bu çerçevede kendisine tanınan olanakları kullanacaktır. Devlet de bu nedenle bireylere ve örgütlere gerekli olanakları tanımak durumundadır. Böylece kişiler hem devleti hem özel kişileri gözetleyerek çevreyi bozucu faaliyetlerden alıkoymak hem de çevreyi geliştirmek için yönetim sürecinde rol almak durumundadırlar¹⁴⁸.

İşte ödev boyutunun kapsamındaki gerekliliklerin yerine getirilmesi için, bireylere bir takım usule ilişkin hakların tanınması kaçınılmazdır. Usule ilişkin haklar; birbirleriyle son derece bağlantılı, aralarında öncelik sonralık veya önkoşul olma şeklinde ilişkilerin bulunduğu haklar olup, "bilgi ve belgelere ulaşma hakkı", "yönetime katılma hakkı" ve "başvuru hakkı", bu hakların evrensel kabul gördükleri söylenebilecek örnekleridir.

Çevre konusu, canlıların çevreleri ile ilişkileri, çevre sağlığı ve doğanın korunması ile ilgili üç alt sistem içermekte¹⁴⁹ ve bir insan hakkı olarak çevre hakkı, anayasal hak niteliği taşımaktadır. Nitekim, Anayasanın 56. maddesinde, herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu belirtilmiş ve bu hakkın korunmasının devletin ve vatandaşların ödevi olduğu kurala bağlanmıştır.

Anayasanın 57. maddesinde de, devletin, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözetilen bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alacağı açıklanmış, 63. maddesinde ise devletin, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlayacağı ve bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alacağı öngörülmüştür.

Anayasadaki bu hükümler sadece çevrenin korunması bakımından ödevleri düzenlemekle kalmamakta aynı zamanda bireylere sağlıklı çevrede yaşama hakkı tanımaktadır. Değişik

¹⁴⁷Bu ilişki temel haklar arasına çevre hakkının alınmasını ve kabulünü sağlayacak bir gelişmeyi başlatmıştır. (KABOĞLU, Çevre Hakkı, s.24). Bu gelişme üçüncü kuşak insan hakları yada dayanışma hakları kapsamına, çevre hakkının da alınmasını gerektirmiş ve çevre hakkı üçüncü kuşak insan hakkı olarak kabul edilmiştir. Bu anlamda çevre hakkı, barış hakkı, gelişme "kalkınma" hakkı, insanlığın ortak mirasından yararlanma hakkı ile birlikte değerlendirilmektedir. Çevreyi korumak ve geliştirmek, kirliliği önlemek, verilecek zarar gidermek ve işletmelerin gerektirdiği mali kaynakları belirlemek, yaptırımları tespit etmek gibi işlevleri olan çevre hukuku yeni bir hukuk dalı olarak önem taşımakta (ALICA Süheyla, "Çevre ve Katılım", T.C. Başbakanlık İdarî Usûl Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu, Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998, s.144), bu önemi nedeniyle de çevre hukuku kendine özgü yapısı ile kısa zamanda bağımsızlığını kanıtlamış (AKILLIOĞLU, İnsan Hakları, s.161) bulunmaktadır.

¹⁴⁸TURGUT, s.166

¹⁴⁹AKILLIOĞLU, İnsan Hakları, s.161

bir anlatımla, Anayasa çevrenin korunması konusunda bir ödev olarak yükümlülük getirmekle birlikte, aynı zamanda birey ve toplulukları çevre konusunda etkin konuma getiren haklarda öngörmektedir. Bu haklar Anayasada açıkça belirtilmemiş, sadece bireyin sağlıklı çevrede yaşama hakkı olduğu genel ilke olarak vurgulanmak suretiyle çevre hakkını sağlık ve çevre kavramlarıyla birlikte düzenlenmiş bulunmaktadır.

Anayasada bu şekilde düzenlenmiş bulunan çevre hakkı, bir bütün içinde en temel insan hakkı olan yaşam hakkının, insan olmanın bir uzantısıdır. Bu niteliği ile çevre hakkı, sağlıklı ve dengeli bir biçimde yaşama hakkını ya da insancıl yaşam koşullarını tehdit eden her türlü çevre sorunlarının yaratılmasına karşı direnme hakkını ve talep hakkını içermektedir¹⁵⁰. İşte bu direnme ve talep bilgi edinme hakkını zorunlu kılmaktadır.

Ancak hemen belirtilmesi gerekir ki, talep devlet tüzel kişiliğine karşı ileri sürülmekle birlikte, hakkın süjesi olan bireye de bir takım ödevler yüklemektedir. Çevre hakkı ile sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olan birey, aynı zamanda böyle bir çevreden yararlanabilmek için onu korumak, geliştirmek ve yönetmekle ödevlidir. Bu anlamda herkesin çevre hakkı vardır. Fakat herkesin çevreyi de bozmama yükümlülüğü de bulunmaktadır. Bu niteliği ile çevre hakkı, günümüzde mülkiyet hakkının önündeki en önemli sınırlamadır. Günümüz ekonomik düzeni devlet müdahalesini kabullenmezken, çevre hakkı sınırladığı haklar sayısını sürekli artırmaktadır. Örneğin, serbest piyasaya devletin müdahalesi istenmezken, çevre müdahalesi ve çevre hakkının baskısı etkili olmaktadır.

Çevre hakkı iç hukukumuzda 1983 tarih ve 2872 sayılı Çevre Kanunu ile düzenlenmiştir. Çevre Kanununun 1. maddesinde, çevrenin bütün vatandaşların ortak varlığı olduğunu, 3. maddenin (a) bendinde de, çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesinin gerçek ve tüzel kişilerle vatandaşların görevi olduğunu belirtmiştir. İdari makamlara başvuru başlığını taşıyan 30. maddede de, çevreyi kirleten ve bozan bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan gerçek ve tüzel kişilerin, idari makamlara başvurarak, bu faaliyetin durdurulmasını isteyebilecekleri belirtilmiştir. Buna göre zarar gören ve haberdar olan ayrımı yapılarak, başvuruda menfaat koşulunun aranmaması suretiyle çevrenin kirlenmesiyle herhangi bir ilişkisi olmayan veya sadece haberdar olanlara, idari makamlara başvuru hakkı tanımıştır.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi, 1 Şubat 1979'da "halkın, hükümet dökümanlarına girişine ve enformasyon özgürlüğü"ne ilişkin 854 (1979) nolu tavsiye kararını kabul etmiştir¹⁵¹. Yetkili makam, çok sayıda kişiyi ilgilendiren bir idari karar almayı amaçladığı zaman, bunu elverişli araçlarla ilgili kişilere duyurmalı; sözkonusu işlemle hakları, özgürlükleri ve çıkarları üzerindeki olası etkileri değerlendirmeye olanak tanıyacak öğeleri iletmelidir (md. 1).

Avrupa Topluluğu Komisyonu 1988'de "Çevre Konusunda Haberleşme Özgürlüğüne İlişkin Konsey Direktif Önerisi"ni hazırlamıştır. Avrupa Topluluğu Konseyi, Topluluğun çevreye ilişkin 1973,1977, 1983 ve özellikle 1987 eylem programlarınca tanımlanan ilke ve amaçları, ayrıca Avrupa Parlamentosu'nun konu hakkındaki görüşünü dikkate alarak, Topluluk ölçeğinde benimsenecek özgül yöntemlerle yurttaşların çevreye ilişkin bilgilere ulaşması gereğini kabul etmiştir. Direktif'in birinci maddesine göre, kamu makamlarının elinde bulunan

¹⁵⁰GÜRSELER Güneş, "Türkiye'de Çevre Hukuku", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Yıl: 12, Sayı: 1999/3, s.817

¹⁵¹KABOĞLU, Çevre Hakkı, s.97-99

çevreyle ilgili haber ve bilgilere ulaşma özgürlüğü ve bunun duyurulması, bu direktifin hükümlerine uygun olarak topluluk genelinde sağlanır. Çevreye ilişkin bilgi ve belgelere 'giriş hakkı, gerçek ve tüzel her kişiye, çıkar ilişkisini kanıtlayıcı gereği aranmaksızın tanınır (md.3). Kamu makamlarının sahip olduğu çevreyle ilgili verilerin iletişiminin reddi, isteyene gerekçeli ve yazılı olarak bildirilmelidir. Yazılı bildirim bir ay içinde yapılmazsa, susma red kararı anlamına gelir (md.6). Red kararının doğruluğunun ortaya konması, yönetsel veya yargısal denetimle olur (md.7).

“Çevre alanında Haberleşme Özgürlüğüne İlişkin Direktif Konusunda Komisyonun Konseye Önerisi” üzerine, **Avrupa Parlamentosunun hazırladığı, “Yasama Karar tasansı”na göre;**

a. Çevreyi korumaya ilişkin bilgi ve belgeye serbest giriş, bir yandan toprağın canlılığının, insanın yaşam koşullarının korunması yönünden sürdürülmesi, öte yandan rasyonel iktisadi ve sınai etkinliklere devam edilmesi bakımından vazgeçilmez bir koşul oluşturur.

b. Üye devletler, Parlamento organlarının çevre konusunda katılımı kolaylaştırıcı karar almaları için uyarılmaktadır.

Bütün bu gelişmeler ışığında, Konsey'in, 7.6.1990 tarihinde kabul ettiği “Çevre Konusundaki Enformasyona Giriş Özgürlüğüne İlişkin Konsey Direktifi”ne göre; üye devletler bu direktife uygun yasama hükümlerini ve düzenleyici işlemlerini en geç 31/12/1992 tarihine kadar yürürlüğe koyarlar (md.9). Kamu makamlarının elinde bulunan çevresel bilgi ve belgelere ulaşabilmeyi olanaklı kılan temel koşulları saptamayı hedefleyen Direktif, üye devletler için, belirli kayıtlar altında, kamu makamlarının çevreye ilişkin bilgi ve belgeleri, çıkarı bulunsun veya bulunmasın isteyen her gerçek ve tüzel kişinin kullanımına sunma yükümlülüğü öngörür (md.3). Bilgi edinme isteğinin, kötüye kullanma sonucu reddedildiği veya ihmal nedeniyle karşılanmadığı kanaatinde olan ya da kamu makamından tatmin edici yanıt alamayan kişi, karara karşı adli veya idari başvuru yoluna gidebilir. Üye devletler, çevre konusunda sorumlu kurumların sahip olduğu bilgi ve belgelerin kullanılabilirliğini sağlayacak gerekli düzenlemeleri yapar “md.6”. Yine üye devletler, çevrenin durumu üzerine genel bilgileri kamuoyuna sunmak amacıyla gerekli önlemleri alırlar (md.7). Avrupa Birliği üye devletleri, 7/6/1990 tarihli Direktife uygun olarak, çevre enformasyonuna giriş özgürlüğüne ilişkin ulusal mevzuat oluşturmuş bulunmaktadır. Bunlar içerisinde, Portekiz örneğinde olduğu gibi (Any., md. 37) Anayasası'nda bu hakkı ayrıntılı düzenleyen devletler de vardır. Fransa'da, her yurttaş çevreye ilişkin enformasyonlara giriş hakkına sahiptir. Bu hak, tehlikeli maddeler ve faaliyetlere ilişkin bilgileri de kapsamına alır. Öte yandan, Kanada'da Enformasyona Giriş Yasası, Çevre Bakanlığı'nın çevre konusunda kamuoyuna ve ilgililere bilgi sunma yükümlüğünü düzenler¹⁵².

Çevre konularında idarenin sadece düzenleyici, yönlendirici ve denetleyici olarak değil girişimci olarak da faaliyette bulunduğu bilinmektedir. Nitekim, termik santrallerin, fabrikaların, organize sanayi bölgelerinin kurulması ve işletilmesi, turizm alanlarında ve diğer alanlarda kurulacak tesisler için imar izinlerinin/ ruhsatlarının verilmesi veya kamu kurum ve kuruluşlarının tüketici faaliyetlerde bulunması gibi durumlarda idare çevrenin bozulmasına ya da kirlenmesine yol açabilmektedir. Bu ve benzeri durumlarda yönetim, ilgililere danışmadan veya onların bilgisine başvurma gereği duymadan karar almakta ve uygulamaktadır.

¹⁵²KABOĞLU, Çevre Hakkı, s.99

Halbuki, çevre sorunlarının herkesi etkilemesi, zararların telafisinin çok zor veya mümkün olmaması ve çevrenin herkesin ortak varlığı olması gibi nedenlerle bu tür kararların alınmasında halkın katılımı ile çevreye yönelik kararların alınması gerekmektedir.

Bu noktada, çevre hakkı konusunda bilgi edinme hakkı ile de doğrudan ilgisi nedeniyle 9 Mayıs 1999 tarihli 'Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin 11.11. 2003 tarihli ve 2003/6458 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla kabul edilerek 18 Aralık 2003 gün ve 25320 sayılı Resmi Gazete'de yayınlandığını belirtmek yararlı olacaktır.

Anılan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin amacının, atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkiyi önleyecek bir düzeyde durdurmayı başarmak olduğu, böyle bir düzeye ekosistemin iklim değişikliğine doğal bir şekilde uyum sağlamasına, gıda üretiminin zarar görmeyeceği ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir şekilde devamına olanak verecek biçimde ulaşımları gerektiği belirtilmiştir.

Sözleşmenin amacına ulaşması ve hükümlerinin yerine getirilmesi için taraflara belli başlı yükümlülükler de getirilmiş bulunmaktadır. Özellikle taahhütlere ilişkin kısımda "madde 4/1-i", iklim değişikliği ile ilgili olarak öğretim, eğitim ve kamu bilinci oluşturmada ve hükümet dışı kuruluşlar da dahil olmak üzere bu işleme en geniş katılımı sağlamayı teşvik için işbirliği yapılacağı düzenlenmiş, bu maddeye atıf yapılan 6. madde de ise **öğretim, eğitim ve kamu bilinçlendirilmesinin** nasıl yapılacağı açıklanmıştır.¹⁵³

Çevre ve Gelişme Üzerine Rio Bildirgesinin, 10. ilkesinde de, "çevre sorunlarını en iyi çözüm tarzı, ilgili bütün yurttaşların, uygun düzeyde katılımını sağlamaktır. Ulusal düzeyde her birey, kamu makamlarının sahip olduğu çevreye ilişkin -topluluk içerisinde tehlikeli madde ve faaliyetler dahil- haberlere "informations" uygun yollarla ulaşabilmeli; karar alma süreçlerine katılabilmelidir. Devletler, enformasyonları kamunun ta-sarrufuna sunarak onun duyarlılığını ve katılımını kolaylaştırmalı ve cesaretlendirmelidir. Yaptırım ve onarımları kapsamına alan adli ve idari davalara etkili bir giriş sağlanmalıdır" şeklindeki kural bilgi edinme hakkı bakımından önem taşımaktadır.

Bu ilke, üç hakkı öngörmektedir. Bunlar; haber alma hakkı, katılma hakkı ve başvuru hakkıdır. Bu haklar aynı zamanda çevre hakkının gerçekleştirilme araçları, çevre hakkının kullanılması ve uygulamaya konmasında ön koşullardır.

Bu hakların/ usuli "prosedürel" hakların işlevi, çevrenin özellikle önleyici önlemlerle, iş iş-ten geçmeden önce korunmasıdır. Öncelikle çevre üzerinde etkiye yolaçmaya elverişli tasarı, program ve plarlardan halk haberdar edilmelidir. Sonra, halk ve ilgililer, düşünce ve kanaatlerini açıklayabilmeli; hatta bu konuda alınacak kararlara katılabilmelidir. Başvuru hakkı ise, sadece çevre üzerinde olumsuz etkisi olan işlem ve eylemlere karşı değil, haber alma ve katılma hakkı ihlallerinin giderilmesini kapsamına alır¹⁵⁴.

Bilgi edinme hakkı veya gerçekleri öğrenme özgürlüğü, çevre sorunları bakımından çok

¹⁵³Buna göre, Taraflar, 4 üncü maddenin, 1 (i) paragrafı kapsamındaki taahhütlerini yerine getirirken: a) Ulusal yasalarına, yönetmeliklerine ve kapasitelerine göre, ulusal, yerine göre altbölge ve bölge düzeylerinde, aşağıdaki hususları destekleyecek ve kolaylaştıracaklardır; (i) İklim değişikliği ve etkileri konusunda kamu eğitimi ve bilinçlendirilmesi programları geliştirilmesi ve uygulanması; (ii) İklim değişikliği ve etkileri konusundaki bilgiye kamunun erişmesi; (iii) İklim değişikliği ve etkilerine karşı konulmasına ve uygun karşı strateji geliştirilmesine kamunun katılımı; ve (iv) Bilimsel, teknik ve idari personelin eğitimi.

¹⁵⁴KABOĞLU, Çevre Hakkı, s.93

önemli bir işlev üstlenmekte, bir önkoşul özelliğini taşımaktadır. Çevre alanında, kamu makamları yanında, özel kuruluşların gerçekleştirecekleri girişim ve yatırım kararları da bilgi edinme hakkı kapsamına girmektedir. Bilgi edinme hakkı, çevreyi tehlikeye sokma riski bulunan veya bozacak nitelikte olan program ve projelerin kamuoyuna duyurulması, bunların olumlu ve olumsuz yönleriyle tartışılmasını, alternatif görüşlerin ortaya konmasını, gerekirse önleyici önlemlerin alınmasını sağlar. Yine, kişi ve gruplara çok geç kalınmadan müdahale olanağını tanır. Aksi halde, iş iştin geçtikten sonra onarıma gidilmesi veya eski duruma getirme çabasının sonuç vermesi çok güç veya olanaksızdır. Gerçekte çevre ancak önlemlerle korunabilir.

Bilgi edinme hakkı, özgürlükler hukukunda iki biçimi kapsamına alır. Biri, herkese, kendini ilgilendiren bilgileri tanıma olanağı veren bireysel özgürlük; öteki, genel bilgi ve belgelere giriş sağlayan toplu özgürlük. Çevre konusunda bilgi edinme hakkı ikinci varsayım için geçerlidir.

Bilgi edinme hakkı, bilgi verme ödevini gerekli kılar. Çevre konusunda bilgi isteyenler ise, yurttaşlar ve idaredir. Aynı şekilde çevre dernekleri de çevreye ilişkin bilgilere serbest giriş talep edebilir. Çevre hakkı bakımından, idare ve daha genel bir biçimde devlet de bilgi edinme hakkına sahiptir. Diğer devletler, özel girişimler, kamu teşebbüsleri ve özel kişiler, çevreyi etkileyebilecek kuruluş ya da yatırım, tasarılarına ilişkin verileri iletmek durumundadırlar, Devletler, idareler ve teşebbüslerin yükümlülüğü bilgiyi sunmak ise de, bilgiyi talep etme ve bilgiyi sunma aktörleri aynı olmaktadır,

Devletlerin yurttaşlarına bilgi verme ödevi, idari faaliyetlerde açıklığa ihtiyaç gösterir ve kapsamlı bir saydamlık siyasetine bağlıdır. Bu anlamda bilgi verme/haber verme yükümlülüğü, sınır ötesi ilişkiler çerçevesinde bir diğer devletin çevresi üzerinde etkili olabilecek bütün faaliyetlerde sözkonusudur.

Teşebbüslerin bilgi verme yükümlülüğü, yurttaşların idare önünde bilgi istemelerinin zorunlu koşuludur. İdare, sanayicilerin yolaçtıkları kirletmelere ilişkin haber ve bilgileri, üçüncü kişilere, ancak onların kendisine bildirmesi sonucu iletebilir. Gerçekte, bilgi edinme hakkı, bir haber ve bilgiler zincirini gerekli kılar .

Bilgi edinme hakkı, çevreyi etkileyen ya da etkilemeye elverişli eylem, faaliyet, uygulama ve tasarılarla ilişkin bilgi ve belgelerin devlet tarafından düzenli olarak yayınlanmasını ve çevreyle ilgili veya ilgili olabilecek verilere giriş olanağının tanınmasını gerekli kılmaktadır. Bilgi edinme, sadece kirlenme durumlarını değil, kaynakların aşırı işletilmesi, erozyon, yer sarsıntıları gibi çevreye zarar verebilecek faaliyet, olgu ve olayların bütününe yansıtılmalıdır.

Çevre ile ilgili konularda, hazırlayıcı bilgilerin oluşum anında ya da en geç karar sürecinde, bilgi edinme taleplerine konu edilmesi önem taşımaktadır.

Çevre politikalarını ve bu alandaki yükümlülüklerini belirleyebilmeleri için bilgi, hükümetler için de gereklidir. Çevre sorunları karşısında uygun önlemleri almak ve uygulamaya koymak ancak "bilgi" ile olanaklıdır. Bu bilgilerin kamuoyuna duyurulması, hatta istatistiki olarak düzenli basılıp dağıtılması, çevresi üzerine aydınlanmış bir kamuoyunun oluşturulması için zorunludur. Bütün bunlardan sonra denilebilir ki, halk için bilgi ve haber alma özgürlüğü, çevre hakkını uygulamaya koymanın ön koşuludur.

Çevre hakkı kapsamında bilgi edinme hakkının önemini ancak açıklığın yasal olarak kabul edilmemiş olması nedeniyle sadece bilgi edinme hakkının tanınmış olmasının yetersizliğini, şu

şekilde somutlaştırabiliriz: Bir bölgede, termik santralin kurulması kararı alınmasına ilişkin süreçte, bu karardan yakından etkilenecek yöre halkının görüşüne başvurulması gerekir. Oysa Ege kıyılarında Gökova'da termik santralin kurulması ve Mersin Akkuyu'da nükleer santralin kurulması gibi kitlesel etki yaratan planlamalarda halkın görüşünün alınması gereği dahi duyulmamıştır.¹⁵⁵ idareye katılımı sağlayacak, idarenin uymakla yükümlü olacağı usuller yasal düzenlemelerde yer almadıkça; idarenin, bireyin yönetime katılımını gerçek anlamda sağlamak konusunda ya çaba sarfetmeyeceği, ya da bu çabayı işine geldiği oranda ve keyfi olarak göstereceği düşünülebilir¹⁵⁶.

Açıklık, idarenin karar alma sürecinde ilgililerin bilgilendirilmesinin de ötesinde katılımını da içermektedir.¹⁵⁷ Bilgi edinme hakkını güvence altına almak amacıyla, çevreye verilen zararların telafisinin güç veya imkansız özelliğini gözönüne alarak, bilgi verme istemlerini reddeden idari kararlara karşı, en kısa sürede idari ve yargısal başvuru mekanizması işletilebilmelidir.

E. BASIN ÖZGÜRLÜĞÜ VE BİLGİ EDİNME HAKKI

Bilindiği gibi idare halkın bilmesini istediği kendisinin çıkarına olduğunu düşündüğü bilgileri basın aracılığı ile halkla paylaşmak istemekte, ancak idari faaliyetler hakkında bilinmesi ve öğrenilmesi gereken gerçek bilgi ve belgeler özellikle saklanarak gizli tutulmaya çalışılmaktadır.

Basın organları, toplumu ilgilendiren gerek bireysel gerekse kamusal nitelikli idari faaliyetler ile ilgili olarak bilgi toplamak ve bunları toplumla paylaşmak suretiyle idareyi denetlemektedirler.

Bu denetim, kamuoyu denetimi olarak adlandırılmakta, bireylerin yönetimin tutum ve davranışları, yöneticilerin hukuka uygun davranıp davranmadıkları hakkında aydınlatılması yoluyla özellikle hükümet üzerinde etkili sonuçları olan caydırıcı bir nitelik taşımaktadır.

Anayasanın 28. maddesinde, 'basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve mali teminat yatırma şartına bağlanamaz' kuralı getirilmiştir. Bu anlamda basın özgürdür ve basın özgürlüğü fikir açıklama özgürlüğünün bir çeşididir¹⁵⁸. Ancak basın özgürlüğünün "bilgi"nin doğru olarak elde edilmesi ile bir anlamı olacaktır.

Basın özgürlüğünün faaliyet alanı sadece haber vermek olmayıp, aynı zamanda resim, röportaj, hikaye, roman ve benzeri alanları kapsayan bir vasıta. Bütün bu vasıtalarla kamuoyuna iletilecek bilgilerin hukuk dışı yol ve yöntemler kullanılmadan hukuken meşru ve yasal olarak elde edilmesi bakımından bilgi edinme hakkı yaşamsal öneme sahiptir.

¹⁵⁵AZRAK A. Ülkü, "İdari Usulün Kodifikasyonuna İlişkin Sorunlar",T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu, Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998, s. 92

¹⁵⁶Nitekim buna en güzel örnek eski Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinin 16/son. maddesi ve yeni Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinin 10. maddesindeki, halkın katılımını düzenleyen kuralın içeriğindeki farklılıktır Eski Yönetmelik 16/son. maddesinde "çevresel etkileri önemlidir" kararı verilen projeler için bir daha halkın katılımı toplantısı yapılamayacağı belirtilmiştir. Bugün Yeni Yönetmeliğin 10. maddesinde, halkın katılımı konusunda bu şekilde bir cümle yer almamaktadır. Eski Yönetmelik döneminde eleştirilen bu düzenlemeye yeni Yönetmelikte yer verilmemesi olumlu bir gelişmedir. Ancak halkın katılımı konusuna Yasa'da açıkça yer verilmiş olsa idi, eski ve yeni Yönetmelik'de bu konuda farklılık olmayacaktı. Bu noktada, bir kez daha "İdari Usul Kanununun" yasalaşması zorunluluğunu belirtebiliriz. Eski ÇED Yönetmeliği için bakınız. 23.6.1997 gün ve 23028 sayılı Resmi Gazete, Yeni ÇED Yönetmeliği için bakınız. 6.6.2002 gün ve 24777 sayılı Resmi Gazete, Çevre hukukunda katılım ilkesi konusunda ayrıntılı bilgi için bakınız. TURGUT, s.269 vd

¹⁵⁷DURAN, İdari Usul İlkeleri, s.30; Bunun yöntemi ise Genel İdari Usul Kanunudur.

¹⁵⁸ARMAĞAN Servet, "Basın Hürriyeti ve Sınırları", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı:1-2, 1998, s.197

Bilgi edinme hakkının kullanılması ile, basın organlarının yönetimin faaliyetleri ile ilgili olarak kamuoyuna ilettikleri bilgilerin gerçek ve doğru olması sağlanabilecek, yöneticilerin çıkarına olmaması nedeniyle engellemeye karşılaşılmadan her türlü bilgi ve belge hukuksal olarak elde edilebilecek ve kamuoyunun sağlıklı oluşması gerçekleşebilecektir. Çünkü kamuoyunun bilgi sahibi yapılması, basının bilgilendirmesine bağlıdır. Basının tek fonksiyonu bulunmaktadır, oda toplumu bilgilendirmek. Basın özgürlüğünün olmadığı bir toplumda, bilgilendirme özgürlüğünden söz etmek mümkün değildir¹⁵⁹.

Hiçbir özgürlük mutlak olmadığı gibi basın özgürlüğü de mutlak olmayıp, sınırları bulunmaktadır. Bu sınırlar 'milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün korunması' biçiminde belirtilen Anayasal sınırlamalardan başka, kişilerin şeref ve haysiyeti, kişilerin özel hayatı ve devlet sırları da basın özgürlüğünün sınırlarını oluşturmaktadır.

Nitekim Yargıtay bir kararında, 'basının yansız ve özgür olarak haber verme, bir düşüncüyü veya görüşü, tartışma eleştirme, kamuoyunu aydınlatmaya ilişkin fonksiyonunu yerine getirebilmesi bazı ayrıcalıkları gerektirir. Ancak tüm özgürlüklerde olduğu gibi basın özgürlüğü de kişi ve toplum yararı açısından sınırlıdır. Kişinin onur ve saygınlığının korunmasına ilişkin Medeni Kanununun 24 ve Borçlar Kanununun 49. maddesi ile Anayasanın 28. maddesi, basın özgürlüğünün özel hukuk alanında sınırlamasıdır¹⁶⁰ demiştir.

Ancak bilgi edinme hakkı bakımından basın özgürlüğü, istenen bilginin Bilgi Edinme Hakkı Kanununda herkes için kabul edilen istisnalar ile sınırlı bulunmaktadır. Örneğin, kişilerin özel hayatı, ticari faaliyeti ve devlet sırlarına ilişkin sınırlamalar basın için de geçerlidir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 10. maddesi "ifade özgürlüğü" kapsamında verilen Komisyonun ve Mahkemenin birçok kararında; basın organının gerçek fonksiyonu, halkın çıkarına uygun konulardaki bilgi ve fikirleri yayımlamak olarak tanımlanmıştır¹⁶¹. Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesi kararlarının bu alandaki etkisi ise, halkın haber alma özgürlüğüne, devlet tarafından getirilen kısıtlama ile basının bu özgürlüğü ne dereceye kadar kullanabileceği arasında dikkatli bir denge kurulması olarak ortaya çıkmaktadır¹⁶².

Bu arada belirtmek gerekir ki, Barthold/Federal Almanya davası (25.03.1985, No:79/8734), bir veterinerin gazeteyle verdiği demeçle, acil veterinerlik servislerinin işlerliğini eleştirmesi sonucu, meslek odasının gazetelere demeç vermesinin yasaklanmasına ilişkindir. Mahkeme bu olayda 10. maddeye aykırılık bulunduğunu şu gerekçeyle açıklamıştır: "Bazı meslek gruplarının

¹⁵⁹BAYRAKTAR Köksal, "İdare ve Ceza Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hakkı", Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs Ankara 2004, TBB Yayınları: 62, Ankara 2004, s.111

¹⁶⁰Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, 11. 7. 1994 gün ve E. 1994/1123, K. 1994/6518

¹⁶³BİLEN, s.110

¹⁶¹Lingens (8.07.1986, No:82/9815), Oberschlick-I (23.05.1991, No:85/11662) ve Oberschlick-2/Avusturya davaları (01.07.1997, No: 92/20834), davacıların editörü oldukları siyasi dergilerde, bazı politikacılar hakkında yazdıkları makalelerle, bu politikacıları karaladıkları gerekçesiyle Avusturya mahkemelerince mahkum edilmelerine ilişkindir. Yazarlar, Avusturya mahkemelerinin kararlarıyla düşüncüyü açıklama özgürlüğünün, 10 uncu maddeye aykırı olarak çiğnendiğini ileri sürerek, AİHM'ne başvurmuşlardır. Mahkeme de, aynı görüşü paylaşmış ve Lingens davasında şu saptamayı yapmıştır: "Basın özgürlüğü, halka, politikacıların fikirleri ve davranışları hakkında bilgi sahibi olmayı sağlamanın en iyi yoludur. Daha genel bir ifade ile politik tartışma özgürlüğü, Sözleşmenin gerçek amacı olan, "demokratik bir toplum yaratma" idealinin çekirdeğini oluşturmaktadır. Eleştirinin kabul edilebilirlik sınırı, diğer kişilere göre, politikacılar için daha geniş olmalıdır. Politikacılar yürüttükleri etkinlikler nedeniyle sıradan insanlara göre söz ve davranışlarıyla sürekli halkın ilgi odağı olmaktadır. 10uncu maddenin ikinci paragrafı, başkalarının şöhret ve haklarının korunması

kamuya açık tartışmalara girmelerini engelleyici düzenlemeler, düşünceyi açıklama özgürlüğüne uygun düşmez, ayrıca, bunun sonucu olarak basının topluma bilgi sunma işlevi ve toplum adına gözcülük yapması da engellenmiş olmaktadır¹⁶³.

---

amacıyla düşünceyi açıklama özgürlüğünün kısıtlanabileceğini belirtmektedir ki, bu yol politikacıların şöhreti sözkonusu olduğunda da kullanılabilir, ancak bazı durumlarda koruma gerekliliğini politik konuların açıkca tartışılması zorunluluğuyla karşılaştırılarak sonuçta varmak gerekir". Bunun yanında, Mahkeme, bir politikacıyı eleştirdiği için devletin gazeteciye uyguladığı yaptırımla ilgili olarak da şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Bir gazeteciye bu şekilde sansür uygulanması, ileride bu kişinin, politik olaylarla ilgili görüş belirtme konusunda cesaretinin kırılması sonucunu yaratır ki, bu da toplum yaşamını etkileyen konularda vatandaşlar arasında yapılacak politik tartışmaların basın yoluyla desteklenmesini sağlamak açısından, olumsuz bir durumun ortaya çıkmasına neden olabilir. Aynı nedenle, böyle bir yaptırım, toplumun bilgi almasını ve basının görevini özgürce yerine getirmesini engelleyici etki yapacağından, demokratik bir toplum için kabul edilemez". BİLEN, s.113-114

¹⁶³BİLEN, s.126

Üçüncü Bölüm

4892 SAYILI BİLGİ EDİNME HAKKI KANUNU VE BİLGİ EDİNME HAKKININ KULLANILMASI

I. GENEL OLARAK

Öncelikle belirtilmesi gerekir ki, Bilgi Edinme Hakkı Kanununun, bir reform paketi içinde “Genel İdari Usul Kanunu”, “Devlet Sırları Kanunu”, “Ticari Sırlar Hakkında Kanun” “Türkiye Halk Denetçiliği Kurumu Kanunu” ve “Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Kanun” ile birlikte yasalaşması gerekirken, tek başına yasalaştırılmış olması, Kanundan beklenen yararı azaltmıştır. Bu aynı zamanda, kamu yönetiminin yeni anlayış ve işleyişi için ciddi bir bilgilendirme ve bilgilendirme süreci içinde yürütülecek, memurların/kamu yönetiminin görev anlayışı ve uygulamasını değiştirmesine yönelik bir sürecin işletilmesini sağlayacaktı. Mevcut durumda ise, böyle bir “hak”tan henüz toplumun yeterli bilgisi olduğunu söylemek bile zordur.

Kanun, yasalaştıktan sonra öngörülen zorunlu 6 aylık süre geçirilerek uygulama Yönetmeliği çıkarılmış, Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulunun oluşumunda bile gecikmiştir. Yönetmelikte belirlenen, bilgi edinme birimlerinin kurulması, bilgi edinme taleplerine konu olabilecek belge, kayıt, dosyalama ve arşiv belgelerin niteliğinin belirlenmesi ve kurumlarca hazırlanması gereken kurum dosya planlarının hazır hale getirilmesi, internet sayfalarının düzenlenmesi için ek süreler verilmek zorunda kalınmış olunması, Kanunun 24 Ekim 2003 tarihinde yasalaştığı göz önünde bulundurulursa, Kanunun uygulamasının etkinliğini azaltmaktadır.

Ülkemizde, bireylerin idareyi etkileme kanallarının özellikle siyasal partilerin örgütleri aracılığıyla ilgili idari makamlar önüne getirilmesi ya da yasamaya iletilmesi mekanizmasının işlediği bilinmektedir. Gizlilik uygulamasında toplumu oluşturan tüm bireylerin idare karşısında aynı tutum ve davranışa muhatap olmamak suretiyle “eşit olmayan” muameleye tabi tutularak adaletsizliğe uğradıkları da görülmektedir.

Kamu hayatında etkili olan belli kişi yada çevreler, yönetimin içinde buldukları kendilerine yakın görevliler aracılığıyla, ne kadar kapalı ya da gizli olursa olsun idarenin aldığı veya alacağı kararlardan daha hazırlık aşamasında haberdar olmakta, haklarındaki bilgi yada belgeyi hukuk dışı yöntemler ile çıkarlarının gerektirdiği her türlü doküman, dosya ve kayıtların hem düzenlenmesini sağlamakta hem de istendiği zaman elde edebilmekte ve istekleri doğrultusunda karar alınmasını sağlayabilmektedirler.

Bu durum toplumu, hak ve çıkarlarını elde etmek ve korumak amacıyla yönetimi etkilemek için arkadaşlık, dostluk gibi sosyal ilişkilerden yararlanmak ya da hukuk dışı araçlar kullanmak zorunda bırakmıştır. Ancak demokratik bir sistemde hiç kimse, siyasal partileri ya da örgütünü veya medyayı aracı olarak kullanmak zorunda bırakılmadan, hukuk dışı araçlara başvurmak zorunda kalmadan kamu makamları karşısında aracısız koruma araçlarından yararlanarak hak ve menfaatlerini koruyabilmeli ve elde edebilmelidir.

Demokratik yönetim, sadece siyasal partilerle yönetime katılma anlamına gelmemekte, baskı gruplarının yanında örgütsüz tek tek bireylerin yakınma ve taleplerini dikkate alan ve

bireylere idare karşısında belli güvenceler sağlayan gerçek anlamda demokratik, halk ege-menliğine dayalı hukuk devletidir.

Bu bakımdan idare karşısında bireyi korumaya yönelik belirli hukuksal güvencelerden ve demokratik yönetimin vazgeçilmez koşullarından biri olarak bilgi edinme hakkı bir hak olarak tanınmıştır.

Bireylerin idare makamı karşısında tarafsızca işlem görmelerinin sağlanması ve aynı hu-kuksal statüde bulunan herkese aynı muamelede bulunulmasının mümkün olması, kamu gö-revlilerinin bilerek ve isteyerek yahut bilinç altı bazı eğilimlerin etkisi ile taraf tutmalarının ön-lenmesi idarenin tarafsızlığı ve eşitlik ilkesinin gereğidir.

Açıklık anlamında kullanılan şeffaflığın gerçekleştirilmesi için, gerek bireylerin gerekse ka-munun hak ve menfaatlerine etkiye bulunacak nitelikteki bilgi ve belgeyi üretme, elde etme, kullanma ve saklama sonucunu doğuran her türlü işlemleri, herkesin öncelikle ilgililerin, gör-mesi, bilmesi, öğrenmesi gerekmektedir. Bu nedenle idarenin elindeki bilgi ve belgeleri ilgili-lere ulaştırmak veya onların bunları elde etme hakkını tanımak, bu hakkın kullanılma biçimini, kapsam ve sınırlarını belirlemek Kanunun amacı olarak açıklanmıştır.

Kanun, 5 bölümden oluşmuştur. Amaç, Kapsam ve Tanımlar birinci bölümde, Bilgi Edin-me Hakkı ve Bilgi Verme Yükümlülüğü ikinci bölümde, Bilgi edinme Başvurusu üçüncü bö-lümde, Bilgi Edinme Hakkının Sınırları dördüncü bölümde, Çeşitli ve Son Hükümler ise be-şinci bölüm olarak düzenlenmiştir.

A. BİLGİ EDİNME HAKKINDAN KİMLER YARARLANACAK?

Herkese bilgi edinme hakkı tanınmıştır. Hakkın kullanımı bakımından gerçek kişilerin ya-nında tüzel kişiler de bu haktan yararlanabilecektir. Bilgi edinme hakkı sadece vatandaşlara yönelik olarak tanımak suretiyle sınırlandırılmamış, ülkemizde yaşayan yabancıların da idare-nin faaliyetlerinden etkilenmeleri söz konusu olduğundan yabancı gerçek ve tüzel kişilere de bu hak tanınmış bulunmaktadır.

Gerçek kişilerin yanında, dernek, sendika, vakıf ve işletme gibi tüzel kişilere de bilgi ve belgelere ulaşma hakkının tanınması, idarenin bu konudaki yükünü hafifletmektedir. Çünkü söz konusu kişiler, bilgi edinme hakkını üyeleri adına kullanmaktadırlar. İdareden bir grup adı-na topluca bilgi talep edilmesi bireylerin tek tek bilgi talep etmesinden daha pratik bir uygu-lama niteliği taşımaktadır.

Böylece bilgi edinme hakkından, gerçek kişiler, dernekler, şirketler, sendikalar ve çeşitli gruplar da yararlanabilecektir. Gerçek kişilerin yanında, dernek, sendika, vakıf ve işletme gi-bi tüzel kişilerin bilgi edinme hakkından yararlanacak olması, tüzel kişilerin üyeleri adına bu hakkı kullanmaları nedeniyle idarenin bu konudaki yükünü hafifletecektir.

Türk vatandaşları ile Türk hukukuna göre kurulmuş tüzel kişilere bilgi edinme hakkının kul-landırılmasında hiçbir koşul getirilmemiştir.

Türkiye'de ikamet eden yabancı gerçek kişiler ile Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı tü-zel kişilerin bu haktan yararlanması ise iki koşula bağlanmıştır.

Bu koşullardan birincisi, uluslararası hukukun gereği olan 'karşılıklılık/mütekabiliyet ilke-si' uyarınca Türk vatandaşlarına ya da Türk hukukuna göre kurulmuş olup faaliyette bulu-nan tüzel kişilere ülkemizde yaşayan yabancıların vatandaş olduğu ülkenin yada ülkemizde

faaliyette bulunan yabancı tüzel kişilerin kendi ülkelerinin de bilgi edinme hakkını tanımış olması koşuludur.

İkincisi ise bilgi edinme hakkı kapsamında talep edilecek bilginin gerçek kişilerin kendileriyle ilgili olması, tüzel kişilerin ise istenen bilginin faaliyet alanlarıyla ilgili bulunması zorunludur.

Birinci koşul genel nitelikli olup eğer bu koşul taşınmıyorsa, ikinci koşul yerine getirilmiş olsa bile bilgi edinme hakkından yararlanmak mümkün değildir. İkinci koşulun yerine getirilmiş olduğunun kanıtlanmış olduğunun kabulü ve illiyet bağının bulunup bulunmadığının belirlenmesi doğaldır ki Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulunun tespitine bağlı bulunmaktadır.

Ülkemizde yaşayan yabancı uyruklu gerçek kişilere ve faaliyette bulunan tüzel kişilere bilgi edinme hakkından yararlanmak için özellikle kendilerini ilgilendirmek veya faaliyetleri ile ilgili bulunmak koşulunun getirilmiş olması, Türk vatandaşlarına ve Türk hukukuna göre kurulmuş tüzel kişilere bilgi edinme hakkının kullanılmasında böyle bir sınırlama konulmaksızın gerek kendileriyle gerek kamu ile ilgili bilgi edinme taleplerinin yerine getirilmesini gerekli kılmaktadır.

Başvuru sahibinden, bu Kanun kapsamında kendilerine bilgi edinme hakkı tanınan ve bilgi edinme hakkını kullanmak için idareye/kurum ve kuruluşlara başvuran, bireyler/herkes, gerçek ve tüzel kişiler ve Türkiye’de ikamet eden yabancılar ile Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı tüzel kişileri anlamak gerekir.

Kanunun yürürlüğe girmesinden önce ve sonra tutulan bilgiler dahil olmak üzere “herkes” “bireyler veya kurumlar”, sadece Türk vatandaşları değil, bilgi edinme hakkından gerçek ve tüzel kişi olarak yararlanabilecektir. Ancak yabancı ülke vatandaşlarının bilgi edinme hakkından yararlanabilmesi için, Türkiye’de ikamet etmeleri gerekmektedir. Yine yabancı tüzel kişilerin/şirketlerin, bu haktan yararlanabilme koşulu, Türkiye’de faaliyette bulunmaları ve isteyebilecekleri bilginin kendileriyle veya faaliyet alanlarıyla ilgili olması zorunludur. Yabancı gerçek veya tüzel kişilerin belirtilen koşulları taşımalarının yanı sıra, uluslar arası hukukun bir gereği olarak, “karşılıklılık ilkesi” yani kendi ülkelerindeki Türk vatandaşlarına bilgi edinme hakkının tanınmış olması gerekmektedir. Karşılıklılık ilkesi kapsamında bulunan ülkeler ise Dışişleri Bakanlığınca Resmi Gazetede ilan edilecektir. Belirtmek gerekir ki, yabancılar da bilgi edinme başvurularını “Türkçe” yapacaktır.

B. BİLGİ VEYA BELGE VERMEK ZORUNDA OLAN KURUMLAR

Kurum ve kuruluş teriminin, kapsama dahil olan bilgi edinme başvurusu yapılacak bütün makam ve mercileri ifade ettiği açıktır. Bu makam ve mercileri, bilgi edinme başvurularına konu olabilecek bireylerin hak ve menfaatlerine etkide bulunacak nitelikteki bilgi ve belgeleri toplama ya da üretme, elde etme, değerlendirme/kullanma ve saklama yetkisi bulunan tüm kamu kurum ve kuruluşları olarak anlamak gerekmektedir.

Kapsam maddesinde, kanunun kamu kurum ve kuruluşu ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının faaliyetlerine uygulanacağı belirtilmiş, maddenin gerekçesinde ise gerek bu Kanundaki gerek özel kanunlardaki sınırlamalar hariç hiçbir kamu kurum ve kuruluşu ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşunun faaliyetlerinin kapsam dışı kalmamasının amaçlandığı açıklanmıştır.

Maddede yer verilen 'faaliyetler' teriminin idari faaliyetleri belirttiği açıktır. İdari faaliyetler ise devlet veya diğer kamu tüzel kişileri tarafından veya bunların denetim veya gözetimleri altında genel, kollektif ihtiyaçları karşılamak, kamu yararını sağlamak için kamuya sunulmuş devamlı ve muntazam faaliyetler olup, bu aynı zamanda da kamu hizmetini ifade etmektedir.

İdarenin, biri "dar", öteki de "geniş" olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Dar anlamda idare, fonksiyonları kuvvetler ayrılığı ilkesine göre, yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üçe ayrılan bir devlet yönetiminde yürütmeye bağlı kuruluşlar ile bu kuruluşların faaliyetlerini ifade etmektedir. Bu haliyle idarenin gördüğü faaliyetler özel kişilerin faaliyetlerinden farklı olduğu gibi, aynı zamanda devletin yasama ve yargı faaliyetlerinden de ayrılmaktadır. Geniş anlamda idare ise yürütme organı ile birlikte, yasama ve yargı organlarına bağlı kamu kuruluşları ve bu kuruluşların idari faaliyetlerini kapsamakta, yasama, hükümet etme ve yargılama olmayan tüm kamusal kurum ve işler geniş anlamda idare anlamına gelmektedir.

İdare kavramı, bazen bir teşkilat "örgüt" bazen idari faaliyetler, bazen de her ikisini birden ifade etmektedir. İdare, birinci durumda organik "uzvi-şekli" anlamda, ikinci durumda ise, maddi anlamda kullanılmaktadır. Maddenin gerekçesinden hareketle idare ile kamu faaliyetleri gören bütün bir teşkilatın ifade edildiği anlaşılmaktadır. Bu durumda, bir bütün olarak, tüzel kişiliği olan idarelerin, Kanun kapsamına alınarak bunların faaliyetlerine uygulanacağı açıktır.

Gerek merkezi idare gerekse yerinden yönetim kurumları sonuçta kamu hizmetini sağlamaya yönelik faaliyet göstererek idare teşkilatı içinde bir bütünlük taşımaktadır. Kamu hizmetlerini yürüten devlet organları ile bu organların faaliyetlerini kapsamına alan Kanun, Anayasanın 123. maddesinde yer verilen "idare kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir" kuralındaki ifadesiyle, idareyi hem teşkilat yönüyle, hem de işlevsel yönüyle içine alacak biçimde geniş kapsamlı olarak kabul etmiştir.

Ancak kamu kurum ve kuruluşları şeklinde kullanılan deyim, hukuki statüleri ne olursa olsun bir kamu görevi veya belirli bir kamu hizmetlerini yapmak üzere kurulan Devlet kuruluşlarını karşıladığının kabulü gerekmektedir. Nitekim, merkezi idare ile birlikte bir bölgede yaşayan kimselerin tümünü ilgilendiren kamu hizmetlerini gören tüzel kişilerin kast edildiği açıktır. Örneğin, kamu kuruluşları, mahalli idareler olarak nitelendirilen il, belediye ve köyü kapsamaktadır.

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları terimi ise ticaret borsaları, tabip odaları, mimar ve mühendis odaları, eczacı odaları, ziraat odaları, noter odaları, barolar gibi kuruluşlar ve bunların birliklerini ifade etmektedir.

Maddenin gerekçesinde yer alan 'hiçbir' terimi ile idarenin, organik değil fonksiyonel anlamda en geniş şekilde kabul edildiği anlaşılmaktadır.

Bilgi edinme hakkına konu olabilecek bilgi ve belgelerin bireylerin hak ve menfaatlerine etkide bulunacak nitelikte bilgi ve belgeler olması gerektiği açık olmakla birlikte, bilgi ve belgeyi üretme, elde etme, kullanma ve saklama yetkisi bulunan tüm kamu kurum ve kuruluşlarının kapsamda bulunması gerekir.

Ancak Kanunun; bütçe esasından hareketle genel, katma, özel ve özerk bütçeli her türlü kamu kurum ve kuruluşlarının, kamu kurum ve kuruluşları tarafından sermayelerinin en az yarısından çoğuna katılmak suretiyle oluşturulan her türlü kuruluşun, kamu kurumu niteliğindeki

meslek kuruluşlarının, idare adına hareket ederek kamu hizmeti yürüten özel hukuk tüzel kişilerinin ve yasama ve yargı mercilerinin idare işlevinden kaynaklanan idarî faaliyetlerine uygulanacağı belirtilmeyerek sadece 'kamu kurum ve kuruluşu ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının faaliyetlerine uygulanacağı' hükme bağlandığından, kamu gücü kullanarak bireylerin hak ve menfaatlerine müdahalede bulunma ayrıcalığı bulunan idarî makam ve mercilerin tümünün kapsama dahil edilmediği sonucu çıkmaktadır. Örneğin, vakıf, sendika ve derneklerin Kanun kapsamında olduğu kuşkuludur.

Ancak Yönetmelik ile getirilen düzenlemeye göre "normlar hiyerarşisi bakımından kanuna aykırı yönetmelik çıkarılamayacağı ilkesinin göz ardı edildiği söylenebilirse de", yasama ve yargı organları ile köyler Kanun uyarınca bilgi ve belge vermek durumunda değildirler. Bunun dışında Bakanlıklar, Bakanlıklara bağlı, ilgili veya ilişkili kuruluşlar, belediyeler/mahalli idareler ve bunların bağlı ve ilgili kuruluşları ile birlik veya şirketleri, T.C. Merkez Bankası, İMKB ve üniversiteler de dahil olmak üzere kamu tüzel kişiliğini haiz olarak enstitü, teşebbüs, teşekkül, fon ve sair adlarla kurulmuş olan bütün kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları "Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türkiye Barolar Birliği gibi", bilgi ve belge vermek zorundadırlar.

Kapsam maddesinin gerekçesinde 'bu Kanunun ve diğer kanunlardaki¹⁶⁴ sınırlamalar saklı kalmak üzere' şeklindeki ifadeye yer verilmek suretiyle belirtildiği gibi bilgi edinme hakkının belli sınırlamalara tabi tutulacağı doğaldır. Bu sınırlamaların belli makam ve mercilerin kurumsal olarak kapsam dışında tutulduğu biçiminde yorumlanması mümkün değildir. Sınırlamalar, bilgi veya belgenin niteliğinden kaynaklanmakta ve belli hak ve özgürlükleri koruma amacı taşımaktadır.

C. BİLGİ EDİNME BAŞVURUSUNDA HANGİ BİLGİLER YER ALACAK VE BAŞVURU NEREYE/NASIL YAPILACAK?

Bilgi edinme başvurusunun yapılacağı idarenin, istenen bilgi veya belgeyi elinde bulunduran veya görevi gereği elinde bulundurması gereken idare olması gerekmektedir. Bireylerin hak ve menfaatlerini etkileyen personel sorunları ile ilgili bir bilginin isteneceği yer doğaldır ki, personel hakkında bilgi veya belgelerin bulunduğu idare olmalıdır. Emniyet kayıtlarıyla ilgili bir bilginin personel ile ilgili birimden istenmesi doğru olmayacağı gibi personel kayıtlarıyla ilgili bilginin de emniyet birimlerinden istenmesi uygun olmayacaktır.

Ancak yanıtlılıkla istenilen bilgi veya belgenin bulunduğu idareye değil de talep edilen bilgi veya belgenin bulunmadığı idareye yönelik hazırlanan dilekçe ile bir başvuruda bulunulmuş olması durumunda, başvurunun yapıldığı idarenin istenen bilgi veya belgeyi elinde bulunduran doğru idareye göndermesi ve başvuru sahibine de bu durumdan yazılı olarak bilgi vermesi zorunluluğu getirilmiştir.

Talep edilen bilgi veya belgenin, ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi veya belge olması durumunda, bilgi edinme başvurusuna idarenin olumsuz cevap verebileceği kabul edilmiştir. Bu durumda, bilgi edinme başvurusuna konu olup idarece verilmesi zorunlu bilgi veya belgelerin, ayrı veya özel bir

¹⁶⁴3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanunun adından açıkça söz edilerek Kanun kapsamında olmadığı belirtilmiştir. Anılan Kanun, Türk vatandaşlarının kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve yetkili makamlara yazı ile başvurma haklarının kullanılma biçimini düzenlemekte ve Türk vatandaşlarının Türkiye Büyük Millet Meclisi ile idari makamlara yapılan dilek ve şikayetleri içermektedir. Bu nedenle, bilgi edinme hakkı kapsamına alınmaması uygun olmuştur.

çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi veya belge olmaması gerekmektedir.

Bilgi edinme hakkının kullanımında idarenin elinde bulunan bilgi ve belgelere yönelik olarak bilgi veya belge istemleri; belge üzerinde inceleme yapma, belge hakkında açıklama isteme, belgeden kopya alma veya belgede yer alan bilginin içeriğine ilişkin düzeltme isteme şeklinde olabilmektedir.

Doğaldır ki belgeyi incelemek, belgenin içeriği hakkında bilgi almak veya belgenin bir kopyasını almak ya da düzeltme isteminde bulunmak için belgeyi elinde bulunduran makama/idari birime yazılı bir talepte bulunmak gerekecektir.

Başvuru dilekçesinde bulunması gereken bilgiler ise;

Başvuru sahibinin,

a. Gerçek kişi ise adı ve soyadı, imzası ve oturma yeri veya iş adresi,

b. Tüzel kişi ise tüzel kişinin unvanı ve adresi ile yetkili kişinin imzasının olması ayrıca tüzel kişilerde yetki belgesinin dilekçeye eklenmesi gerekmektedir.

Yapılacak başvuruda talebe ilişkin başvurunun açık ve anlaşılır bir biçimde net olarak talebin hangi konuyla ilgili olduğu belirtilmek suretiyle istenen belge veya belgelerin talep edildiğinin de özellikle belirtilmesi gerekmektedir.

Bilgi isteme amacıyla kamu makamına başvuruda bulunan bir kişi kural olarak, adı ve soyadı, imzası, oturma yeri veya iş adresini içeren dilekçeyle, istenen bilgi veya belgenin bulunduğu kurum veya kuruluşa talepte bulunacaktır. Tüzel kişiler ise, tüzel kişinin unvanı ve adresi ile yetkili kişinin imzasını ve yetki belgesini içeren dilekçeyle, başvurabilecektir.

Dilekçede, istenen bilgi veya belgeler açık ve ayrıntılı olarak belirtilerek, istenen bilgi veya belgenin konusu, varsa tarihi, sayısı ve kurum veya kuruluşun hangi biriminden istendiği ve ihtiyaç duyulan diğer hususların da dilekçede gösterilmesi gerekir.

Bilgi edinme başvurularının, kurum ve kuruluşlardaki “bilgi edinme birimleri”ne yapılması gerekir. Ancak, bilgi edinme istemlerine ilişkin başvuruların mutlaka, bilgi istenen kurum ya da kuruluşun genel müdürlüğüne ya da bakanlık merkezine yapılması gerekmektedir. Merkezi idarenin taşra teşkilatında bulunan bilgi veya belgelere ilişkin başvuruların, valilik veya kaymakamlıklardaki “bilgi edinme yetkililerine” veya taşra teşkilatında bulunan ilgili birimlere yapılması yeterlidir.

Özellikle bilinmelidir ki, talep edilen bilgi veya belgenin niçin, hangi amaçla istendiğinin ve nerede kullanılacağına belirtilmesine gerek yoktur.

Bilgi edinme başvurusunun mutlaka yazılı olarak dilekçe ile yapılması zorunluluğu da bulunmamaktadır. Başvurunun, kime ait olduğunun yasal olarak belirlenebilir olması koşuluyla internet yoluyla elektronik ortamda da yapılması mümkündür.

Başvuru dilekçelerinin veya başvuru formlarının, daktiloyle doldurulması veya bilgisayar çıktısı olması gerekmekte olup, okunaklı ve anlaşılır bir şekilde “yazılı” olarak düzenlenmesi yeterlidir.

Ayrıca Kanunda, başvurunun diğer iletişim araçlarıyla da yapılabileceği belirtilmiştir. Diğer iletişim araçlarından kastın, yazılı olarak faks ile sözlü olarak ta telefonla yapılabileceği sonucu çıkmaktadır.

Başvuru dilekçeleri, posta yoluyla ilgili kurum ve kuruluşa gönderilebileceği gibi, kişinin kimliğinin ve imzasının veya yazının kimden neşet ettiğinin tespitine yarayacak başka bilgilerin yasal olarak belirlenebilir olması kaydıyla elektronik ortamda veya faks yoluyla da gönderilebilir. Ancak faks yoluyla yapılacak başvurularda ayrıca, gerçek kişiler ile tüzel kişiliği temsil yetkili kişilerin T.C. kimlik numaralarının belirtilmesi gerekir. Faks yoluyla yapılan başvurularda, faks yoluyla cevap verilmesi isteniyorsa, cevap verilecek faks numarasının da dilekçede gösterilmesi gerekir.

Yazılı başvuruların imzalanması gerekmekte olup, elektronik imza kullanılabileceği gibi, başvuru sahipleri bilgi edinme başvurusuna dair dilekçelerini verirken, Yönetmelik ile belirlenen ve ekte yer verilen (gerçek kişiler için EK-1, tüzel kişiler için EK-2) formlardan da isterlerse yararlanabilirler. Ancak, elektronik posta ve faks yoluyla başvuru yapacak gerçek ve tüzel kişilerin EK-1 ve EK-2’de yer alan formları doldurmaları zorunludur. Özürsüzler de bilgi edinme başvurularında, kimliğini tespit etmeye yarayacak bilgi veya özel işaretilerini imza yerine geçmek üzere kullanabileceklerdir.

D. BİLGİ VERME ÖDEVİ NASIL YERİNE GETİRİLECEK?

Tanımlar arasında yer verilen ve Kanuna da adını veren bilginin, kurum ve kuruluşların sahip oldukları kayıtlarda yer alan bu Kanun kapsamındaki her türlü ‘veriyi’ ifade ettiği açıktır. Bilginin karşılığı olarak kullanılan ‘kayıtlarda yer alan verinin’ ne olduğu konusunda bir açıklama getirilmemiştir. Anlam olarak bilgi, bir yargılama yapabilmek ve bir yargıya varabilmek için gereken öğelerin her birini, bir şeyi bilme durumunu ifade etmektedir. Bu durumda bilgi, algılanabilen ve böylece kişiler arası aktarılabilen her şeyin toplamı veya bu toplamın herhangi bir parçasıdır. Diğer bir ifadeyle bilgi, idari makam ya da idari işlemde etkilenebilecek kişilerle ilgili olarak, idari faaliyetle ilgili belirsizliği ortadan kaldıran, idare ile kişiler arasında iletişimi sağlayan ve karşılıklı olarak aktarılabilen, algılanabilen her şeydir.

Belirtilmesi gerekir ki, “bilgi” tek başına her hangi bir kayıt altına alınmaksızın hukuken bir anlam ifade etmemekte, bilginin kayıt altına alınması ise veriyi/belgeyi karşımıza çıkarmaktadır. Bu durumda belgenin niteliği ve anlamı önem taşımaktadır. Belge geniş anlamıyla idari işlemler, raporlar, etütler, istatistikler, manyetik bantlar, mektuplar, filmler ve bilgisayar kayıtlarını ifade etmektedir.

Kanunda belgenin niteliği sayma yoluyla belirlenerek, kurum ve kuruluşların sahip oldukları bu Kanun kapsamındaki yazılı, basılı veya çoğaltılmış dosya, evrak, kitap, dergi, broşür, etüt, mektup, program, talimat, kroki, plan, film, fotoğraf, teyp ve video kaseti, harita, elektronik ortamda kaydedilen her türlü bilgi, haber ve veri taşıyıcılarını ifade ettiği açıklanmış ve nelerin belge olduğu belirtilerek belgenin kapsamı ortaya konulmuştur.

Kanunda belge terimi, geniş anlamda kabul edilmemiş, dayanağı ne olursa olsun bütün idari belgeler, belge tanımının kapsamına alınmamıştır. Örneğin, resmi veya resmi olmayan rapor ve incelemeler, bazı mahkeme tutanakları, sirkülerler, kontrat ve lisanslar, kamu oyu anket kayıtları, sınav defterleri belge olduğu halde Kanunda tanımlanan anlamda belge sayılmamıştır.

Bilgi edinme bir “hak” olarak kabul edilirken, Kanunda bilgi vermenin de idarenin “görevi”, bir “ödevi” olduğu hükme bağlanmıştır. Bu ödevin yerine getirilmesi ise ‘her türlü bilgi veya belgeyi

başvuranların yararlanmasına sunmak ve bilgi edinme başvurularını etkin, süratli ve doğru sonuçlandırmak üzere, gerekli idari ve teknik tedbirleri almak' olarak belirtilmiştir.

Gerekli idari ve teknik tedbirleri alması idareye bir görev olarak verilmiştir. Burada anlatılmak istenen idari ve teknik tedbirler, kamunun aydınlatılması¹⁶⁵ bakımından tanıtım faaliyetleri, hükümet açıklamaları ve danışma hizmetleri gibi bir takım araçların kullanılmasını sağlamak olmayıp, bilgi edinme hakkı kapsamında talep edilecek bilgi ve belgelerin ilgililere verilebilmesini temin bakımından, idari danışma merkezi niteliğinde idari büroların kurulması ve yetkilendirilecek görevlilerin belirlenmesidir.

Söz konusu danışma merkezleri kurum içi danışma bürolarından farklı olarak, ülke çapında, bölgesel veya kent düzeyinde oluşturulmalı, usulüne uygun olarak yapılacak bilgi edinme başvurularına etkin ve süratli bir biçimde cevap verebilmelidirler.

Bunun dışında, günümüzde teknolojinin ulaştığı düzey karşısında, gerek genel kayıtlar gerekse kamu idarelerinin bireylerden ya da idari kurumlardan alacakları yazı ve yapacakları haberleşmeler için oluşturacakları tüm kayıtlar, bilgisayar destekli olarak oluşturularak bireylerin bilgi edinme haklarını daha hızlı ve etkili kullanmalarına imkan sağlanması da bu kapsamda düşünülmelidir.

Yine her kamu kurum ve kuruluşunun görevlerini ve yetkilerini içeren kılavuz niteliğinde bir kitapçık yayınlaması da bu kapsamda değerlendirilmelidir. Bilgi edinme hakkını kullanarak idareden bilgi veya belge talep etmek için idari birimlere gidenlerin bazı konularda önceden bilgi sahibi olmalarının gerekliliği açıktır. Bu nedenle hazırlanacak kitapçıkta, toplumu oluşturan tüm bireylerin aynı bilgi düzeyine sahip olmadıkları dikkate alınarak bilgi edinme ihtiyacı olan herkese, hangi idari birimle görüşmesi ve hangi memura ne şekilde "yer, saat, açılış" başvurusu gerektiği belirtilmeli, başvuru dilekçesinde bulunması gereken bilgi ve belgelere ilişkin bilgilerin de açıklanması önem taşımaktadır.

Bilgi edinme başvurularına konu olabilecek bilgi veya belgelerin, idarece yayımlanmış veya yayın, broşür, ilân ve benzeri yollarla kamuya açıklanmış olması halinde, bu tür bilgi veya belgelerin bilgi edinme başvurularına konu olamayacağı kabul edilmiştir. Ancak bu durumda idareye bir görev verilmiş, yayımlanmış veya kamuya açıklanmış bilgi veya belgelerin ne şekilde, ne zaman ve nerede yayımlandığı veya açıklandığı hakkında başvuru sahibine yazılı açıklamada bulunulmak suretiyle cevap verme zorunluluğu getirilmiştir,

¹⁶⁵Kamunun aydınlatılması tanıtım faaliyetleri, hükümet açıklamaları ve danışma hizmetleri gibi bir takım araçların kullanılmasını gerektirmektedir. Tanıtım faaliyetleri, geleneksel şekliyle açıklığın bir aracı niteliğindedir. Tanıtım, idarenin faaliyetlerini açıklaması ve karmaşık bir mekanizma olan teşkilatın işleyiş usullerini anlatmasıdır. Başka bir ifadeyle, tanıtım faaliyetleri bireyleri bilgilendirmeye yönelik idari çabalaradır. İdarenin faaliyetleri konusunda açıklama yapması, toplantı ve görüşmelerinin tutanakları ile bütçe ve mali yapıya ilişkin bilgilerini periyodik aralıklarla yayımlaması gibi aktiviteler, tanıtım kapsamında değerlendirilmektedir. İdarenin iç işleyiş mekanizmasının tanıtımı ise, konumuz bakımından asıl önemli olan yanını oluşturmaktadır. Çünkü, iş takibi için idari birimlere gidenlerin bazı konularda önceden bilgi sahibi olmalarının ve işlerini kolaylıkla takip edebilmelerinin sağlanması, dolayısıyla görevlilerin işlemleri yokuşa sokmalarının önlenmesi ve bir ölçüde yolsuzluk ve rüşvet olaylarının önüne geçilmesi ancak idarenin iç işleyişi ve buna ilişkin kuralların önceden herkesçe bilinmesi yoluyla mümkün olabilmektedir. İdari faaliyetlerin halka tanıtılması konusunda uygulanan bir yöntemde, idarenin kendi içindeki bir organa veya dışarıdan bir kuruluşa, belli bir konuda yaptırdığı inceleme, araştırma ve özellikle teftiş raporlarının yayımlanması veya basın-yayın aracılığı ile halkın bilgisine sunulmasıdır. İdarenin iç kontrol aracı olarak ortaya çıkan bu raporlar, hem bireylerin bilgilendirilmesi için hem de kamusal tartışma fırsatı yaratması bakımından önem taşımaktadır. Vatandaşların yükümlülüklerini, kendilerine tanınan hakları ve idare karşısında yapmak zorunda buldukları iş ve işlemleri bilmelerinin temini amacıyla kurulacak idari danışma birimleri de önemli yarar sağlayacaktır. Söz konusu danışma birimleri, Kanunda düzenlenen kurum içi bilgi edinme bürolarından farklı olarak, ülke çapında, bölgesel veya kent düzeyinde oluşturulmakta, telefonla, mektupla veya başka bir yolla kendilerine gelen bir sorun hakkında halkı bilgilendirmekte ve onlara yol gösterici rol oynamakta, bir anlamda "ombudsman"ın görevini yapmaktadırlar.

Kanunda bilgi edinme hakkına konu edilmiş bilgi veya belgenin, gizlilik dereceli veya açıklanması yasak olan bilgiler ile birlikte bulunması ve gizli sayılmayan ya da açıklanabilir nitelikte olan bilgilerin var olması durumunda yapılacak uygulama belirtilmiştir.

İstenilen bilgi muhteviyatında bulunacak gizli bilgiler ile açıklanması yasak olmayan bilgilerin ayıklanarak böyle bir ayırım yapılması, bireysel hak ve menfaatlerin korunması bakımından idarenin gerçekten bilgi edinme taleplerine önem vermesi ve özen göstermesinin sağlanması içindir.

Bilgi edinme hakkının kullanılması kapsamında talep edilen bilgi veya belge, gizlilik dereceli veya açıklanması yasak olan bilgiler ile açıklanabilir nitelikte olanların birlikte bulunması ve bunların birbirlerinden ayrılmasının mümkün olması halinde, açıklanması yasak olmayan bilgi veya belgenin, gizlilik dereceli veya açıklanması yasaklanan bilgiler çıkarıldıktan sonra başvuru sahibine verilmesi veya okumasının sağlanması sonuçta bilgisine sunulması esas kabul edilmiştir Ancak ayıklanmasının gerekçesinin de başvurana açıklanmak suretiyle yazılı olarak bildirilmesi gerekmektedir.

E. HANGİ TÜR BİLGİ VEYA BELGELER İSTENEBİLECEK?

Bilgi edinme hakkı kullanılarak acaba hangi kayıt ve dokümanlara ulaşılabilir?

Genel olarak bilgi istemenin yasak olmadığı **bilgi almanın serbest olduğu** kayıt ve dokümanlar, şu biçimde sınıflanabilir:

a. İdarenin elindeki yazılı belgeler, ses ve görüntü kayıtları ile bilgisayar kayıtları ve kişisel olmayan diğer resmi bilgiler,

b. Merkezi yönetim, mahalli idareler, kamu kurum ve kuruluşları ve kamu hizmetini yürütmekle görevli özel kuruluşlara ait kamu politikası kararları, kanun, tüzük, yönetmelik gibi düzenleyici işlemler ile sirkülerler, direktifler, kanun ve kararların uygulanmasına yönelik açıklayıcı notlar, toplantı tutanakları, malî bilânçolar, araştırma ve inceleme raporları,

c. Materyal olarak; tüm dosya, rapor, çalışma, inceleme, tutanak, özet, istatistik, direktif, yönerge, sirküler, not ve pozitif hukukun bir yorumunu veya idari prosedürlerin bir tanıtımını kapsayan bakanlık yazıları, görüşler sınav ve yarışma evraklarının kopyaları ile sonuçları,

d. Denetim / faaliyet ve teftiş raporları,

e. Uzman kuruluşlara yaptırılan istatistiksel, ekonomik, sosyal ve kültürel bilgileri içeren inceleme ve araştırmalar ve yönetim ile bazı uzman kuruluşlar arasında yapılan danışma niteliğindeki toplantılar ve çalışmalar ile söz konusu kuruluşların görüş ve önerileri,

f. İdare tarafından tutulan, kişinin kendisiyle ilgili fişler ve dosyalar. Bu tür bilgi ve belgeler sadece ilgili kişiye açıktır. Bunlar, bireylerin kendileri ile ilgili, idare tarafından tutulan, fişler ve dosyaları kapsamaktadır. Bu tür bilgi ve belgeler sadece ilgiliye açık bulunmakta, kişiye, kendisine ait olmayan kişisel bilgilere ulaşma hakkı verilmemektedir. Çünkü özel hayatın gizliliği esastır.

İdarede bulunan; yazılı, basılı veya çoğaltılmış dosya, evrak, kitap, dergi, broşür, etüt, mektup, program, talimat, kroki, plan, film, fotoğraf, teyp ve video kaseti, harita, elektronik ortamda kaydedilen her türlü bilgi, haber ve veri taşıyıcılarını, bilgi edinme hakkı kapsamında istemek mümkündür. Bilgi edinme başvurusuna konu edilen bilgi veya belgenin, başvuru alan kurum ve kuruluşların ellerinde bulunan veya görevleri gereği bulunması gereken bilgi

veya belge olması gerekir. Yoksa, ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi veya belgenin istenmesi yahut henüz tamamlanmamış bir işleme ilişkin bilgi veya belgenin talep edilmesi durumunda, başvuru reddedilecektir.

1. Kişisel Bilgiler

Kişisel arşiv ve kayıtlara erişim bakımından, bireyin ulaşmak istenilen arşiv ve kayıt ile doğrudan bir ilgisinin bulunması gerekliliği aranmalıdır. Bir belgeyi talep edenin, bundan çıkarının olduğunu belirtmek zorunluluğu açıktır. Eğer belgenin kendisi ile ilgili yani isme ait ise, bunun başkası hakkında da bir bilgi taşımaması gerekmektedir.

Başkasına ait kişisel bilgiler içeren belgeler için yapılacak belge isteme taleplerinde, talepte bulunan kişinin istenen belgenin hukuksal bir çıkarını etkilemiş veya etkileyecek nitelikte olması gerekmektedir. Bu ilişkinin/illiyet bağının açıkça ortaya konulması ve kanıtlanması da gerekmektedir. Ticaret sicilleri, ilgi şartı aramaksızın herkese açıkken, tapu sicilleri ilgili kişilere açıktır. Nüfus sicilleriyle ilgili olarak ise belge alabilecek olan kamu kuruluşları ile ilgili-lerin tek tek sayılması yoluna gidilmiştir.

Hemen belirtelim ki ismen belirtilen veya kolayca teşhis edilebilen bir gerçek kişi ile ilgili olarak bir değer yargısı veya değerlendirme içeren veya açıklanması o kişi hakkında bir itibar kaybına neden olabilecek her türlü belge, kişisel bilgiler içeren belge niteliğinde sayılmaktadır.

2. Kamusal Bilgiler

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında, kişisel niteliği olmayan bilgi ve belgelerin istenmesinde, “menfaat koşulu”/“nedensellik bağı” gerekmemektedir. Sadece yabancıların isteyecekleri bilgi veya belgenin, kendileriyle veya faaliyetleriyle “ilgili olmak” zorunluluğu vardır. Bunun dışında Türk vatandaşı olan herkes, belirtilen bilgi ve belgeleri ilgili olmak veya menfaatini etkilemesi gibi her hangi bir sebep ileri sürmeksizin isteme hakkına sahiptir.

Halkın, idarenin elinde bulunan bilgi ve belgelerin varlığından haberdar edilmesi, bu hakkın kullanımında etkinliği sağlayacaktır. Eğer kişi, kendisini ilgilendiren bir dokümanın varlığını veya hangi kamu kuruluşunun elinde bulunduğunu bilmiyorsa, böyle bir hakkı kullanması güçleşecektir. Görevlilerin çalışması ve kamu hizmetlerinin yürütülmesi konusunda detaylı bilgi ve açıklamalar veren direktif, sirküler, yönerge ve bir kuralın yorumlanmasını kapsayan bakanlık görüşleri gibi dokümanların internet ortamında yayımlanmasının sağlanması ve arşivlerde birer suretinin bulunmasının zorunluluğu açıktır.

Bu sorunu çözmek için, çeşitli yollar izlenmektedir. Örneğin, her bakanlık kendine bağlı kurum ve kuruluşların elinde bulunan dokümanları sınıflandırarak periyodik olarak yayımlayabilmelidir. Söz konusu yayının, dokümanların adını, konusunu, tarihini, hangi birime ait olduğunu ve nerede incelenebileceğini kapsayacak şekilde olması gerekir.

Kanun, kurum ve kuruluşların, belli bilgi ve belgeleri kamuoyuna açıklayabilme olanağı getirmiştir. Aslında bir görev olarak idareye “zorunluluk” yüklemesi gerekirken böyle bir yolun seçilmiş olması, bilgi edinme hakkının kamusal açıklık boyutunu eksik bırakmıştır.

Bu bilgi ve belgeler şunlardır:

- a. Teşkilat yapısı, görevler, bütçe, gelir ve giderler hakkındaki bilgi veya belgeler,
- b. Personel sayısı ve statüleri hakkındaki bilgiler,
- c. Verilen hizmetlere ilişkin bilgiler,
- d. Karar alma, hizmet sunma ve politika oluşturma yöntemlerine ilişkin bilgiler,
- e. Kamuyu etkileyen kararlar ve gerekçeleri, politikalar, bunlar hakkında idare tarafından yapılan değerlendirmeler ve bu kararların alınmasına dayanak teşkil eden temel bilgiler ve veriler,
- f. Kayıt, dosyalama ve arşiv düzeninin tanıtımına ilişkin bilgiler,
- g. Şikayet ve başvuruların yapılma usulü ve verileceği merci veya yetkili kişi hakkında bilgiler,
- h. İstatistiki veriler, araştırma raporları, makaleler ve diğer belgeler.

Bazı bilgi kategorileri idare tarafından kendiliğinden basılarak kamuya dağıtılmalı, bilgilerin özetleri değil tamamına ulaşılabilmeli, tamamının verilmesinde kamu yararının zedeleneceği düşünülen bilgilerin, en azından bu kapsama girmeyen diğer kısımları verilmeli, talep edilen bilgileri makul bir sürede elde etmeye yönelik düzenleme yapılarak bu hizmet karşılığında idarenin alacağı ücret caydırıcı nitelikte olmamalı ve idare bireylere bilgi edinme hakkının kullanılması konusunda gereken yardımı yapmalıdır.

F. BİLGİ VEYA BELGELERE ERIŞİM NASIL SAĞLANACAK?

Bilgi edinme hakkının kullanılması kapsamında bilgilere ulaşma bazı şartlara bağlanmış, ancak bunun yanında bazı güvencelerle de donatılmıştır. Bu anlamda, yerinde inceleme ve bilgilenme, hizmetlerin yürümesini engellemek ve kamu görevlilerini rahatsız etmemek için belli kurallara bağlanmıştır.

İdarenin elindeki bilgi ve belgelere ulaşmanın, bazı şartlara bağlanması, etkinlik açısından gereklidir. İdari hizmetlerin işlemesine engel olunmadan ve belgelere zarar verilmeden bu hakkın kullandırılması gerekmektedir.

Bilgi veya belgeye erişimin genel olarak istenen bilgi veya belgeden kopya vermek olduğu kabul edilmiştir. Kopya vermektan maksat bilindiği gibi bilgiyi ihtiva eden belgenin fotokopisini çekmek olarak anlamak gerekmektedir. Ancak fotokopinin idarece mutlaka aslının aynı olduğuna ilişkin onaylanarak verilmesi gerekir.

İstenen bilgi veya belgenin fotokopisinin verilmesinin mümkün olmaması veya fotokopi çekilmesinin aslına zarar vermesi durumlarında ise istenen bilgi veya belgeye erişim fotokopi çekilmesinin dışındaki yol ve yöntemlerle sağlanmak zorundadır.

Bu amaçla idare, başvuru sahibinin, istenen bilgi veya belge yazılı veya basılı belgelerde ise aslını incelemesi ve not alabilmesini sağlamak zorundadır. Eğer istenen bilgi veya belge ses kaydı şeklindeki bilgi veya belgelerde ise bunları dinleyebilmesini sağlamak durumundadır. Yok eğer istenen bilgi veya belge görüntü kaydı şeklindeki bilgi veya belgelerde ise ilgilinin bunları izleyebilmesini mümkün kılacaktır. İstenen bilgi veya belgenin bu belirtilenlerden başka farklı bir şekilde elde edilmesi mümkün ise yine belgeye zarar vermemek koşuluyla bu olanağın da sağlanması gerekir.

Anlaşılacağı üzere idare bir şekilde ama mutlaka başvuru sahibinin bilgi edinme hakkını kullandıracaktır.

Bilgi veya belgeye erişim, istenen bilgi veya belgenin niteliğine göre, kurum ve kuruluşlarca, başvuru sahibine söz konusu bilgi veya belgenin bir kopyasının verilmesini, kopya verilmesinin mümkün olmadığı hâllerde, başvuru sahibinin bilgi veya belgenin aslını inceleyerek not almasına veya içeriğini görmesine veya işitmesine izin verilmesini ifade ettiği belirtilmiştir.

1. Kopya/Ömek Alma

Bilgi edinme hakkı kapsamında idareden “belge” istenmesi halinde, başvuru sahibi istediği belgenin onaylı bir “kopyasını” alabilecektir. Elektronik ortamdaki bilgi veya belgeler ise, elektronik posta, veri kopyalamaya yarayan diskler ve diğer araçlarla alınabilecektir.

2. Yerinde İnceleme, Not Alma, İzleme ve Dinleme

İdarenin elinde bulunup bireyler hakkında alınan kararlara esas olabilecek nitelikteki tüm bilgi ve belgelerin, incelemesine olanak sağlanması esastır. Hatta ilk başta belli bir idarî işlemin yapılmasına yönelik olmayan idarenin iç faaliyeti, idarî işlem yapmaya yönelik hazırlık işlemi niteliğine dönüşürse, buna ilişkin bilgi ve belgelerin de ilgililerin incelemesine, bilgilenmesine açılması gerekmektedir.

İşlem dosyasının ilgililer tarafından incelenmesine ve arşiv ve kayıtlara erişmeye izin verilip verilmeyeceği konusunda, “ilgililerin menfaati” ile “kamu yararı” birlikte değerlendirilmeli, daha doğrusu bilgi veya belgeye ulaşma ile sağlanan menfaat ve gizli kalmasıyla korunan menfaat karşılaştırılarak, gizlilik somut olayda daha önemli görünüyorsa, gösterilmesinde sakınca görülen belge ve bilgiler, ilgiliden gizlenmeli, fakat bu durumda, gizlenen belge veya belgelerin içeriği, bireyin hak ve çıkarlarını etkileyecek şekilde idari işleme dayanak alınmamalıdır.

Kanuna göre, kurum ve kuruluşlar elektronik ortamda yapılan başvuruya elektronik ortamda cevap verebileceği gibi, istenen bilgi veya belgenin niteliğine göre yazıyla da cevap verebilecektir.

İstenen bilgi veya belgenin niteliği gereği kopyasının verilmesinin mümkün olmadığı veya kopya çıkarılmasının aslına zarar vereceği hallerde, söz konusu bilgi veya belgenin yerinde incelenebilmesi, not alınabilmesi, dinlenebilmesi, görülebilmesi veya izlenebilmesi imkanının sağlanması gerekmektedir.

Bu amaçla, erişimin nasıl, ne zaman ve nerede sağlanacağı ile gerekli görülen diğer hususların, başvuru sahibine erişim süresi içinde bildirilmesi gerekmektedir. Doğaldır ki, belgeye bu tür yöntemlerle erişim sağlanırken, bilgi veya belgenin değiştirilmesi, imhası, çalınması veya diğer risklere karşı bir görevlinin nezaretinde erişim sağlanacaktır. Her durumda belgeye erişimin sağlanması esas olup, bilgi veya belgenin yukarıda belirtilenlerden farklı bir şekilde elde edilmesi mümkün ise, belgeye zarar vermemek koşuluyla erişim sağlanacaktır.

G. YANLIŞ VEYA EKSİK BİLGİ VARSA BUNLARIN DÜZELTİLMESİ İSTENEBİLECEK Mİ?

Bilgi veya belgeye erişim kapsamında bilgi veya belgeden kopya alma, inceleme, not alma, görme veya işitme bilgi veya belgeye erişimin türleri olarak kabul edilmiş olmakla birlikte, bireylere kendi hakkındaki idari belgelerde herhangi bir hata gördüğü takdirde bu hata düzeltilmesini talep etme olanağının verilmesi de kaçınılmaz olacaktır. Ayrıca başvuru

sahiplerinin hatalı olduğunu gördüğü bir belgenin içeriğini bilme hakkına ek olarak, eğer isterse söz konusu belgenin ekine gözlemlerini ve düşüncelerini eklettirebilmesinin de bir idari başvuru konusu olacağı kuşkusuzdur.

Özel hayata ilişkin belgelere ulaşma hakkı sadece ilgili kişilere tanınmakta, bu kişilerin, belgelerdeki bilgilerin eksik veya yanlış olması hâlinde tamamlama veya düzeltme talebinde bulunabileceklerinin de bilinmesi gerekmektedir. İdari belgelerde kişilere ait yanlış ya da eksik bilgi varsa bunların düzeltilmesini talep etme hakkı da, bilgi edinme hakkı kapsamında bulunmaktadır.

Herkes kendisiyle çatışan sonuçlara sahip bir idari belgenin “denetim veya soruşturma raporu gibi” içeriğini bilme hakkına ek olarak, eğer isterse söz konusu belgenin ekine gözlemlerini ve düşüncelerini eklettirebilmelidir.

Bu husus Kanunda düzenlenmemiştir. Ancak böyle bir talebin varlığı halinde, bilgi edinme hakkının doğası gereği idarenin, gerekli inceleme ve değerlendirmeyi yapması gerekmektedir.

H. BİLGİ EDİNME BAŞVURULARINDAN ÜCRET ALINACAK MI?

Kurum ve kuruluşlar, erişimine olanak sağladıkları bilgi veya belgeler için başvuru sahibinden, bilgi veya belgelere erişimin gerektirdiği inceleme, araştırma, kopyalama, postalama ve diğer maliyet unsurları ile orantılı ölçüde ücret alabilecektir. Ancak bu amaçla her yıl bütçe kanununda belirlenecek ilkelere göre bilgiye erişim ücret tarifesi belirlenmesi gerekmektedir.

Ancak 2004 yılı için kurum ve kuruluşlar kendileri bir tarife belirleyecek olup, erişimi sağlanan bilgi ve belgelerin ilk on sayfalarının kopyaları için postalama maliyeti dahil her hangi bir ücret alınmayacaktır. Ayrıca, bilgi veya belgelerin, erişim maliyeti tutarı ve ödemenin nereye yapılacağı hakkında başvuru sahibinin, başvuru tarihinden itibaren on beş gün içinde bilgilendirilmesi zorunludur. On beş günlük süre, istenen bilgi veya belgenin, başvuru alan kurum ve kuruluş içindeki başka bir birimden sağlanması, başvuru ile ilgili olarak bir başka kurum ve kuruluşun görüşünün alınmasının gerekmesi veya başvuru içeriğinin birden fazla kurum ve kuruluşu ilgilendirmesi durumunda, otuz gün olarak uygulanacaktır. Gereken maliyet tutarının ödenmesi için yapılan bildirimden itibaren on beş iş günü içinde ödemenin yapılması halinde bilgi edinme talebinden vazgeçmiş sayılma sonucu doğacaktır.

I. BİLGİ EDİNME DEĞERLENDİRME KURULUNUN GÖREVİ VE YETKİSİ NEDİR?

Kanun ile bilgi edinme başvurusuyla ilgili olarak sadece Devlet sırrı veya Devletin ekonomik menfaatlerine ilişkin bilgi ve belgelerden olması nedeniyle bilgi edinme talebinin reddedilmesi kararlarına karşı yapılacak itirazları incelemek ve kurum ve kuruluşlar için bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin olarak kararlar vermek üzere, Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu kurulmuştur.

Kurul bağımsız idari otorite niteliğinde kurulmamıştır.

Belirtildiği gibi, reddedilen devlet sırrı ile ülkenin ekonomik çıkarlarına ilişkin bilgi ve belge istemlerini itiraz üzerine incelemek ve bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin kararlar vermek, Kurulun görevi olarak kabul edilmiştir.

Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu, dört yıllık süre için; birer üyesi Yargıtay ve Danıştay genel kurullarının kendi kurumları içinden önerecekleri ikişer aday, birer üyesi ceza hukuku,

idare hukuku ve anayasa hukuku alanlarında profesör veya doçent unvanına sahip kişiler, bir üyesi Türkiye Barolar Birliğinin baro başkanı seçilme yeterliliğine sahip kişiler içinden göstereceği iki aday, iki üyesi en az genel müdür düzeyinde görev yapmakta olanlar ve bir üyesi de Adalet Bakanının önerisi üzerine Bu Bakanlıkta idari görevlerde çalışan hakimler arasından Bakanlar Kurulunca seçilecek dokuz üyeden oluşturulmuştur¹⁶⁶.

Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu, bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin hususları düzenlemeye yetkili olup, idarenin bilgi edinme hakkının kullanılmasında karşılaşılabilecek sorunların çözümüne yönelik olarak kararlar verebilecektir.

Ayrıca Kurul, bilgi edinme talebinin Devlet sırrı veya ülkenin ekonomik çıkarı nedeniyle reddedilmesi halinde itiraz yapılması durumunda, başvuruyu reddeden kurum veya kuruluştan her türlü bilgi veya belgeyi isteyebilmekte, Kurulun istediği her türlü bilgi veya belgenin ilgili idarece on beş iş günü içinde verilmesi zorunlu bulunmaktadır. Ancak, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 20. maddesinde, mahkemelere bile verilmeyebileceği kabul edilen bilgi ve belgelerin Kurula verilmesinin nasıl mümkün olacağı kuşkuludur.

Yine Kurul ayrıca, başvuru sahibi ile kurum veya kuruluşların, itiraz konusuyla ilgili yazılı veya şifahi görüşlerine başvurabilecek, konuyla ilgili uzmanların görüşünü alabilecek ve gerekli gördüğü diğer incelemelerde bulunabilecektir.

I. BİLGİ EDİNME BAŞVURULARININ GEREĞİNİN YAPILMASINDA KAMU GÖREVLİLERİNİN SORUMLULUĞU VAR MIDIR?

Kamu görevlilerinin bilgi edinme hakkının kullanımını kapsamındaki başvurulara ilişkin uygulamalarının, kurum ve kuruluş yöneticilerince denetiminin yapılması zorunludur. Bilgi Edinme Hakkı Kanununun uygulanmasında; ihmali, kusuru veya kastı bulunan memurlar ve diğer

¹⁶⁶Almanya'da Data Protection Act., doğrudan fişlere ve kişilerin kendilerine ait bilgilere ulaşma imkânı vermiş, bilgi edinme hakkının güvence altına alınması amacıyla bir Komiserlik kurulmuştur. Dört yıl için meclis tarafından seçilen komiser, özerk bir biçimde çalışmakta, bu süre zarfında azledilememekte ve görev süresinin bitiminde tekrar seçilebilmektedir. Ayrıca 1973'te İsveç'te Verilerin Korunması Kanunu ile "datainspection", 1970 yılında ABD'de kredi memurlarının bireysel araştırmalarını ve tüketici kredilerini düzenleyen Fair Credit Reporting Act ile kurulan "Federal Trade Commission" adlı organlar bu tür görevleri yapmaktadırlar. Fransa'da ise bireyin idarî dokümanlara ulaşma hakkını sağlamak için bağımsız idarî otorite olarak nitelendirilen İdarî Dokümanlara Erişme Komisyonu 17 Temmuz 1978 tarihli İdarî Dokümanlara Erişim Özgürlüğü Kanunu ile kurulmuştur. Belçika'da oluşturulan CADA'nın işleyiş ve uygulaması için bakınız: GOFFAUX Patrick, Transparence Administrative et Motivation Formelle Des Actes Administratifs En Belgique/Belçika'da İdarî Şeffaflık ve İdarî Davaların Açık Gerekeçleri, T.C. Başbakanlık İdarî Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu, Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998, s.167-184, Bildirinin Türkçesi, s.185-200". Kanun, bireylere, istedikleri dokümanın verilmemesi durumunda idari yargı dışında, müracaat yolu da tanıdığıdır. 6 Aralık 1978 tarihli Kararname ile oluşturulan ve kanunun uygulanmasını izlemekle görevli İdarî Dokümanlara Giriş Komisyonu (La Commission d'Acces aux Documents Administratifs-CADA) bu konuda önemli rol oynamaktadır. Bu Komisyon, kanunun uygulanmasını izlemek ve bununla ilgili yıllık rapor hazırlamak, dokümanlara giriş düzenleyen mevzuatla ilgili değişiklik önermekle görevli ve üç yıl için belirlenen ve yenilenebilen 10 üyeli bir organdır. Komisyon başkanı Danıştay'dan gelen bir üyedir. Diğer üyeler ise, Yargıtay ve Sayıştay'dan birer üye, bir milletvekili, bir senatör, bir başbakan temsilcisi, bir il genel meclisi ya da belediye meclisi üyesi, bir öğretim üyesi, Fransa Arşivleri Genel Müdürü ve Documentation Française Müdürü'dür. Bilgi İşlem, Fişler ve Özgürlükler Kanunu ise Ulusal Bilgi İşlem ve Özgürlükler Komisyonu aracılığıyla işleyen, fişlere giriş hakkını öngörmüştür. Kanunun uygulanmasını izlemek ve bu konuda düzenleme yapma yetkisi bulunan Komisyon'un (Ulusal Bilgi İşlem ve Özgürlükler Komisyonu - La Commission Nationale Informatique et Libertes- CNIL) Danıştay, Sayıştay ve Yargıtay'dan gelen üyelerinden biri aracılığıyla dolaylı inceleme ve düzeltme hakkı istenebilmektedir. Bu komisyon, 5 yıllık bir dönem için atanmakta olup, iki milletvekili, iki senatör, iki ekonomik ve sosyal konsey üyesi, Danıştay, Yargıtay ve Sayıştay'ın kendilerinin seçtiği ikişer üyesi veya eski üyesi, parlamentoya atanan bilgi-işlem konusunda bilgili iki kişi, Cumhurbaşkanınca üç ve Başbakanca belirlenen iki kişi olmak üzere ondokuz kişiden oluşmaktadır. Anılan komisyon, parlâmentoya, yargı organına, hükûmete ya da herhangi bir kuruma bağlı bulunmamaktadır. Fişlenmiş bir kişi, fişin içeriğini Komisyonun kontrolü altında inceleyip bilgi edinebilmektedir. Eğer bir yanlışlık ve gerçeğe uygunsuzluk varsa bunu düzeltmek Komisyonun görevini oluşturmaktadır.

kamu görevlileri hakkında, işledikleri fiillerin genel hükümler çerçevesinde ceza kovuşturması mümkün olduğu gibi, disiplin cezaları da uygulanabilecektir.

Elde edilen bilgilerin ticari amaç için kullanılması yasaklanmıştır. Erişilen bilgi ve belgeler, ticari amaçla çoğaltılmayacağı, kullanılmayacağı, erişimi sağlayan kurum ve kuruluştan izin alınmaksızın yayınlanamayacağı belirtilmiş, aksi durumda, erişilen bilgi veya belgeleri ticari amaçla çoğaltanlar, kullananlar veya yayınlayanlar hakkında kanunların cezai ve hukuki sorumluluğa ilişkin hükümlerinin uygulanacağı açıklanmıştır.

Ayrıca Bilgi Edinme Değerlendirme Kuruluna gönderilen bilgi veya belgeler ile Kurul tarafından edinilen görüş, değerlendirme ve incelemelerden gizlilik derecesi bulunanların korunmasında ve saklanmasında gizlilik ilkesine uyulacaktır. Kurul başkan ve üyeleri ile bu bilgileri derleyen ve değerlendiren tüm personelin, gizlilik ilkesinin gereklerine uymakla yükümlü tutulmuş olup, bu yükümlülük, Kurul başkan ve üyeleri ile diğer personelin görevlerinden ayrılmalarından sonra da devam edecektir.

J. YARGI DENETİMİNE KAPALI TUTULAN BİLGİ VE BELGELERİN DURUMU

Anayasanın 125/1. maddesinde, “idarenin her türlü işlem ve eylemlerine karşı yargı yolu açıktır” hükmü düzenlenmesine karşın, idarenin bütün işlemleri yargı denetimine açık tutulmamış, yargı denetimine kapalı¹⁶⁷ tutulan işlemler yine Anayasa da düzenlenmiştir. Anayasanın 159. maddesinin 4. fıkrasında, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu kararları aleyhine yargı yoluna başvurulamayacağı hükmüne bağlanmış, Anayasanın 125/2. fıkrasında, “Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler¹⁶⁸ ile Yüksek Askeri Şuranın kararları yargı denetimi”nin” dışındadır” denilmiş, Yüksek Seçim Kurulu kararları (Anayasa madde 79/2), Sayıştayca verilen kararlar “Anayasa madde 160”, Olağanüstü Hal Bölge Valilerinin tararrufları (Anayasa madde 119), Sıkıyönetim Komutanlarının tararrufları (Anayasa madde 122), disiplin suç ve tecavüzlerinden dolayı verilen uyarma ve kınama cezaları (Anayasa 129/3. madde) yargı denetimine kapalı tutulmuştur.

Yargı denetimi dışında kalan idari işlemlerden kişinin “çalışma hayatını” ve “mesleki onuru” etkileyecek nitelikte olanlar, bilgi edinme hakkı kapsamına dahil bulunmaktadır. Ancak bu şekilde sağlanan bilgi edinme hakkı, yargı denetimine kapatılmış olan işlemin yargı denetimine açılması sonucunu doğurmamaktadır. Örneğin, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca birinci sınıfa ayrılması uygun görülmeyen bir hakim/savcının, bu işlemin gerekçesi/sebebi ile ilgili olarak Adalet Bakanlığından bilgi edinme hakkı kapsamında talepte bulunma ve işlemin nedenini öğrenme hakkı bulunmaktadır. Denilebilir ki, işleme karşı yargı yoluna başvuru yapılması olanaklı olmadığına göre bu işlemin sebebinin öğrenilmesinin pratik bir yararı olmayacaktır. Ancak yargı denetimi dışında tutulan yukarıda sayılan işlem kategorilerinin tümü ile ilgili olarak, bu tür işlemleri yapacak makam ve kurulların, yargı denetimine kapalı olmakla birlikte, işlemlerin sebebinin bilinecek/öğrenilecek olması nedeniyle daha titiz davranmaları ve hukuka uygun davranmaya zorlanmaları mümkün olabilecektir.

¹⁶⁷Yargı denetimine kapatılan işlemler hakkında daha geniş bilgi için bakınız. ÖZKAN, Hukuk Devleti , s. 128-151

¹⁶⁸Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı yargı denetimine kapalı tutulan işlemler; atamaya ilişkin olan ve Anayasanın 104. maddesinde belirtilen görevleri, Genelkurmay Başkanını atamak, Devlet Denetleme Kurulu üyelerini ve kurulun başkanını atamak, Yükseköğretim Kurulu üyelerini ve kurulun başkanını atamak, Üniversite Rektörlerini seçmek, Anayasa Mahkemesi üyelerini, Danıştay üyelerinin dörtte birini, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ve Başsavcı vekilini, Askeri Yargıtay üyelerini, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi üyelerini, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun üyelerini seçmek olarak sayılmıştır.

K. ARŞİVLERİN DURUMU

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü veya araştırma hizmeti veren diğer arşivlerde mevcut arşiv malzemesi ve arşivlik malzemedeki yararlanma şartları, yükümlülükleri ve arşiv malzemesinin örneklerinin verilmesine yönelik bilgi edinme taleplerinde, 31/1/2002 tarihli ve 2002/3681 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit edilen kurallar uygulanacak, belirtilen esaslarda düzenlenen sadece süre koşuluna ilişkin hükümler bilgi edinme istemlerinde dikkate alınmayacaktır¹⁶⁹.

II. BİLGİ EDİNME HAKKI KAPSAMINDA İSTENEMEYECEK/ELDE EDİLEMEYECEK BİLGİ VE BELGELER

Gizlilik, sadece idareyi koruyan bir mekanizma yada kavram olmayıp, bazı durumlarda bireylerin de korunmasına imkan sağlamaktadır. İdarenin elinde bulundurduğu, birey ve işletmelere ait bilgi, belge ve veriler, başkalarının kullanımına kapalı olduğundan, temel insan hak ve özgürlüklerine gelmesi muhtemel zararlar önlenmekte ve serbest rekabetin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

Tıpkı bilgi edinme hakkı mutlak olmadığı gibi, bunun istisnası yada sınırlanması olan gizlilik de mutlak değildir. Eğer bilgi edinme hakkının kapsamı dışında kalan bilgi ve belgeler, kamu yararını ve kamu sağlığını tehdit etmiyorsa, gizlilik kapsamından çıkarılmalıdır. Örneğin tıbbi bilgiler, üretim ve ticaret bilgileri; ilke olarak bilgi edinme hakkının kapsamı dışındadır. Ancak tehlikeli ve bulaşıcı hastalıklar ile bu hastalıkları taşıyan kişileri, uyuşturucu kullanıcıları ve buna benzer durumda olanları kamu oyunun bilmesi gerekmektedir.

Yasadışı iş ve ticaret yapanların, çevreyi kirletenlerin, çalışanlar açısından tehlikeli işyerlerinin, tüketici sağlığıyla bağdaşmayan üretim tekniği kullananların; gizlilik kapsamının dışında tutulması zorunlu olmaktadır. Yine mali gizlilik ilkesi, vergi borçlarını ödemeyenlerin açıklanmasına engel olmamalıdır. İşletmelerin ve firmaların üretim tekniklerinin, malî ve ticarî bilgi ve stratejilerinin gizliliği de bu çerçevede değerlendirilmektedir.

Bazı durumlarda, idarenin elindeki bilgilerin hiçbir kimse tarafından elde edilmesi ve açıklanması istenmez. Burada vurgulanmak istenen, idari bilgileri elde etmede bireysel çıkarla, idarenin bilgi ve belgeleri saklamasındaki kamusal çıkar arasında bir hassas dengenin bulunmasıdır. Yönetimde açıklık adına idarenin elindeki her bilginin açıklanması; kamu oyuna ister halkla ilişkiler çerçevesinde olsun, isterse bilgi edinme hakkı kapsamında olsun, sakıncalı olabilir. Bu nedenle, özelliği ve gizliliği olan bilgilerin açıklanmaması gerekir.

Bilindiği gibi, bir kişinin hak ve özgürlüğünün başladığı yerde, diğer kişinin hak ve özgürlüğü biter. Dolayısıyla bir özgürlüğün sınırının diğerinin başladığı yerde bitmesi gibi, bilgi edinme hakkı ve belgelere ulaşma özgürlüğünün de bir sınırı vardır.

Ayrıca hiçbir hak ve özgürlük, kötüye kullanılamaz. Gerçi, Anayasamızın 14. maddesinde "Anayasada yer alan hiçbir hakkın ... kötüye kullanılamayacağı" hüküm altına alınmıştır. Ancak, Anayasanın 14. maddesindeki hüküm, sadece anayasal güvence altına alınan hak ve özgürlükler için değil, bütün hak ve özgürlükler için geçerlidir. Çünkü, 14. maddedeki sınırlama, hak ve özgürlüklerin evrensel ve doğal sınırınıdır. Bir başka deyişle, Anayasada 14.

¹⁶⁹31/1/2002 tarihli ve 2002/3681 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına ekte yer verilmiştir.

madde olmasaydı dahi, hak ve özgürlükler açısından bu sınırlar geçerli olacaktı. Ancak, bazı durumlarda, kanun koyucu hak ve özgürlüklerin daha etkin kullanılmasını sağlamak için, özüne dokunmamak şartıyla, temel hak ve özgürlüklerle kamusal çıkarlar arasında denge kurabilmek için bazı sınırlamalar getirebilir.

Doğaldır ki, bilgi, özellikle de günümüz bilgisayar çağında, hayati öneme sahiptir. Çünkü, kararlar bu bilgilere dayanılarak alınmaktadır. Ancak, bilinen ve kabul edilen şekliyle, bilgi edinme hakkının iki koşulu bulunmaktadır. Bunlardan biri, bireylerin özel hayatlarının korunması, ikincisi ise, bilgi edinme hakkının istisnalarının “dış ilişkiler, askeri operasyonlar - milli savunma, ticari sırlar gibi”, yani sınırlarının belirlenmesidir.

Hemen belirtelim ki devletin ve ülkenin güvenliği, kişilerin özel hayatının korunması ve işletmelerin serbestçe rekabet edebilmeleri ile sınırlı bulunan bilgi edinme hakkı, idarenin ve siyasi iktidarın tüm karar, düşünce, plân, proje ve bilgisine ulaşma imkânı da vermemektedir.

Devletin ve kamunun güvenliğini sağlamak amacıyla milli savunma, dış ilişkiler, milli politikalar, polisiye soruşturma ve kovuşturma alanındaki bilgiler ile hazırlık aşamasındaki ve idarenin iç düzenine ait dokümanlar konusunda sınırlamalar getirilebilmektedir.

Bu sınırlamalar, kamusal nedenlerle diğer bir ifadeyle kamu yararı nedeniyle kabul edilmiş olup, açıklıktan yada belge veya bilginin isteyene verilmesinden beklenen yarar ile kamu yararı arasında bir değerlendirme yapılmasını ve değerlendirme sonucunda, belli koşullarla bilgi veya belge isteme talebinin reddedilmesi gerekmektedir.

Bu koşullar; halkın güvenliği, bireylerin temel hak ve özgürlükleri, uluslararası ilişkiler, kamu düzeni, ulusal güvenlik ve savunma, suç niteliğindeki olayların araştırılması, devletin ekonomik ve mali menfaatleri, milli para ve kamunun itibarı, idareye bildirilmiş olup mahiyetleri itibarıyla ticari ve sınai işletmeler konusunda sır niteliğini taşıyan bilgiler, suç niteliğinde olan veya olduğu sanılan bir olayı idareye gizlilik kaydı ile bildiren kişilerin kimlikleri bu kapsamda değerlendirilmelidir.

Bilgi edinme hakkına getirilen sınırlamalarla ulaşılmak istenen bir başka amaç da, kişi haklarının korunmasını sağlamaya yöneliktir. Bu noktada dikkat edilecek husus, sınırlamanın bilgi edinme hakkı üzerinde meydana getirdiği daraltıcı etkiyi haklı kılmaya yetebilecek derecede olmasıdır. Yani hak ve özgürlükler alanında getirilen sınırlamanın, onu belirleyen durumla orantılı olması, hak yada özgürlüğün varlığını zedelememesi gerekir.

Bu anlamda, idarenin yetkilerini kullanırken takınacağı tavrın, sadece varılmak istenen hedefe yetecek kadar olması, fazlasının geçersiz sayılması, getirilen sınırlama ile kamu düzeninin korunması ama mutlaka hakkın kendisinin de yok edilmemesi önem taşımaktadır.

Belli bir tarihte açıklanacağı veya duyurulacağı önceden belirtilmiş olup, zamanından önce açıklanması halinde kamu yararını zedeleyecek veya kişisel menfaat temin etmek için kullanılacak nitelikteki bilgi veya belgelerin, belirtilen tarihten önce açıklanmayacağı doğaldır. Dolayısıyla bu tür bilgilere erişimin de engellenmesi gerekir. Ancak, ilgili mevzuat uyarınca gizliliği kaldırılmış olan bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkının sınırları olarak kanunda düzenlenen diğer istisnalar kapsamına girmediği takdirde bilgi edinme başvurularına açık hale gelecektir.

Bilgi edinme hakkının istisnaları olarak belirlenebilecek bazı bilgi ve belgeler ise;

a. Açıklanması halinde Devletin emniyetine, dış ilişkilerine, milli savunmasına ve milli

güvenliğine açıkça zarar verecek ve niteliği itibarıyla Devlet sırrı olan gizlilik dereceli bilgi veya belgeler,

b. Açıklanması yada zamanından önce açıklanması halinde, ülkenin ekonomik çıkarlarına zarar verecek veya haksız rekabet ve kazanca sebep olacak bilgi veya belgeler,

c. Sivil ve askeri istihbarat birimlerinin görev ve faaliyetlerine ilişkin bilgi veya belgeler,

d. İdari soruşturmalarla ilgili olup, açıklanması veya zamanından önce açıklanması halinde; kişilerin özel hayatına açıkça haksız müdahale sonucunu doğuracak, kişilerin veya soruşturmayı yürüten görevlilerin hayatını yada güvenliğini tehlikeye sokacak, soruşturmanın güvenliğini tehlikeye düşürecek, gizli kalması gereken bilgi kaynağının açığa çıkmasına neden olacak veya soruşturma ile ilgili benzeri bilgi ve bilgi kaynaklarının temin edilmesini güçleştirecek bilgi veya belgeler,

e. Açıklanması veya zamanından önce açıklanması halinde; suç işlenmesine yol açacak, suçların önlenmesi ve soruşturulması ya da suçluların kanuni yollarla yakalanıp kovuşturulmasını tehlikeye düşürecek, yargılama görevinin gereğince yerine getirilmesini engelleyecek, hakkında dava açılmış bir kişinin adil yargılanma hakkını ihlal edecek nitelikteki bilgi veya belgeler,

f. Kişilerin özel hayatını ilgilendiren bilgiler, tıbbi dosyalar, ticari ve sınai bilgiler, kişisel bilgiler ve telif ve mülkiyet hakkına ilişkin bilgiler, kişisel bilgilerden, ırk orijini belirten, siyasi, felsefi, dini düşüncüyü açığa vuran veya kişilerin sendikal aidiyetlerini belirten bilgiler gibi, kişinin izin verdiği haller saklı kalmak üzere, özel hayatın gizliliği kapsamında, açıklanması halinde kişinin sağlık bilgileri ile özel ve aile hayatına, şeref ve haysiyetine, mesleki ve ekonomik değerlerine haksız müdahale oluşturacak bilgi veya belgeler,

g. Ticari sır olarak nitelenen bilgi veya belgeler ile, kurum ve kuruluşlar tarafından gerçek veya tüzel kişilerden gizli kalması kaydıyla sağlanan ticari ve mali bilgiler,

h. Haberleşmenin gizliliği esasını ihlal edecek bilgi veya belgeler,

ı. Tavsiye ve mütalaa taleplerine ilişkin başvurular ile fikir ve sanat eserlerine ilişkin olarak yapılacak bilgi edinme başvuruları,

İ. 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu ve diğer özel kanunlarla korunmuş gizliliklere zarar verebilecek bilgi ve belgeler.

Bilgi edinme hakkının kullanılması bakımından fikir ve sanat eserlerine ilişkin olarak yapılacak bilgi edinme başvuruları hakkında 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uygulanacağı belirtilmiş ve fikir ve sanat eserlerine ilişkin bilgi edinme başvurularına istisna getirilmiştir.

Telif hakları, yaratılan her türlü bilimsel, edebi, musiki ve sinema eseri üzerinde kişilerin sahip oldukları haklardır. Telif hakları, patentler, markalar, endüstriyel tasarımlar ve modellerin konusunu teşkil ettiği sınai haklarla birlikte fikri mülkiyet haklarını oluşturmaktadır. Gayri maddi mallar üzerinde mevcut olup sahibine doğrudan egemenlik sağlayan telif hakkı, bu anlamda manevi ve mali haklardan oluşmaktadır. Söz konusu mali ve manevi haklar, eser sahibine, eser üzerindeki mutlak hakkın sağladığı yetkileridir.

Eser sahibinin manevi haklarını, eseri kamuya sunma, eserin adını belirleme, eserde değişiklik yapılmasının yasaklama, eser sahibinin malik ve zilyede karşı hakları oluşturmaktadır.

Eser sahibinin mali haklarını ise işleme, çoğaltma, yayma, temsil ve umuma iletim hakkı

oluşturmaktadır. Telif hukukunda eserden ekonomik kazanç elde etmeyi sağlayan mali haklar devredilebildiği halde manevi haklar devredilemez.

Bilgi edinme hakkının belli başlı sınırlama nedenlerini ayrıntılı olarak açıklamak yararlı olacaktır.

A. ÖZEL HAYATIN GİZLİLİĞİ

Bilgi edinme hakkının sınırlanması gereken ilk alanını, özel hayatın gizliliği oluşturmaktadır. Özel hayatın korunması ihtiyacı, günümüzde bütün demokratik sistemlerin üzerinde durduğu konuların başında gelmektedir.

Bilindiği gibi, kamu idareleri, bireylere ait ve onlara ilişkin bir çok bilgiye sahip bulunmaktadır. Bu bilgilerin üçüncü kişilerce bilinmesi, temel insan hak ve özgürlükleri ile bireyin özel hayatına bir zarar verebilir ve onun bağımsızlığını zedeleyebilir. Bu nedenle, özel hayatın gizliliği kurumsallaştırılmış bulunmaktadır.

Özel hayatın gizliliği ve korunması ile ilgili olarak bütün demokratik ülkeler, bu konuyu anayasalarında temel haklar içinde düzenlemekte, dolayısıyla özel hayatın korunması gerektiği konusunda bir tartışma bulunmamaktadır. Nitekim, 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin 12.maddesi, 4 Kasım 1950 tarihli İnsan Haklarını ve Ana Özgürlüklerini Korumaya İlişkin Avrupa Sözleşmesinin 8.maddesi, 16 Aralık 1966'da Birleşmiş Milletlerin kabul ettiği Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 17. maddesi ve 22 Kasım 1969 tarihli İnsan Haklarına İlişkin Amerikan Sözleşmesinin 11.maddesi, özel hayatın korunmasını düzenlemiş ve bir insan hakkı olarak kabul etmiştir¹⁷⁰.

Özel hayatın gizliliği, Avrupa Sözleşmesinin 8. maddesinin ilk fıkrasında özel hayat, konut dokunulmazlığı ve haberleşmeye saygı hakkı düzenlenmiş, ikinci fıkrada ise bu haklara hangi hallerde sınırlama getirileceği belirtilmiştir. Bu madde ile Sözleşme, güvence altına alınan haklar bakımından taraf devletlere yalnızca “müdahale etmeme” şeklinde negatif bir yükümlülük getirmemiş aynı zamanda, söz konusu hak ve özgürlüklerin fiilen kullanılmasını imkan verecek tedbirlerin alınmasına yönelik bir pozitif yükümlülükler de getirmiştir. Bu anlamda, kişiler arasındaki ilişkilerde bu hakkın kullanılmasına yönelik tedbirleri almak devletin yükümlülüğündedir¹⁷¹.

Özel hayatın korunması gerekmele birlikte, özel hayat hakkı kavramının sınırları belirlenmesi son derece güç olan geniş bir hukuki alanı kapsamaktadır¹⁷². Bu nedenle hukuki düzeyde kullanılabilir tanımları yapmak mümkün olamamaktadır. Ancak, Almanya'da doktrin ve İsviçre'de mahkemeler tanımlama yerine, hayatı, ortak hayat, özel hayat ve gizli hayat şeklinde bir ayrıma tabi tutarak, kapsamını belirlemişlerdir. Buna göre, “dış hayat” da denilen ortak hayat “sosyal hayat” kişinin herkese açık olan sosyal olaylarını içermekte, özel hayat her bireyin sıkı bağlarla bağlı bulunduğu yakınları, dostları ve tanıdıklarıyla paylaşmak istediği kapsamının arkasında yaşadığı “iç hayat” olaylarını kapsamaktadır. Gizli hayat ise, kişinin kendilerine açıklanan kişiler hariç başkalarının bilgisinde tutulması gereken olaylarını ve jestlerini içermektedir.

Bireyin sadece kendisini ilgilendiren, toplumsal olmayan kişisel ilişkileri ve varlığı olarak

¹⁷⁰Fransa'da, 1 Ocak 1980'de yürürlüğe giren Bilgi İşlem, Fişler ve Özgürlükler Kanunu, hem halkın bilgilendirilmesini hem de bilgisayarlar da veya elde işlenen fişlerin, kişilerin özel hayatına zarar getirmemesini ve özel hayatın korunmasını düzenlemektedir. Kanununun 1. maddesi, amacını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Buna göre; bilgi işlem her vatandaşın hizmetinde olmalıdır. Gelişmesi uluslararası işbirliği çerçevesinde olmalıdır. Bu, ne insan kimliğine, ne insan haklarına, ne özel hayata, ne de bireysel ve kamusal özgürlüklere zarar vermemelidir.

¹⁷¹GÖLCÜKLÜ Feyyaz-GÖZÜBÜYÜK A. Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, Ankara 2002, s. 333

¹⁷²DANIŞMAN Ahmet, Ceza Hukuku Açısından Özel Hayatın Korunması, Konya 1991, s. 7

tanımlayabileceğimiz özel hayatına ilişkin bilgilerin korunması, onun toplum içinde özerk bir varlık olarak yaşayabilmesi bakımından önem taşımaktadır.

Bu nedenle kişisel bilgiler, bilgi edinme hak ve özgürlüğünün kapsamı dışındadır. Çünkü çağdaş toplum, özel hayatın gizliliklerinin korunmasını gerektirmektedir. Bilgi edinme hak ve özgürlüğüyle özel hayatın gizliliği ilkesinin çelişki yaratmaması için, kişilere ait özel bilgi ve belgelere erişimi sınırlamak bir ihtiyaçtır. Özel hayatın korunmasına yönelik gizliliklere örnek olarak; mali gizlilik, tıbbi gizlilik, ırk orijini, siyasal ve felsefi inançlara ilişkin bilgiler içeren fişlerin gizliliği, cezai soruşturma ve kovuşturma gizliliği ve haberleşme gizliliği verilebilir¹⁷³.

Özel hayatın korunması bakımından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, kesin bir tanım yapmaktan kaçınmış ancak özel hayat kavramını somut olayın özelliklerine göre değerlendirmiştir. Bu anlamda, kendi olma hakkı, kendi olarak yaşama hakkı, kendi başına olabilmek hakkı, başkalarıyla sosyal olarak etkileşimde bulunma hakkı ve kendi kişiliğini geliştirme ve tatmin etme hakkı özel hayat kavramı kapsamında bulunmaktadır. Özel hayat kavramı en geniş anlamıyla, Devletin bireylere mümkün olduğu kadar az müdahale etmesinin ve her bireyin uygun gördüğü biçimde kendisini geliştirmesine müsaade edilmesinin tanınması ve ifade edilmesidir.

Bu durumda, özel hayat kavramı klasik medeni özgürlükler kavramını kapsamakta ve kesin haklı bir sebep bulunmadığı takdirde devletin bireyin özel sahasına karışmasına müsaade edilmemelidir. Fiziksel ve manevi bütünlüğe saygı, şahsi kimlik hakkı "isim, cinsiyet değiştirme gibi", şahsi veya özel alana saygı, cinsel yönelme, kimlik ve ilişkiye saygı ile kişisel bilgilerin devlet tarafından toplanması gibi konularda özel hayatın korunması gerekmekte ancak bu da yetmemekte ayrıca saldırgan yayınlardan da özel hayatın korunması gerekmektedir.

Komisyon ve Mahkemeye göre bireyin kimliğine ilişkin bilgiler, cinsel hayatına ilişkin düzenlemeler, beden ve ruh bütünlüğüne ilişkin düzenlemeler, bireyin konut dokunulmazlığı, telefon konuşmalarının dinlenmesi ve kaydı,¹⁷⁴ haberleşmenin denetlenmesi özel hayat kapsamı içindedir.

¹⁷³Bilgi verme ödevi ve bilgi alma hakkının en önemli olduğu alan, kişiler hakkında isme bağlı olarak tutulan bilgilerdir. Çünkü günümüzde, bu tür bilgiler, artık bilgisayarlarla tutulmakta ve işlenmektedir. Bilgisayar yardımıyla, mevcut bilgi ve belgelerden yenilerini oluşturmak son derece kolaydır. Kişilerin haberi olmaksızın gerçekleşen bu tür işlemler sonucunda, bilgi gücünü elinde bulunduran makamlara karşı tutsak hale gelmesi kesindir. Bunun temel hak ve özgürlükler açısından büyük bir tehdit oluşturduğu ise açıktır. Bundan dolayı da, bu tür kayıtları tutan makamlar, bilgi edinme hak ve özgürlüğü çerçevesinde kendilerine başvurulduğunda, bilgi vermekle değil, vermemekle yükümlü olmalıdırlar. Ülkemizin taraf olduğu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8. maddesinde, herkesin özel ve aile hayatına, meskenine ve muhaberatına saygı gösterilmesini isteme hakkı olduğu belirtilmiştir. Anayasanın 20. maddesinde herkesin özel hayatını ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahip olduğu, özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamayacağı hükme bağlanmıştır. Türk Medeni Kanununun 24. maddesinde ise hukuka aykırı olarak kişilik hakkına saldıran kimse, hâkimden, saldırıda bulunanlara karşı korunmasını isteyebileceği belirtilmiştir. Genel nitelikteki bu kurallar, iletişim alanında gelişen bilim ve teknoloji karşısında, kişilik haklarının korunmasında yetersiz kalmıştır. Bu nedenle, Avrupa Konseyi 1970'li yıllarda, elektronik bilgi bankalarında işlenen veriler dolayısıyla, bireylerin özel hayatının korunması için gereken ilkeleri belirlemek üzere bir çalışma başlatmıştır. Bu çalışmalar sonucu, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 1973 ve 1974 yıllarında, özel sektör ve kamu sektöründeki elektronik bilgi bankalarında uygulanacak ilkeleri gösteren iki tavsiye kararı kabul etmiştir. Bunun üzerine, başta Almanya olmak üzere, Avusturya, Fransa, Danimarka, Norveç gibi Konsey üyesi devletler 1970'li yılların sonunda "Verilerin Korunması" konularında özel kanunlar kabul etmişlerdir. Avrupa Konseyi, daha sonra da bir sözleşme hazırlanmak üzere bu alandaki çalışmalarını sürdürmüştür. Çok gelişmiş telekomünikasyon araçlarıyla gerçekleştirilen, ülkeler arasındaki hızlı sınır ötesi bilgi akışı karşısında, kişilik haklarının korunmasında üye devletler milli mevzuatının yetersiz kalması, bu alanda bir uluslararası sözleşme hazırlanmasını zorunlu kılmıştır. "Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabii Tutulması Karşısında Bireylerin Korunması"na ilişkin 108 sayılı Sözleşme, 28 Ocak 1981 tarihinde imzaya açılmış ve aynı tarihte Konsey üyesi diğer devletlerle birlikte Türkiye tarafından da imzalanmıştır. Ancak, söz konusu Sözleşmenin 4. maddesi gereğince Sözleşmenin onaylanabilmesi için, imzalayan devletin Sözleşmede öngörülen ilkeler çerçevesinde bir kanun kabul etmesi zorunludur. Belirtildiği gibi, Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Tasarısı hazırlanmış ancak henüz yasalaşmamıştır.

¹⁷⁴Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, başvurucunun yaptığı telefon görüşmelerinin kamu makamları tarafından dinlenmesinin haberleşme ve özel yaşama bir müdahale oluşturduğuna karar vermiştir. Mahkemeye göre, söz konusu müdahale kaynağını iç hukuktaki bir düzenlemeden almaktadır. Oysa Fransız hukukunda, telefon dinlemelere kaynak olarak gösterilen Fransız Ceza Usul Kanununun ilgili maddeleri telefon dinleme sisteminin çeşitli istismlara karşı güvence içermektedir. Söz konusu düzenlemede, hangi kategorideki kişilerin yargı kararıyla dinlenebileceği, hangi suçlardan ötürü dinleme yapılabileceği, ne kadar süreyle dinleme yapılabileceği, telefon konuşmalarının hangi usulle yazılı belge haline getirileceği, kayıt yapılan kasetlerin ve numaraların denetlenmesi ve bu kayıtların nasıl yok edileceğine dair bir hüküm bulunmaması dolayısıyla özel yaşama saygı ve haberleşmeye saygı haklarının ihlal edildiğine karar vermiştir. (Huber/ Fransa kararı, 24.4.1990)

Haberleşmenin gizliliği ve haberleşme özgürlüğü, Anayasanın 22. maddesinde, “kanununı açıkça gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yetkili kılınmış merciin emriyle haberleşme hürriyetine dokunulabileceği” öngörülmüştür. Ayrıca maddenin son fıkrasında “istisnaların uygulanacağı kamu kurum ve kuruluşlarının kanunla gösterileceği” hükme bağlanmıştır. 22. maddenin gerekçesinde ise “haberleşmenin, kişilerin kendi aralarında PTT araçları ile serbestçe haberleşmesi” olduğu belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesi, bir siyasi partinin kapatılmasına ilişkin davada, parti başkanının bir parti üyesi ile araç telefonundan yaptığı görüşmeye ilişkin “yapılan konuşma kaydının, Anayasanın 22. maddesinde belirtildiği biçimde, usulüne uygun bir yargıç kararına ya da kanunla yetkili kılınan merciin emrine dayanmadığı bu nedenle haberleşme özgürlüğünü ihlal ettiğinin açık olduğuna” hükmetmiştir¹⁷⁵.

Anayasasının özel hayatın gizliliğini güvence altına alan 20 maddesinde, özel hayatın gizliliğinin yanı sıra aile hayatının gizliliğine saygı gösterme hakkı da madde metninde yer almaktadır. Özel hayatın gizliliğinin istisnasını ise, adli kovuşturma ve adli soruşturmanın da gerektirdiği haller oluşturmaktadır.

Özel hayatın gizliliği ve konut dokunulmazlığı milli güvenlik, kamu düzeni, genel ahlak ve genel sağlığın korunması ve suç işlenmesinin önlenmesi ile sınırlanabilecektir.

Sınırlama, kural olarak sınırlama sebeplerinden birine veya bir kaçına bağlı olarak ancak usulüne göre verilmiş hakim kararı ile mümkün olacaktır. Ancak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, kişinin üstünün ve özel eşyalarının, konutunun aranması ve el koyma kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emrine bağlıdır. Bu emir ise 24 saat içinde görevli hakim onayına sunulacak ve hakim kararını el koymadan ve aramadan itibaren 48 saat içinde açıklayacaktır. Anayasada öngörülen bu süre içinde hakim kararını açıklamadığı takdirde el koyma ve arama kararı kendiliğinden kalkacaktır.

Anayasasının temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasına ilişkin 13. maddede, öngörülen amaçlar ileri sürülerek, başka bir amaca ulaşmak için, kolluk makamları temel hak ve özgürlükleri sınırlamayacak ya da meşru ve geçerli bir amaç güdülerek, temel hak ve özgürlükler sınırlansa bile, sınırlamalar ancak bu amacın zorunlu kıldığı ve gerektirdiğinden fazla olamayacaktır¹⁷⁶.

Kişisel bilgiler, bilgi edinme hakkının kapsamı dışındadır. Özel hayatın korunmasına yönelik gizliliklere örnek olarak; mali gizlilik, tıbbi gizlilik, ırk orijini, siyasal ve felsefi inançlara ilişkin bilgiler içeren belgelerin gizliliği verilebilir.

Bilgi verme ödevi ve bilgi edinme hakkının en önemli olduğu alan, kişiler hakkında isme bağlı olarak tutulan bilgilerdir. Bu tür bilgiler, bilgisayarlarla tutulmakta ve işlenmektedir. Bilgisayar yardımıyla, mevcut bilgi ve belgelerden yenilerini oluşturmak da son derece kolaydır. Kişilerin haberi olmaksızın gerçekleşen bu tür işlemler sonucunda, bilgi gücünü elinde bulunduran makamlara karşı tutsak hale gelmesi kaçınılmazdır.

Bu nedenle bu tür kayıtları tutan makamlar, bilgi edinme hak ve özgürlüğü çerçevesinde kendilerine başvurulduğunda, bilgi vermekle değil, vermemekle yükümlüdürler

Kanuna göre, kişinin izin verdiği haller saklı kalmak üzere, özel hayatın gizliliği kapsamında, açıklanması halinde kişinin sağlık bilgileri ile özel ve aile hayatına, şeref ve haysiyetine,

¹⁷⁵AYM, 22.06.2001, E.1999/2 K.2001/2, 5.1.2002 gün ve 24631 sayılı Resmi Gazete

¹⁷⁶GİRİTLİ İsmet- BILGEN Pertev- AKGÜNER Tayfun, İdare Hukuku II, DR Yayınları 2001, s.757

mesleki ve ekonomik değerlerine haksız müdahale oluşturacak bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır.

Ancak kamu yararının gerektirdiği hallerde, kurum ve kuruluşların kayıtlarında bulunan kişisel bilgi veya belgeler, kurum ve kuruluşlar tarafından, ilgili kişiye en az yedi gün önceden haber verilerek yazılı rızası alınmak koşuluyla açıklanabilecektir.

B. TİCARİ HAYATA YÖNELİK GİZLİLİK

Ticaret ve sanayi özgürlüğü, bireyin dilediği bir ticaret ve sanatı seçmekte özgür olmasını gerektirmektedir. İşletmelerin ve firmaların üretim tekniklerinin, mali ve ticari bilgi ve stratejilerinin gizliliği bakımından, ticari işletmelerin haklarını korumak, haksız rekabeti önlemek ve serbest piyasa ekonomisinin tam işlemlerini sağlamak için, bilgi edinme hakkının kullanımı sınırlandırılmıştır.

Nitekim Anayasanın 167 maddesinde para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemlerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri almak ve piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önlemek devlete bir yükümlülük olarak verilmiştir.

Mevzuatta, ticari sır kavramının tanımı yapılmamıştır¹⁷⁷. Ticari sır mahiyeti gereği ticari işlere yöneliktir. Ticari işler ise 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununun 3. maddesinde, bir ticarethane veya fabrika yahut ticari şekilde işletilen diğer bir müesseseyi ilgilendiren bütün muamele, fiil ve işler ticari işlerdendir şeklinde açıklanmıştır.

Ticari işlere yönelik gizlilik iki biçimde görülebilir: Üretim gizliliği ve ticari ve sınai bilgilerin gizliliği. Ticari işletmelerin ekonomik ve mali durumlarını ve pazar stratejilerini kapsayan bilgileri üçüncü kişilerin bilmesi, bu işletmelere zarar verebilir. Ancak, üretim gizliliği mutlak bir gizlilik değildir. Çevrenin ve tüketicinin korunması, üretim teknolojisini bilmeyi ve diğer tamamlayıcı bilgileri elde etmeyi gerektirmektedir. Bu bilgiler, bir fabrikanın atıklarıyla oluşan kirliliğin derecesini ve bir ürünün zararlılık derecesini ölçmeye imkan vermektedir. Ayrıca, bir işletmenin kullandığı teknolojiyi bilmek; çalışanlar açısından da önemlidir. Eğer üretimde sağlığa zararlı maddeler kullanılıyorsa, o işletmede çalışacaklara daha işe başlamadan bilgi verilmesi zorunludur.

Bir konunun sır olarak kabul edilebilmesi için asgari bazı şartları taşıması gerekmektedir¹⁷⁸. Bunlar; sırrın sahibi gerçek veya tüzel kişinin gerçekte onun gizli tutulması yönündeki iradesinin varlığı, bu hususun esasen bilmesi gerekenlerin dışında başka şahıslar tarafından bilinmemesi, sır kabul edilen hususun gerçekte olması, bir kişiye işletmeye gerçek veya tüzel kişi tacire ait fikir, iş veya işlemin bulunması gerekir. Ayrıca gerçekliği olan ve sır kabul edilen hususun saklanmasıyla özellikle ekonomik anlamda menfaatin, yararın bulunması da gerekmektedir.

¹⁷⁷Ticari Sırlar Kanunu Tasarısının 3. maddesine göre: "Ticari sır, bir ticari işletme veya şirketin faaliyet alanı ile ilgili yalnızca belirli sayıdaki mensupları ve diğer görevlileri tarafından bilinen, elde edilebilen, rakiplerince bilinmemesi ve üçüncü kişilere ve kamuya açıklanmaması gereken işletme ve şirketin ekonomik hayattaki başarı ve verimliliği için büyük önemi bulunan; iç kuruluş yapısı ve organizasyonu, mali, iktisadi, kredi ve nakit durumu, araştırma ve geliştirme çalışmaları, faaliyet stratejisi, hammadde kaynakları, imalatının teknik özellikleri, fiyatlandırma politikaları, pazarlama taktikleri ve masrafları, pazar payları, toptancı ve perakendeci müşteri potansiyeli ve ağırları, izne tâbi veya tâbi olmayan sözleşme bağlantılarına ilişkin bilgi, belge, elektronik ortamdaki kayıt ve verilerden oluşur".

¹⁷⁸KAYA Arslan, "Vergi, Ticaret Hukuku ve Bankacılık Açısından Bilgi Edinme Hakkı", Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs Ankara 2004, TBB Yayınları: 62, Ankara 2004, s. 133

Bilgi Edinme Hakkı Kanununda da ticari sır kavramının anlamı belirtilmemiş, Kanuna göre, ticari sır olarak nitelenen bilgi ve belgeler ile birlikte kurum ve kuruluşlar tarafından gerçek ve tüzel kişilerden gizli kalması kaydıyla sağlanan ticari ve mali bilgiler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutulmuştur.

Bu durumda, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Kanununun 14. maddesi uyarınca Rekabet Kurumu, 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununun 16/A maddesi uyarınca, Sermaye Piyasası Kurulu, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Ticaret Kanununun 274. maddesi gereğince çıkarılan Ortaklıkların Denetimine Dair Tüzük hükümleri uyarınca “bilgi ve belge” edinebilmektedir.

4389 sayılı Bankalar Kanununun 22/b.8,9. maddesi uyarınca, bankaların denetiminde görev alanlar ile bankaların mensupları ile diğer görevlilerin, görevleri nedeniyle öğrendikleri sırları/bilgileri açıklamama yükümlülüğü getirilmiş, meslek sırrını ifşa suçu düzenlenerek aksi davranışlar cezalandırılmış, yine vergi mahremiyetine ilişkin 213 sayılı Vergi Usul Kanununun 5. maddesinde düzenleme getirilmiştir.

C. DEVLET SIRLARI

Devletin güvenliği ve dış ilişkiler ile ilgili bilgiler, ilke olarak gizliliğin kabul edilerek, tartışılmasının yapılmadığı alanı oluşturmaktadır. Bu alan, devlet güvenliğinin tehlikeye düşeceği veya ülkenin uluslararası alandaki diplomatik başarısını engelleyeceği gerekçesiyle gizli tutulmaktadır.

Devletin güvenliği ve dış ilişkileri bakımından bazı bilgi ve belgelerin gizli tutulması gerektiği açıktır. Ancak bu bilgi ve belgelerin kapsamının ne olduğunun tespiti ve gerçekten gizlilik gerektirenlerinin belirlenmesi önem taşımaktadır.

Bilgi edinme hakkının sınırı ise devlet sırrı ve bu anlamda niteliği itibarıyla gizli kalması gereken bilgilerdir.

1982 Anayasasının 26. maddesinin ikinci fıkrasında düşüncüyü açıklama ve yayma hürriyetinin hangi amaçlar için sınırlandırılabilirliği belirtilirken, amaçlardan biri “devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması” olarak gösterilerek, devlet sırlarından söz edilmiştir. Yine 28. maddenin beşinci fıkrasında devlete ait gizli bilgilere ilişkin her türlü haber veya yazı yazanların, bastıran ve basanların, bunları başkalarına verenlerin bu suçlara ait kanun hükümleri uyarınca sorumlu tutulacakları açıklanmıştır.

Anayasadaki bu maddeler dışında çeşitli kanun ve düzenleyici işlemlerde de devlet sırrı ve gizliliğiyle ilgili hükümler yer almakta ise de, bu hükümlerde devlet sırlarının hangi usul gereğince belirlenip belirtileceği, hangi hususların devlet sırrı teşkil edeceği, devlet sırrı olgusunu belirlemeye yetkili makam ve mercilerin hangileri olduğuna dair yeterli açıklık bulunmamaktadır. Bu nedenle Türk Ceza Kanununun konuyla ilgili hükümlerinin uygulanmasında zorluklarla karşılaşıldığı gibi, basın ve yayın araçlarıyla devlet sırrı niteliğindeki konulara ilişkin olarak yapılan yayınlar sonucu devletin güvenliği, iç ve dış siyasal yararları bakımından ciddi tehlikeler ortaya çıkmaktadır.

Devlet sırları, tanımlanması güç bir kavramdır. Devlet sırlarını açıklamayı ceza yaptırımına bağlayan hükümler Türk Ceza Kanununun 132 ila 138. maddeleri arasında düzenlenmiş, ancak tanımı hakkında mevzuatta bir hüküm getirilmemiştir.

Eğer devlet sırrı kavramının yasal bir tanımı yapılmazsa veya hangi bilgilerin devlet sırrı

kavramına gireceği yasalarda sayma yoluyla belirtilmezse, bu kavramın içerisinde doldurulması, idarenin takdirine bırakılmış olur. Bu durumda, idare istediği bilgi ve belgeleri, devlet sırrı kapsamına alarak bilgi edinme hak ve özgürlüğünü engelleyebilir. Nitekim uygulamada gizlilik taşımayan belge ve dosyalara gizlilik damgası vurularak ilgililere incelettilmesinin engellenmekte olduğu bilinmektedir.

Devlet sırrı, yetkili bulunmayan kişilerce hakkında bilgi sahibi olunması hâlinde, devletin güvenliği, millî varlığı, bütünlüğü, anayasal düzeni, iç ve dış menfaatlerini tehlikeye düşürebilecek her türlü bilgi ve belgelerdir.

Devlet sırrı olmamakla birlikte yetkili makamlarca ya da özel kanunlarda veya yetkili olmayanlardan başkasının eline geçmesi halinde kişi, kurum ve kuruluşları zarara uğratabilecek bilgi ve belgeler de 'niteliği itibarıyla gizli kalması gereken bilgi ve belgeler'dir.

Bilgi ve belgelerin devlet sırrı olabilmesi için öncelikli koşul, bunların, devletin güvenliği, millî varlığı, bütünlüğü, anayasal düzeni, iç ve dış menfaatleriyle ilgili olması, diğer bir koşul da, yetkili olmayan kişilerin eline geçmesi hâlinde devletin güvenliği, millî varlığı, bütünlüğü, anayasal düzeni, iç ve dış menfaatleriyle ilgili tehlike yaratabilecek nitelikte bulunmasıdır.

Devlet sırrı olan veya niteliği itibarıyla gizli kalması gereken bilgi ve belgelerin kapsamı konusunda bir kuşku bulunmamaktadır. Bunlar, devletin sahip olduğu her türlü veri ile yazılı, basılı veya çoğaltılmış dosya, evrak, kitap, dergi, broşür, etüt, mektup, program, talimat, kroki, plan, film, fotoğraf, teyp ve video kaseti, harita, bilgisayar hard diski, disketi ve kompakt disk gibi taşıyıcılar ve donanımlardır.

Devlet sırrı olmayan ancak yetkili olmayanların eline geçmesi veya duyulması hâlinde kişi kurum ve kuruluşları zarara uğratabilecek bilgi ve belgelerin anılan nitelikleri itibarıyla gizli kalması gerektiği açıktır. Bu kategoriye, askerî makamlar tarafından tesis olunan savunma ve askerî konulara dair işlemlerle ilgili bilgi ve belgeler, devlet çapında veya kendi görev alanlarında istihbarat çalışması yapan kamu kurum ve kuruluşlarının bu görev ve faaliyetleriyle ilgili bilgi ve belgeler ile devletin iç ve dış menfaatlerini yakından ilgilendiren ekonomik ve ticari faaliyetlerine ve bu yöndeki politikalarına ilişkin çalışmalarla ilgili bilgi ve belgeler girer.

Devlet sırları ve gizliliğiyle ilgili olarak mevzuattaki bu yetersiz düzenlemeler, konunun bir özel yasa ile ayrıntılarıyla düzenlenmesini gerekli kılmaktadır¹⁷⁹. Ayrıca, günümüzde açık, denetlenebilir, demokratik bir yönetimin sağlanması, devletle vatandaşın menfaatlerinin uzlaştırılması, ayrıca bireyin bilgi edinme hakkının kullanılması hususlarında devlet sırları ve gizlilik kavramlarına açıklık getirilmesi zorunluluğu vazgeçilemez öneme sahiptir.

Devlet sırrına ilişkin alanı mevzuatla düzenleme yoluna gidilirken, elbette ki, devletin meşru hakları ve demokratik kurumların korunması ilkesi göz ardı edilmezken vatandaşın bilgi edinme hakkının gereksiz kısıtlanmaması da önem taşımaktadır.

Hemen belirtelim ki devlet sırrını belirleme yetkisinin kime ya da hangi makama ait olacağına da belirlenmesi önem taşımaktadır. Devlet sırrı olacak bilgi ve belgeyi belirleme yetkisine sahip olan makam ve kurulların kendi görev alanlarında oluşan devlet sırları konusunda tam yetkili olmaları sağlanmalı ancak bu makam ve kurulların dışında kalan mercilere böyle bir yetki tanınmamalıdır.

¹⁷⁹Devlet Sırrı Kanunu Tasarısı hazırlanmış ancak henüz yasalaşmamıştır.

Devlet sırrı olacak bilgi ve belgeyi belirleme yetkisi sınırlı sayıdaki görevlilere ve nitelikli belli makam ve kurullara tanınabilir. Örneğin, cumhurbaşkanlığı, bakanlar kurulu ve bakanlıklar, genelkurmay başkanlığı, millî güvenlik kurulu ve genel sekreterliği, misyon şefleri ve millî istihbarat teşkilâtı müsteşarlığı gibi.

2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 20. maddesi uyarınca, “gizli” gizlilik dereceli bilgi ve belgelerin yargı organlarıncı talep edilmeleri hâlinde gönderilmeleri esastır. Bu bilgi ve belgeler, gerekçesi açıklanmak suretiyle yargı organlarına gönderilmeyebilir. Ancak gönderilmeme gerekçesi yargı organınca yeterli bulunmadığı takdirde bu bilgi ve belgelerin gönderilmesi zorunlu bulunmaktadır.

1136 sayılı Avukatlık Kanunu uyarınca, gönderilen bilgi ve belgelerin taraflara incelettirilip incelettirilmemesi konusu özellikle düzenlenmeli ve yargı organlarına verilmesine karar verilen “devlet sırrı” veya “gizli” gizlilik dereceli bilgi ve belgelerin yargı organlarına intikali aşamasında yetkili makam veya mercii, teslim anından sonra da yargı organı bunların yetkisiz kişilerce elde edilmesini ve açıklanmasını önlemek için her türlü önlemin alınması sağlanmalıdır.

Ayrıca devlet sırrı veya gizlilik kuralına uymamanın bir suç olarak kabul edilmesi de önem taşımaktadır. Yine “devlet sırrı” veya “gizli” gizlilik dereceli bilgi ve belgelerin, her ne surette olursa olsun teslimine, bildirimine, yetkisiz kişilerce elde edilmesine veya açıklanmasına yönelik önlem veya yükümlülükleri ihlâl edenler hakkında caydırıcı olabilecek nitelikte ceza öngörülmesi de gerekmektedir.

Belirtilmesi gerekir ki, bir bilginin açıklanması, bir diğer devletin, veya uluslararası bir kuruluşun, ülkenin yurtdışındaki menfaatlerine; bu menfaatlerin Türkiye tarafından korunması veya geliştirilmesine zarar verecek veya zarar verme ihtimaline sahip olacak ise bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır. Bir diğer devletten, uluslararası bir kuruluştan elde edilen “gizli nitelikteki bilgi” ler de bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır.

D. İSTİHBARATA İLİŞKİN BİLGİ VEYA BELGELER

Kural olarak sivil ve askeri istihbarat birimlerinin görev ve faaliyetlerine ilişkin bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır. Ancak, **bu bilgi ve belgeler kişilerin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte ise, istihbarata ilişkin bilgi ve belgeler aşağıda belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde bilgi edinme hakkına konu olurlar:**

a. Bilgi edinme başvuruları bizzat ilgilisi veya konuya ilişkin olarak düzenlenen özel vekaletname ile yetkilendirilmiş olmak koşulu ile vekili tarafından yapılır.

b. Sivil ve askeri istihbarat birimlerinin görev ve faaliyetlerine ilişkin bilgi veya belgelerden, sadece kişilerin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyici nitelikte olan ve ilgilisi hakkında bir işleme dayanak teşkil etmek üzere işlenmiş veya değerlendirilmiş bilgi veya belgeler bilgi edinme hakkı kapsamında değerlendirilir.

c. Kurum veya kuruluşların işlemlerine dayanak teşkil etmek üzere, istihbarat birimlerinden talep edilen ve istihbarat birimlerince değerlendirilmek suretiyle kurum veya kuruluşların istifadesine sunulan istihbari bilgi veya belgelere ilişkin bilgi edinme hakkı kapsamındaki başvurular, söz konusu araştırma veya soruşturmanın yapılmasını talep eden kurum veya kuruluşun bilgi edinme birimine yapılır ve başvuruya erişim bu kurum veya kuruluşça sağlanır.

E. İDARENİN HAZIRLIK VE İÇ İŞLEYİŞİYLE İLGİLİ BELGELERİ

Hazırlık ve iç işleyişiyle ilgili belgelerinin bilgi edinme hak ve özgürlüğünün kapsamı dışında tutulmasının temel amacı, idarenin; ciddiyet ve sessizlik içinde çalışmasını sağlamak, plan ve projelerini değiştirip yenilerini düşünmesine imkan tanımaktır. Çünkü bazı durumlarda her şeyin açıkta cereyan etmesi, olumsuzluklara neden olabilir. Örneğin, gecekonduların ıslahına yönelik bir planın önceden herkes tarafından bilinmesi, arsa spekülâtörlerini harekete geçirecek ve onlara haksız kazanç sağlayacaktır.

Kamu kurum ve kuruluşlarınca gelecekte belirli veya belirlenmemiş bir tarihte yayımlanması öngörülen bilgilerin açıklanması veya bilgiye sahip olunup olunmadığının bildirilmesi de bu kapsamda değerlendirilmelidir. Nitekim, araştırma projeleri ve belirli bir zaman diliminde “yıllık, üç aylık gibi” yayımlanacak istatistiki bilgiler buna örnektir. Çünkü belirli bir zaman geçmeden ve proje tamamlanmadan bilginin verilmesi uygun olmayacaktır.

Kurum ve kuruluşların, kamuoyunu ilgilendirmeyen ve sadece kendi personeli ile kurum içi uygulamalarına ilişkin düzenlemeler hakkındaki bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkının kapsamı dışındadır. Ancak, söz konusu düzenlemeden etkilenen kurum çalışanlarının bilgi edinme hakları saklıdır.

Kurum ve kuruluşların faaliyetlerini yürütmek üzere, elde ettikleri görüş, bilgi notu, teklif ve tavsiye niteliğindeki bilgi veya belgeler de, kurum ve kuruluş tarafından aksi kararlaştırılmadıkça bilgi edinme hakkı kapsamındadır.

Bilimsel, kültürel, istatistik, teknik, tıbbi, mali, hukuki ve benzeri uzmanlık alanlarında yasal olarak görüş verme yükümlülüğü bulunan kişi, birim ya da kurumların görüşleri, kurum ve kuruluşların alacakları kararlara esas teşkil etmesi kaydıyla bilgi edinme istemlerine açıktır.

F. BAŞKA YOLLARLA ELDE EDİLEBİLECEK BİLGİLER

Bireyler tarafından başka yollarla elde edilebilecek bilgiler, bir bedel karşılığında olsa bile bilgi edinme hakkı kapsamındadır. Başka bir yasanın verdiği bilgiye ücretsiz veya bir bedel karşılığında erişilebilecek olsa bile, başvuranın bu bilgiye kolayca ulaşabilmesi sağlanmalıdır. Örneğin 4667 sayılı Avukatlık Kanununun 2. maddesi uyarınca avukatların belge toplama yetkisi dahilindeki bir bilgi veya belgenin, bu Kanun kapsamında istenmesi halinde bilgi edinme hakkından yararlandırmak gerekecektir. Doğaldır ki, yargı organlarından bu Kanun uyarınca bilgi ve belge elde etme olanağı yoktur. Ancak 1587 sayılı Nüfus Kanunu uyarınca elde edilebilecek doğum, evlilik ve ölüm sertifikaları bu kapsamda değerlendirilmemelidir.

III. İDAREYE DÜŞEN YÜKÜMLÜLÜKLER

A. BİLGİ EDİNME BİRİMLERİNİN KURULMASI

Kurum ve kuruluşlar, basın ve halkla ilişkilerle görevli birimlerinde, bilgi edinme hakkının etkin olarak kullanılabilmesi ve bilgi veya belgelere erişimin zamanında sağlanabilmesi amacıyla "bilgi edinme birimleri" oluşturmakla yükümlü tutulmuştur.

Bünyesinde basın ve halkla ilişkilerle görevli birimi veya bu birime benzer görevler ifa eden birim bulunmayan kurum ve kuruluşlar ise, kurum veya kuruluş içindeki bir birim bünyesinde bilgi edinme birimlerini oluşturması veya doğrudan kurum yöneticisine bağlı bilgi edinme yetkilisi görevlendirilmesi gerekmektedir.

Bilgi edinme birimlerinde, yeterli sayıda personelin görevlendirilmesi gerekli olup, bu birimlerin, bilgi edinme başvurusu yapılabilmesini kolaylaştıracak fiziki mekana ve teknik donanıma sahip olması da esastır.

Bu birimlerde görevli personel, bilgi edinme hakkını kullanacak kişilerin istekleri halinde, başvurunun nasıl yapılacağı, talep edilen bilgi veya belgenin kurum ve kuruluşun hangi biriminde bulunabileceği ve başvuru sonrasındaki işlemler konusunda bilgi verecek, açıklama yapacak ve gerekli yardımı sağlayarak bilgi edinme başvurularıyla ilgili işlemleri yapacaktır.

Bilgi edinme birimlerinin, valilik ve kaymakamlıklarda da kurulması öngörülmüştür. Bilgi edinme birimleri, il ve ilçelerde bulunan birimler arasında koordinasyon sağlayarak Mayıs ayında Bilgi Edinme Değerlendirme Kuruluna bildirecek olan bu işlemlere ilişkin raporları hazırlanmakla da görevli kılınmıştır.

Bilgi edinme birimleri, merkez teşkilatını ilgilendiren konularda kendilerine yapılan başvurulara ise, ilgili idareye göndermek ve durumu başvurana bildirmek durumundadırlar.

Kurum ve kuruluşlardaki bilgi edinme birimleri, Kanun ve bu Yönetmelikte belirlenen esas ve usullere göre kurum ve kuruluşların ilgili diğer birimleriyle koordinasyon içinde görev yapmak zorundadırlar.

Bilgi edinme birimlerinde görevli personel, bilgi edinme başvurusunda bulunan kişilere yol göstermekle ve Kanun kapsamında sahip oldukları hakları kullanabilmeleri için yardımcı olmakla yükümlüdür. Görevli personel bu amaçla, dilekçe veya formlardaki şekil noksanlıklarını başvuru sahiplerine başvuru anında belirtecek ve bunların nasıl giderileceği konusunda yol gösterecektir.

Kurum ve kuruluşların teşkilat yapısına, görev ve hizmet alanlarına ilişkin bilgiler, tanıtma veya eğitim amaçlı broşürler ve yayınlar, yıllık faaliyet raporları ile bütçe ve harcamalarına ilişkin raporlar bilgi edinme birimlerinde bulundurulabilecek ve kişilerin bu tür tanıtıcı yayınlardan yararlanmaları sağlanacaktır.

Bilgi edinme birimlerinde görevli personel, bilgi edinme başvurusunda bulunan kişilere yol göstermekle ve Kanun kapsamında sahip oldukları hakları kullanabilmeleri için yardımcı olmakla yükümlü tutulmuş olduğundan, reform niteliğindeki bilgi edinme hakkının etkin kullanımını için, idarenin kendi personelini eğitmesi ve özel birimler oluşturması gerekmektedir¹⁸⁰. Öncelikle, kamu görevlilerinin bilgi edinme hakkı konusunda eğitilmesi önem taşımaktadır.

¹⁸⁰GÜLAN Aydın, İdare ve Ceza Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hakkı, Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs Ankara 2004, TBB Yayınları: 62, Ankara 2004, s.106

B. TEKNİK TEDBİRLER

Kurum ve kuruluşlar, Kanunda yer alan istisnalar dışındaki her türlü bilgi veya belgeyi, başvuranların yararlanmasına sunmak ve bilgi edinme başvurularını “etkin”, “süratli” ve “doğru” sonuçlandırmak üzere gerekli idari ve teknik tedbirleri almakla yükümlü tutulmuştur.

Ellerinde mevcut olan ve bilgi edinme başvurusuna konu olabilecek nitelikteki bütün bilgi veya belgelerin, bilgi edinme hakkının kullanımını kolaylaştıracak şekilde tasnif edilmesi gerekmekte olup, bu amaçla kurum ve kuruluşlara belge kayıt, dosyalama ve arşiv düzeniyle ilgili gerekli idari ve teknik tedbirler alma zorunluluğu getirilmiştir.

Bilgi edinme hakkının etkin olarak kullanılabilmesi ve bilgi edinme başvurularından kaynaklanan iş yükünün en aza indirilebilmesi amacıyla kurum ve kuruluşlar;

a. Görev ve hizmet alanlarına giren konulardaki bilgi veya belgelerin konularını ve bunların hangi birimde mevcut olduğunu ihtiva eden kurum dosya planlarını,

b. Görev ve hizmet alanlarına giren konulardaki temel nitelikli karar ve işlemlerini, mal ve hizmet alımlarını, satımlarını, projelerini ve yıllık faaliyet raporlarını,

c. Görev ve hizmet alanlarına giren konulardaki kanun, tüzük, yönetmelik, Bakanlar Kurulu kararı veya diğer düzenleyici işlemlerin neler olduğunu, yayımlanmışsa hangi tarihli ve sayılı Resmi Gazetede yayımlandığını, görev ve hizmet alanlarıyla ilgili mevzuatın değişiklikleri işlenmiş halini,

bilgi iletişim teknolojilerini kullanmak suretiyle kamuoyunun bilgisine sunmak zorundadırlar.

Kesinleşen faaliyet ve denetim raporlarının da, uygun vasıtalarla kamuoyunun incelemesine açık hale getirilmesi gerekmektedir.

Kurum ve kuruluşlar, kurumsal internet sayfalarının yeniden düzenlenmesi gerekmekte olup, bu bilgileri tek tek birimler bazında, aynı kurumsal internet sayfası üzerinden; zorunlu hallerde kurumsal internet sayfasından link verilmek suretiyle birime ait internet sayfası üzerinden kamuoyunun bilgisine sunmak durumundadırlar.

Kurum ve kuruluşlar, görev ve hizmet alanlarına giren konulardaki bilgi veya belgelerin konularını ve bunların hangi birimde mevcut olduğunu ihtiva eden kurum dosya planlarını, basın ve halkla ilişkilerle görevli birimlerinde oluşturulacak bilgi edinme birimlerinde bulundurmak ve bunlardan yeterli sayıda nüsha başvuru sahiplerinin istifadesine sunmakla yükümlü tutulmuştur. Bu planların ayrıca bir örneği de kurum ve kuruluşların kurumsal internet sayfalarından kamuoyunun bilgisine sunulacaktır.

Bilgi edinme hakkının, elektronik ortamda kullanımını kolaylaştırmak maksadıyla, EK-1 ve EK-2’de yer alan başvuru formları ile kurum ve kuruluşların bilgi edinme birimlerinin elektronik posta yoluyla başvuru kabul edecek elektronik posta adresleri, kurum ve kuruluşların internet sayfalarında yayımlanacak ve bu başvuru formları ayrıca, başvuru sahiplerinin istifadesi amacıyla bilgi edinme birimlerinde sürekli bulundurulacaktır.

Elektronik posta yoluyla yapılacak başvurular için, kurum ve kuruluşların bilgi edinme birimleri, bu amaçla kurumsal bir elektronik posta adresi oluşturarak internet sayfalarında yayımlayacaktır.

Elektronik ortamda veya yazılı olarak alınan başvuruların bilgi veya belge güvenliği, kurum ve kuruluşlar tarafından genel hükümlere göre sağlanmak zorundadır.

C. BAŞVURUNUN KABUL EDİLMESİ, BİLGİ TALEBİNE CEVAP VERME YÜKÜMLÜLÜĞÜ VE SÜRESİ

1. Başvuruların Kabul Edilmesi

Başvuru dilekçeleri veya formları, kurum ve kuruluşların bilgi edinme birimleri tarafından kabul edilecektir. Bilgi edinme birimleri, başvuru dilekçeleri veya formlarının usulüne uygun bir şekilde verilir verilmediğinin kontrolünü yaptıktan sonra bunların evrak kayıtlarını yaparak hazır bulunmaları koşuluyla başvuru sahiplerine, başvurunun tarih ve sayısını gösteren bir makbuz vermek zorundadır.

Kurum ve kuruluşların bilgi edinme birimleri dışındaki herhangi bir birimine verilen/ulaşan başvuru dilekçeleri veya formlarının, işleme konulmadan derhal bilgi edinme birimlerine gönderilmesi gerekmektedir.

Başvuru usulüne ilişkin olarak Yönetmeliğin 9 uncu maddesinde belirtilen unsurları içermeyen başvuru dilekçeleri veya formları ile elektronik ortamda veya diğer iletişim araçlarıyla yapılacak başvurularda ise Yönetmeliğin 10 uncu maddesinde belirtilen unsurları içermeyen elektronik posta yoluyla gönderilmiş başvuru dilekçeleri veya formları işleme konulmayacak ve durum başvuru sahibine bildirilecektir.

Gerçeğe aykırı beyanda bulunduğu sonradan anlaşılan başvuru sahiplerinin dilekçeleri veya formları, bu durumun anlaşıldığı tarihte hiç başvuru yapılmamış sayılarak işleme konulmayacaktır.

Elektronik posta yoluyla yapılan bilgi edinme başvurularında, başvuru sahibi gerçek veya tüzel kişilerin verdiği T.C. kimlik numarası, İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün internet sayfasından, başvuru sahibi tarafından verilen ad ve soyadın doğru olup olmadığının tespiti amacıyla gerektiğinde sorgulanacak ve gerçeğe aykırı ad ve soyadla yapılan başvurular işleme konulmayacaktır.

Başvuru dilekçesi veya formu kaydedildikten sonra, en geç iki iş günü içinde kurum veya kuruluşun ilgili birimlerine gönderilmesi gerekmektedir. Gönderme yazısında; başvurunun hangi birim tarafından cevaplanacağı ve başvuru sahibine hangi tarihe kadar cevap verilmesi gerektiği de belirtilmek durumundadır. Bu tür yazıların hızlı bir şekilde ilgili birimlere iletilmesi bakımından, kurum ve kuruluşların yetkili görevlileri tarafından gerekli yetki devri işlemlerinin yapılmış olması önem taşımaktadır.

Elektronik posta yoluyla gelen başvuruların ise ilgili birimlere, elektronik ortamda veya başvurunun bilgisayar çıktısı iletilmek suretiyle gönderilmesi gerekmektedir. Ayrıca bu tür başvurularda da, başvurunun hangi birim tarafından cevaplanacağı ve istenen bilgi veya belge hakkında başvuru sahibine hangi tarihe kadar cevap verilmesi gerektiği belirtilecektir.

Kurum ve kuruluşlar, faks yoluyla yapılan başvurulara, faks yoluyla veya elektronik ortamda cevap verebileceği gibi, istenen bilgi veya belgenin niteliğine göre yazıyla da cevap verebilir.

Valilik ve kaymakamlıklara yapılan merkez teşkilatını ilgilendiren konulardaki bilgi edinme talepleri, valilik ve kaymakamlıklardaki bilgi edinme birimlerince, kendilerine yapılan başvuruları ilgili idareye göndererek durumu başvurana bildirecektir.

Başvurularda 4892 sayılı Kanundan söz edilmemesi halinde dahi, bilgi istemlerinin Bilgi

edinme Hakkı Kanunu uyarınca yapıldığı kabul edilecek ve buna göre işlem yapılacaktır. Başvurunun kurum ve kuruluşa ulaştığı tarihin, başvuru tarihi olarak dikkate alınması gerekir. Yine, elektronik posta yoluyla yapılan başvurularda, başvuru formunun kurum veya kuruluşun bilgi edinme biriminin elektronik posta adresine ulaştığı tarihin, faks yoluyla gelen başvuru dilekçesinin ise kurum ve kuruluşların bilgi edinme birimlerine ulaştığı tarihin, başvuru tarihi olarak dikkate alınması gerekecektir.

2. Başvurulara Cevap Verme Zorunluluğu

Bilgi edinme birimlerince iletilen başvurular, kurum ve kuruluşların ilgili birimlerince cevaplandırılmak zorundadır. Başvurunun cevaplandığı tarih, ilgiliye verilen bilginin kendisine ulaştığı tarih değil kurum veya kuruluşun cevap yazısı üzerindeki tarihtir.

Bilgi edinme başvuruları hakkında gerekli inceleme ve araştırma, başvuruya cevap verecek birim tarafından yapılarak, bütün başvurular olumlu veya olumsuz, mutlaka cevaplandırılmak zorundadır. İlgili birimler tarafından cevap olarak başvuru sahibine gönderilecek yazının bir suretinin de, yazının ekleri hariç olmak üzere ayrıca bilgi edinme birimlerine gönderilmesi gerekmektedir.

Belirtilmesi gerekir ki, kamu görevlilerinin ihmali veya kusurlu davranışları nedeniyle, Kanunda belirtilen süreler içinde başvurunun cevaplandırılmaması, kurum ve kuruluşların cevap verme yükümlülüğünü hiçbir biçimde ortadan kaldırmaz.

Daha önce cevaplandığı halde aynı kişiler tarafından yapılan tekrar mahiyetindeki başvurular ile soyut ve genel nitelikteki başvurular işleme konulmayarak durumun başvuru sahibine bildirilmesi gerekmektedir.

Ayrıca başvuruda istenen bilgi veya belgenin yeterince açık ve anlaşılır olmaması durumunda, başvuru talebinin reddedilmemesi mümkün olmayıp, başvurana bu durumun bildirilmesi ve gerekli ek bilgilerin istenmesi yoluna gidilmesi gerekmektedir. Ek bilgi istenmesi gereken durumlarda, başvuruya cevap verme süresinin işlemeyeceği, bu ek bilgilerin alınmasından sonra onbeş iş günlük sürenin işlemeye başlayacağı doğaldır.

İstenen bilgi veya belgenin, başvuru kurum ve kuruluştan başka bir yerde bulunması durumunda da, başvuru dilekçesi veya formunun, ilgili kurum ve kuruluşun bilgi edinme birimine gönderilmesi ve durumun başvuruda bulunana bildirilmesi gerekmektedir. Kendisine bu şekilde yönlendirilerek gelen, bilgi veya belgenin bulunduğu kurum veya kuruluşun başvuru aldığı tarih, bilgi edinme başvurusunun yapıldığı tarih olarak dikkate alınır ve bu tarihten itibaren onbeş iş günlük cevap verme süresi işlemeye başlar.

Kendisine bilgi edinme başvurusunda bulunulan kurum ve kuruluşun, talep edilen bilgi veya belge kendisinde bulunmakla birlikte, istenen bilgi veya belgenin başka bir veya birden fazla kurum ve kuruluştan neşet ettiğini veya görev alanına girdiğini tespit etmesi durumunda veya başvuru içeriğinin birden fazla kurum veya kuruluşu ilgilendirmesi halinde yada istenen bilgi veya belgeyi kurum ve kuruluş içindeki başka bir birimden sağlamasının gerekmesinde; bilgi veya belgeye erişimi sağlamadan önce, söz konusu kurum ve kuruluşlardan görüş almak veya bilgi sormak yoluna gitmek durumundadır.

Bu takdirde bilgi veya belgeye erişim otuz iş günü içinde sağlanacaktır. Bu durumda, sürenin uzatılması ve gerekçesi başvuru sahibine on beş iş günlük sürenin bitiminden önce

bildirilmek zorundadır. Görüş sorulan kurum ve kuruluş yetkilileri de, ilgiliye süresinde cevap verilmesi konusunda, kendisine başvuru yapılan kurum ve kuruluş yetkilileriyle birlikte iş birliği içinde başvurunun toplam otuz iş günlük sürede cevaplandırılması konusunda gerekli hassasiyeti göstermek durumundadır.

Gerek istenen bilginin doğrudan gerekse yukarıda belirtilen iç yazışma veya kurumlar arası yazışma yapılması sonucunda istenen bilgi veya belgenin elde edilmesinden sonra ilgiliye/başvuruda bulunana verilecek cevapların, yazılı olarak veya elektronik ortamda başvuru sahibine bildirilmesi gerekecektir. Ancak, başvuru sahibine elektronik posta yoluyla verilecek cevapların, kurum ve kuruluşların bilgi edinme birimleri aracılığıyla gönderilmesi gerektiğinden, her hangi bir başvuruya hazırlanan cevabın, ilgili birim tarafından bilgi edinme birimine yazılı olarak veya elektronik ortamda bildirilmesi ve başvurana verilecek cevabın bilgi edinme birimleri tarafından bizzat gönderilmesi gerekmektedir.

Yine istenen bilgi veya belgelerde, gizlilik dereceli veya açıklanması yasaklanan bilgiler ile açıklanabilir nitelikte olanların birlikte bulunması ve bu bilgilerin birbirlerinden ayrılmasının mümkün olması halinde, ilgiliye verilebilecek bilgi veya belgelerin, gizlilik dereceli veya açıklanması yasaklanan bilgiler çıkarıldıktan sonra başvuranın bilgisine sunulması ve bilgi edinme talebinin cevaplandırılması gerekmektedir.

3. Başvuruların Cevaplandırılma Süresi

Kural olarak kurum ve kuruluşların, başvuru üzerine istenen bilgi veya belgeye erişimi, yani bilgi edinme talebinin gereği olarak istenen bilginin verilmesini on beş iş günü içinde sağlamak zorundadırlar. İdarenin usulüne uygun bir başvuru yapıldıktan sonra hangi süreler içinde istenen bilgi veya belgeye erişimi sağlayacağı belirlenmiştir. Buna göre bilgi veya belgelere erişimi başvuru tarihinden itibaren onbeş iş günü içinde sağlamak zorunluluğu getirilmiştir.

Ancak istenen bilgi veya belgenin, başvuru kurum ve kuruluş içindeki başka bir birimden sağlanması; başvuru ile ilgili olarak bir başka kurum ve kuruluşun görüşünün alınmasının gerekmesi veya başvuru içeriğinin birden fazla kurum ve kuruluşu ilgilendirmesi durumlarında bilgi veya belgeye erişim için idareye otuz iş günü süre tanınmıştır.

Bu durumlarda, sürenin uzatılması ve bunun gerekçesi başvuru sahibine yazılı olarak ve onbeş iş günlük sürenin bitiminden önce bildirilmesi gerekmektedir. Böylece asıl olan onbeş iş günlük süre içinde idarenin istenen bilgi veya belgeye erişimi sağlamasıdır. Bu sürenin yukarıda belirtilen haklı nedenlerin olması durumunda uzatılabilmesi ancak her halükarda otuz iş günlük sürede erişimin sağlanması zorunludur.

Onbeş iş günlük sürenin aşılmasının haklı nedene dayandığının da yine başvuru sahibine belirlenmiş onbeş iş günlük süre bitmeden önce yazılı olarak bildirilmesi zorunlu bulunmaktadır.

Bilgi veya belgelere erişim için gereken maliyet tutarının ödenmesi ve bu ücret ödendikten sonra istenen bilgi veya belgeye erişimin sağlanması bakımından bir istisna getirilmiş olup, ücret ödenmesine ilişkin yazının idare tarafından başvuru sahibine bildirilmesiyle onbeş iş günlük süre kesilecektir.

Başvuru sahibinin de onbeş iş günü içinde erişim ücretini ödemesi gerekecektir, aksi takdirde başvuru sahibi onbeş iş günü içinde ücreti ödemezse talebinden vazgeçmiş sayılacak ve erişim gerçekleştirilmeyecektir.

D. İŞLEMDE BAŞVURU YOLLARININ GÖSTERİLMESİ VE GEREKÇEYE YER VERİLMESİ

İdare, kendisine yapılmış bilgi edinme başvurularına karşı yazılı olarak cevaplandırmak zorundadır. Eğer elektronik ortamda bir başvuru yapılmışsa buna da elektronik ortamda cevap vermelidir. İdare tarafından başvurulara verilecek cevap doğaldır ki, önceki maddede belirtilen onbeş iş günlük süre geçirilmeden verilecek, ve bilgi veya belgeye erişim sağlanacaktır. Başvurunun reddedilmesi durumunda da mutlaka yazılı olarak cevap verilmesi zorunludur. Ayrıca ret gerekçesinin de açıklanması gerekmektedir. Verilecek cevapta ret gerekçesinin yanında bu karara karşı hangi itirazların hangi süre içerisinde ve ne şekilde hangi idari makam veya kurula ya da yargısal merciye yapılabileceği hakkında bilgiye yer verilmesi de gerekmektedir.

Bilgi edinme hakkının etkin kullanımı için bilgi verme ödevi kapsamında yapılması gereken başka bir husus ta, idarenin hakkında idari bir karar aldığı vatandaşa kararın hangi birimden, kimden ve hangi gerekçelerle çıktığı, karara karşı itirazların hangi süre içerisinde ve ne şekilde hangi makam veya kurula yapılabileceği hakkında bilgi vermesi de gerekmektedir.

Çünkü idari faaliyetler karşısında insan haklarının gereği gibi korunabilmesi için, işleme karşı idari başvuru yollarının kabulünü ve düzenlenmesini de gerekli kılmakta, işlem metninde bu karara karşı gidilebilecek idari ve yargısal yolların da gösterilmesi önem taşımaktadır.

İdari başvuru yolları, hukuk düzeninin, ilgililere haklarında tesis edilen işleme karşı, değiştirilmesi veya iptal edilmesi talebiyle üst idare makamlarına başvurabilmek amacıyla sağlanan bireysel hukuki güvenlik ve idari denetim şekli anlamına gelmekte, işlem metninde başvuru yollarının gösterilmesi, bireylerin kendilerine tanınmış bulunan yasal hakları kolaylıkla kullanmalarını sağlamaktadır.

İdari işlemde, başvuru yollarının belirtilmesi, başvuru için gerekli bilgileri, özellikle başvuruyu kabule yetkili organı ve başvuru süresini kapsamaktadır.

Başvurunun reddedilmesi halinde bu kararın gerekçesi ve buna karşı yapılabilecek başvuru yolları ve sürelerinin de işlem metninde belirtilmesi zorunludur. Kanunda bilgi edinme hakkının istisnaları olarak düzenlenen konularda yapılan bilgi edinme başvurularının reddedilmesi gerekmektedir. Ancak ret kararının, başvuru sahibine gerekçeli olarak bildirilmesi zorunludur.

İstenen bilgi veya belgenin, başvuru kurum ve kuruluş içindeki başka bir birimden sağlanması; başvuru ile ilgili olarak bir başka kurum ve kuruluşun görüşünün alınmasının gerekmesi veya başvuru içeriğinin birden fazla kurum ve kuruluşu ilgilendirmesi durumlarında da, sürenin uzatılmasının ve bunun gerekçesinin başvuru sahibine bildirilmesi gerekmektedir.

Yine, istenen bilgi veya belgelerde, gizlilik dereceli veya açıklanması yasaklanan bilgiler ile açıklanabilir nitelikte olanların birlikte bulunması ve bu bilgilerin birbirlerinden ayrılabilmesi durumunda, söz konusu bilgi veya belgenin, gizlilik dereceli veya açıklanması yasaklanan bilgiler çıkarıldıktan sonra başvuranın bilgisine sunulması gerekmekte olup, bu durumda bile böyle yapılmasının gerekçesinin başvurana yazılı olarak bildirilmesi zorunludur.

E. YÖNETİM KİTAPÇIKLARININ BASILMASI

Bilgi edinme hakkının etkin kullanımının sağlanabilmesi diğer bir deyişle bilgi verme ödevinin beklenen amacı gerçekleştirebilmesi için her kamu kurum ve kuruluşun görevlerini ve yetkilerini içeren kılavuz niteliğinde bir kitapçık yayınlaması, bireylerin bilgi taleplerini doğru birime yapmaları ve bilgi edinme hakkının kullanılmasında usul ekonomisine uygun davranılması yönlerinden önem taşımaktadır. Yayınlanacak kılavuz kitapçık, idare/kamu ile ilgili bir işi olan her yurttaşa, hangi idari birimle görüşmesi gerektiği, hangi memura ne şekilde “yer, saat, açılış” başvurması gerektiği konularında kısaca bilgi vermelidir. Bu çerçevede kitapçık ya da broşürde, çalışma şekli, başvuru sahiplerinin kimlere hangi usul dahilinde başvuru yapacakları, idarenin hangi adreste bulunduğu, telefon numarası, yazılı bir talepte bulunmak gerekip gerekmediği ve hangi formalitelerin yerine getirilmesinin istendiği de açıklanmalıdır.

Böyle bir kılavuz kitapçığı isteyen herkesin elde edebilmesi de ayrı bir önem taşımaktadır. Yönetim kitapçığının ücretinin ise çok düşük tutulması, bu kitapçık karşılığında sınırlı bir ücret talep edilmesi uygun olacaktır.

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu bakımından, kurum ve kuruluşlarca yayımlanmış veya kitap, broşür, ilan ve benzeri yollarla kamuya açıklanmış bilgi veya belgelerin, bilgi edinme başvurusuna konu olamayacağı düzenlenmiştir. Ancak bilgi edinme hakkının etkin olarak kullanılabilmesi ve bilgi edinme başvurularından kaynaklanan iş yükünün en aza indirilebilmesi amacıyla kurum ve kuruluşların; görev ve hizmet alanlarına giren konulardaki bilgi veya belgelerin konularını ve bunların hangi birimde mevcut olduğunu ihtiva eden kurum dosya planlarını, görev ve hizmet alanlarına giren konulardaki temel nitelikli karar ve işlemlerini, mal ve hizmet alımlarını, satımlarını, projelerini ve yıllık faaliyet raporlarını, görev ve hizmet alanlarına giren konulardaki kanun, tüzük, yönetmelik, Bakanlar Kurulu kararı veya diğer düzenleyici işlemlerin neler olduğunu, yayımlanmışsa hangi tarihli ve sayılı Resmi Gazetede yayımlandığını, görev ve hizmet alanlarıyla ilgili mevzuatın değişiklikleri işlenmiş halini, bilgi iletişim teknolojilerini kullanmak suretiyle kamuoyunun bilgisine sunacakları belirtilmiştir.

Kesinleşen faaliyet ve denetim raporlarının ise uygun vasıtalarla kamuoyunun incelemesine açık hale getirileceği açıklanmıştır. Kamuoyuna açıklanmış veya kurum ve kuruluşlarca elektronik ortamda yayımlanmış kamunun erişimine açık bilgi veya belgelerin ne şekilde, ne zaman ve nerede yayımlandığı veya açıklandığı konusunda bilgi edinme isteminde bulunan başvuru sahibine bildirileceği kabul edilmiştir.

Yine, teşkilat yapısı, görevler, bütçe, gelir ve giderler hakkındaki bilgi veya belgeler, personel sayısı ve statüleri hakkındaki bilgiler, verilen hizmetlere ilişkin bilgiler, karar alma, hizmet sunma ve politika oluşturma yöntemlerine ilişkin bilgiler, kamuyu etkileyen kararlar ve gerekçeleri, politikalar, bunlar hakkında idare tarafından yapılan değerlendirmeler ve bu kararların alınmasına dayanak teşkil eden temel bilgiler ve veriler, kayıt, dosyalama ve arşiv düzeninin tanıtımına ilişkin bilgiler, şikayet ve başvuruların yapıma usulü ve verileceği merci veya yetkili kişi hakkında bilgiler, istatistiki veriler, araştırma raporları, makaleler ve diğer belgeler ihtiyari olarak yayınlanacak bilgi veya belgeler olarak açıklanmıştır.

Ayrıca kurum ve kuruluşların teşkilat yapısına, görev ve hizmet alanlarına ilişkin bilgiler, tanıtma veya eğitim amaçlı broşürler ve yayınlar, yıllık faaliyet raporları ile bütçe ve harcamalarına ilişkin raporların, bilgi edinme birimlerinde bulundurulabileceği belirtilmiştir.

F. YAZIŞMA MEMURUNUN KİMLİĞİNİN BELİRTİLMESİ

Bilgi verme ödevinin gerektiği biçimde etkili sonuç doğurabilmesi bakımından yapılması gereken bir başka husus da, idare makamlarının tesis ettiği işlemlerde diğer bir anlatımla vatandaş hakkında yazdığı her türlü yazıda yer verilen konular hakkında başta mevzuat olmak üzere ek bilgiler verebilecek olan görevlinin adını, sıfatını ve telefon numarasını belirtme zorunluluğunun bulunması gerekmektedir.

Bu yol ile sorumluluğu bulunan memurların ve yetkililerin kimliklerini öğrenme mümkün hale gelecek, meydana gelebilecek olası hukuka aykırılık hallerinde sorumlu olan kamu görevlisinin tespiti kolaylaştırılmış olacaktır. Bunun dışında, başvuru sahibinin idare nezdinde bir muhatabının bulunması, bunun önceden bilinmesi ve istendiğinde kendisine ulaşılabilmesi yönetim/vatandaş ilişkilerinin iyileştirilmesi bakımından önem taşımaktadır.

Yönetmelikte şikayet ve başvuruların yapılma usulü ve verileceği merci veya yetkili kişi hakkındaki bilgilerin, ihtiyari olarak yayınlanabileceği belirtilmiş olmakla, bu konuda idari işlem metninde, görevlinin kimliğinin açıklanması konusunda idareye yükümlülük getirildiğinin kabulüne olanak yoktur. Bu konuda idarenin, bilgi edinme biriminde görevlendirdiği kişinin kimliğini ilgililere açıklama yapmakla yetineceği anlaşılmaktadır.

G. RAPOR DÜZENLENMESİ

Kurum ve kuruluşlar, bir önceki yıla ait olmak üzere; kendilerine yapılan bilgi edinme başvurularının sayısını, olumlu cevaplanarak bilgi veya belgelere erişim sağlanan başvuru sayısını, reddedilen başvuru sayısı ve bunların dağılımını gösterir istatistik bilgileri, gizli ya da sır niteliğindeki bilgiler çıkarılarak ya da bu nitelikteki bilgiler ayrılarak bilgi veya belgelere erişim sağlanan başvuru sayısını, başvurunun reddedilmesi üzerine itiraz edilen başvuru sayısı ile bunların sonuçlarını gösterir bir rapor hazırlayarak, bu raporları her yıl Şubat ayının sonuna kadar Bilgi Edinme Değerlendirme Kuruluna göndermek zorundadırlar.

Bilgi edinme birimlerinin koordinasyonunda hazırlanacak olan bu raporlar, bağlı, ilgili ve ilişkili kamu kurum ve kuruluşları raporlarını bağlı, ilgili ya da ilişkili oldukları bakanlık vasıtasıyla, Bilgi Edinme Değerlendirme Kuruluna iletilmek durumundadırlar. İl ve ilçelerde bulunan birimler arasındaki koordinasyon ve bu işlemlere ilişkin raporların hazırlanması ise, valilik ve kaymakamlıklardaki bilgi edinme birimlerince yapılacaktır.

Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu hazırlayacağı genel raporu, söz konusu kurum ve kuruluşların raporları ile birlikte her yıl Nisan ayının sonuna kadar Türkiye Büyük Millet Meclisine göndermek zorundadır. Bu raporlar takip eden iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca kamuoyuna açıklanır.

IV. BİLGİ EDİNME TALEPLERİNİN REDDİ HALİNDE BİLGİ EDİNME DEĞERLENDİRME KURULUNA İTİRAZ DURUMU, İDARİ YARGIDA İPTAL DAVASI AÇMA YOLU VE BİLGİ EDİNME DEĞERLENDİRME KURULU ÖRNEK KARARLARI

A. BİLGİ EDİNME TALEPLERİNİN REDDİ HALİNDE BİLGİ EDİNME DEĞERLENDİRME KURULUNA İTİRAZ DURUMU VE İDARİ YARGIDA İPTAL DAVASI AÇMA YOLU

Bireylerin idarenin elinde bulunan ve kendilerini ilgilendiren bilgileri inceleme ve düzeltme hakkı olmalı ve bireyler; kamu yönetimine, kendileri hakkında düzenlenmiş bir fişin varlığını veya herhangi bir fişte isminin geçip geçmediğini sorabilmeli, söz konusu fişlerin içeriğini görebilmeli ve eğer yanlışlık ve hata varsa onları düzeltebilmelidir.

Belge istemlerinin ulaştırıldığı makam/idare, başvuruyu aldıktan sonra belli bir süre içinde talebin gereğini yapmak zorunda bulunmaktadır. İstem hakkında idarenin yapabileceği ise ya başvuruyu cevaplandırarak istenen belgeyi talep sahibine vermek ya istemi reddetmek ya da istenen belgenin verilebilmesi için inceleme, araştırma gerektiğini açıklayarak ve bunun için belli bir zamana ihtiyaç olduğunu bildirmek olacaktır.

Diğer taraftan, yetkili makam kendisinde bulunmayan bir belge için talepte bulunulması halinde, bu durumu hiç zaman kaybetmeden başvuru sahibine bildirerek, ilgili belgeyi elinde bulunduran idari birime başvuru dilekçesini göndermek durumundadır.

Bilgi edinme hakkının etkin ve verimli kullanılması için, bireyler talebin reddi ile “yanlış veya eksik bilgi verilmesi hali dahil” karşılaştıklarında veya istedikleri belge ve bilginin çeşitli nedenlerle verilmediğinde ne yapacaklardır?

Bilgi edinme isteminin Devlet sırrı veya Devletin ekonomik menfaatlerine ilişkin bilgi ve belgelerden olması nedeniyle reddedilmesi halinde idari yargıya yargısal başvuruda bulunulmadan önce idari yargıda iptal davası açmak için Bilgi Edinme Değerlendirme Kuruluna itiraz edilmesi zorunlu olmayıp isteğe bağlı tutulmuştur. Böylece sadece Devlet sırrı veya Devletin ekonomik menfaatlerine ilişkin bilgi veya belge olması nedeniyle reddedilen bilgi edinme başvurularının, idari itiraz yolu olarak Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulunda incelenmesi yolu zorunlu tutulmuştur. Bunun dışındaki yani Devlet sırrı veya Devletin ekonomik menfaatlerine ilişkin bilgi veya belgelerin dışındaki bilgi edinme taleplerinin reddi halinde Bilgi Edinme Değerlendirme Kuruluna itiraz yolu kabul edilmemiştir. Bu durumda, doğrudan dava açma süresi olan altmış günlük süre içinde idari yargıya dava açmak gerekmektedir. Ayrıca Devlet sırrı veya Devletin ekonomik menfaatlerine ilişkin belge veya bilgi olması nedeniyle bilgi edinme talebinin reddi halinde Bilgi Edinme Değerlendirme Kuruluna yapılacak itiraz başvurusunun idari yargıda dava açma süresini durduracağı da kabul edilmiştir.

Bilgi Edinme Değerlendirme Kuruluna yapılacak itiraz için bilgi edinme başvurusunun reddine ilişkin işlemin başvuru sahibine tebliğinden itibaren **onbeş günlük süre** tanınmış, Bilgi Edinme Değerlendirme Kuruluna ise itiraz hakkında otuz işgünlük karar verme süresi getirilmiştir. Ayrıca Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulunun istediği her türlü bilgi veya belgeyi tüm kurum ve kuruluşların onbeş iş günü içinde vermekle yükümlü oldukları kurala bağlanmıştır.

Belirtilmesi gerekir ki, Devlet sırrı veya Devletin ekonomik menfaatlerine ilişkin bilgi ve belgelerden olması nedeniyle bilgi edinme talebinin reddedilmesi halinde bu ret kararının tebliğinden itibaren bu karara karşı Bilgi Edinme Değerlendirme Kuruluna onbeş gün içinde itirazda bulunulmaması, hak düşürücü süre olarak kabul edilmiş ve dava yolu da kapatılmıştır.

Kurum ve kuruluşlar tarafından belirtilen süreler içinde başvuru sahibine olumlu veya olumsuz herhangi bir cevap verilmemesi halinde, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 10 uncu maddesi uyarınca altmış günün geçmesiyle talebin zımnen reddedilmiş sayılacağı açıktır. Dolayısıyla bundan sonraki altmış günlük dava açma süresi içinde idari yargıda dava açılması gerekmektedir.

B. BİLGİ EDİNME DEĞERLENDİRME KURULU ÖRNEK KARARLARI¹⁸¹

Karar No : 1
Karar Tarihi : 05.07.2004
Karar Sayısı : 2004/12
Başvuru Sahibi Kurum veya Kuruluş: Adalet Bakanlığı
Kurula Başvuru Tarihi : 30.06. 2004

KARAR

Çağdaş kamu yönetimi anlayışının hakim olduğu ülkelerdeki uygulamalara bakıldığında, kamu görevlileri için düzenlenen sicil raporu benzeri dosyaların üçüncü kişilere karşı gizli tutulduğu, dosyanın ilgisine karşı ise açık olduğunun görüldüğü; 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun da bu yönde atılmış bir adım olduğu, nitekim 4982 sayılı Kanunun konuyla ilgili olarak, 15 inci maddesindeki "Yargı denetimi dışında kalan idari işlemlerden kişinin çalışma hayatını ve mesleki onurunu etkileyecek nitelikte olanlar, bu Kanun kapsamına dahildir...", 18 inci maddesindeki "Sivil ve askeri istihbarat birimlerinin görev ve faaliyetlerine ilişkin bilgi veya belgeler, bu Kanun kapsamı dışındadır. Ancak, bu bilgi ve belgeler kişilerin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte ise, istihbarata ilişkin bilgi ve belgeler bilgi edinme hakkı kapsamı içindedir.", 25 inci maddesindeki "Kurum ve kuruluşların, kamuoyunu ilgilendirmeyen ve sadece kendi personeli ile kurum içi uygulamalarına ilişkin düzenlemeler hakkındaki bilgi ve belgeler, bilgi edinme hakkının kapsamı dışındadır. Ancak, söz konusu düzenlemeden etkilenen kurum çalışanlarının bilgi edinme hakları saklıdır." şeklindeki hükümlerinin de, kurum ve kuruluşların kendi personeli hakkında sahip oldukları bilgi ve belgelerin üçüncü kişilere karşı gizli tutulması, ancak bu bilgi ve belgeler ilgili kişinin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte ise o kişiye açık olması, bir başka deyişle bilgi edinme hakkı kapsamında ilgili personelin kendisiyle ilgili bilgi ve belgelere erişim hakkının bulunduğu şeklinde anlaşılması gerektiği,

2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanunu'nun 19 ve devamı maddeleri gereğince hakim ve savcılarının kademe ilerlemesi, derece yükselmesi gibi hususlarda sicil raporları ile müfettiş hal kağıtlarının dikkate alınan asli belgelerden olduğu göz önünde tutulursa, bu belgelerin hakim ve savcılarının "çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte" bulunduğu açık olduğu,

¹⁸¹HIZ Yüksel-YILMAZ Zekeriya, Bilgi Edinme ve Dilekçe Hakkı, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. AŞ., Ankara 2004, s.344-346

Hususlarını ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 5 inci maddesinin ikinci fıkrasında yer alan "Bu Kanun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren diğer kanunların bu Kanuna aykırı hükümleri uygulanmaz." amir hükmünü göz önünde bulunduran Kurul, 4982 sayılı sicil raporları ve müfettiş hal kağıtlarının üçüncü kişilere karşı yine gizlilik prensibi içinde muhafazasının gerektiği, ancak ilgili hakim ya da savcıya karşı 4982 sayılı Kanun çerçevesinde açık olmasının gerektiğine oybirliği ile karar vermiştir.

Karar No. : 2

Karar Tarihi : 05/07/2004

Karar Sayısı : 2004/16

İtiraz Eden : H.E.

Başvurunun Yapıldığı Kurum veya Kuruluş: İl Millî Eğitim Müdürlüğü İSTANBUL

Kurula Başvuru Tarihi: 10/06/2004

KARAR

H.E.'nin İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden talep ettiği soruşturma raporu nunun bir suretinin, söz konusu Müdürlükçe varsa üçüncü kişilere ait bilgiler çıkarıldıktan sonra adı geçene verilmesine oybirliği ile karar verilmiştir.

Karar No. :3

Karar Tarihi : 05/07/2004

Karar Sayısı : 2 004/

İtiraz Eden : N.A.

Başvuru Sahibi Kurum veya Kuruluş: Kültür ve Turizm Bakanlığı Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü

Kurula Başvuru Tarihi: 28.05.2004 (Kurula intikal: 04.06.2004)

KARAR

4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 12 nci maddesine göre Başvurunun red edilmesi halinde bu kararın gerekçesi ve buna karşı başvuru yollarının belirtileceği hükmü nedeniyle, adı geçen Genel Müdürlüğün red kararının gerekçesinin yeterince açık olmadığı, sadece kanun ya da yönetmeliğin ilgili maddesinin adının yazılmasının yeterli bir gerekçe teşkil etmediği, nitekim, mevcut başvuruya karşı verilen red cevabında "talebin Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmeliğin 12 nci maddesi kapsamına girdiği ve henüz derdest olması"nın gerekçe gösterildiği, istenen bütün bilgi ve belgelerin derdest olması halinde bu gerekçenin yeterli sayılabileceği, tekemmül etmiş dava dosyaları varba bunlaüra ilişkin bilgilerin verilmesi gerektiği, ancak cevaptanbunun tam anlaşılmadığı, en azından başvuru sahibinin sorduğu bilgilerden "net hak aylığı ile net sözleşme ücretinin ne olduğuna" ilişkin sorusunun derdest kapsamına girmediği ve cevaplanma sı gerektiği husulunun adı geçen Genel Müdürlüğe bildirilmesi oybirliği ile karar verilmiştir.

Karar No. :4
Karar Tarihi : 05/07/2004
Karar Sayısı : 2004/
İtiraz Eden : N.G.

Başvuru Sahibi Kurum veya Kuruluş: Çevre ve Orman Bakanlığı Kayak ve Hızlı Gelişen Orman Ağaçları Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü
Kurula Başvuru Tarihi: 04.06.2004

KARAR

N.G.'nin itirazının kabulü ile 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun her kese bilgi edinme hakkını tanıdığı için, buna kamu kurumlarında çalışanların da dahil olduğunun, dolayısıyla N.G.'nin istediği bilgi ve belgelerden 4982 sayılı Kanunun Dördüncü Bölümünde yer alan sınırlandırmalara girmeyenlere erişiminin sağlanmasının gerektiğinin, bunlara Kanunun 25 inci, Yönetmeliğin 36 ncı maddeleri çerçevesinde de dahil olduğunun adı geçen Enstitünün bağlı olduğu Bakanlığa bildirilmesine oybirliği ile karar verilmiştir

Karar No. : 5
Karar Tarihi : 05/07/2004
Karar Sayısı :2004/

Başvuru Sahibi Kurum veya Kuruluş: Türk Telekomünikasyon A.Ş.
Kurula Başvuru Tarihi: 22.06.2004

KARAR

4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 2 ve Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmeliğin 2 nci maddeleri gereğince, sermayesinin ve mal varlığının tamamı kamuya ait olan Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin adı geçen Kanun kapsamında olduğuna, ancak 4982 sayılı Kanunun 16, 17, 23 ve benzeri maddeleri kapsamına giren hassas bilgi ve belgelerin ise bilgi edinme başvurularının kapsamı dışında olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Karar No. : 6
Karar Tarihi : 05/07/2004
Karar Sayısı :2004/28
İtiraz Eden : Y.O. "Vali Yardımcısı KOCAELİ"
Başvuru Sahibi Kurum veya Kuruluş: İçişleri Bakanlığı
Kurula Başvuru Tarihi: 20/05/2004 (Kurula intikal: 04.06.2004)

KARAR

İçişleri Bakanlığı'nın, ilgili personelin talebi halinde sicil raporlarının içeriğinin bildirilip bildirilemeyeceği hususunda Kurulumuzun görüşünü almak amacıyla yaptığı 10/06/2004 tarihli başvurusu üzerine Kurulumuzca alınan 2004/12 sayılı Karar çerçevesinde Y.O.'nun talep ettiği ve İçişleri Bakanlığınca "sicil dosyası mündeceratından" kabul edilerek adı geçen verilmeyen mülkiye müfettişi raporunun bir suretinin anılan Bakanlıkça ilgiliye verilmesine oy birliği ile karar verilmiştir.

İKİNCİ KISIM

BİLGİ EDİNME HAKKI KANUNU VE İLGİLİ MEVZUAT

I. BİLGİ EDİNME HAKKI KANUNU¹⁸² VE GEREKÇESİ

Kanun No: 4982

Kabul Tarihi : 9.10.2003

GENEL GEREKÇE

29.11.2002 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan Hükümet Programında “Bilgi edinme hakkı, toplumun bütün kesimlerinde yaygınlaştırılacak ve bunu sağlamak için Vatandaşın Bilgi Edinme Hakkı Kanunu çıkarılacaktır.” hükmüne yer verilmiştir.

Anayasada vatandaşın bilgi edinmesi ile bilgi edinme hakkının sınırlanmasına ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak, Anayasanın 26 ncı maddesinin ikinci fıkrasında düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin hangi ölçülere göre sınırlandırılabilceği gösterilirken “Bu hürriyetlerin kullanılması ... Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması ... amaçlarıyla sınırlanabilir.” denilmiş, 28 inci maddesinin dördüncü fıkrasında, Devlete ait gizli bilgilere ilişkin bulunan her türlü haber veya yazıyı yazarların veya bastırınların veya aynı amaçla, basanların, başkasına verenlerin bu suçlara ait kanun hükümleri uyarınca sorumlu olacakları açıklanmıştır.

Demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün gereklerinden olan bilgi edinme hakkı, bireylere daha yakın bir yönetimi, halkın denetimine açıklığı, şeffaflığı sağlama işlevlerinin yanı sıra halkın Devlete karşı duyduğu kamu güvenini daha yüksek düzeylere çıkarmada önemli bir rol oynamaktadır. Kullanılan bu hak sayesinde hem halkın Devleti denetimi kolaylaşmakta hem de Devletin demokratik karakteri güçlenmektedir.

Bilindiği üzere, kamu kurum ve kuruluşlarında açıklık ve şeffaflık kavramı, olumsuz olarak görülen gizlilik kavramının giderilmesi ile yönetilenlerin yönetenlerin işlem ve faaliyetlerini denetlemesinin sağlanması düşünceleri üzerine ortaya çıkmıştır. Demokratik ülkelerde, bilgi edinme özgürlüğü, temel hak ve özgürlüklerin kullanılması bağlamında vazgeçilmez temel haklardan biri olarak kabul edilmektedir.

Şeffaflık ve gizliliğin iki yönü bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, kurum ve kuruluşların “bilgi verme ödevi”, ikincisi ise, vatandaşların “bilgi edinme hakkı”dır.

Kurum ve kuruluşlar; bilgi edinme hakkının kullanılması konusunda yapılan başvuruları cevaplandırmak, bilgi ve belgeye erişimde gereken kolaylıkları sağlamak yoluyla şeffaf yönetimin sağlanmasına katkıda bulunabilirler.

Kamu kaynaklarıyla üretilen ve hiçbir gizliliği olmayan bilgilere erişimin gereksiz yere kısıtlanmaması, vatandaşların, kendileriyle ilgili bilgilere kolayca erişiminin sağlanması ve kamusal hizmetle yükümlü kurum ve kuruluşların çalışmalarını görmesini, izlemesini, bilgilenmesini sağlamak amacıyla bilgi edinme hakkının kullanılmasının sınırlarını da belirlemek gerekmektedir.

Bilgi edinme hakkını belirlerken göz ardı edilmemesi gereken iki husus, kamusal gizlilik ve kişisel gizlilik. Söz konusu kavramlar bilgi edinme hakkının tanıdığı serbestinin sınırlarını belirlemektedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 8 inci maddesinin ilk fıkrasında kişinin özel ve aile hayatı, konut dokunulmazlığı ve muhaberatın gizliliği bir insan hak ve hürriyeti olarak kabul

¹⁸²24 Ekim 2003 gün ve 25269 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmıştır.

edilmiştir. İkinci fıkrada, bu hak ve hürriyetlere getirilebilecek sınırlamalar “Bu hakların kullanılmasına resmî bir makamın müdahalesi demokratik bir toplumda ancak millî güvenlik, kamu huzuru, ülkenin iktisadî refahı, düzenin korunması için zorunlu ölçüde, kanunun izin vermesi şartıyla gerçekleştirilebilir” şeklinde genel bir ifade ile açıklanmıştır.

Tasarı ile;

- Herkesin bilgi edinme hakkını kullanabileceği kuralının yanında tüzel kişilere ve yabancılara da belirli şartlar çerçevesinde bu hak tanınmıştır.

- Bilgi edinme hakkının kullanılmasında kurum ve kuruluşların ne şekilde hareket etmeleri gerektiği belirli usul ve sürelerle bağlı tutulmuştur.

- Bilgi edinme hakkının kullanılmasına yönelik başvuruların Devlet sırrı veya Devletin ekonomik menfaatlerine ilişkin bilgi ve belgelerden olması nedeniyle reddedilmesi hâlinde ilgililerin Bilgi Edinme Değerlendirme Kuruluna itiraz etmesine ilişkin düzenleme getirilmiştir. Ayrıca, bilgi edinme başvurusu reddedilen başvuru sahibi genel hükümler uyarınca idarî yargıda dava açabilecektir.

- Bilgi edinme hakkının sınırları belirlenmiş ve açıklanması hâlinde kamunun zarar görebileceği bilgi ve belgeler ile kişilerin zarar görebileceği bilgi ve belgeler Kanun kapsamı dışında tutulmuştur.

Tasarı, Avrupa Birliğinin konu ile ilgili mevzuatı da dikkate alınmak suretiyle, demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak, kamu hizmetlerinden yararlananların bilgi edinme hakkını kullanmasına ilişkin esas ve usullerin belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır.

Amaç

MADDE 1. — Bu Kanunun amacı; demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin esas ve usulleri düzenlemektir

Gerekçe

Madde ile; Kanunun amacı belirtilmektedir. Açıklığın ilke olarak benimsendiği, gizliliğin ise istisna kabul edildiği demokratik yönetimlerin bir çoğunda düzenlenen bilgi edinme hakkının, ne şekilde, hangi şartlar ve sınırlamalar altında, ne gibi usuller izlenerek kullanılacağı belirlenmesi Kanun'un amacını oluşturmaktadır.

Kapsam

MADDE 2. — Bu Kanun; kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının faaliyetlerinde uygulanır.

1.11.1984 tarihli ve 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun hükümleri saklıdır.

Gerekçe

Maddede Kanun'un kapsamı belirlenmektedir. Bilgi edinme hakkının bir gereği olarak, bu Kanun'un ve diğer kanunlardaki sınırlamalar saklı kalmak üzere hiçbir kamu kurum ve kuruluşu ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşunun faaliyetlerinin kapsam dışı kalmaması amaçlanmıştır.

Tanımlar

MADDE 3. — Bu Kanunda geçen;

a. Kurum ve kuruluş: Bu Kanunun 2 nci maddesinde geçen ve kapsama dahil olan bilgi edinme başvurusu yapılacak bütün makam ve mercileri,

b. Başvuru sahibi: Bu Kanun kapsamında bilgi edinme hakkını kullanarak kurum ve kuruluşlara başvuran gerçek ve tüzel kişileri,

c. Bilgi: Kurum ve kuruluşların sahip oldukları kayıtlarda yer alan bu Kanun kapsamındaki her türlü veriyi,

d. Belge: Kurum ve kuruluşların sahip oldukları bu Kanun kapsamındaki yazılı, basılı veya çoğaltılmış dosya, evrak, kitap, dergi, broşür, etüt, mektup, program, talimat, kroki, plân, film, fotoğraf, teyp ve video kaseti, harita, elektronik ortamda kaydedilen her türlü bilgi, haber ve veri taşıyıcılarını,

e. Bilgi veya belgeye erişim: İstenen bilgi veya belgenin niteliğine göre, kurum ve kuruluşlarca, başvuru sahibine söz konusu bilgi veya belgenin bir kopyasının verilmesini, kopya verilmesinin mümkün olmadığı hâllerde, başvuru sahibinin bilgi veya belgenin aslını inceleyerek not almasına veya içeriğini görmesine veya işitmesine izin verilmesini,

f. Kurul: Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulunu,
İfade eder.

Gerekçe

Maddede Kanun'da geçen bazı terimlerin tanımlarına yer verilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

Bilgi Edinme Hakkı ve Bilgi Verme Yükümlülüğü

Bilgi edinme hakkı

MADDE 4. — Herkes bilgi edinme hakkına sahiptir.

Türkiye'de ikamet eden yabancılar ile Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı tüzel kişiler, isteyecekleri bilgi kendileriyle veya faaliyet alanlarıyla ilgili olmak kaydıyla ve karşılıklılık ilkesi çerçevesinde, bu Kanun hükümlerinden yararlanırlar.

Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerden doğan hak ve yükümlülükler saklıdır.

Gerekçe

Maddede, herkesin bilgi edinme hakkına sahip olduğu belirtilmiş, yabancı gerçek ve tüzel kişilerin bilgi edinme hakkından yararlanmalarına ilişkin şartlara yer verilmiştir.

Madde ile amaçlanan, Türk vatandaşlarının ve Türk hukukuna göre kurulmuş olan tüzel kişilerin herhangi bir şarta tabi olmadan bu haktan yararlanmalarıdır. Türkiye'de ikamet eden yabancılar ile Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı tüzel kişiler ise isteyecekleri bilgi kendileriyle veya faaliyet alanlarıyla ilgili olmak kaydıyla ve karşılıklılık ilkesi çerçevesinde bu Kanun hükümlerinden yararlanacaklardır.

Bilgi verme yükümlülüğü

MADDE 5. — Kurum ve kuruluşlar, bu Kanunda yer alan istisnalar dışındaki her türlü bilgi veya belgeyi başvuruların yararlanmasına sunmak ve bilgi edinme başvurularını etkin, süratli ve doğru sonuçlandırmak üzere, gerekli idari ve teknik tedbirleri almakla yükümlüdürler.

Bu Kanun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren diğer kanunların bu Kanuna aykırı hükümleri uygulanmaz.

Gerekçe

Madde ile; kurum ve kuruluşların sadece bu Kanun'da yer alan istisnalar ile diğer kanunlara göre açıklanması yasak olanlar dışındaki her türlü bilgi veya belgeyi başvuruların yararlanmasına sunmalarının sağlanması değil, aynı zamanda bilgi edinme hakkının en verimli şekilde kullanılabilmesi için her türlü tedbiri almalarının sağlanması öngörülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bilgi Edinme Başvurusu

Başvuru usulü

MADDE 6. — Bilgi edinme başvurusu, başvuru sahibinin adı ve soyadı, imzası, oturma yeri veya iş adresini, başvuru sahibi tüzel kişi ise tüzel kişinin unvanı ve adresi ile yetkili kişinin imzasını ve yetki belgesini içeren dilekçe ile istenen bilgi veya belgenin bulunduğu kurum veya kuruluşa yapılır. Bu başvuru, kişinin kimliğinin ve imzasının veya yazının kimden neşet ettiğinin tespitine yarayacak başka bilgilerin yasal olarak belirlenebilir olması kaydıyla elektronik ortamda veya diğer iletişim araçlarıyla da yapılabilir.

Dilekçede, istenen bilgi veya belgeler açıkça belirtilir.

Gerekçe

Madde ile; bilgi edinme başvurusunda bulunma usulü düzenlenmiştir. Başvuru sahiplerinin bu maddede belirtilen bir takım şekli şartları yerine getirmeleri yeterli olup, bilgi edinme haklarını kullanırken herhangi bir gerekçe göstermelerine gerek bulunmamaktadır.

Istenecek bilgi veya belgenin niteliği

MADDE 7- Bilgi edinme başvurusu, başvuru kurum ve kuruluşların ellerinde bulunan veya görevleri gereği bulunması gereken bilgi veya belgelere ilişkin olmalıdır.

Kurum ve kuruluşlar, ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi veya belge için yapılacak başvurulara olumsuz cevap verebilirler.

Istenecek bilgi veya belge, başvuru kurum ve kuruluştan başka bir yerde bulunuyorsa, başvuru dilekçesi bu kurum ve kuruluşta gönderilir ve durum ilgili yazılı olarak bildirilir.

Gerekçe

Madde de; istenecek bilgi veya belgenin niteliği belirtilerek, hangi şartlarda başvurana olumsuz cevap verilebileceği ve istenen bilgi ve belgenin başvuru kurum ve kuruluştan başka bir yerde bulunması halinde yapılması gerekenler açıklanmıştır.

Bilgi edinme başvurularının, ancak başvuru kurum ve kuruluşların ellerinde bulunan ve görevleri gereği bulunması gereken bilgi veya belgelere ilişkin olması gerektiği şüphesizdir. Yine de başvuru sahipleri tarafından bu kuralın aksine bir başvuru yapılmışsa ve istenen bilgi ve belge başvuru kurum ve kuruluştan başka bir yerde bulunuyorsa, maddenin üçüncü fıkrasıyla başvuru kurum ve kuruluşta, başvuru dilekçesini istenen bilgi veya belgenin bulunduğu kurum ve kuruluşta gönderme ve durumu ilgili yazılı olarak bildirme yükümlülüğü getirilmiştir. Amaçlanan, bilgi edinme başvurusunu etkin, süratli ve doğru sonuçlandırılmaktır.

Yayımlanmış veya kamuya açıklanmış bilgi veya belgeler

MADDE 8- Kurum ve kuruluşlarca yayımlanmış veya yayın, broşür, ilân ve benzeri yollarla kamuya açıklanmış bilgi veya belgeler, bilgi edinme başvurularına konu olamaz. Ancak, yayımlanmış veya kamuya açıklanmış bilgi veya belgelerin ne şekilde, ne zaman ve nerede yayımlandığı veya açıklandığı başvurana bildirilir.

Gerekçe

Maddede, yayımlanmış veya kamuya açıklanmış bilgi veya belgelerin bilgi edinme başvurularına konu olamayacağı ifade edilmiştir. Kurum ve kuruluşlar bu tür başvurulara olumsuz cevap verebilecek; ancak yayımlanmış veya kamuya açıklanmış bilgi veya belgelere nasıl ulaşabileceğini başvurana bildireceklerdir.

Gizli bilgileri ayırarak bilgi veya belge verme

MADDE 9-İstenen bilgi veya belgelerde, gizlilik dereceli veya açıklanması yasaklanan bilgiler ile açıklanabilir nitelikte olanlar birlikte bulunuyor ve bunlar birbirlerinden ayrılabiliriyorsa, söz konusu bilgi veya belge, gizlilik dereceli veya açıklanması yasaklanan bilgiler çıkarıldıktan sonra başvuranın bilgisine sunulur. Ayırma gerekçesi başvurana yazılı olarak bildirilir.

Gerekçe

Maddede, istenen bilgi veya belgelerde gizlilik dereceli veya kanunlarında açıklanması yasaklanan bilgiler ile açıklanabilir nitelikte olanların birlikte bulunması ve bunların birbirlerinden ayrılabiliriyorsa, bilgi veya belge verme usulü düzenlenmiştir.

Açıklık kuralı, gizlilik istisna olduğundan, istenen bilgi veya belgelerde gizlilik dereceli veya kanunlarda açıklanması yasaklanan bilgiler ile açıklanabilir nitelikte olanların birlikte bulunması halinde, başvuru sahibine olumsuz cevap verilmesinin önüne geçilmek istenmiştir. Eğer bu bilgiler, birbirlerinden ayrılabiliriyorsa istem konusu bilgi veya belge, gizlilik dereceli veya açıklanması yasaklanan bilgiler çıkarıldıktan sonra başvuranın bilgisine sunulacak ve ayırma gerekçesi başvurana yazılı olarak bildirilecektir.

Bilgi veya belgeye erişim

MADDE 10-Kurum ve kuruluşlar, başvuru sahibine istenen belgenin onaylı bir kopyasını verirler.

Bilgi veya belgenin niteliği gereği kopyasının verilmesinin mümkün olmadığı veya kopya çıkarılmasının aslına zarar vereceği hâllerde, kurum ve kuruluşlar ilgilinin;

- Yazılı veya basılı belgeler için, söz konusu belgenin aslını incelemesi ve not alabilmesini,
  - Ses kaydı şeklindeki bilgi veya belgelerde bunları dinleyebilmesini,
  - Görüntü kaydı şeklindeki bilgi veya belgelerde bunları izleyebilmesini,
- Sağlarlar.

Bilgi veya belgenin yukarıda belirtilenlerden farklı bir şekilde elde edilmesi mümkün ise, belgeye zarar vermemek koşuluyla bu olanak sağlanır.

Başvurunun yapıldığı kurum ve kuruluş, erişimine olanak sağladığı bilgi veya belgeler için başvuru sahibinden erişimin gerektirdiği maliyet tutarı kadar bir ücreti bütçeye gelir kaydedilmek üzere tahsil edebilir.

Gerekçe

Maddede, bilgi veya belgeye erişim usulleri gösterilmiştir. Bilgi edinme hakkının tam olarak kullanılabilmesinin sağlanması amacıyla bilgi veya belgeye erişimin her türlü şekli maddede belirtilmiştir. Bilgi veya belgenin belirtilenlerden farklı bir şekilde elde edilmesinin mümkün olması halinde "belgeye zarar vermemek, koşuluyla bu olanak sağlanır" demek suretiyle erişim önündeki engeller kaldırılmak istenmiştir.

Tahsil edilecek ücretin, erişimin gerektirdiği maliyet tutarı kadar olacağı belirtilerek hem başvuru sahiplerinin hem de kurum ve kuruluşların ek bir maddi yük altına girmelerinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

Bilgi veya belgeye erişim süreleri

MADDE 11- Kurum ve kuruluşlar, başvuru üzerine istenen bilgi veya belgeye erişimi onbeş iş günü içinde sağlarlar. Ancak istenen bilgi veya belgenin, başvuru kurum ve kuruluş içindeki başka bir birimden sağlanması; başvuru ile ilgili olarak bir başka kurum ve kuruluşun görüşünün alınmasının gerekmesi veya başvuru içeriğinin birden fazla kurum ve kuruluşu ilgilendirmesi durumlarında bilgi veya belgeye erişim otuz iş günü içinde sağlanır. Bu durumda, sürenin uzatılması ve bunun gerekçesi başvuru sahibine yazılı olarak ve onbeş iş günlük sürenin bitiminden önce bildirilir.

10 uncu maddede belirtilen bilgi veya belgelere erişim için gereken maliyet tutarının idare tarafından başvuru sahibine bildirilmesiyle onbeş iş günlük süre kesilir. Başvuru sahibi onbeş iş günü içinde ücreti ödemezse talebinden vazgeçmiş sayılır.

Gerekçe

Maddede, bilgi veya belgeye erişim süreleri açıklanmıştır. Süreler Avrupa Birliği'nin konuyla ilgili mevzuatına paralel biçimde onbeş ve otuz iş günü olarak belirlenmiştir. Aslıyan bilgi veya belgeye erişimi onbeş iş günü içinde sağlamaktır. Ancak, maddede belirtilen şartların varlığı halinde erişim otuz iş günü içinde sağlanabilecek, fakat sürenin uzatılması ve bunun gerekçesi başvuru sahibine onbeş iş günlük sürenin bitiminden önce yazılı olarak bildirilecektir.

Maddenin ikinci fıkrasında bilgi veya belgelere erişimin gerektirdiği maliyet tutarının başvuru sahibine bildirilmesiyle onbeş iş günlük sürenin kesileceği ve onbeş iş günü içerisinde ücreti ödemeyen başvuru sahibinin talebinden vazgeçmiş sayılacağı belirtilmiştir.

Başvuruların cevaplandırılması

MADDE 12-Kurum ve kuruluşlar, bilgi edinme başvurularıyla ilgili cevaplarını yazılı olarak veya elektronik ortamda başvuru sahibine bildirirler. Başvurunun reddedilmesi hâlinde bu kararın gerekçesi ve buna karşı başvuru yolları belirtilir.

Gerekçe

Maddede, kurum ve kuruluşların bilgi edinme başvurularıyla ilgili cevaplarının başvuru sahibine yazılı olarak bildirecekleri belirtilmiştir. Başvurunun reddi durumundaysa kurum ve kuruluşlara, ret kararının gerekçesini ve bu karara karşı başvuru yollarını belirtme yükümlülüğü getirilerek, bilgi edinme hakkının kullanımının bundan sonraki aşamalarında başvuru sahiplerine yol gösterilmesi amaçlanmıştır.

İtiraz usulü

MADDE 13-Bilgi edinme istemi 16 ve 17 nci maddelerde öngörülen sebeplerle reddedilen başvuru sahibi, yargı yoluna başvurmadan önce kararın tebliğinden itibaren onbeş gün içinde Kurula itiraz edebilir. Kurul, bu konudaki kararını otuz iş günü içinde verir. Kurum ve kuruluşlar, Kurulun istediği her türlü bilgi veya belgeyi onbeş iş günü içinde vermekle yükümlüdürler.

Kurula itiraz, başvuru sahibinin idari yargıya başvurma süresini durdurur.

Gerekçe

Maddede, bilgi edinme başvurusu, istenen bilgi veya belgelerin Devlet sırrı veya Devletin ekonomik menfaatlerine ilişkin bilgi ve belgelerden olması nedeniyle reddedilen başvuru sahibinin Bilgi Edinme Değerlendirme Kuruluna itiraz edebileceği belirtilmiş, itiraz usulü gösterilmiş ve Kurula itirazın başvuru sahibinin idari yargıya başvurma süresini durduracağı belirtilmiştir.

Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu

MADDE 14-Bilgi edinme başvurusuyla ilgili yapılacak itirazlar üzerine, 16 ve 17 nci maddelerde öngörülen sebeplere dayanılarak verilen kararları incelemek ve kurum ve kuruluşlar için bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin olarak kararlar vermek üzere; Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu oluşturulmuştur.

Kurul; birer üyesi Yargıtay ve Danıştay genel kurullarının kendi kurumları içinden önerecekleri ikişer aday, birer üyesi ceza hukuku, idare hukuku ve anayasa hukuku alanlarında profesör veya doçent unvanına sahip kişiler, bir üyesi Türkiye Barolar Birliğinin baro başkanı seçilme yeterliliğine sahip kişiler içinden göstereceği iki aday, iki üyesi en az genel müdür düzeyinde görev yapmakta olanlar ve bir üyesi de Adalet Bakanının önerisi üzerine bu Bakanlıkta idari görevlerde çalışan hâkimler arasından Bakanlar Kurulunca seçilecek dokuz üyeden oluşur.

Kurul üyeliğine önerilen adayların muvafakatları aranır.

Kurul Başkanı, kurul üyelerince kendi aralarından seçilir.

Kurul, en az ayda bir defa veya ihtiyaç duyulduğu her zaman Başkanın çağrısı üzerine toplanır.

Kurul üyelerinin görev süreleri dört yıldır. Görev süresi sona erenler yeniden seçilebilirler. Görev süresi dolmadan görevinden ayrılan üyenin yerine aynı usule göre seçilen üye, yerine seçildiği üyenin görev süresini tamamlar. Yeni seçilen Kurul göreve başlayıncaya kadar önceki Kurul görevine devam eder.

Kurul üyelerine 10.2.1954 tarihli ve 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümleri saklı kalmak kaydıyla fiilen görev yaptıkları her gün için uhdesinde kamu görevi bulunanlara "1000", uhdesinde kamu görevi bulunmayanlara ise "2000" göstergeli rakamının memur aylık katsayısı ile çarpımı sonucu bulunacak miktarda huzur hakkı ödenir. Bu ödemelerde damga vergisi hariç herhangi bir kesinti yapılmaz.

Kurul, belirleyeceği konularda komisyonlar ve çalışma grupları kurabilir; ayrıca gerekli gördüğü takdirde, ilgili bakanlık ile diğer kurum ve kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin temsilcilerini bilgi almak üzere toplantılarına katılmaya davet edebilir.

Kurulun sekreteryaya hizmetleri Başbakanlık tarafından yerine getirilir.

Kurulun görev ve çalışmalarına ilişkin esas ve usuller Başbakanlıkça hazırlanarak yürürlüğe konulacak bir yönetmelikle düzenlenir.

Gerekçe

Madde ile, bilgi edinme başvurusuyla ilgili olarak ve istenen bilgi veya belgelerin Devlet sırrı veya Devletin ekonomik menfaatlerine ilişkin olması sebeplerine dayanılarak verilen ret kararlarını itiraz üzerine incelemek ve kurum ve kuruluşlar için bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin olarak kararlar vermek üzere Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu oluşturulmuş, Kurul üyelerinin seçimi, görev süresi ve özlük haklarına ilişkin düzenlemeler getirilmiş, Kurul'un belirleyeceği konularda komisyonlar ve çalışma grupları kurabileceği; gerekli gördüğü takdirde ilgili bakanlık ile diğer kurum ve kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin temsilcilerini bilgi almak üzere toplantılarına katılmaya davet edebileceği belirtilmiş, Kurul'un; sekreteryaya hizmetlerinin Başbakanlıkça yerine getirileceği, görev ve çalışmalarına ilişkin esas ve usullerin Başbakanlıkça hazırlanan bir yönetmelikle belirleneceği hüküm altına alınmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Bilgi Edinme Hakkının Sınırları

Yargı denetimli dışında kalan işlemler

MADDE 15-Yargı denetimli dışında kalan idarî işlemlerden kişinin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte olanlar, bu Kanun kapsamına dahildir. Bu şekilde sağlanan bilgi edinme hakkı işlemin yargı denetimine açılması sonucunu doğurmaz.

Gerekçe

Maddede, yargı denetimi dışında kalan işlemlerde bu Kanun hükümlerinin uygulanmayacağı belirtilmiştir.

Devlet sırrına ilişkin bilgi veya belgeler

MADDE 16-Açıklanması hâlinde Devletin emniyetine, dış ilişkilerine, millî savunmasına ve millî güvenliğine açıkça zarar verecek ve niteliği itibarıyla Devlet sırrı olan gizlilik dereceli bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır.

Gerekçe

Maddede, açıklanması halinde Devletin emniyetine, dış ilişkilerine, millî savunmasına ve millî güvenliğine açıkça zarar verecek, niteliği itibarıyla Devlet sırrı olan gizlilik dereceli bilgi veya belgelerin bilgi edinme hakkı kapsamı dışında olduğu ifade edilmiştir.

Ülkenin ekonomik çıkarlarına ilişkin bilgi veya belgeler

MADDE 17-Açıklanması ya da zamanından önce açıklanması hâlinde, ülkenin ekonomik çıkarlarına zarar verecek veya haksız rekabet ve kazanca sebep olacak bilgi veya belgeler, bu Kanun kapsamı dışındadır.

Gerekçe

Madde ile; açıklanması ya da zamanından önce açıklanması halinde Devletin ulusal ekonomik politikasının yürütülmesine zarar verecek veya haksız rekabet ve kazanca sebep olacak bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutulmuştur.

İstihbarata ilişkin bilgi veya belgeler

MADDE 18-Sivil ve askerî istihbarat birimlerinin görev ve faaliyetlerine ilişkin bilgi veya belgeler, bu Kanun kapsamı dışındadır.

Ancak, bu bilgi ve belgeler kişilerin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte ise, istihbarata ilişkin bilgi ve belgeler bilgi edinme hakkı kapsamı içindedir.

Gerekçe

Maddede, istihbarata ilişkin bilgi veya belgelerin bu Kanun kapsamı dışında tutulduğu belirtilmiştir.

İdarî soruşturmaya ilişkin bilgi veya belgeler

MADDE 19-Kurum ve kuruluşların yetkili birimlerince yürütülen idarî soruşturmalarla ilgili olup, açıklanması veya zamanından önce açıklanması hâlinde;

- a. Kişilerin özel hayatına açıkça haksız müdahale sonucunu doğuracak,
  - b. Kişilerin veya soruşturmayı yürüten görevlilerin hayatını ya da güvenliğini tehlikeye sokacak,
  - c. Soruşturmanın güvenliğini tehlikeye düşürecek,
  - d. Gizli kalması gereken bilgi kaynağının açığa çıkmasına neden olacak veya soruşturma ile ilgili benzeri bilgi ve bilgi kaynaklarının temin edilmesini güçleştirecek,
- Bilgi veya belgeler, bu Kanun kapsamı dışındadır.**

Gerekçe

Madde ile; kurum ve kuruluşların yetkili birimlerince yürütülen idarî soruşturmalar ile ilgili bilgi veya belgelerin hangi durumlarda bu Kanun kapsamı dışında olduğu belirtilmiştir.

Adli soruşturma ve kovuşturmaya ilişkin bilgi veya belgeler

MADDE 20-Açıklanması veya zamanından önce açıklanması hâlinde;

- a. Suç işlenmesine yol açacak,
  - b. Suçların önlenmesi ve soruşturulması ya da suçluların kanunî yollarla yakalanıp kovuşturulmasını tehlikeye düşürecek,
  - c. Yargılama görevinin gereğince yerine getirilmesini engelleyecek,
  - d. Hakkında dava açılmış bir kişinin adil yargılanma hakkını ihlâl edecek,
- Nitelikteki bilgi veya belgeler, bu Kanun kapsamı dışındadır.

4.4.1929 tarihli ve 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, 18.6.1927 tarihli ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, 6.1.1982 tarihli ve 2577 sayılı İdarî Yargılama Usulü Kanunu ve diğer özel kanun hükümleri saklıdır.

Gerekçe

Madde ile; adli soruşturma ve kovuşturmaya ilişkin bilgi veya belgelerin hangi durumlarda bu Kanun kapsamı dışında tutulduğu belirtilmiş ve bu kuralın istisnaları gösterilmiştir.

Özel hayatın gizliliği

MADDE 21-Kişinin izin verdiği hâller saklı kalmak üzere, özel hayatın gizliliği kapsamında, açıklanması hâlinde kişinin sağlık bilgileri ile özel ve aile hayatına, şeref ve haysiyetine, mesleki ve ekonomik değerlerine haksız müdahale oluşturacak bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır.

Kamu yarannın gerektirdiği hâllerde, kişisel bilgi veya belgeler, kurum ve kuruluşlar tarafından, ilgili kişiye en az yedi gün önceden haber verilerek yazılı rızası alınmak koşuluyla açıklanabilir.

Gerekçe

Madde ile; kişinin izin verdiği haller saklı kalmak üzere, özel hayatın gizliliği kapsamında, açıklanması halinde kişinin sağlık bilgileriyle aile hayatına, şeref ve haysiyetine, mesleki ve ekonomik değerlerine haksız müdahale oluşturacak bilgi veya belgelerin bilgi edinme hakkı kapsamı dışında tutulduğu ifade edilerek, kişilerin özel hayatlarının gizliliği korunmak istenmiş, ancak kamu yarannın gerektirdiği hallerde, kişisel bilgi veya belgelerin açıklanabileceği, fakat bunun için ilgili kişiye en az yedi gün önceden haber verilmesi ve yazılı rızasının alınması gerektiği belirtilmiştir.

Haberleşmenin gizliliği

MADDE 22-Haberleşmenin gizliliği esasını ihlâl edecek bilgi veya belgeler, bu Kanun kapsamı dışındadır.

Gerekçe

Madde ile, haberleşmenin gizliliğinin korunması amaçlanmıştır.

Ticari sır

MADDE 23-Kanunlarda ticari sır olarak nitelenen bilgi veya belgeler ile, kurum ve kuruluşlar tarafından gerçek veya tüzel kişilerden gizli kalması kaydıyla sağlanan ticari ve mali bilgiler, bu Kanun kapsamı dışındadır.

Gerekçe

Madde ile; kanunlarda ticari sır olarak nitelenen bilgi veya belgeler yanında kurum ve kuruluşlar tarafından gerçek veya tüzel kişilerden gizli kalması kaydıyla sağlanan ticari ve mali bilgiler bu Kanun kapsamı dışında tutulmuştur.

Fikir ve sanat eserleri

MADDE 24-Fikir ve sanat eserlerine ilişkin olarak yapılacak bilgi edinme başvuruları hakkında ilgili kanun hükümleri uygulanır.

Gerekçe

Madde ile; fikir ve sanat eserlerine ilişkin olarak yapılacak bilgi edinme başvuruları hakkında ilgili kanun hükümlerinin uygulanacağı ifade edilmiştir.

Kurum içi düzenlemeler

MADDE 25-Kurum ve kuruluşların, kamuoyunu ilgilendirmeyen ve sadece kendi personeli ile kurum içi uygulamalarına ilişkin düzenlemeler hakkındaki bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkının kapsamı dışındadır. Ancak, söz konusu düzenlemeden etkilenen kurum çalışanlarının bilgi edinme hakları saklıdır.

Gerekçe

Madde ile; kurum ve kuruluşların kamuoyunu ilgilendirmeyen ve sadece kendi personeli ile kurum içi uygulamalarına ilişkin düzenlemeler hakkında bilgi veya belgelerin bilgi edinme hakkının kapsamı dışında tutulduğu belirtilerek söz konusu düzenlemeden etkilenen kurum çalışanlarının bilgi edinme hakları saklı tutulmuştur.

Kurum içi görüş, bilgi notu ve tavsiyeler

MADDE 26-Kurum ve kuruluşların faaliyetlerini yürütmek üzere, elde ettikleri görüş, bilgi notu, teklif ve tavsiye niteliğindeki bilgi veya belgeler, kurum ve kuruluş tarafından aksi kararlaştırılmadıkça bilgi edinme hakkı kapsamındadır.

Bilimsel, kültürel, istatistik, teknik, tıbbî, malî, hukukî ve benzeri uzmanlık alanlarında ya-sal olarak görüş verme yükümlülüğü bulunan kişi, birim ya da kurumların görüşleri, kurum ve kuruluşların alacakları kararlara esas teşkil etmesi kaydıyla bilgi edinme istemlerine açıktır.

Gerekçe

Madde ile; kurum ve kuruluşların faaliyetlerini yürütmek üzere, elde ettikleri görüş, bilgi notu ve tavsiye niteliğindeki bilgi veya belgelerin bilgi edinme hakkı kapsamı dışında olduğu belirtilmiş, maddenin ikinci fıkrasında bu kuralın istisnaları gösterilmiştir.

Tavsiye ve mütalaa talepleri

MADDE 27-Tavsiye ve mütalaa talepleri bu Kanun kapsamı dışındadır.

Gerekçe

Maddede, tavsiye ve mütalaa taleplerinin bu Kanun kapsamı dışında olduğu belirtilmiştir. "Hükümetin sevk ettiği ve TBMM tarafından yasalaşan metinde, bu maddenin gerekçesi hatırlanmış, bundan sonraki maddelerde atlama yapılarak madde gerekçeleri gösterilmiştir."

Gizliliği kaldırılan bilgi veya belgeler

MADDE 28-Gizliliği kaldırılmış olan bilgi veya belgeler, bu Kanunda belirtilen diğer istisnalar kapsamına girmiyor ise, bilgi edinme başvurularına açık hâle gelir.

Gerekçe

Maddede, gizliliği kaldırılmış olan bilgi veya belgelerin bu Kanunda belirtilen diğer istisnalar kapsamına girmiyor ise, bilgi edinme başvurularına açık hale geleceği belirtilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler Ceza Hükümleri

MADDE 29-Bu Kanunun uygulanmasında ihmâli, kusuru veya kastı bulunan memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında, işledikleri fiillerin genel hükümler çerçevesinde ceza

kovuşturması gerektirmesi hususu saklı kalmak kaydıyla, tâbi oldukları mevzuatta yer alan disiplin cezaları uygulanır.

Bu Kanunla erişilen bilgi ve belgeler ticarî amaçla çoğaltılamaz ve kullanılamaz.

Gerekçe

Madde ile; bu Kanunun uygulanmasında ihmali, kusuru veya kastı bulunan memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında, işledikleri fiillerin genel hükümler çerçevesinde ceza kovuşturması gerektirmesi hususu saklı kalmak kaydıyla, tabi oldukları mevzuatta yer alan disiplin cezalarının uygulanacağı belirtilmiştir.

Rapor düzenlenmesi

MADDE 30-Kurum ve kuruluşlar, bir önceki yıla ait olmak üzere;

- a. Kendilerine yapılan bilgi edinme başvurularının sayısını,
  - b. Olumlu cevaplanarak bilgi veya belgelere erişim sağlanan başvuru sayısını,
  - c. Reddedilen başvuru sayısı ve bunların dağılımını gösterir istatistik bilgileri,
  - d. Gizli ya da sır niteliğindeki bilgiler çıkarılarak ya da bu nitelikteki bilgiler ayrılarak bilgi veya belgelere erişim sağlanan başvuru sayısını,
  - e. Başvurunun reddedilmesi üzerine itiraz edilen başvuru sayısı ile bunların sonuçlarını,
- Gösterir bir rapor hazırlayarak, bu raporları her yıl Şubat ayının sonuna kadar Bilgi Edinme Değerlendirme Kuruluna gönderirler. Bağlı, ilgili ve ilişkili kamu kurum ve kuruluşları raporlarını bağlı, ilgili ya da ilişkili oldukları bakanlık vasıtasıyla iletirler. Kurul, hazırlayacağı genel raporu, söz konusu kurum ve kuruluşların raporları ile birlikte her yıl Nisan ayının sonuna kadar Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderir. Bu raporlar takip eden iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca kamuoyuna açıklanır.

Gerekçe

Madde ile; kurum ve kuruluşlara, kendilerine yapılan bilgi edinme başvuruları ve bunların sonuçlarına ilişkin olarak rapor düzenleme ve bu raporu Bilgi Edinme Değerlendirme Kuruluna gönderme; Kurula da hazırlayacağı genel raporu söz konusu kurum ve kuruluşların raporları ile birlikte her yıl Mayıs ayında Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderme yükümlülüğü getirilmiştir.

Yönetmelik

MADDE 31-Bu Kanunun uygulanması ile ilgili esas ve usullerin belirlenmesine ilişkin yönetmelik, Kanunun yayımını takip eden altı ay içinde Başbakanlık tarafından hazırlanarak Bakanlar Kurulunca yürürlüğe konulur.

Gerekçe

Madde ile; yönetmeliğin çıkarılması usulü düzenlenmiştir.

Yürürlük

MADDE 32-Bu Kanun yayımı tarihinden itibaren altı ay sonra yürürlüğe girer.

Gerekçe

Yürürlük maddesidir.

Yürütme

MADDE 33-Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

Gerekçe

Yürütme maddesidir.

II. BİLGİ EDİNME HAKKI KANUNUNUN UYGULANMASINA İLİŞKİN ESAS VE USULLER HAKKINDA YÖNETMELİK¹⁸³

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam ve Tanımlar

Amaç

Madde 1-Bu Yönetmeliğin amacı, gerçek ve tüzel kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin 9/10/2003 tarihli ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununun uygulanmasına dair esas ve usulleri düzenlemektir.

Kapsam

Madde 2- Bu Yönetmelik; merkezi idare kapsamındaki kamu idareleri ile bunların bağlı, ilgili veya ilişkili kuruluşlarının, köyler hariç olmak üzere mahalli idareler ve bunların bağlı ve ilgili kuruluşları ile birlik veya şirketlerinin, T.C. Merkez Bankası, İMKB ve üniversiteler de dahil olmak üzere kamu tüzel kişiliğini haiz olarak enstitü, teşebbüs, teşekkül, fon ve sair adlarla kurulmuş olan bütün kamu kurum ve kuruluşlarının ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının faaliyetlerinde uygulanır.

Hukuki dayanak

Madde 3- Bu Yönetmelik, 9/10/2003 tarihli ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununun 31 inci maddesi uyarınca hazırlanmıştır.

Tanımlar

Madde 4- Bu Yönetmelikte geçen;

- Kurum ve kuruluş: 2 nci maddede geçen ve kapsama dahil olan bilgi edinme başvurusu yapılacak tüm makam ve mercileri,
- Başvuru sahibi: 4982 sayılı Kanun ve bu Yönetmelik kapsamında bilgi edinme hakkını kullanarak kurum ve kuruluşlara başvuran gerçek ve tüzel kişileri,
- Bilgi: Kurum ve kuruluşların kayıtlarında yer alan 4982 sayılı Kanun kapsamındaki her türlü veriyi,
- Belge: Kurum ve kuruluşların sahip oldukları 4982 sayılı Kanun kapsamındaki yazılı, basılı veya çoğaltılmış dosya, evrak, kitap, dergi, broşür, etüt, mektup, program, talimat, kroki, plan, film, fotoğraf, teyp ve video kaseti, harita, elektronik ortamda kaydedilen her türlü bilgi, haber ve veri taşıyıcılarını,

¹⁸³Yönetmelik 2004/7189 sayılı olup, 27.4.2004 gün ve 25445 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

e. Bilgi veya belgeye erişim: İstenen bilgi veya belgenin niteliğine göre, kurum ve kuruluşlarca, başvuru sahibine söz konusu bilgi veya belgenin bir kopyasının verilmesini, kopya verilmesinin mümkün olmadığı hallerde, başvuru sahibinin bilgi veya belgenin aslını inceleyerek not almasına veya içeriğini görmesine veya işitmesine izin verilmesini,

f. Kurul: Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulunu,

g. Kanun: 9/10/2003 tarihli ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununu, ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Bilgi Edinme Hakkı, Bilgi Verme Yükümlülüğü ve Bilgi Verme Usulü

Bilgi edinme hakkı

Madde 5- Herkes, Kanun ve bu Yönetmelikte belirlenen esas ve usuller çerçevesinde bilgi edinme hakkına sahiptir.

Türkiye'de ikamet eden yabancılar ile Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı tüzel kişiler, isteyecekleri bilgi kendileriyle veya faaliyet alanlarıyla ilgili olmak kaydıyla ve karşılıklılık ilkesi çerçevesinde, Kanun ve bu Yönetmelik hükümlerinden yararlanırlar. Bu kapsamdaki başvurular Türkçe olarak yapılır. Karşılıklılık ilkesi kapsamında bulunan ülkeler Dışişleri Bakanlığınca Resmi Gazetede ilan edilir.

Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerden doğan hak ve yükümlülükleri saklıdır.

Bilgi verme yükümlülüğü kapsamında alınacak tedbirler

Madde 6- Kurum ve kuruluşlar, Kanunda yer alan istisnalar dışındaki her türlü bilgi veya belgeyi, Kanunda ve bu Yönetmelikte belirlenen esas ve usullere göre başvuruların yararlanmasına sunmak ve bilgi edinme başvurularını etkin, süratli ve doğru sonuçlandırmak üzere gerekli idari ve teknik tedbirleri almakla yükümlüdür.

Kurum ve kuruluşlar, ellerinde mevcut olan ve bilgi edinme başvurusuna konu olabilecek bütün bilgi veya belgeleri, bilgi edinme hakkının kullanımını kolaylaştıracak şekilde tasnif ederler. Bu amaçla kurum ve kuruluşların belge kayıt, dosyalama ve arşiv düzeniyle ilgili gerekli idari ve teknik tedbirler alınır.

Bilgi edinme hakkının etkin olarak kullanılabilmesi ve bilgi edinme başvurularından kaynaklanan iş yükünün en aza indirilebilmesi amacıyla kurum ve kuruluşlar;

a. Görev ve hizmet alanlarına giren konulardaki bilgi veya belgelerin konularını ve bunların hangi birimde mevcut olduğunu ihtiva eden kurum dosya planlarını,

b. Görev ve hizmet alanlarına giren konulardaki temel nitelikli karar ve işlemlerini, mal ve hizmet alımlarını, satımlarını, projelerini ve yıllık faaliyet raporlarını,

c. Görev ve hizmet alanlarına giren konulardaki kanun, tüzük, yönetmelik, Bakanlar Kurulu kararı veya diğer düzenleyici işlemlerin neler olduğunu, yayımlanmışsa hangi tarihli ve

sayılı Resmi Gazetede yayımlandığını, görev ve hizmet alanlarıyla ilgili mevzuatın değişiklikleri işlenmiş halini,

bilgi iletişim teknolojilerini kullanmak suretiyle kamuoyunun bilgisine sunarlar.

Kesinleşen faaliyet ve denetim raporları uygun vasıtalarla kamuoyunun incelemesine açık hale getirilir.

Kurum ve kuruluşlar, Kanun ve bu Yönetmelik hükümleri çerçevesinde, bilgi edinme hakkının etkin olarak kullanılabilmesi ve bilgi edinme başvurularından kaynaklanan iş yükünün en aza indirilebilmesi amacıyla kurumsal internet sayfalarını bu madde hükümlerine göre yeniden şekillendirir. Bu Yönetmelik kapsamındaki kurum ve kuruluşlar, bu bilgileri tek tek birimler bazında, aynı kurumsal internet sayfası üzerinden; zorunlu hallerde kurumsal internet sayfasından link verilmek suretiyle birime ait internet sayfası üzerinden kamuoyunun bilgisine sunarlar.

Kurum ve kuruluşlar, görev ve hizmet alanlarına giren konulardaki bilgi veya belgelerin konularını ve bunların hangi birimde mevcut olduğunu ihtiva eden kurum dosya planlarını, konuyla ilgili mevzuatta belirlenmiş ilkelere uygun olarak düzenlerler. Kurum dosya planları, kurum ve kuruluşların basın ve halkla ilişkilerle görevli birimlerinde oluşturulacak bilgi edinme birimlerinde bulundurulur ve bunlardan yeterli sayıda nüsha başvuru sahiplerinin istifadesine sunulur. Kurum dosya planlarının bir örneği de kurum ve kuruluşların kurumsal internet sayfalarından kamuoyunun bilgisine sunulur.

Bilgi edinme hakkının, elektronik ortamda kullanımını kolaylaştırmak maksadıyla, EK-1 ve EK-2'de yer alan başvuru formları ile kurum ve kuruluşların bilgi edinme birimlerinin elektronik posta yoluyla başvuru kabul edecek elektronik posta adresleri, kurum ve kuruluşların internet sayfalarında yayımlanır. Bu başvuru formları ayrıca, başvuru sahiplerinin istifadesi amacıyla bilgi edinme birimlerinde sürekli bulundurulur.

İhtiyari olarak yayımlanabilecek bilgi veya belgeler

Madde 7- Kurum ve kuruluşlar, bilgi edinme hakkının etkin olarak kullanılabilmesi ve bilgi edinme başvurularından kaynaklanan iş yükünün en aza indirilebilmesi amacıyla, aşağıdaki türden bilgi veya belgeleri internet sayfaları üzerinden kamuoyunun bilgisine sunabilirler:

- a. Teşkilat yapısı, görevler, bütçe, gelir ve giderler hakkındaki bilgi veya belgeler,
- b. Personel sayısı ve statüleri hakkındaki bilgiler,
- c. Verilen hizmetlere ilişkin bilgiler,
- d. Karar alma, hizmet sunma ve politika oluşturma yöntemlerine ilişkin bilgiler,
- e. Kamuyu etkileyen kararlar ve gerekçeleri, politikalar, bunlar hakkında idare tarafından yapılan değerlendirmeler ve bu kararların alınmasına dayanak teşkil eden temel bilgiler ve veriler,
- f. Kayıt, dosyalama ve arşiv düzeninin tanıtımına ilişkin bilgiler,
- g. Şikayet ve başvuruların yapılma usulü ve verileceği merci veya yetkili kişi hakkında bilgiler,
- h. İstatistik veriler, araştırma raporları, makaleler ve diğer belgeler.

Bilgi edinme birimlerinin oluşturulması

Madde 8- Kurum ve kuruluşların basın ve halkla ilişkilerle görevli birimlerinde, bilgi edinme hakkının etkin olarak kullanılabilmesi ve bilgi veya belgelere erişimin zamanında sağlanabilmesi amacıyla bilgi edinme birimleri oluşturulur.

Bünyesinde basın ve halkla ilişkilerle görevli birimi veya bu birime benzer görevler ifa eden birim bulunmayan kurum ve kuruluşlar, bilgi edinme hakkının etkin olarak kullanılabilmesi ve bilgi veya belgelere erişimin zamanında sağlanabilmesi amacıyla, kurum ve kuruluş içindeki bir birim bünyesinde bilgi edinme birimleri oluştururlar veya doğrudan kurum yöneticisine bağlı bilgi edinme yetkilisi görevlendirirler.

Bilgi edinme birimlerinde, yeterli sayıda personel görevlendirilir. Bu birimlerin, bilgi edinme başvurusu yapılabilmesini kolaylaştıracak fiziki mekana ve teknik donanıma sahip olması esastır.

Bu birimlerde görevli personel, bilgi edinme hakkını kullanacak kişilerin istekleri halinde, başvurunun nasıl yapılacağı, talep edilen bilgi veya belgenin kurum ve kuruluşun hangi biriminde bulunabileceği ve başvuru sonrasındaki işlemler konusunda bilgi verir, açıklama yapar, gerekli yardımı sağlar ve bilgi edinme başvurularıyla ilgili işlemleri yapar.

Bilgi edinme başvurusunda bulunan kişilerin, kurum ve kuruluşların ellerinde hangi konularda ve ne türden bilgi veya belgeler bulunduğu konusunda bilgilenmelerini sağlamak amacıyla, 6 ncı madde uyarınca kurum ve kuruluşlarca hazırlanacak kurum dosya planları, bilgi edinme birimlerinde bulundurulur ve bunlardan yeterli sayıda nüsha başvuru sahiplerinin istifadesine sunulur.

Kurum ve kuruluşların teşkilat yapısına, görev ve hizmet alanlarına ilişkin bilgiler, tanıtma veya eğitim amaçlı broşürler ve yayınlar, yıllık faaliyet raporları ile bütçe ve harcamalarına ilişkin raporlar bilgi edinme birimlerinde bulundurulabilir. Kişiler bu tür tanıtıcı yayınlardan istifade edebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bilgi Edinme Başvurusu

Başvuru usulü

Madde 9- Gerçek kişiler tarafından yapılacak bilgi edinme başvurusu; başvuru sahibinin adı ve soyadı, imzası, oturma yeri veya iş adresini içeren dilekçeyle, istenen bilgi veya belgenin bulunduğu kurum ve kuruluşta yapılır.

Tüzel kişiler tarafından yapılacak bilgi edinme başvurusu; tüzel kişinin unvanı ve adresi ile yetkili kişinin imzasını ve yetki belgesini içeren dilekçeyle, istenen bilgi veya belgenin bulunduğu kurum ve kuruluşta yapılır.

Dilekçede, istenen bilgi veya belgeler açık ve ayrıntılı olarak belirtilir. Bilgi veya belgeye erişimin kısa sürede sağlanabilmesi amacıyla, istenen bilgi veya belgenin konusu, varsa tarihi,

sayısı ve kurum veya kuruluşun hangi biriminden istendiği ve ihtiyaç duyulan diğer hususlar dilekçede belirtilir.

Merkezi idarenin taşra teşkilatında bulunan bilgi veya belgelere ilişkin başvurular, valilik veya kaymakamlığa bağlı olarak faaliyette bulunan bilgi edinme yetkililerine veya taşra teşkilatında bulunan ilgili birimlere yapılır. İl ve ilçelerde bulunan birimler arasındaki koordinasyon ve bu işlemlere ilişkin raporların hazırlanması, valilik ve kaymakamlıklardaki bilgi edinme birimlerince sağlanır. Valilik ve kaymakamlıklarda bulunan bilgi edinme birimleri, merkez teşkilatını ilgilendiren konularda kendilerine yapılan başvuruları ilgili idareye gönderir ve durumu başvurana bildirir.

Başka bir kanun uyarınca yapıldığı belirtilmeyen başvurular, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında yapılmış sayılır.

Başvuru dilekçelerinin veya başvuru formlarının, daktiloyla doldurulması veya bilgisayar çıktısı olması şartı aranmaz. Ancak başvuru dilekçeleri veya formları okunaklı ve anlaşılır bir şekilde yazılır veya doldurulur.

Başvurunun kurum ve kuruluşu ulaştığı tarih başvuru tarihidir.

Başvuru dilekçeleri posta yoluyla da kurum ve kuruluşlara gönderilebilir.

Başvuru üzerine istenen bilgi veya belgeye erişimin kısa sürede sağlanabilmesi ve bilgi edinme taleplerinin kolaylıkla işleme konulabilmesi amacıyla, başvuru sahipleri bilgi edinme başvurusuna dair dilekçelerini verirken, gerçek kişiler için EK-1'de, tüzel kişiler için EK-2'de yer alan formlardan isterlerse yararlanabilirler. Ancak, elektronik posta ve faks yoluyla başvuru yapacak gerçek ve tüzel kişilerin EK-1 ve EK-2'de yer alan formları doldurmaları zorunludur.

Elektronik ortamda veya diğer iletişim araçlarıyla yapılacak başvurular

Madde 10- Bilgi edinme başvurusu, kişinin kimliğinin ve imzasının veya yazının kimden neşet ettiğinin tespitine yarayacak başka bilgilerin yasal olarak belirlenebilir olması kaydıyla elektronik ortamda veya diğer iletişim araçlarıyla da yapılabilir.

Gerçek kişiler tarafından elektronik posta yoluyla yapılacak başvurular, başvuru sahibinin adı ve soyadı, oturma yeri veya iş adresine ilave olarak kimlik doğrulama amacıyla kullanılacak T.C. kimlik numarası belirtilmek suretiyle, istenen bilgi veya belgenin bulunduğu kurum ve kuruluşun bilgi edinme biriminin elektronik posta adresine EK-1'de yer alan form doldurulmak suretiyle yapılır.

Tüzel kişiler tarafından elektronik posta yoluyla yapılacak başvurular, tüzel kişinin unvanı ve adresi ile yetkili kişinin T.C. kimlik numarası belirtilmek suretiyle ve yetki belgesiyle birlikte, istenen bilgi veya belgenin bulunduğu kurum ve kuruluşun bilgi edinme biriminin elektronik posta adresine EK-2'de yer alan form doldurulmak suretiyle yapılır. Yetki belgesi uygun elektronik araçlarla elektronik ortama aktararak gönderilir.

Gerçek veya tüzel kişiler tarafından, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu gereğince elektronik imza kullanılarak gönderilen başvurularda, T.C. kimlik numarası aranmaz.

Elektronik posta yoluyla yapılacak başvurularda, başvuru formunun kurum veya kuruluşun bilgi edinme biriminin elektronik posta adresine ulaştığı tarih, başvuru tarihidir.

Elektronik posta yoluyla yapılacak başvurular için, kurum ve kuruluşların bilgi edinme

birimleri, bu amaçla kurumsal bir elektronik posta adresi oluşturur ve internet sayfalarında yayımlar.

Kurum ve kuruluşlar elektronik ortamda yapılan başvuruya elektronik ortamda cevap verebileceği gibi, istenen bilgi veya belgenin niteliğine göre yazıyla da cevap verebilir. İstenen bilgi veya belgenin bu yollarla verilmesinin mümkün olmadığı hallerde, söz konusu bilgi veya belgenin yerinde incelenebilmesi, not alınabilmesi, dinlenebilmesi, görülebilmesi veya izlenebilmesi imkanı sağlanır.

Başvuru dilekçeleri faks yoluyla da, kurum ve kuruluşlara gönderilebilir. Ancak faks yoluyla yapılacak başvurularda ayrıca, gerçek kişiler ile tüzel kişiliği temsile yetkili kişilerin T.C. kimlik numaraları belirtilir. Faks yoluyla iletilen dilekçelerde, dilekçe sahibi kendisine faks yoluyla cevap verilmesini isterse, cevap verilecek faks numarasını dilekçesinde ayrıca belirtir. Kurum ve kuruluşlar, faks yoluyla yapılan başvurulara, faks yoluyla veya elektronik ortamda cevap verebileceği gibi, istenen bilgi veya belgenin niteliğine göre yazıyla da cevap verebilir. İstenen bilgi veya belgenin bu yollarla verilmesinin mümkün olmadığı hallerde, söz konusu bilgi veya belgenin yerinde incelenebilmesi, not alınabilmesi, dinlenebilmesi, görülebilmesi veya izlenebilmesi imkanı sağlanır. Faks yoluyla gelen başvuru dilekçesinin kurum ve kuruluşların bilgi edinme birimlerine ulaştığı tarih, başvuru tarihidir.

Özürölüler tarafından yapılacak başvurular

Madde 11- Başvuruda bulunan kimsenin kimliğini tespit etmeye yarayacak başka bilgi veya özel işaretlerin bulunması halinde, özürölüler bakımından bu bilgi veya özel işaretler imza yerine geçmek üzere kullanılır.

İstenecek bilgi veya belgelerin niteliği

Madde 12- Bilgi edinme başvurusu, başvuru kurum ve kuruluşların ellerinde bulunan veya görevleri gereği bulunması gereken bilgi veya belgelere ilişkin olmalıdır.

Kurum ve kuruluşlar; ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi veya belge için yapılacak başvurular ile tekemmül etmiş bir işleme ilişkin bilgi veya belge için yapılacak başvurulara olumsuz cevap verebilirler.

Belli bir tarihte açıklanacağı, duyurulacağı önceden belirtilmiş olup, zamanından önce açıklanması halinde kamu yararını zedeleyecek veya kişisel menfaat temin etmek için kullanılacak bilgi veya belgeler, belirtilen tarihten önce açıklanamaz, erişimi sağlanamaz.

Yayımlanmış veya kamuya açıklanmış bilgi veya belgeler

Madde 13- Kurum ve kuruluşlarca yayımlanmış veya kitap, broşür, ilan ve benzeri yollarla kamuya açıklanmış bilgi veya belgeler, bilgi edinme başvurusuna konu olamaz.

Ancak birinci fıkrada belirtilen yollarla kamuoyuna açıklanmış veya kurum ve kuruluşlarca elektronik ortamda yayımlanmış kamunun erişimine açık bilgi veya belgelerin ne şekilde, ne zaman ve nerede yayımlandığı veya açıklandığı başvurulara bildirilir.

Başvuruların kabulü, değerlendirilmesi ve işleme konulması

Madde 14- Başvuru dilekçeleri veya formları, kurum ve kuruluşların bilgi edinme birimleri tarafından kabul edilir. Bilgi edinme birimleri, başvuru dilekçeleri veya formlarının 9 uncu maddede belirtilen şekilde verilip verilmediğinin kontrolünü yaptıktan sonra bunların evrak kayıtlarını yaparak hazır bulunmaları koşuluyla başvuru sahiplerine, başvurunun tarih ve sayısını gösteren bir makbuz verir.

Kurum ve kuruluşların bilgi edinme birimleri dışındaki herhangi bir birimine ulaşan başvuru dilekçeleri veya formlar, işleme konulmadan derhal bilgi edinme birimlerine gönderilir.

9 uncu maddede belirtilen unsurları içermeyen başvuru dilekçeleri veya formları ile 10 uncu maddede belirtilen unsurları içermeyen elektronik posta yoluyla gönderilmiş başvuru dilekçeleri veya formları işleme konulmaz ve durum başvuru sahibine bildirilir.

Gerçeğe aykırı beyanda bulunduğu sonradan anlaşılan başvuru sahiplerinin dilekçeleri veya formları, bu durumun anlaşıldığı tarihte hiç başvuru yapılmamış sayılarak işleme konulmaz.

Elektronik posta yoluyla yapılan bilgi edinme başvurularında, başvuru sahibi gerçek veya tüzel kişilerin verdiği T.C. kimlik numarası, İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün internet sayfasından, başvuru sahibi tarafından verilen ad ve soyadın doğru olup olmadığının tespiti amacıyla gerektiğinde sorgulanır. Gerçeğe aykırı ad ve soyadla yapılan başvurular işleme konulmaz.

Başvuru dilekçesi veya formu kaydedildikten sonra, en geç iki iş günü içinde kurum veya kuruluşun ilgili birimlerine gönderilir. Bu yazıda; başvurunun hangi birim tarafından cevaplanacağı ve başvuru sahibine hangi tarihe kadar cevap verilmesi gerektiği belirtilir. Bu tür yazıların hızlı bir şekilde ilgili birimlere iletilmesi için gerekli yetki devri işlemleri ilgili mevzuata uygun olarak yapılır.

Elektronik posta yoluyla gelen başvurular ilgili birimlere, elektronik ortamda veya başvurunun bilgisayar çıktısı iletilmek suretiyle gönderilir. Ayrıca başvurunun hangi birim tarafından cevaplanacağı ve istenen bilgi veya belge hakkında başvuru sahibine hangi tarihe kadar cevap verilmesi gerektiği belirtilir.

Kurum ve kuruluşlardaki bilgi edinme birimleri, Kanun ve bu Yönetmelikte belirlenen esas ve usullere göre kurum ve kuruluşların ilgili diğer birimleriyle koordinasyon içinde görev ifa ederler.

Elektronik ortamda veya yazılı olarak alınan başvuruların bilgi veya belge güvenliği, kurum ve kuruluşlarda genel hükümlere göre sağlanır.

Başvuru sahiplerine yardım

Madde 15- Bilgi edinme birimlerinde görevli personel, bilgi edinme başvurusunda bulunan kişilere yol göstermekle ve Kanun kapsamında sahip oldukları hakları kullanabilmeleri için yardımcı olmakla yükümlüdür. Görevli personel bu amaçla, dilekçe veya formlardaki şekil noksanlıklarını başvuru sahiplerine başvuru anında belirtir ve bunların nasıl giderileceği konusunda yol gösterir.

İstenen bilgi veya belgelerin belirsizliği

Madde 16- Başvuru dilekçesi veya formuyla istenen bilgi veya belgeler, yeterince açık ve anlaşılır değilse, kurum ve kuruluşlar başvurunun hangi nedenlerle yeterince açık ve anlaşılır olmadığını başvuru sahibine bildirebilir ve ek bilgiler sunmasını isteyebilir.

Bu takdirde 20 nci maddedeki on beş günlük süre, belirtilen noksanlıkların tam olarak giderildiği tarihten itibaren başlar.

Başvuru dilekçelerinin diğer kurum ve kuruluşlara yönlendirilmesi

Madde 17- İstenen bilgi veya belge, başvuru kurum ve kuruluşun başka bir yerde bulunuyorsa, başvuru dilekçesi veya formu bu kurum ve kuruluşun bilgi edinme birimine gönderilir ve durum ilgiliye bildirilir.

Bu şekilde yönlendirilen başvurunun bilgi veya belgenin bulunduğu kurum ve kuruluşça alındığı tarihte başvuru yapılmış sayılır. Sürelerin başlangıcında önceki başvuru dikkate alınmaz.

Kendisine bilgi edinme başvurusunda bulunulan kurum ve kuruluş, talep edilen bilgi veya belge kendisinde bulunmakla birlikte, istenen bilgi veya belgenin başka bir veya birden fazla kurum ve kuruluşun neşet ettiğini veya görev alanına girdiğini tespit ederse, bilgi veya belgeye erişimi sağlamadan önce, söz konusu kurum ve kuruluşlardan görüş alabilir. Bu takdirde bilgi veya belgeye erişim otuz iş günü içinde sağlanır. Bu durumda, sürenin uzatılması ve gerekçesi başvuru sahibine on beş iş günlük sürenin bitiminden önce bildirilir.

Görüş sorulan kurum ve kuruluş, görüş bildirmesi için beş iş gününden az süre verilemez. Görüş sorulan kurum ve kuruluş yetkilileri, ilgiliye süresinde cevap verilmesi konusunda, kendisine başvuru yapılan kurum ve kuruluş yetkilileriyle aynı sorumluluğu paylaşır.

Başvuru içeriğinin birden fazla kurum ve kuruluşu ilgilendirmesi durumunda, kendisine başvuru yapılan kurum ve kuruluş, diğer kurum ve kuruluşlardan istenen bilgi veya belgenin kendisinde bulunmayan kısmıyla ilgili olarak ilgili kurum ve kuruluşlardan bilgi veya belge talebinde bulunabilir. Bu takdirde bilgi veya belgeye erişim otuz iş günü içinde sağlanır. Bu durumda, sürenin uzatılması ve bunun gerekçesi başvuru sahibine on beş iş günlük sürenin bitiminden önce bildirilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Bilgi veya Belgelere Erişim

Başvuruların cevaplandırılması

Madde 18- Bilgi edinme birimlerinde iletilen başvurular, kurum ve kuruluşların ilgili birimlerinde cevaplandırılır.

Başvuruya cevap verecek birimin, istenen bilgi veya belgeyi kurum ve kuruluş içindeki başka bir birimden sağlaması, başvuru ile ilgili olarak bir başka kurum ve kuruluşun görüşüne

ihtiyaç duyulması veya başvuru içeriğinin birden fazla kurum ve kuruluşu ilgilendirmesi durumunda, 17 nci madde hükmü uygulanır.

Kurum ve kuruluşlar, bilgi edinme başvurularıyla ilgili cevaplarını yazılı olarak veya elektronik ortamda başvuru sahibine bildirirler. Ancak, başvuru sahibine elektronik posta yoluyla verilecek cevaplar, kurum ve kuruluşların bilgi edinme birimleri aracılığıyla gönderilir. Bu kapsamdaki bir başvuruya hazırlanan cevap, ilgili birim tarafından bilgi edinme birimlerine yazılı olarak veya elektronik ortamda gönderilir.

Başvurunun cevaplandığı tarih, kurum veya kuruluşun cevap yazısı üzerindeki tarihtir.

Bilgi edinme başvuruları hakkında gerekli inceleme ve araştırma, başvuruya cevap verecek birim tarafından yapılır ve başvurular, 20 nci maddede belirtilen süreler içinde cevaplandırılır.

Bütün başvurular olumlu veya olumsuz olarak cevaplandırılırken, başvuru sahibine gönderilecek yazının bir sureti, yazının ekleri hariç olmak üzere ayrıca bilgi edinme birimlerine gönderilir.

Başvurunun reddedilmesi halinde bu kararın gerekçesi ve buna karşı yapılabilecek başvuru yolları ve süreleri belirtilir.

Kamu görevlilerinin ihmali veya kusurlu davranışları nedeniyle, Kanunda belirtilen süreler içinde başvurunun cevaplandırılmaması, kurum ve kuruluşların cevap verme yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz.

Daha önce cevaplandığı halde aynı kişiler tarafından yapılan tekrar mahiyetindeki başvurular ile soyut ve genel nitelikteki başvurular işleme konulmaz ve durum başvuru sahibine bildirilir.

Bilgi veya belgelere erişim usulü

Madde 19- Kurum ve kuruluşlardan belge istenmesi halinde, başvuru sahibine istenen belgenin onaylı bir kopyası verilir. Elektronik ortamdaki bilgi veya belgeler, elektronik posta, veri kopyalamaya yarayan diskler ve diğer araçlarla verilebilir.

Bilgi veya belgenin niteliği gereği kopyasının verilmesinin mümkün olmadığı veya kopya çıkarılmasının aslına zarar vereceği hallerde, kurum ve kuruluşlar başvuru sahibinin;

- Yazılı veya basılı belgeler için, söz konusu belgenin aslını incelemesi ve not alabilmesini,
  - Ses kaydı şeklindeki bilgi veya belgelerde bunları dinleyebilmesini,
  - Görüntü kaydı şeklindeki bilgi veya belgelerde bunları izleyebilmesini,
- sağlarlar.

Bu amaçla, erişimin nasıl, ne zaman ve nerede sağlanacağı ile gerekli görülen diğer hususlar, başvuru sahibine erişim süresi içinde bildirilir. Bu şekilde erişim sağlanırken, bilgi veya belgenin değiştirilmesi, imhası, çalınması veya diğer riskler değerlendirilerek, başvuru sahibine en az bir görevli nezaret eder ve gerekli diğer tedbirler alınır.

Bilgi veya belgenin yukarıda belirtilenlerden farklı bir şekilde elde edilmesi mümkün ise, belgeye zarar vermemek şartıyla erişim sağlanır.

Bilgi veya belgeye erişim süreleri

Madde 20- Kurum ve kuruluşlar, başvuru üzerine istenen bilgi veya belgeye erişimi on beş iş günü içinde sağlarlar.

Ancak istenen bilgi veya belgenin, başvuru kurum ve kuruluş içindeki başka bir birimden sağlanması; başvuru ile ilgili olarak bir başka kurum ve kuruluşun görüşünün alınmasının gerekmesi veya başvuru içeriğinin birden fazla kurum ve kuruluşu ilgilendirmesi durumlarında bilgi veya belgeye erişim otuz iş günü içinde sağlanır. Bu durumda, sürenin uzatılması ve bunun gerekçesi başvuru sahibine on beş iş günlük sürenin bitiminden önce bildirilir.

Gizli bilgileri ayırarak bilgi veya belge verme

Madde 21-İstenen bilgi veya belgelerde, gizlilik dereceli veya açıklanması yasaklanan bilgiler ile açıklanabilir nitelikte olanlar birlikte bulunuyor ve bunlar birbirlerinden ayrılabilirse, söz konusu bilgi veya belge, gizlilik dereceli veya açıklanması yasaklanan bilgiler çıkarıldıktan sonra başvuranın bilgisine sunulur. Ayırma gerekçesi başvurana yazılı olarak bildirilir.

Başvuru ücretleri

Madde 22- Kurum ve kuruluşlar, erişimine olanak sağladıkları bilgi veya belgeler için başvuru sahibinden, bilgi veya belgelere erişimin gerektirdiği inceleme, araştırma, kopyalama, postalama ve diğer maliyet unsurları ile orantılı ölçüde ücret tahsil edebilir. Kurum ve kuruluşlar bu amaçla her yıl bütçe kanununda belirlenecek ilkelere göre bilgiye erişim ücret tarifesi belirler. Kurum ve kuruluşlar elektronik posta yoluyla erişimine olanak sağladıkları bilgi veya belgeler için de, erişimin gerektirdiği inceleme, araştırma ve diğer maliyet unsurlarıyla orantılı ölçüde ücret tahsil edebilir.

Kurum ve kuruluşlar erişimini sağlayacakları bilgi veya belgelerin, erişim maliyeti tutarı ve ödemenin nereye yapılacağı hakkında başvuru sahibini, başvuru tarihinden itibaren on beş gün içinde bilgilendirir. Ancak, istenen bilgi veya belgenin, başvuru kurum ve kuruluş içindeki başka bir birimden sağlanması; başvuru ile ilgili olarak bir başka kurum ve kuruluşun görüşünün alınmasının gerekmesi veya başvuru içeriğinin birden fazla kurum ve kuruluşu ilgilendirmesi durumunda, kurum ve kuruluşlar erişim maliyeti tutarı ve ödemenin nereye yapılacağı hakkında başvuru sahibini, başvuru tarihinden itibaren otuz gün içinde bilgilendirir.

Bilgi veya belgelere erişim için gereken maliyet tutarının kurum ve kuruluş tarafından başvuru sahibine bildirilmesiyle, on beş veya otuz iş günlük süreler kesilir. Başvuru sahibi, bildirim yapıldığı tarihten itibaren on beş iş günü içinde ödemeyi gerçekleştirdiğini gösteren belgeyi sunmadığı takdirde talebinden vazgeçmiş sayılır.

Kamu kurum ve kuruluşlarının, erişimine olanak sağladıkları bilgi veya belgeler için başvuru sahiplerinden talep edecekleri ücretler, ilgili kurum ve kuruluş bütçesine gelir olarak kaydedilmek üzere ilgili saymanlıklara veya bu saymanlıklar adına bankalar ve diğer finans kurumları veya PTT şubelerinde açılan hesaplara yatırılır.

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, erişimine olanak sağladıkları bilgi veya belgeler için başvuru sahiplerinden talep edecekleri ücretler, ilgili meslek kuruluşları adına açılan hesaba yatırılır.

Kanunda istisna sayılan bilgi veya belgelere ilişkin talepler

Madde 23- Kanunda bilgi edinme hakkının istisnaları olarak düzenlenen konularda yapılan bilgi edinme başvuruları reddedilir ve ret kararı başvuru sahibine gerekçeli olarak bildirilir.

İtiraz usulü

Madde 24- Bilgi edinme istemi Kanununun 16 ve 17 nci maddelerinde öngörülen sebeplerle reddedilen başvuru sahibi, yargı yoluna başvurmadan önce kararın tebliğinden itibaren on beş gün içinde Bilgi Edinme Değerlendirme Kuruluna itiraz edebilir. İtiraz yazılı olarak yapılır. Kurul, bu konudaki kararını otuz iş günü içinde verir.

20 nci maddede belirtilen süreler içinde, kurum ve kuruluşlar tarafından başvuru sahibine olumlu veya olumsuz herhangi bir cevap verilmemesi halinde başvuru, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 10 uncu maddesi uyarınca altmış günün geçmesiyle reddedilmiş sayılır.

İkinci fıkra gereğince bilgi edinme istemi Kanununun 16 ve 17 nci maddelerinde öngörülen sebeplerle reddedilmiş sayılan başvuru sahibi, yargı yoluna başvurmadan önce dava açma süresinin başladığı tarihten itibaren on beş gün içinde Kurula yazılı olarak itiraz edebilir. Kurul, bu konudaki kararını otuz iş günü içinde verir.

Kurula itiraz, başvuru sahibinin idari yargıya başvurma süresini durdurur.

Kurul kararları

Madde 25- Kurul; bilgi edinme başvurusuyla ilgili olarak yapılacak itirazlar üzerine, Kanununun 16 ve 17 nci maddelerinde öngörülen sebeplere dayanılarak verilen kararları inceler ve karara bağlar; kurum ve kuruluşlar için bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin olarak kararlar verir.

Kurul, bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin hususları düzenlemeye yetkilidir.

Kurul tarafından istenen bilgi veya belgeler

Madde 26-Bilgi edinme istemi Kanununun 16 ve 17 nci maddelerinde öngörülen sebeplerle reddedilen başvuru sahiplerinin Kurula itirazı üzerine, Kurul başvurunun yapıldığı kurum veya kuruluştan her türlü bilgi veya belgeyi isteyebilir. Kurum ve kuruluşlar, Kurulun istediği her türlü bilgi veya belgeyi on beş iş günü içinde vermekle yükümlüdür.

İtiraz üzerine Kurul ayrıca, başvuru sahibi ile kurum veya kuruluşların, itiraz konusuyla ilgili yazılı veya şifahi görüşlerine başvurabilir, konuyla ilgili uzmanların görüşünü alabilir ve gerekli gördüğü diğer incelemelerde bulunabilir.

Kurula gönderilen bilgi veya belgeler ile Kurul tarafından edinilen görüş, değerlendirme ve incelemelerden gizlilik derecesi bulunanların korunmasında ve saklanmasında gizlilik ilkesine uyulur. Kurul başkan ve üyeleri ile bu bilgileri derleyen ve değerlendiren tüm personel gizlilik ilkesinin gereklerine uymakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, Kurul başkan ve üyeleri ile diğer personelin görevlerinden ayrılmalarından sonra da devam eder.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Bilgi Edinme Hakkının Sınırları

Devlet sırnna ilişkin bilgi veya belgeler

Madde 27-Açıklanması halinde Devletin emniyetine, dış ilişkilerine, milli savunmasına ve milli güvenliğine açıkça zarar verecek ve niteliği itibarıyla Devlet sırrı olan gizlilik dereceli bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır.

Ülkenin ekonomik çıkarlarına ilişkin bilgi veya belgeler

Madde 28-Açıklanması ya da zamanından önce açıklanması halinde, ülkenin ekonomik çıkarlarına zarar verecek veya haksız rekabet ve kazanç sebep olacak bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır.

İstihbarata ilişkin bilgi veya belgeler

Madde 29-Sivil ve askeri istihbarat birimlerinin görev ve faaliyetlerine ilişkin bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır.

Ancak, bu bilgi ve belgeler kişilerin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyecek nitelikte ise, istihbarata ilişkin bilgi ve belgeler aşağıda belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde bilgi edinme hakkına konu olurlar:

- a. Bilgi edinme başvuruları bizzat ilgilisi veya konuya ilişkin olarak düzenlenen özel vekaletname ile yetkilendirilmiş olmak koşulu ile vekili tarafından yapılır.
- b. Sivil ve askeri istihbarat birimlerinin görev ve faaliyetlerine ilişkin bilgi veya belgelerden, sadece kişilerin çalışma hayatını ve meslek onurunu etkileyici nitelikte olan ve ilgilisi hakkında bir işleme dayanak teşkil etmek üzere işlenmiş veya değerlendirilmiş bilgi veya belgeler bilgi edinme hakkı kapsamında değerlendirilir.
- c. Kurum veya kuruluşların işlemlerine dayanak teşkil etmek üzere, istihbarat birimlerinden talep edilen ve istihbarat birimlerince değerlendirilmek suretiyle kurum veya kuruluşların istifadesine sunulan istihbari bilgi veya belgelere ilişkin bilgi edinme hakkı kapsamındaki başvurular, söz konusu araştırma veya soruşturmanın yapılmasını talep eden kurum veya kuruluşun bilgi edinme birimine yapılır ve başvuruya erişim bu kurum veya kuruluşça sağlanır.

İdari soruşturmaya ilişkin bilgi veya belgeler

Madde 30-Kurum ve kuruluşların yetkili birimlerince yürütülen idari soruşturmalarla ilgili olup, açıklanması veya zamanından önce açıklanması halinde;

- a. Kişilerin özel hayatına açıkça haksız müdahale sonucunu doğuracak,
- b. Kişilerin veya soruşturmayı yürüten görevlilerin hayatını ya da güvenliğini tehlikeye sokacak,

- c. Soruşturmanın güvenliğini tehlikeye düşürecek,
- d. Gizli kalması gereken bilgi kaynağının açığa çıkmasına neden olacak veya soruşturma ile ilgili benzeri bilgi ve bilgi kaynaklarının temin edilmesini güçleştirecek, bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır.

Adli soruşturma ve kovuşturmaya ilişkin bilgi veya belgeler

Madde 31- Açıklanması veya zamanından önce açıklanması halinde;

- a. Suç işlenmesine yol açacak,
- b. Suçların önlenmesi ve soruşturulması ya da suçluların kanuni yollarla yakalanıp kovuşturulmasını tehlikeye düşürecek,
- c. Yargılama görevinin gereğince yerine getirilmesini engelleyecek,
- d. Hakkında dava açılmış bir kişinin adil yargılanma hakkını ihlal edecek, nitelikteki bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır.

1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu ve diğer özel kanun hükümleri saklıdır.

Özel hayatın gizliliği

Madde 32- Kişinin izin verdiği haller saklı kalmak üzere, özel hayatın gizliliği kapsamında, açıklanması halinde kişinin sağlık bilgileri ile özel ve aile hayatına, şeref ve haysiyetine, mesleki ve ekonomik değerlerine haksız müdahale oluşturacak bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır.

Kamu yararının gerektirdiği hallerde, kurum ve kuruluşların kayıtlarında bulunan kişisel bilgi veya belgeler, kurum ve kuruluşlar tarafından, ilgili kişiye en az yedi gün önceden haber verilerek yazılı rızası alınmak koşuluyla açıklanabilir.

Haberleşmenin gizliliği

Madde 33- Haberleşmenin gizliliği esasını ihlal edecek bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır.

Ticari sır

Madde 34- Kanunlarda ticari sır olarak nitelenen bilgi veya belgeler ile, kurum ve kuruluşlar tarafından gerçek veya tüzel kişilerden gizli kalması kaydıyla sağlanan ticari ve mali bilgiler, bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır.

Fikir ve sanat eserleri

Madde 35-Fikir ve sanat eserlerine ilişkin olarak yapılacak bilgi edinme başvuruları hakkında ilgili kanun hükümleri uygulanır.

Kurum içi düzenlemeler

Madde 36- Kurum ve kuruluşların, kamuoyunu ilgilendirmeyen ve sadece kendi personeli ile kurum içi uygulamalarına ilişkin düzenlemeler hakkındaki bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkının kapsamı dışındadır. Ancak, söz konusu düzenlemeden etkilenen kurum çalışanlarının bilgi edinme hakları saklıdır.

Kurum içi görüş, bilgi notu ve tavsiyeler

Madde 37- Kurum ve kuruluşların faaliyetlerini yürütmek üzere, elde ettikleri görüş, bilgi notu, teklif ve tavsiye niteliğindeki bilgi veya belgeler, kurum ve kuruluş tarafından aksi kararlaştırılmadıkça bilgi edinme hakkı kapsamındadır.

Bilimsel, kültürel, istatistik, teknik, tıbbi, mali, hukuki ve benzeri uzmanlık alanlarında yasal olarak görüş verme yükümlülüğü bulunan kişi, birim ya da kurumların görüşleri, kurum ve kuruluşların alacakları kararlara esas teşkil etmesi kaydıyla bilgi edinme istemlerine açıktır.

Tavsiye ve mütalaa talepleri

Madde 38- Tavsiye ve mütalaa taleplerine ilişkin başvurular bilgi edinme hakkı kapsamı dışındadır.

Gizliliği kaldırılan bilgi veya belgeler

Madde 39- İlgili mevzuat uyarınca gizliliği kaldırılmış bilgi veya belgeler, bilgi edinme hakkının sınırları olarak Kanunda düzenlenen diğer istisnalar kapsamına girmediği takdirde bilgi edinme başvurularına açık hale gelir.

ALTINCI BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Arşiv malzemesi ve arşivlik malzemeler

Madde 40- Başvuru sahiplerinin; Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü veya araştırma hizmeti veren diğer arşivlerde mevcut arşiv malzemesi ve arşivlik malzemedan yararlanma şartları, yükümlülükleri ve arşiv malzemesinin örneklerinin verilmesi hususunda, 31/1/2002 tarihli ve 2002/3681 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit edilen hükümler, süre hariç olmak üzere uygulanır.

Yargı denetimi dışında kalan işlemler

Madde 41- Yargı denetimi dışında kalan idari işlemlerden kişinin çalışma hayatını ve mesleki onurunu etkileyecek nitelikte olanlar, bilgi edinme hakkı kapsamına dahildir. Ancak bu şekilde sağlanan bilgi edinme hakkı, işlemin yargı denetimine açılması sonucunu doğurmaz.

Denetim ve ceza hükümleri

Madde 42- Bilgi edinme hakkının kullanımı kapsamındaki başvurulara ilişkin uygulamalar, kurum ve kuruluş yöneticilerince mevzuat dahilinde denetlenir.

Kanunun ve bu Yönetmeliğin uygulanmasında ihmali, kusuru veya kastı bulunan memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında, işledikleri fiillerin genel hükümler çerçevesinde ceza kovuşturması gerektirmesi hususu saklı kalmak kaydıyla, tabi oldukları mevzuatta yer alan disiplin cezaları uygulanır.

Kanunda ve bu Yönetmelikte belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde erişilen bilgi ve belgeler ticari amaçla çoğaltılamaz, kullanılamaz, erişimi sağlayan kurum ve kuruluştan izin alınmaksızın yayınlanamaz. Bu madde hükmüne aykırı olarak erişilen bilgi veya belgeleri ticari amaçla çoğaltanlar, kullananlar veya yayınlayanlar hakkında kanunların cezai ve hukuki sorumluluğa ilişkin hükümleri uygulanır.

Eğitim

Madde 43- Kurum ve kuruluşlar, Kanunun ve bu Yönetmeliğin uygulanması konusunda personeline gerekli eğitimi sağlar ve bu amaçla eğitim programları düzenler.

Rapor düzenlenmesi

Madde 44 - Kurum ve kuruluşlar, bir önceki yıla ait olmak üzere;

- Kendilerine yapılan bilgi edinme başvurularının sayısını,
- Olumlu cevaplanarak bilgi veya belgelere erişim sağlanan başvuru sayısını,
- Reddedilen başvuru sayısı ve bunların dağılımını gösterir istatistik bilgileri,
- Gizli ya da sır niteliğindeki bilgiler çıkarılarak ya da bu nitelikteki bilgiler ayrılarak bilgi veya belgelere erişim sağlanan başvuru sayısını,
- Başvurunun reddedilmesi üzerine itiraz edilen başvuru sayısı ile bunların sonuçlarını, gösterir bir rapor hazırlayarak, bu raporları her yıl Şubat ayının sonuna kadar Bilgi Edinme Değerlendirme Kuruluna gönderirler. Bu raporlar, bilgi edinme birimlerinin koordinasyonunda hazırlanır. Bağlı, ilgili ve ilişkili kamu kurum ve kuruluşları raporlarını bağlı, ilgili ya da ilişkili oldukları bakanlık vasıtasıyla iletirler. Kurul, hazırlayacağı genel raporu, söz konusu kurum ve kuruluşların raporları ile birlikte her yıl Nisan ayının sonuna kadar Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderir. Bu raporlar takip eden iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca kamuoyuna açıklanır.

Geçici Madde 1- Kurum ve kuruluşlarda bir ay içinde 8 inci madde hükümlerine uygun olarak bilgi edinme birimleri oluşturulur.

Geçici Madde 2- Kurum ve kuruluşlar, bu Yönetmeliğin yayımı tarihinden itibaren üç ay içinde 6 ncı maddede belirtilen kurum dosya planlarını, bilgi edinme hakkının kullanımını kolaylaştıracak şekilde hazırlar ve bilgi iletişim teknolojilerini kullanmak suretiyle kamuoyunun bilgisine sunarlar.

Geçici Madde 3- Kurum ve kuruluşların belge kayıt, dosyalama ve arşiv düzeninde ihtiyaç duyulan mevzuat değişiklikleri ve diğer düzenleyici işlemler altı ay içinde yapılır.

Geçici Madde 4- Kurumsal internet sayfası bulunmayan kurum ve kuruluşlar iki ay içinde internet sayfalarını oluştururlar.

Geçici Madde 5- Kurum ve kuruluşların bilgi edinme birimleri iki ay içinde elektronik posta yoluyla başvuru kabul edecek elektronik posta adreslerini oluşturarak internet sayfalarından kamuoyunun bilgisine sunarlar.

Geçici Madde 6- 22 nci maddenin birinci fıkrasında belirtilen başvuru ücretlerine ilişkin ilkeler belirleninceye kadar, 2004 yılı için uygulanmak üzere kurum ve kuruluşlar tarafından tespit edilecek tarifelere göre ücret tahsil edilebilir. Ancak erişimine olanak sağlanan bilgi veya belgelerin ilk on sayfalarının kopyaları için, postalama maliyeti dahil herhangi bir ücret alınmaz.

Yürürlük

Madde 45- Bu Yönetmelik 24/4/2004 tarihinden geçerli olmak üzere yayımı tarihinde yürürlüğe girer

Yürütme

Madde 46- Bu Yönetmelik hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

III. DİLEKÇE VE BİLGİ EDİNME HAKKININ KULLANILMASINA İLİŞKİN 2004/12 SAYILI GENELGE¹⁸⁴

Başbakanlıktan:

Konu: Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılması

Genelge 2004/12

Bireylerin kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında idari makamlara başvuruda bulunmaları ve kendileri veya faaliyet alanlarıyla ilgili konularda bilgi edinme haklarını kullanmaları, eşitlik tarafsızlık ve açıklık ilkeleri temelinde demokratik ve şeffaf bir yönetimin gereğidir. İdare-birey ilişkisinde hukukun üstünlüğünü, demokratikleşmeyi ve saydamlığı sağlayabilmek için, idari faaliyetlerin yürütülmesi sırasında bireysel hak ve özgürlüklere duyarlı davranılması hukuk devletinin en temel niteliğidir.

Hükümetimiz, devlet ile toplum arasındaki bağların daha güçlü hale getirilmesini ve halkın talep ve beklentilerine azami düzeyde cevap verilmesini esas alan bir politika benimsemiştir. Acil Eylem Planı'nda da yer alan, "Kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde vatandaş odaklı yaklaşımların benimseneceği" ilkesi, bu politikamızın temelini oluşturmaktadır.

Bu çerçevede, 3.10.2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanunla, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının "Temel hak ve hürriyetlerin korunması" başlıklı 40'inci maddesine eklenen ikinci fıkrayla, Devletin, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorunda olduğu, keza "Dilekçe hakkı" başlıklı 74 üncü maddesinde yapılan değişikliklerle de, dilekçe sahiplerine başvuru sonuçlarının yazılı olarak bildirilmesi hükme bağlanmıştır.

Anayasamızda yapılan bu değişikliklere uygulama kabiliyeti kazandırmak üzere, 01.11.1984 tarihli ve 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanununun 02.01.2003 tarihli ve 4778 sayılı Kanunla değiştirilen 7 nci maddesinde, yapılmakta olan işlemin safahatı veya sonucu hakkında, yetkili makamlarca dilekçe sahiplerine en geç otuz gün içinde gerekçeli olarak cevap verileceği ve sonucun ayrıca bildirileceği hükmüne yer verilmiştir. Ayrıca, 24.4.2004 tarihinde yürürlüğe girecek olan 9.10.2003 tarihli ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile de kişilerin bilgi edinme hakkını kullanma/arına ilişkin esas ve usuller düzenlenmiştir. Her iki düzenleme de, Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine ilişkin Ulusal Programda yer alan insan hakları alanında yasal ve idari düzenlemelerin yapılması ve uygulamaların iyileştirilmesi taahhütleri açısından büyük önem ve öncelik taşımaktadır.

Ancak, söz konusu Anayasa ve Kanun hükümlerinin uygulanmasında gerekli hassasiyetin gösterilmediği, dilekçeyle yapılan başvurulara idari makamlar tarafından bazen cevap verilmediği veya yasal süresinden sonra cevap verildiği, dolayısıyla dilekçe hakkının etkin şekilde kullanımının gerçekleşmediği yolunda şikayetler bulunmaktadır.

Bu bağlamda, bilgi edinme hakkı ile dilekçe hakkının mevzuatımızda yer alan esas ve usullere uygun olarak etkin kullanılmasını teminen, bakanlıkların merkez ve taşra teşkilatları, valilik, kaymakamlık ve mahalli idareler ile diğer kamu kurum ve kuruluşları, hizmet alanlarında aşağıda yazılı kurallara uymakla yükümlüdürler.

¹⁸⁴24 Ocak 2004 gün ve 25356 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır.

1- Dilekçe hakkı, sorulara cevap almak suretiyle bilgi edinmeyi, şikayette bulunmak suretiyle denetlemeyi, dilek ve öneride bulunmak suretiyle de demokratik katılımı sağlayan siyasal haklardandır. Bu itibarla,

a. Türk vatandaşları ile Türkiye'de ikamet eden yabancılar "karşılıklılık esası gözetilmek ve dilekçelerinin Türkçe yazılması kaydıyla" kendileri veya kamuyla ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve yetkili idari makamlara yazı ile başvurma hakkına sahiptirler. Dilekçe hakkının kullanımı çerçevesinde idareye yapılan her türlü başvuru aşağıda belirtilen usule uygun olarak cevaplandırılacaktır:

- Bireylerin ve tüzel kişilerin başvuru dilekçelerini alan idari makamlar, dilekçelerin alındığı tarih, kayıt numarası ve konusunu gösteren alındı belgesini düzenleyip, bu alındı belgesini, herhangi bir ücret talep etmeden, başvuru sahiplerine vereceklerdir.

- Ad, soyad ve adres bulunmayan, imza taşımayan, belli bir konuyu içermeyen, ya da yargı mercilerinin görevine giren konularla ilgili dilekçeler cevaplandırılmayacaktır. Ancak, bu unsurları ihtiva etmemekle birlikte, başvurulara olayla ilgili inandırıcı mahiyette bilgi ve belgeler eklenmiş veya somut nitelikte bilgi, belge veya olaylara dayanılıyor ise, bu hususlar ihbar kabul edilerek idarece işlem yapılabilir.

- Başka bir idari makamın görev alanında kalan başvurular. ilgili idari makama iletilecek ve başvuru sahibine de bilgi verilecektir.

- Bireylerin ve tüzel kişilerin, kendileriyle veya kamuyla ilgili, dilekçeyle usulüne uygun bir şekilde yaptıkları başvuruların idarece geciktirilmeksizin en kısa sürede cevaplandırılması yasal bir zorunluluktur. Yetkili idari makam tarafından, bu şekilde yapılan başvurularla ilgili olarak, yapılmakta olan işlemin safahatı veya sonucu hakkında dilekçe sahiplerine en geç otuz gün içerisinde gerekçeli olarak cevap verilecektir. İşlem devam ediyorsa. sonucu hakkında ayrıca bilgi verilecektir.

- Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gönderilen dilekçelerin dilekçe komisyonu ile İnsan Hakları İnceleme Komisyonu'nda incelenerek 60 gün içinde karara bağlanacağı göz önüne alınarak, TBMM Dilekçe Komisyonu tarafından gönderilen dilekçelerin de ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca en geç otuz gün içerisinde cevaplandırılmasına dikkat edilecektir.

b. Mevcut idari işlemlerden idari başvuru yolu açık bulunanların değiştirilmesi, kaldırılması veya geri alınmasıyla ilgili başvurular üzerine, İdari Yargılama Usulü Kanununun "İYUK" ilgili idari makama başvuru ve cevap süresini düzenleyen 11'inci maddesi hükmü dikkate alınarak aşağıdaki işlemler yapılacaktır.

- Başvuru dilekçesi, idari işlemleri değiştirmeye, kaldırmaya veya geri almaya yetkili olan idari makama en kısa sürede ulaştırılacaktır.

- Yetkili idari makam, başvuru dilekçesinin idareye verilmesini müteakip en kısa sürede gerekli inceleme ve araştırmayı yapmak suretiyle işlemin yerindeliği yanında bütün unsurları bakımından hukukiliğini de değerlendirerek cevap verecektir.

- İdari işlemin değiştirilmesi, kaldırılması veya geri alınmasının mümkün olmaması halinde, başvuru sahibine verilecek cevapta, bu idari işleme karşı başvurulabilecek kanun yolları ile başvuru süreleri de gösterilecektir.

2- Bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin esas ve usuller, 24.4.2004 tarihinde yürürlüğe girecek olan 4982 sayılı "Bilgi Edinme Hakkı Kanunu"nda düzenlenmiş bulunmaktadır.

Bu itibarla,

a. Kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, -faaliyetlerine ilişkin mezkur Kanun kapsamında bulunan bilgi başvurularını süratli bir şekilde sonuçlandırarak- Kanunda belirtilen istisnalar dışında her türlü bilgi ve belgeyi başvuru sahiplerine vereceklerdir.

b. Kurum ve kuruluşlar, başvuru üzerine, istenilen bilgi ve belgeye erişimi on beş iş günü içinde sağlayacaklardır. İstenilen bilgi ve belgenin; başvuru alan kurum ve kuruluş içindeki başka bir birimden sağlanması, başka bir kurum veya kuruluşun görüşünün alınmasını gerektirmesi ya da başvuru içeriğinin birden fazla kurum ve kuruluşu ilgilendirmesi hallerinde bilgi ve belgeye erişim otuz iş günü içinde sağlanır. Ancak bu sürenin uzaması durumunda, gerekçe başvuru sahibine yazılı olarak on beş iş günlük sürenin bitiminden önce bildirilecektir.

c. Kişinin çalışma hayatını ve mesleki onurunu etkileyecek olanlar hariç, yargı denetimi dışında kalan idari işlemler, devlet sırları, ülkenin ekonomik çıkarlarına, istihbarata, idari veya adli soruşturmaya, özel hayata dair bilgiler, haberleşmenin gizliliğini ihlal edecek bilgi ve belgeler, ticari sırlar ile Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu kapsamındaki hususlar bilgi edinme hakkının istisnasını oluşturur. Keza, tavsiye ve mütalaa talepleri ile yayımlanmış veya kamuya açıklanmış bilgi veya belgeler de bilgi edinme başvurularına konu edilmeyecektir.

d. Bilgi Edinme Hakkı Kanununun uygulanmasında ihmali, kusuru veya kastı bulunan memurlar ile diğer kamu görevlileri hakkında işledikleri fiillerle ilgili olarak, genel hükümler çerçevesinde ceza kovuşturmasını gerektiren haller saklı kalmak kaydıyla, tabi oldukları mevzuatta yer alan disiplin cezaları uygulanacaktır.

Ayrıca; dilek ve şikayetlerini, kamu kurum ve kuruluşlarına gelerek sözlü olarak ileten başvuru sahipleri, hoşgörü ve güler yüzle karşılanarak kendilerine yardımcı olunacaktır. Başvuru sahiplerinin talepleri anında incelenerek, sorunlarının mümkün olduğu oranda mahallinde çözümlenmesine özen gösterilecektir.

Bu çerçevede, konuya ilişkin Anayasa ve yasal kurallar ile yukarıda belirtilen usul ve esaslar hakkında tüm personel bilgilendirilecek, personele yönelik eğitim programlarında konuya ayrıntılı olarak yer verilmesi sağlanacak, bilgi edinme ve dilekçe haklarının kullanımı kapsamındaki başvurulara ilişkin uygulamalar mevzuat dahilinde denetlenecek ve denetimler sonucu belirtilen kurallara uymadıkları saptanan kamu görevlileri hakkında genel hükümlere göre disiplin ve ceza işlemleri uygulanacaktır.

3071 sayılı "Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun"un uygulanması çerçevesinde yayınlanmış bulunan halkla ilişkiler konulu 22.1.1993 tarihli ve "1993/2" sayılı Genelgenin 2'nci maddesinde "iki ay" olarak belirtilen dilekçenin cevaplandırılmasına ilişkin süre, mevzuatta yapılan değişikliğe istinaden "30 gün" şeklinde değiştirilmiş, vatandaş başvuruları konulu 29.12.1994 tarihli ve 20369 sayılı yazı yürürlükten kaldırılmıştır.

Bu itibarla; "Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun" ile "Bilgi Edinme Hakkı Kanunu" hükümlerinin gerekleri, bütün kamu kurum ve kuruluşları tarafından yukarıda belirtilen usul ve esaslar doğrultusunda yerine getirilecektir.

Bu genelge yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Recep Tayyip ERDOĞAN
Başbakan

IV. 2002/3681 DEVLET ARŞİVLERİNDE ARAŞTIRMA VE İNCELEME YAPMAK İSTEYEN TÜRK VEYA YABANCI UYRUKLU GERÇEK VEYA TÜZEL KİŞİLERİN TABİ OLACAKLARI ESASLAR'IN YÜRÜRLÜĞE KONULMASI HAKKINDA KARAR

Karar Sayısı : 2002/3681

Tarih : 31/1/2002

**Devlet Arşivlerinde Araştırma ve İnceleme Yapmak İsteyen
Türk veya Yabancı Uyruklu Gerçek veya Tüzel
Kişilerin Tabi Olacakları Esaslar**

Amaç

Madde 1- Bu esasların amacı, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü ve araştırma hizmeti veren diğer arşivlerde araştırma, inceleme yapmak ve örnek almak isteyen Türk ve yabancı gerçek ve tüzel kişilerin tabi olacakları usul ve esasları tespit etmektir.

Kapsam

Madde 2- Bu esaslar, tasnif edilmiş ve son işlem tarihi üzerinden en az otuz yıl geçmiş arşiv malzemesi üzerinde Türk uyruklu gerçek veya tüzel kişiler ile Türkiye'ye girmesi yasak olmayan yabancı uyruklu gerçek veya tüzel kişiler tarafından yapılacak araştırma ve inceleme faaliyetlerine ilişkin usul ve esasları kapsar.

Müracaat şekli

Madde 3- Türk arşivlerinde araştırma ve inceleme yapmak isteyen gerçek veya tüzel kişilerden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olanlar ve bunların vekilleri ile Türkiye'ye yasal yollardan girmiş yabancılar ve bunların vekilleri, "devlet arşivlerinde Araştırma Talebinde Bulunanlar İçin Müracaat Formu ve Taahhütname'yi "EK-1" doldurmak suretiyle bir adet fotoğraf ve nüfus cüzdanı "yabancılar için pasaport ve kimlik" örneğiyle, vekil ise vekaletname ile birlikte doğrudan araştırma ve inceleme yapacağı arşivin veya arşivlerin bağlı olduğu idareye bizzat veya posta ile müracaatta bulunurlar.

Ayrıca bu müracaat, yurt dışında Türkiye Cumhuriyeti büyükelçilik veya başkonsolosluklarına da yapılabilir. Bu temsilcilikler, yapılan müracaatı Dışişleri Bakanlığı vasıtasıyla Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ne yada araştırmanın yapılacağı arşivin bağlı bulunduğu idareye gönderirler.

Vekilleri vasıtasıyla araştırma ve inceleme yapmak isteyen Türk veya yabancı uyruklu gerçek veya tüzel kişilerin önceden müracaatlarının olması gerekmektedir.

Müracaatların işleme konulması ve cevaplandırma süresi

Madde 4- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nde yapılacak her türlü araştırma, inceleme ve örnek alma talepleri bu Genel Müdürlükçe, Devlet Arşivleri Genel müdürlüğü dışındaki araştırma hizmeti veren diğer arşivlere yapılacak talepler ise, söz konusu arşivin bağlı olduğu bakanlık veya kuruluşça işleme konulur ve en geç iki iş günü içerisinde sonuçlandırılır.

Silahlı Kuvvetler arşivlerine yapılan müracaatlar otuz gün içerisinde sonuçlandırılır.

Dışişleri Bakanlığı; yurtdışındaki Türkiye Cumhuriyeti büyükelçilikleri ve başkonsoloslukları kanalıyla, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nde ve araştırma hizmeti veren diğer arşivlerde araştırma ve inceleme talebinde bulunan Türk veya yabancı uyruklu gerçek veya tüzel kişiler ile vekillerine, müracaatlarının sonucunu otuz gün içerisinde duyurur.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü ile birinci fıkrada belirtilen ilgili bakanlık ve kuruluşlar, bu esaslarda öngörülen hükümleri de göz önünde bulundurma suretiyle, araştırma ve inceleme taleplerini aynen veya sınırlandırmak suretiyle kabul veya reddedebilirler.

Müracaatların reddini gerektiren durumlar

Madde 5- Araştırmacıların;

- a. Tasnifi tamamlanmamış ve en son işlem tarihi üzerinden otuz yıl geçmemiş arşiv malzemesi ile yararlanılamayacak derecede hasara uğramış arşiv belgesi üzerinde,
  - b. Araştırma ve inceleme talebinde bulunan kişinin onsekiz yaşından küçük olduğu veya medeni hakları kullanma ehliyetine sahip bulunmadığı durumlarda,
  - c. Müracaat formundaki bilgilerin eksik veya yanlış olması ve müracaat için gerekli belgelerin eksik veya sahte olduğunun anlaşıldığı hallerde,
- arşivlerde araştırma ve inceleme talepleri reddolunabilir.

Taahhütname, araştırma süresi ve giriş kartı

Madde 6- Araştırmacılara, arşivdeki çalışmalarında uymak zorunda buldukları şartlar ve yükümlülükler bildirilir ve kendilerine bu yükümlülüklerle uyacaklarını tevsik eden bir taahhütname "EK-1" imzalatılır. Araştırmacılar için, "Arşive Giriş Kartı" tanzim edilir ve bu kart arşivde muhafaza edilir. Arşiv giriş kartları, arşive her girişte bir kimlik belgesi karşılığında araştırmacıya teslim edilir. Araştırmacı, arşivde bulunduğu sürece bu kartı görünebilecek şekilde üzerinde taşır.

Araştırma ve incelemelerde uyulacak esaslar

Madde 7-Araştırma ve incelemelerde aşağıdaki esaslar uygulanır.

- a. Tasnifi tamamlanmamış arşiv malzemesi veya yararlanılamayacak derecede hasara uğramış belgeler incelemeye verilmez. Ancak, bu malzeme ve belgelerin, bir devlet hizmetinin görülmesinde veya bir hakkın korunmasında ve ispatında delil olarak kullanılacağına anlaşılmaması halinde, görevli personelin nezaretinde incelemeye verilebilir.

b. Kataloglarda kayıtlı bulunsa dahi, onarıma alınmış arşiv malzemesi ile revize edilmekte olan fonlara ait malzemeler, bu işlemler bitene kadar araştırmacılara verilemez.

c. Araştırma ve inceleme, ilke olarak arşiv malzemesinin fotokopisi, mikrofilmi veya elektronik ortam üzerinden yapılır. Bununla birlikte, fotokopi ve mikrofilmin temin edilememesi, elektronik ortamın sağlanamaması halinde araştırma ve inceleme evrakın aslı üzerinden de yapılabilir.

d. Araştırmacılar, ancak kendi konuları ile ilgili arşiv malzemesi üzerinde araştırma ve inceleme yapabilirler. Bu çalışmalar sırasında, ilgili konulara ait arşiv malzemesinin tamamını kendi adlarına ayırttıramazlar.

e. Arşiv malzemesi talepleri, araştırmacı yoğunluğu dikkate alınarak makul ölçüler içinde tarih ve saatine göre sıraya konularak karşılanır ve istenen belgelerin hangi gün ve saatte verilebileceği araştırmacıya bildirilir.

f. Araştırmacıların bir iş günü içerisindeki belge talepleri, günlük talep yoğunluğu ve iş gücüne göre idarece sınırlandırılabilir. Bu sınırlandırma, dosya envanter sistemiyle tasnif edilmiş fonlardan 2 dosya, analitik usulle tasnif edilmiş fonlardan 25 belge ve defter fonlarından 5 defterin altında olamaz.

g. Araştırmacılar, kendilerine teslim edilen belgelerin tamamını iade etmeden yenilerini talep edemezler. Ancak, alınmış olan belgelerle ilişkisi bulunan ve birlikte incelenmesi gereken diğer bir kısım belgelerin talep edilebilmesi için, ilk alınanlardan aynı sayıda belgenin iade edilmesi ve yeniden sıraya girilmesi gerekir.

h. Araştırmacılar belgeleri sayarak teslim alırlar ve aynı şekilde teslim ederler. Kendilerine teslim edilen belgenin kaybolması halinde sorumluluk araştırmacıya aittir.

i. Araştırmacı, kendisine teslim edilen arşiv malzemesini başka bir araştırmacıya veremez, belge üzerinden kopya çıkaramaz ve fotoğraf çekemez.

j. Araştırma ve incelemelerde sadece kurşun kalem ve silgi kullanılır. Ancak portatif yazı makinesi ve bilgisayar arşiv yönetiminin uygun göreceği mahallerde kullanılabilir.

k. Araştırma mahalline çanta, fotoğraf makinesi, dijital kamera, tarayıcı, cep telefonu, palto, dolma kalem, tükenmez ve renkli tükenmez kalem ve benzeri eşyalarla girilemez.

l. Arşiv malzemesi, hiçbir şekilde araştırmacılara tahsis edilen mahalden dışarıya çıkarılamaz.

m. Araştırmacılara tahsis edilen mahalle, görevlilerden ve araştırmacılardan başkası giremez.

n. Çalışmalarına bir haftadan fazla ara verecek araştırmacı, elindeki belgeleri, arşiv depolarındaki asli yerlerine konulmak üzere iade etmek zorundadır.

Yukarıdaki şartlardan birinin ihlali halinde araştırma durdurulur ve araştırmacı hakkında mevzuat uyarınca gerekli işlem yapılır.

Araştırmacıların mükellefiyeti

Madde 8-Türk veya yabancı uyruklu araştırmacılar, yaptıkları çalışmalar neticesinde hazırladıkları ve yayımladıkları eserlerden ilgili arşiv idaresine birer nüsha vermek zorundadırlar. Yabancı araştırmacılar ayrıca Dışişleri Bakanlığı'na da bir nüsha gönderirler.

Belge kopyası verilmesi

Madde 9-Araştırma ve inceleme yapan Türk veya uyruklu kişilere araştırma ve inceleme-ye açılan belgelerin fotokopi, dijital kopya veya mikrofilm şeklindeki kopyaları belirlenen ücret karşılığında verilir veya gönderilir.

Bu şekilde edinilen kopyalar hiçbir şekilde çoğaltılıp ticari amaçla satılamaz.

Ancak, bir fonun, bir dosyanın veya bir defterin tamamının kopyasının veriliş verilmeyeceği konusunda izin verme yetkisi ilgili arşiv idaresine aittir.

Yürürlükten kaldırma

Madde 10-23/6/1989 tarihli ve 89/14269 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan "Devlet Arşivlerinde Araştırma veya İnceleme Yapmak İsteyen Türk veya Yabancı Uyruklu Gerçek veya Tüzel Kişilerin Tabi Olacakları Esaslar" yürürlükten kaldırılmıştır.

Yürürlük

Madde 11-Bu esaslar yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 12-Bu esasları Başbakan yürütür.

EK-1

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLET ARŞİVLERİNDE ARAŞTIRMA TALEBİNDE
BULUNANLAR İÇİN MÜRACAAT FORMU VE TAAHHÜTNAME**

Adı Soyadı :.....
Uyruğu :.....
Çalıştığı Kurum-Kuruluş ve Görevi :.....
Tahsil Durumu :.....
Devamlı Adresi ve
Telefon Numarası "iş-ev" :.....
"Yabancılar için ayrıca Türkiye'deki
adresi ve telefonu" :.....

T.C.Vatandaşlık Numarası
"Yabancılar için pasaport Numarası" :.....
Yapılacak Çalışmanın Konuları ve Süresi :.....

Arşivimizde Daha Önce Çalışma
Yapanlar İçin Bu Çalışmanın Tarihi ve
Konuları :.....

"Devlet Arşivlerinde Araştırma ve İnceleme Yapmak İsteyen Türk veya Yabancı Uyruklu Gerçek veya Tüzel Kişilerin uymak Zorunda Oldukları Esaslar"ı dikkatle okudum. Yukarıda verdiğim bilgilerin ve müracaat belgelerimin doğru olduğunu, bu Esaslara ve Kurumun içi çalışma düzenine uyacağımı, bunların tarafımdan ihlali halinde doğacak sorumluluk ve yükümlülükleri aynen kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih :...../...../.....

İmza:

V. İLGİLİ MEVZUAT

A. ULUSLARARASI METİNLER

1. İnsan Hakları Evrensel Beyanname/ Birleşmiş Milletler Evrensel Bildirgesi

Madde 19- *Herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını gerekli kılar.*

2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Madde 8- *Özel hayatın ve aile hayatının korunması*

1. *Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.*

2. *Bu hakkın kullanılmasına bir kamu otoritesinin müdahalesi, ancak ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, dirlik ve düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda, zorunlu olan ölçüde ve yasayla öngörülmüş olmak koşuluyla söz konusu olabilir.*

Madde 10- *İfade özgürlüğü*

1. *Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kanaat özgürlüğü ile kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir almak ve vermek özgürlüğünü de içerir. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine bağlı tutmalarına engel değildir.*

2. *Kullanılması görev ve sorumluluk yükleyen bu özgürlükler, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu emniyetinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması için yasayla öngörülen bazı biçim koşullarına, sınırlamalara ve yaptırımlara bağlanabilir.*

3. Avrupa İnsan Hakları Şartı

Madde 11- *İfade ve Bilgi Özgürlüğü*

“1. *Herkes ifade özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kamu yetkililerinin müdahalesi olmaksızın ve sınırları dikkate alınmaksızın görüş sahibi olma, bilgi ve düşünce edinme ve yayma özgürlüğünü de içerir.*

2. Medya özgürlüğüne ve çoğulculuğuna saygı gösterilecektir”.

Madde 41- İyi Yönetim Hakkı

1. Herkes, Birlik organları ve kurumları tarafından, işlerinin tarafsız, adil ve makul bir süre içinde çözümlenmesi “yerine getirilmesi” hakkına sahiptir.

2. Bu hak şunları içerir:

Kişilerin haklarında kendilerini olumsuz olarak etkileyecek kişisel önlemlerin alınmasından önce dinlenme “savunma” hakkı,

Meşru sayılan gizlilik, mesleki sır ve iş sırrı kavramlarına saygılı olmak koşuluyla kişilerin kendileri ile ilgili dosyalara erişme hakkı,

Yönetimin kararlarını gerekçelendirmesi zorunluluğu,

3. Herkes, Birliğe ait kuruluşların görevlerini yaparken yol açabilecekleri zararların Üye Devletlerin haklarının ortaklaşa kabul ettiği ilkelere uygun olarak giderilmesini istemek hakkına sahiptir.

4. Herkes, Birlik kurumlarına Anlaşma'nın kabul ettiği dillerden biri ile yazabilir ve kişilere bu dil kullanılarak yanıt verilmesi zorunludur.

4. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesininin 21 Şubat 2002 tarihli “Bilgi Edinme Hakkı” ile ilgili Tavsiye Kararı

MADDE I. Tanımlar

Bu tavsiye mektubunun amaçları doğrultusunda, “kamu yetkilileri” şu anlama gelmektedir:

1. Ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde hükümet ve yönetimler;

2. Ulusal yasalarla donatıldıkları sürece kamu görevi gören veya idari yetkiye sahip olan gerçek ve tüzel kişilikler.

“Resmi belgeler” ise, hazırlık aşamasında olan bil-giler hariç, herhangi bir şekilde kaydedilmiş, çizilmiş veya kamu görevlilerince alınmış veya onların ellerinde bulunan ve herhangi bir kamu veya idari işleve bağlı tüm bilgiler anlamına gelmektedir.

MADDE II. Kapsam

1. Bu tavsiye mektubu, yalnızca kamu yetkililerinin ellerinde bulunan resmi belgeleri göz önüne alır. Üye ülkeler kendi yerel yasa ve uygulamalarının ışığı altında bu tavsiye kurallarının yasal kurumlar ve mahkemelerin ellerinde bulunan bilgilere hangi ölçüde uygulanabileceğini incelemelidirler.

2. Bu tavsiye, erişim hakkını veya Kişisel Verilerin Otomatik İşlemi ile ilgili Bireylerin Korunması Toplantısı için sağlanan erişim sınırlamalarını etkilemez.

MADDE III. Resmi Belgelere Erişimin Genel İlkeleri

Üye ülkeler, kamu görevlilerinin elinde bulunan resmi belgelere, istek üzerine, herkesin erişebilmesini garanti etmelidirler. Bu kural, ulusun kökeni dahil herhangi bir nedenle ayırım gözetilmeden uygulanır.

MADDE IV. Resmi Belgelere Erişimde Olası Kısıtlamalar

1. Üye ülkeler, resmi belgelere erişim hakkına kısıtlamalara getirebilir. Kısıtlamalar yasa ile açıkça belirtilmelidir. Bu, demokratik bir toplumda gereklidir ve aşağıda belirtilen maddelerin korunması ile orantılı olmaktadır.

- * Ulusal güvenlik, savunma ve uluslararası ilişkiler;
- * Kamu güvenliği;
- * Suç oluşturan eylemlerin önlenmesi, araştırılması ve kovuşturulması;
- * Mahremiyet ve diğer yasal özel çıkarlar;
- * Özel ya da kamusal olsun ticari ve diğer ekonomik çıkarlar;
- * Dava sürecinde tarafların eşitliği;
- * Doğa;
- * Kamu yetkililerince yapılan inceleme, denetim ve gözetim;
- * Devletin ekonomik, parasal ve döviz politikaları;
- * Bir konunun dahili hazırlığı sırasında kamu yetkilileri içinde veya arasında yapılan tartışmaların gizliliği.

2. Bilginin açıklanmasının kamu çıkarını çığnemediği durumlar dışında, resmi belgede bulunan bilginin açıklanması 1. paragrafta adı geçen taraflara zarar verecek ise bir belgeye erişim reddedilebilir.

3. Üye ülkeler, 1. paragrafta anılan kısıtlamaların uygulamadan kalkacakları tarih ile ilgili süre sınırlamasını göz önüne almalıdırlar.

MADDE V. Resmi Belgelere Erişim Talepleri

1. Resmi belge için talepte bulunan bir kişi resmi belgeye erişim için sebep bildirmek zorunda olmamalıdır,

2. Talep ile ilgili formaliteler en azda tutulmalıdır.

MADDE VI. Resmi Belgelere Erişim Talepleri İşlemleri

1. Resmi belgeye erişim için talep, belgeyi elinde bulunduran herhangi bir kamu görevlisi tarafından işleme alınmalıdır.

2. Resmi belgeye erişim için talep, eşitlik ilkesine sadık kalınarak ele alınmalıdır.

3. Resmi belgeye erişim için talep, hemen ele alınmalıdır. Karar, daha önce belirtilen süre kısıtlamaları içinde verilmeli, iletilmeli ve yerine getirilmelidir.

4. Kamu görevlisi talep edilen resmi belgeye sahip değil ise, mümkün olan durumlarda başvuru sahibini yetkili kamu görevlisine havale etmelidir.

5. Kamu görevlisi, talep edilen resmi belgeyi tanımlamak için başvuru sahibine elinden geldiğince yardımcı olmalı, fakat talep edilen resmi belge tanımlanamayan bir belge ise kamu görevlisi talebi yerine getirmek zorunda değildir.

6. Resmi belgeye erişim için talep, anlaşılır nitelikte makul değilse reddedilebilir.

7. Resmi belgeye erişim talebini tamamen veya kısmen reddeden kamu görevlisi nedenleri de açıklamalıdır.

MADDE VII. Resmi Belgelere Erişim Şekilleri

1. Resmi bir belgeye erişim sağlandığı zaman, kamu görevlisi orijinal kopyanın incelenmesine izin vermeli veya bir kopyasını vermelidir. Mümkün olan durumlarda başvuru sahibinin tercihi göz önüne alınmalıdır.

2. Resmi belgedeki bilgilerin bir kısmına erişimde kısıtlama varsa, kamu görevlisi gene de belgenin geri kalan bölümlerine erişim izni vermelidir. Atlanan bölümler açıkça belirtilmelidir. Ancak, belgenin kısmi bölümü yanıltıcı veya anlamsız ise bu tür bir erişim reddedilebilir.

3. Kamu görevlisi başvuru sahibine, kolayca erişebileceği alternatif kaynaklar sunarak bir resmi belgeye erişime izin verebilir.

MADDE VIII. Resmi Belgelere Erişim Ücretleri

1. Orijinal resmi belgelere danışmanlık, prensip olarak belgenin bulunduğu yerde ücretsiz olmalıdır.

2. Resmi belgenin bir kopyası için başvuru sahibinden bir ücret alınabilir, fakat bu ücret makul bir miktarda olmalı ve kamu görevlisinin yaptığı harcamayı geçmemelidir.

MADDE IX. Gözden Geçirme İşlemi

1. Resmi belge başvurusu, tamamen veya kısmen reddedilen veya başvurusu Kural VI/3'te belirtilen süre içinde ilgilenilmeyen bir kişi mahkemeye veya başka bir bağımsız kuruma veya yasalarca kurulmuş tarafsız bir kuruluşa başvurmadan önce temyiz mahkemesine başvurabilir.

2. Gözden geçirme işlemi, ister bir kamu görevlisi tarafından yapılsın, ister yukarıda verilen paragrafı 'e uygun olarak yapılsın, başvuru sahibi her zaman süratli ve pahalı olmayan bir temyiz mahkemesine erişebilmelidir.

MADDE X. Tamamlayıcı Önlemler

1. Üye ülkeler aşağıdaki konularla ilgili gerekli önlemleri almalıdırlar.

a. Halkı resmi bilgilere erişim hakları ve bu hakların nasıl kullanılacağı konusunda ilgilendirmek için;

b. Kamu görevlilerinin, bu hakkın yerine getirilmesi ile ilgili görev ve sorumlulukları konusunda eğitilmelerini sağlamak için;

c. Başvuru sahiplerinin, bu hakkı kullanabilmelerini sağlamak için;.

2. Kamu görevlileri bu amaç doğrultusunda özellikle;

a. Belgelerin kolayca erişilebilecek şekilde düzenlenmesini sağlamalı;

b. Belgelerinin korunması ve imha edilmesi ile ilgili açık ve yerleşik kurallara uymalı,

c. Mümkün olduğu ölçüde, sorumlu oldukları konular ve aktivitelerle ilgili bilgileri sağlamalıdırlar. Örneğin, kamu görevleri ellerinde bulunan belgelerin listesini veya kayıtlarını çıkarabilirler.

MADDE XI. Kamu Görevlilerinin inisiyatifinde Açıklanan Bilgiler

Bir kamu görevlisi, uygun olan durumlarda, kendi inisiyatifi doğrultusunda açıklanmasının kamu yönetiminin şeffaflığını arttıracak ve yönetimler içerisindeki etkinliğin gelişmesini sağlayacak bilginin açıklanması için gerekli önlemleri alabilmeli veya kamu yararına olan durumlarda, kamunun bilgilendirilerek katılımını teşvik etmelidir.

5. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi**MADDE 4****TAAHHÜTLER**

Tüm taraflar, kendi ortak fakat farklı sorumluluklarını ve özgün ulusal ve bölgesel kalkınma - önceliklerini, hedeflerini ve koşullarını dikkate alarak:

a. Taraflar Konferansınca uygun bulunacak mukayese edilebilir metodolojiler kullanarak, Montrea! Protokolü ile denetlenmeyen tüm sera gazlarının insan kaynaklı salımları ve yutaklar tarafından uzaklaştırılanlara ilişkin ulusal envanteri, 12 nci madde uyarınca geliştirecek, dönemler itibariyle güncelleştirecek, yayınlayacak ve Taraflar Konferansına sunulmak üzere hazır bulunduracaklardır.

b. Montreal Protokolü ile denetlenmeyen tüm sera gazlarının insan kaynaklı salımları ve yu-
taklar tarafından uzaklaştırılanlarını ele alarak, iklim değişikliğini azaltacak önlemleri içeren
ulusal ve uygun durumlarda bölgesel programları ve iklim değişikliğine uyumu kolaylaştıracak
önlemleri oluşturacak, uygulayacak, yayınlayacak ve düzenli olarak güncelleştireceklerdir.

MADDE 5

ARAŞTIRMA VE SİSTEMATİK GÖZLEM

Taraflar, 4 üncü Maddenin 1 "g" paragrafı kapsamındaki taahhütlerini yerine getirirken:

*a. Bu alandaki gereksiz çifte çabaları en aza indirme ihtiyacını da dikkate alarak, araştır-
ma, veri toplama ve sistematik gözlem faaliyetlerinin tanımlanmasını, yönetilmesini ve değer-
lendirilmesini amaçlayan, uluslararası ve hükümetler arası programları, şebekeleri, yerine
göre, destekleyecekler ve daha fazla geliştirecekler;*

*b. Özellikle gelişme yolundaki ülkelerdeki sistematik gözlemleri ve ulusal düzeydeki bilim-
sel ve teknik araştırma kapasiteleri ve kabiliyetleri güçlendirmek amacıyla matuf uluslararası
ve hükümetler arası çabaları desteklemek ve ulusal yetki alanı dışından elde edilen veri ve
analizlere erişilmesini ve karşılıklı değişimini teşvik edecekler; ve*

*c. Gelişme yolundaki ülkelerin özel endişelerini ve ihtiyaçlarını dikkate alacak ve iç kapa-
siteleri ve kabiliyetlerini yukarıdaki (a) ve (b) alt paragraflarında atıfta bulunulan çabalara ka-
tılmaları amacıyla geliştirmelerinde işbirliği yapacaklardır.*

MADDE 6

ÖĞRETİM, EĞİTİM VE KAMU BİLİNÇLENDİRİLMESİ

Taraflar, 4 üncü Maddenin, 1 (i) paragrafı kapsamındaki taahhütlerini yerine getirirken:

*a. Ulusal yasalarına, yönetmeliklerine ve kapasitelerine göre, ulusal, yerine göre altbölge
ve bölge düzeylerinde, aşağıdaki hususları destekleyecek ve kolaylaştıracaklardır;*

*(i) İklim değişikliği ve etkileri konusunda kamu eğitimi ve bilinçlendirilmesi program-
ları geliştirmesi ve uygulanması;*

(ii) İklim değişikliği ve etkileri konusundaki bilgiye kamunun erişmesi;

*(iii) İklim değişikliği ve etkilerine" karşı konulmasına ve uygun karşı strateji geliştiril-
mesine kamunun katılımı; ve*

(iv) Bilimsel, teknik ve idari personelin eğitimi.

*b. Aşağıdaki hususlarda, yerine göre mevcut organları kullanarak, uluslararası düzeyde iş-
birliği yapacak ve teşvik edeceklerdir;*

*(i) İklim değişikliği ve etkileri hakkında eğitsel ve kamu bilinçlendirilmesi malzemelerinin
geliştirilmesi ve değişimi; ve*

*(ii) Ulusal kurumların güçlendirilmesini ve bu alandaki uzmanların, özellikle gelişme yolun-
daki ülkelerdeki uzmanların eğitimi için personel değişimi veya görevlendirilmesini de içere-
cek şekilde, öğretim ve eğitim programları geliştirilmesi ve uygulanması.*

B. ULUSAL METİNLER (İLGİLİ HÜKÜMLERİ)

1. Anayasa (Madde 22, 26, 28, 40, 56, 74)

a. Haberleşme hürriyeti

MADDE 22- “Değişik : 03/10/2001 – 4709/7 md.” Herkes, haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır.

Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; haberleşme engellenemez ve gizliliğine dokunulamaz. Yetkili merciin kararı yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, karar kendiliğinden kalkar.

İstisnaların uygulanacağı kamu kurum ve kuruluşları kanunda belirtilir.

b. Basın hürriyeti

MADDE 28- Basın hürdür, sansür edilemez. Basımevi kurmak izin alma ve malî teminat yatırma şartına bağlanamaz.

“İkinci fıkra mülga: 03/10/2001– 4709/10 md.”

Devlet, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alır.

Basın hürriyetinin sınırlandırılmasında, Anayasanın 26 ve 27 nci maddeleri hükümleri uygulanır.

Devletin iç ve dış güvenliğini, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü tehdit eden veya suç işlemeye ya da ayaklanma veya isyana teşvik eder nitelikte olan veya Devlete ait gizli bilgilere ilişkin bulunan her türlü haber veya yazıyı, yazarlar veya bastırılanlar veya aynı amaçla, basanlar, başkasına verenler, bu suçlara ait kanun hükümleri uyarınca sorumlu olurlar. Tedbir yolu ile dağıtım hâkim kararıyla; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle önlenebilir. Dağıtımını önleyen yetkili merci, bu kararını en geç yirmidört saat içinde yetkili hâkime bildirir. Yetkili hâkim bu kararı en geç kırksekiz saat içinde onaylamazsa, dağıtımını önleme kararı hükümsüz sayılır.

Yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi için, kanunla belirtilecek sınırlar içinde, hâkim tarafından verilen kararlar saklı kalmak üzere, olaylar hakkında yayım yasağı konamaz.

Sürelili veya süresiz yayınlar, kanunun gösterdiği suçların soruşturma veya kovuşturmasına geçilmiş olması hallerinde hâkim kararıyla; Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî güvenliğinin, kamu düzeninin, genel ahlâkın korunması ve suçların önlenmesi bakımından gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunun açıkça yetkili kıldığı merciin emriyle toplatılabilir. Toplatma kararı veren yetkili merci, bu kararını en geç yirmidört saat

içinde yetkili hâkime bildirir; hâkim bu kararı en geç kırksekiz saat içinde onaylamazsa, toplatma kararı hükümsüz sayılır.

Sürelî veya süresiz yayınların suç soruşturması veya kovuşturması sebebiyle zapt ve müsaderesinde genel hükümler uygulanır.

Türkiye’de yayımlanan sürelî yayınlar, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Cumhuriyetin temel ilkelerine, millî güvenliğe ve genel ahlâka aykırı yayımlardan mahkûm olma halinde, mahkeme kararıyla geçici olarak kapatılabilir. Kapatılan sürelî yayının açıkça devamı niteliğini taşıyan her türlü yayın yasaktır; bunlar hâkim kararıyla toplatılır.

c. Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti

MADDE 26- Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

“Değişik : 03/10/2001 - 4709/9 md.” Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlandırılabilir.

“Üçüncü fıkra mülga: 03/10/2001 – 4709/9 md.”

Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlandırılması sayılmaz.

“Ek : 03/10/2001 – 4709/9 md.” Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunla düzenlenir.

d. Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması

MADDE 56- Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.

Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.

Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler.

Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir.

Sağlık hizmetlerinin yaygın bir şekilde yerine getirilmesi için kanunla genel sağlık sigortası kurulabilir.

e. Temel hak ve hürriyetlerin korunması

MADDE 40 – *Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlâl edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkânının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir.*

“Ek: 3.10.2001-4709/16 md.” Devlet, işlemlerinde, ilgili kişilerin hangi kanun yolları ve mercilere başvuracağını ve sürelerini belirtmek zorundadır.

Kişinin, resmî görevliler tarafından vâki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da, kanuna göre, Devletçe tazmin edilir. Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır.

f. Dilekçe Hakkı

MADDE 74- *“Ek : 03.10.2001 – 4709/26 md.” Vatandaşlar, ve karşılıklılık esasî gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir.*

“Ek : 03.10.2001 – 4709/26 md.” Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu, gecikmeksizin dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir.

Bu hakkın kullanılma biçimi kanunla düzenlenir.

2. TBMM İÇTÜZÜĞÜ

Dilekçe Komisyonu

MADDE 115 - *“Ek madde: 16/05/1996 - 424 S.Karar/26 md.” Dilekçe Komisyonu, Türk vatandaşlarının ve karşılıklılık esasî gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancıların”**” kendileriyle veya kamu ile ilgili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına gönderdikleri dilek ve şikâyetleri inceler.*

Dilekçelerin Başkanlık Divanınca incelenmesi

MADDE 116 - *“Ek madde: 16/05/1996 - 424 S.Karar/26 md.” Dilekçe Komisyonunun; Başkan, Başkanvekili, Sözcü ve Katibinden oluşan Başkanlık Divanı, komisyona gelen dilekçeleri inceleyerek;*

- 1. Belli bir konuyu ihtiva etmeyen,*
- 2. Yeni bir kanunu veya bir kanun değişikliğini gerektiren,*
- 3. Yargı mercilerinin görevine giren konularla ilgili olan veya haklarında bu merciler tarafından verilmiş bir karar bulunan,*
- 4. Yetkili idari makamlarca verilen kesin cevap suretini ihtiva etmeyen,*
- 5. Kanunun dilekçede bulunmasını zorunlu gördüğü şartlardan herhangi birini taşımayan, Dilekçelerin görüşülemeyeceğini karara bağlar.*

Komisyon Başkanlık Divanı, bu kararlarını; bastırır ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerine dağıtır. Dağıtım tarihinden itibaren onbeş gün içinde itiraz olunmayan Başkanlık Divanı kararları kesinleşir ve durum dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir.

Komisyon Başkanlık Divanı; görüşülemeyeceğini karara bağladığı dilekçelerden, kanun olarak düzenlenmelerinde toplumsal yarar gördüklerinin birer örneğinin Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına ve Başbakanlığa bilgi olarak gönderir.

Dilekçelerin Komisyon Genel Kurulunca incelenmesi

MADDE 117 - "Ek madde: 16/05/1996 - 424 S.Karar/26 md." Komisyon Başkanlık Divanının 116 ncı maddenin dışında gördüğü dilekçeler ile aynı madde gereğince karara bağladığı dilekçelerden süresi içinde itiraza uğrayanlar, Komisyon Genel Kuruluna sevk edilir.

Komisyon Genel Kurulu, kendisine gönderilen dilekçeleri, ilk önce 116 ncı madde hükmü gereğince inceleyerek karar konusu olup olamayacakları hususunu kararlaştırır.

Komisyon Genel Kurulu kararlarının bastırılması ve dağıtılması

MADDE 118 - "Ek madde: 16/05/1996 - 424 S.Karar/26 md." Komisyon Başkanlık Divanı, Komisyon Genel Kurulunca alınan kararları bastırır, bütün milletvekillerine ve bakanlara dağıtır.

Komisyon Genel Kurulu kararlarına itiraz

MADDE 119 - "Ek madde: 16/05/1996 - 424 S.Karar/26 md." Türkiye Büyük Millet Meclisinin her üyesi Komisyon Genel Kurulunun kararına, kararın dağıtım gününden itibaren otuz gün içinde gerekçeli bir yazıyla itiraz edebilir. Aksi halde, dilekçe hakkındaki karar kesinleşir.

Komisyon Genel Kurulu, itiraz edilen dilekçeler için, itiraz tarihinden itibaren otuz gün içinde bir rapor düzenleyerek Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunar. Türkiye Büyük Millet Meclisinin alacağı karar kesindir.

Bu madde hükümleri gereğince kesinleşen kararlar, dilekçe sahiplerine ve ilgili bakanlıklara bildirilir.

Dilekçeler hakkındaki kesin kararların sonucu

MADDE 120 - "Ek madde: 16/05/1996 - 424 S.Karar/26 md." Bakanlar 119 uncu madde gereğince kesinleşen kararlar hakkında yaptıkları işlemi, aynı maddenin son fıkrası uyarınca kendilerine yapılan bildiri tarihinden itibaren otuz gün içinde, Komisyon Başkanlığına yazıyla bildirirler. Komisyon Genel Kurulu, bunlardan gerekli gördüklerinin Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülmesini isteyebilir. Bu takdirde, komisyon kendi görüşünü belirten bir rapor hazırlayarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunar. Komisyonun bu istekte bulunması halinde 119 uncu maddenin ikinci ve üçüncü fıkraları hükümleri uygulanır.

İlgili bakanlık birinci fıkraya uyarınca yapması gereken bildiriye yapmadığı takdirde de, aynı fıkraya hükümleri uygulanır.

3. 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun

Amaç

MADDE 1- Bu Kanunun amacı, Türk vatandaşlarının kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve yetkili makamlara yazı ile başvurma haklarının kullanılma biçimini düzenlemektir.

Kapsam

MADDE 2- Bu Kanun, Türk vatandaşlarınca Türkiye Büyük Millet Meclisi ile idari makamlara yapılan dilek ve şikayetler hakkındaki başvuruları kapsar.

Dilekçe hakkı

MADDE 3- Türk vatandaşları kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, Türkiye Büyük Millet Meclisine ve yetkili makamlara yazı ile başvurma hakkına sahiptirler.

Dilekçede bulunması zorunlu şartlar

MADDE 4- Türk vatandaşlarının Türkiye Büyük Millet Meclisine veya yetkili makamlara verdikleri veya gönderdikleri dilekçelerde, dilekçe sahibinin adı soyadı ve imzası ile iş veya ikametgah adresinin bulunması gerekir.

Gönderilen makamda hata

MADDE 5- Dilekçe, konusuyla ilgili olmayan bir idari makama verilmesi durumunda, bu makam tarafından yetkili idari makama gönderilir ve ayrıca dilekçe sahibine de bilgi verilir.

İncelenemeyecek dilekçeler

MADDE 6- Türkiye Büyük Millet Meclisine veya yetkili makamlara verilen veya gönderilen dilekçelerden;

- a. Belli bir konuyu ihtiva etmeyenler,*
  - b. Yargı mercilerinin görevine giren konularla ilgili olanlar,*
  - c. 4 üncü maddede gösterilen şartlardan herhangi birini taşımayanlar,*
- İncelenemezler.*

Dilekçenin incelenmesi ve sonucunun bildirilmesi

MADDE 7- *Türk vatandaşlarının kendileri ve kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri konusunda yetkili makamlara yaptıkları başvuruların sonucu veya yapılmakta olan işlemin safahatı hakkında dilekçe sahiplerine en geç iki ay içinde cevap verilir. İşlem safahatının duyurulması halinde alınan sonuç ayrıca bildirilir.*

4. 1136 sayılı Avukatlık Kanunu

Avukatlığın amacı

MADDE 2- *“Değişik birinci fıkra: 2/5/2001 - 4667/2 md.” Avukatlığın amacı; hukukî münasebetlerin düzenlenmesini, her türlü hukukî mesele ve anlaşmazlıkların adalet ve hakkaniyete uygun olarak çözümlenmesini ve hukuk kurallarının tam olarak uygulanmasını her derecede yargı organları, hakemler, resmî ve özel kişi, kurul ve kurumlar nezdinde sağlamaktır.*

Avukat bu amaçla hukuki bilgi ve tecrübelerini adalet hizmetine ve kişilerin yararlanmasına tahsis eder.

“Değişik: 2/5/2001 - 4667/2 md.” Yargı organları, emniyet makamları, diğer kamu kurum ve kuruluşları ile kamu iktisadî teşebbüsleri, özel ve kamuya ait bankalar, noterler, sigorta şirketleri ve vakıflar avukatlara görevlerinin yerine getirilmesinde yardımcı olmak zorundadır. Kanunlarındaki özel hükümler saklı kalmak kaydıyla, bu kurumlar avukatın gerek duyduğu bilgi ve belgeleri incelemesine sunmakla yükümlüdür. Bu belgelerden örnek alınması ve kâletname ibrazına bağlıdır. Derdest davalarda müzekkereler duruşma günü beklenmeksizin mahkemeden alınabilir.

Sır saklama

MADDE 36- *Avukatların, kendilerine tevdi edilen veya gerek avukatlık görevi, gerekse, Türkiye Barolar Birliği ve barolar organlarındaki görevleri dolayısıyla öğrendikleri hususları açığa vurmaları yasaktır.*

Avukatların birinci fıkrada yazılı hususlar hakkında tanıklık edebilmeleri, iş sahibinin muvafakatini almış olmalarına bağlıdır. Ancak, bu halde dahi avukat tanıklık etmekten çekinebilir. “Ek cümle: 2/5/2001-4667/24 md.” Çekinme hakkının kullanılması hukukî ve cezaî sorumluluk doğurmaz.

Yukarıdaki hükümler, Türkiye Barolar Birliği ve baroların memurları hakkında da uygulanır.

5. 2872 sayılı Çevre Kanunu

İdari makamlara başvurma

MADDE 30- *Çevreyi kirleten veya bozan bir faaliyetten zarar gören veya haberdar olan gerçek ve tüzelkişiler, idari makamlara başvurarak bu faaliyetin durdurulmasını isteyebilirler.*

6. 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun

Bilgi isteme

MADDE 14- *Kurul, bu Kanunun kendisine verdiği görevleri yerine getirirken, gerekli gördüğü her türlü bilgiyi tüm kamu kurum ve kuruluşlarından, teşebbüslerden ve teşebbüs birliklerinden isteyebilir.*

Bu makamlar, teşebbüsler ve teşebbüs birliklerinin yetkilileri istenen bilgileri Kurulun belirleyeceği süre içinde vermek zorundadır.

Yerinde İnceleme

MADDE 15- *Kurul, bu Kanunun kendisine verdiği görevleri yerine getirirken gerekli gördüğü hallerde, teşebbüs ve teşebbüs birliklerinde incelemelerde bulunabilir. Bu amaçla teşebbüslerin veya teşebbüs birliklerinin:*

- a. Defterlerini, her türlü evrak ve belgelerini inceleyebilir ve gerekirse suretlerini alabilir,*
- b. Belirli konularda yazılı veya sözlü açıklama isteyebilir,*
- c. Teşebbüslerin her türlü mal varlığına ilişkin mahallinde incelemeler yapabilir,*

İnceleme, Kurul emrinde çalışan uzmanlar tarafından yapılır. Uzmanlar incelemeye giderken yollarında incelemenin konusunu, amacını ve yanlış bilgi verilmesi halinde idari para cezası uygulanacağını gösteren bir yetki belgesi bulundurlar.

7. 765 sayılı Türk Ceza Kanunu

MADDE 120- *Ceza hükümlerinin sukutu hukuku şahsiye ve istirdadı emval ve tazminat ve masarifi muhakemeye müteallik hükümlere halel vermez. Ancak umumi aftan neşet eden sukut masarifi muhakemenin tahsili hakkında hazinenin mütalebe hakkını dahi iskat eder.*

MADDE 132- *“Değişik: 11/6/1936 - 3038/1 md.” Devletin emniyetine veya dahili, yahut beynelmilel siyasi menfaatlerine taallük eden evrak veya vesikaları tamamen veya kısmen yok eden, tahrib eden veya üzerlerinde sahtelik yapan veyahut muvakkaten de olsa bunları tahsis olundukları yerden başka bir yerde kullanan, hile ile alan veya çalan kimse sekiz seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezasile cezalandırılır.*

Gizli kalması Devletin emniyeti ve yukarıda yazılı menfaatleri icabından olan malûmatı istihsal eden kimse üç seneden on seneye kadar ağır hapis cezasile cezalandırılır. Bu bab hükümlerine nazaran Devletin menfaatleri namına gizli kalması lazım gelen malûmat arasında, dahili veya beynelmilel siyasi sebeplerle neşrolunmayan Hükümet muamelelerinin ihtiva ettiği malûmat da dahildir.

Salahiyetli makamların neşir veya işaasını menettiği malûmatı istihsal eden kimse iki seneden sekiz seneye kadar ağır hapis cezasile cezalandırılır.

Yukarıdaki fıkralarda yazılı filler Devletin harp hazırlıklarını veya harp kudret veya kabiliyetini veya askeri hareketlerini tehlikeye koymuşsa müebbet ağır hapis cezası verilir.

MADDE 133- "Değişik: 29/6/1938-3531/1 md." Devletin emniyeti veya dahili veya beynelmilel siyasi menfaatleri icabından olarak gizli kalması lazım gelen malûmatı siyasi veya askeri casusluk maksadile istihsal eden kimse 15 seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezasile cezalandırılır.

Aşağıdaki hallerde ölüm cezası verilir:

1-Fiil, Türkiye ile harb halinde bulunan bir devletin menfaati namına işlenmişse,

2-Fiil, devletin harb hazırlıklarını veya harb kudret veya kabiliyetini veya askeri hareketlerini tehlikeye koymuşsa.

Salahiyetli makamların neşir veya işaasını menettikleri malûmatı siyasi veya askeri casusluk maksadile istihsal eden kimse 10 seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezasile cezalandırılır.

Yukarıki fıkrada yazılı fiil, Türkiye ile harb halinde bulunan bir devletin menfaatine işlenmişse müebbed ağır hapis cezası hükmolunur.

Yukarıki iki fıkrada yazılı fiil, Devletin harb hazırlıklarını veya harb kudret veya kabiliyetini veya askeri hareketlerini tehlikeye koymuşsa ölüm cezası verilir.

Yabancı bir devletin emniyeti veya dahili veya beynelmilel siyasi menfaatleri icabından olarak gizli kalması lazım gelen malûmatı diğer bir ecnebi devlet lehine siyasi veya askeri casusluk maksadile istihsal eden kimse beş seneye kadar ağır hapis cezasile cezalandırılır.

MADDE 134- "Değişik: 11/6/1936 - 3038/1 md." 132 ve 133 üncü maddelerde yazılı cürümlerin icrası, evrak veya vesikaları elinde bulunduran veya malûmata malik olan kimsenin taksiri neticesi mümkün kılınmış veya sadece kolaylaştırılmış olursa bu şahıs hakkında bir seneden beş seneye kadar ağır hapis cezası hükmolunur.

Fiil; Devletin harp hazırlıklarını veya harp kudret ve kabiliyetini yahut askeri hareketlerini tehlikeye koymuş ise üç seneden on beş seneye kadar ağır hapis cezası verilir.

Bu cürümlerin icrası Devletin askeri menfaati icabından olarak girilmesi menedilmiş olan yerlerin veya toprak, su veya hava mıntakalarının muhafazası ve nezaretile mükellef olan kimsenin taksiri neticesi mümkün kılınmış veya sadece kolaylaştırılmış ise aynı ceza hükmolunur.

MADDE 135- "Değişik: 11/6/1936 - 3038/1 md."

Her kim :

1-Devletin askeri menfaati icabı olarak girilmesi menedilmiş olan yerlere veya toprak, su veya hava mıntakalarına gizlice veya igfal ile girerse,

2-132 nci maddenin iki, üç, dört ve beşinci fıkralarında yazılı malûmatı tedarik etmeye yarayan ve elde bulundurulması için makbul sebep gösterilemeyen vesikalarla veya diğer her hangi bir şey ile yakalanırsa,

Bir seneden beş seneye kadar ağır hapis cezasile cezalandırılır.

Yukarıki bendlerde yazılı fiillerden biri harp zamanında işlenirse verilecek ceza üç seneden on seneye kadar ağır haptistir.

MADDE 136- "Değişik: 11/6/1936 - 3038/1 md."

132 nci maddenin iki, üç, dört ve beşinci fıkralarında yazılı gizli kalması lazımgelen malûmatı ifşa eden kimseler beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezasile cezalandırılır.

Fiil harp zamanında işlenmiş veya Devletin harp hazırlıkları veya harp kudret ve kabiliyetini veya askeri hareketlerini tehlikeye koymuş ise ağır hapis cezası on seneden aşağı olamaz.

Suçlu, siyasi veya askeri casusluk maksadile hareket etmiş ise bu maddenin birinci fıkrasında yazılı halde müebbed ağır hapis ve ikinci fıkrasındaki halde ölüm cezasına mahkûm edilir.

Bu cezalar bu maddede yazılı olan malûmatı istihsal eden kimseler hakkında da tatbik olunur.

Eğer fiil suçlunun taksiri neticesi vukubulmuş ise birinci fıkrada yazılı halde altı aydan iki seneye ve ikinci fıkradaki hallerden birinin mevcudiyeti takdirinde üç seneden on beş seneye kadar ağır hapis cezası verilir.

MADDE 137- "Değişik : 11/6/1936 - 3038/1 md."

Salahiyetli makamların neşir ve işaasını menettikleri malûmatı ifşa eden kimse üç seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezasile cezalandırılır.

Fiil harp zamanında işlenir veyahut Devletin harp hazırlıklarını veya harp kudret ve kabiliyetini veya askeri hareketlerini tehlikeye koyarsa verilecek ağır hapis cezası onseneden aşağı olamaz.

Suçlu, siyasi veya askeri casusluk maksadile hareket etmiş ise bu maddenin birinci fıkrasında yazılı halde on beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezasına mahkûm edilir.

İkinci fıkrada yazılı hallerde ölüm cezası verilir.

Bu cezalar bu maddede yazılı olan malûmatı istihsal etmiş olanlar hakkında da tatbik olunur.

Eğer fiil suçlunun taksiri neticesi vuku bulmuş ise birinci fıkrada yazılı halde altı aydan iki seneye ve ikinci fıkradaki hallerden birinin mevcudiyeti takdirinde üç seneden on beş seneye kadar ağır hapis cezası verilir.

MADDE 138- "Değişik : 11/6/1936 - 3038/1 md."

Vazifesi veya hizmeti dolayısıyla öğrendiği ve Devletin emniyeti icabı olarak gizli kalması lazımgelen fenni keşif veya ihtiraları yahut sinai yenilikleri, kendisinin veya başkasının menfaatine olarak kullanan memur veya amme hizmetini ifa ile mükellef olan kimse beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis ve bin liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezasile cezalandırılır.

Eğer fiil Türkiye ile harp halinde bulunan bir Devletin menfaati için işlenir veya Devletin harp hazırlıklarını veya harp kudret ve kabiliyetini veya askeri hareketlerini tehlikeye koyarsa suçlu müebbet ağır hapis cezasile cezalandırılır.

Türkiye Devleti tarafından yabancı bir memlekette Devlet işlerini görmeye memur edilen kimse, kendisine verilen vazifeyi sadakatle ifa etmezse bu fiilden milli menfate zarar gelebileceği takdirde beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezasile cezalandırılır.

129 uncu madde ile ondan sonraki maddelerde ve 153 ve 161 inci maddelerde yazılı

cürümler harp için Türkiye Devletile aralarında ittifak veya iştirak olan bir Devletin zararına işlendiği takdirde dahi tatbik olunur.

Bundan evvelki fıkrada yazılı cürümlerin işleneceğini haber alıp da zamanında Devlet memurlarına haber vermediği ihmal edenler, cürüm teşebbüs derecesinde kalsa bile, altı aydan az olmamak üzere hapsolunur.

MADDE 195- Bir kimse kendisine gönderilmiş olmıyan bir mektup veya telgrafı veya kapalı bir zarfı kasten açar veya başka bir şahsın, posta ve telgrafla vakı açık muhabere varakası münderecatını anlamak için usül ve nizam hilafında eline geçirecek olursa kendisinden otuz liradan yüz liraya kadar ağır cezayı nakti alınır. Eğer fail bu evrak muhteviyatını ifşa ve telgraf ve telsiz muhaberat ve telefon mükalematı mahremiyetini ihlal ederek bir zarar husulüne sebep olursa bir aydan üç seneye kadar hapis olunur.

MADDE 198- Bir kimse resmi mevki veya sıfatı veya meslek ve sanatı icabı olarak ifşasın-da zarar melhuz olan bir sırta vakıf olup ta meşru bir sebebe müstenit olmaksızın o sırrı ifşa ederse üç aya kadar hapis ve elli liraya kadar ağır cezayı nakdiye mahküm olur.

Eğer zarar vakı olmuş ise cezayı nakdi elli liradan az olamaz.

MADDE 228- “Değişik: 5/1/1961 - 235/2 md.”

Devlet memurlarından her kim bir şahıs veya memur hakkında memuriyetine ait vazifeyi suiistimal ile kanun ve nizamın tayin ettiği ahvalden başka suretle keyfi bir muamele yapar veya yapılmasını emreder veya ettirirse altı aydan üç seneye kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu muamelede hususi maksat veya siyasi saik veya sebep mevcut ise cezası üçte birden yarıya kadar artırılır.

Memuriyetinin icrasında lüzumsuz yere sert muamelelerle bir şahsın kanun hükmüne veya hükümetin emirlerine itaat etmemesine sebep olan memur dahi aynı ceza ile cezalandırılır.

MADDE 229- Memuriyeti sebebiyle kendisine tevdi kılınan veya ittilain müsadif olan vesikalar, kararlar ve emirleri ve sair tebligatı başkasına ifşa veya neşir ve ilan eden yahut her nasıl olursa olsun başkalarının vukuf ve ittilaini kolaylaştıran memur, altı aydan iki seneye kadar hapis olunur.

Devletçe neşir ve ilanı matlup olan kararları kabule şayan mazereti olmaksızın tehir eden memur hakkında da aynı ceza tatbik olunur.

MADDE 240- “Değişik: 12/6/1979-2248/19 md.”

Yasada yazılı hallerden başka hangi nedenle olursa olsun görevini kötüye kullanan memur derecesine göre bir yıldan üç yıla kadar hapsolunur. Cezayı hafifletici nedenlerin bulunması halinde altı aydan bir yıla kadar hapis ve her iki halde ikibin liradan onbin liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır.

Ayrıca memuriyetten süreli veya temelli olarak yoksun kılınır.

MADDE 364- *Bir kimse sıfat veya memuriyeti yahut meslek ve sanatı icabınca vakıf olup ta gizli tutmağa mecbur olduğu fenni keşif ve ihtiralara, yahut sınai tatbikata müteallik malûmatı ifşa ederse mutazarrır olan kimsenin şahsi davası üzerine altı aya kadar hapse ve onbeş liradan yüz liraya kadar ağır cezayı nakdiye mahkûm olur.*

8. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu

Basına bilgi veya demeç verme

MADDE 15- *“Değişik: 12/5/1982 - 2670/7 md.”*

Devlet Memurları, kamu görevleri hakkında basına, haber ajanslarına veya radyo ve televizyon kurumlarına bilgi veya demeç veremezler. Bu konuda gerekli bilgi ancak bakanın yetkili kılacağı görevli illerde valiler veya yetkili kılacağı görevli tarafından verilebilir.

Askeri hizmet ile ilgili bilgiler özel kanunların yetkili, kıldığı personel dışın da hiç bir kimse tarafından açıklanamaz.

Gizli bilgileri açıklama yasağı

MADDE 31- *“Değişik: 12/5/1982-2670/11 md.” Devlet memurlarının kamu hizmetleri ile ilgili gizli bilgileri görevlerinden ayrılmış bile olsalar, yetkili bakanın yazılı izni olmadıkça açıklamaları yasaktır.*

Memurların uyarılmaları

MADDE 117- *Devlet memurlarının yetersizlikleri halinde sicil raporlarında yazılı bulunan kusur ve eksiklikleri, uyarılmaları bakımından, gizli bir yazı ile atamaya yetkili sicil amirleri tarafından kendilerine bildirilir.*

İtiraz hakkı

MADDE 118- *117nci maddeye göre kendisine tebligat yapılan Devlet memurları, buna karşı tebliğ tarihinden itibaren en çok bir ay içinde aynı amirlere itiraz edebilirler.*

“Değişik: 29/11/1984-KHK-243/20 md.” Atamaya yetkili amirler itirazla ilgili kararlarını iki ay içinde ilgiliye yazı ile bildirirler.

MADDE 125- *“Değişik: 12/5/1982 - 2670/31 md.” Devlet memurlarına verilecek disiplin cezaları ile her bir disiplin cezasını gerektiren fiil ve haller şunlardır:*

A- Uyarma : Memura, görevinde ve davranışlarında daha dikkatli olması gerektiğinin yazı ile bildirilmesidir.

Uyarma cezasını gerektiren fiil ve haller şunlardır:

- a. Verilen emir ve görevlerin tam ve zamanında yapılmasında, görev mahallinde kurumlarca belirlenen usul ve esasların yerine getirilmesinde, görevle ilgili resmi belge, araç ve gereçlerin korunması, kullanılması ve bakımında kayıtsızlık göstermek veya düzensiz davranmak,
- b. Özürsüz veya izinsiz olarak göreve geç gelmek, erken ayrılmak, görev mahallini terketmek,
- c. Kurumca belirlenen tasarruf tedbirlerine riayet etmemek,
- d. Usulsüz müracaat veya şikayette bulunmak,
- e. Devlet memuru vakarına yakışmayan tutum ve davranışta bulunmak,
- f. Görevine veya iş sahiplerine karşı kayıtsızlık göstermek veya ilgisiz kalmak,
- g. Belirlenen kılık ve kıyafet hükümlerine aykırı davranmak,
- h. Görevin işbirliği içinde yapılması ilkesine aykırı davranışlarda bulunmak.

B- Kınama : Memura, görevinde ve davranışlarında kusurlu olduğunun yazı ile bildirilmesidir.

Kınama cezasını gerektiren fiil ve haller şunlardır:

- a. Verilen emir ve görevlerin tam ve zamanında yapılmasında, görev mahallinde kurumlarca belirlenen usul ve esasların yerine getirilmesinde, görevle ilgili resmi belge, araç ve gereçlerin korunması, kullanılması ve bakımından kusurlu davranmak,
- b. Eşlerinin, reşit olmayan veya mahcur olan çocuklarının kazanç getiren sürekli faaliyetlerini belirlenen sürede kurumuna bildirmemek,
- c. Görev sırasında amire hal ve hareketi ile saygısız davranmak,
- d. Hizmet dışında Devlet memurunun itibar ve güven duygusunu sarsacak nitelikte davranışlarda bulunmak,
- e. Devlete ait resmi araç,gereç ve benzeri eşyayı özel işlerinde kullanmak,
- f. Devlete ait resmi belge, araç, gereç ve benzeri eşyayı kaybetmek,
- g. İş arkadaşlarına, maiyetindeki personele ve iş sahiplerine kötü muamelede bulunmak,
- h. İş arkadaşlarına ve iş sahiplerine söz veya hareketle sataşmak,
- ı. Görev mahallinde genel ahlak ve edep dışı davranışlarda bulunmak ve bu tür yazı yazmak, işaret, resim ve benzeri şekiller çizmek ve yapmak,
- ı. Verilen emirlere itiraz etmek,
- k. Borçlarını kasten ödemeyerek hakkında yasal yollara başvurulmasına neden olmak,
- l. Kurumların huzur, sükün ve çalışma düzenini bozmak.

C - Aylıktan kesme : Memurun, brüt aylığından 1/30 - 1/8 arasında kesinti yapılmasıdır.

Aylıktan kesme cezasını gerektiren fiil ve haller şunlardır:

- a. Kasıtlı olarak; verilen emir ve görevleri tam ve zamanında yapmamak, görev mahallinde kurumlarca belirlenen usul ve esasları yerine getirmemek, görevle ilgili resmi belge, araç ve gereçleri korumamak, bakımını yapmamak, hor kullanmak,

- b. Özürsüz olarak bir veya iki gün göreve gelmemek,
- c. Devlete ait resmi belge, araç, gereç ve benzerlerini özel menfaat sağlamak için kullanmak,
- d. Görevle ilgili konularda yükümlü olduğu kişilere yalan ve yanlış beyanda bulunmak,
- e. Görev sırasında amirine sözle saygısızlık etmek,
- f. Görev yeri sınırları içerisinde her hangi bir yerin toplantı, tören ve benzeri amaçlarla izinsiz olarak kullanılmasına yardımcı olmak,
- g. İkamet ettiği ilin hudutlarını izinsiz terketmek,
- h. Toplu müracaat veya şikayet etmek,
- ı. Hizmet içinde Devlet memurunun itibar ve güven duygusunu sarsacak nitelikte davranışlarda bulunmak,
- ı. Yasaklanmış her türlü yayını görev mahallinde bulundurmak.

D-Kademe ilerlemesinin durdurulması : Fiilin ağırlık derecesine göre memurun, bulunduğu kademede ilerlemesinin 1 - 3 yıl durdurulmasıdır.

Kademe ilerlemesinin durdurulması cezasını gerektiren fiil ve haller şunlardır:

- a. Göreve sarhoş gelmek, görev yerinde alkollü içki içmek,
- b. Özürsüz ve kesintisiz 3 - 9 gün göreve gelmemek,
- c. Görevi ile ilgili olarak her ne şekilde olursa olsun çıkar sağlamak,
- d. Amirine veya maiyetindekilere karşı küçük düşürücü veya aşağılayıcı fiil ve hareketler yapmak,
- e. Görev yeri sınırları içinde herhangi bir yeri toplantı, tören ve benzeri amaçlarla izinsiz kullanmak veya kullandırmak,
- f. Gerçeğe aykırı rapor ve belge düzenlemek,
- g. Yetkili olmadığı halde basına, haber ajanslarına veya radyo ve televizyon kurumlarına bilgi veya demeç vermek,
- h. Ticaret yapmak veya Devlet memurlarına yasaklanan diğer kazanç getirici faaliyetlerde bulunmak,
- ı. Görevin yerine getirilmesinde dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı yapmak, kişilerin yarar veya zararını hedef tutan davranışlarda bulunmak,
- ı. Belirlenen durum ve sürelerde mal bildiriminde bulunmamak,
- k. Açıklanması yasaklanan bilgileri açıklamak,
- ı. Amirine, maiyetindekilere, iş arkadaşları veya iş sahiplerine hakarete bulunmak veya bunları tehdit etmek,
- m. Diplomatik statüsünden yararlanmak suretiyle yurt dışında, haklı bir sebep göstermeksizin ödeme kabiliyetinin üstünde borçlanmak ve borçlarını ödemedeki tutum ve davranışlarıyla Devlet itibarını zedelemek veya zorunlu bir sebebe dayanmaksızın borcunu ödemededen yurda dönmek,
- n. Verilen görev ve emirleri kasten yapmamak,
- o. Herhangi bir siyasi parti yararına veya zararına fiilen faaliyette bulunmak.

E-Devlet memurluğundan çıkarma : Bir daha Devlet memurluğuna atanmamak üzere memurluktan çıkarmaktır.

Devlet memurluğundan çıkarma cezasını gerektiren fiil ve haller şunlardır:

- a. İdeolojik veya siyasi amaçlarla kurumların huzur, sükun ve çalışma düzenini bozmak, boykot, işgal, engelleme, işi yavaşlatma ve grev gibi eylemlere katılmak veya bu amaçlarla toplu olarak göreve gelmemek, bunları tahrik ve teşvik etmek veya yardımda bulunmak,*
- b. Yasaklanmış her türlü yayını veya siyasi veya ideolojik amaçlı bildiri, afiş, pankart, bant ve benzerlerini basmak, çoğaltmak, dağıtmak veya bunları kurumların herhangi bir yerine asmak veya teşhir etmek,*
- c. Siyasi partiye girmek,*
- d. Özürsüz olarak "... "1" bir yılda toplam 20 gün göreve gelmemek,*
- e. Savaş, olağanüstü hal veya genel afetlere ilişkin konularda amirlerin verdiği görev veya emirleri yapmamak,*
- f. Amirine ve maiyetindekilere fiili tecavüzde bulunmak,*
- g. Memurluk sıfatı ile bağdaşmayacak nitelik ve derecede yüz kızartıcı ve utanç verici hareketlerde bulunmak,*
- h. Yetki almadan gizli bilgileri açıklamak,*
- ı. Siyasi ve ideolojik eylemlerden arananları görev mahallinde gizlemek,*
- ı. Yurt dışında Devletin itibarını düşürecek veya görev haysiyetini zedeleyecek tutum ve davranışlarda bulunmak,*
- k. 5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkındaki Kanuna aykırı fiilleri işlemek.*

Disiplin cezası verilmesine sebep olmuş bir fiil veya halin cezaların sicilden silinmesine ilişkin süre içinde tekerrüründe bir derece ağır ceza uygulanır. Aynı derecede cezayı gerektiren fakat ayrı fiil veya haller nedeniyle verilen disiplin cezalarının üçüncü uygulamasında bir derece ağır ceza verilir.

Geçmiş hizmetleri sırasındaki çalışmalarını olumlu olan ve iyi veya çok iyi derecede sicil alan memurlar için verilecek cezalarda bir derece hafif olanı uygulanabilir.

Yukarıda sayılan ve disiplin cezası verilmesini gerektiren fiil ve hallere nitelik ve ağırlıkları itibarıyla benzer eylemlerde bulunanlara da aynı neviden disiplin cezaları verilir.

Öğrenim durumları nedeniyle yükselebilecekleri kadroların son kademelerinde bulunan Devlet memurlarının, kademe ilerlemesinin durdurulması cezasının verilmesini gerektiren hallerde, brüt aylıklarının 1/4'ü - 1/2'si kesilir ve tekerrüründe görevlerine son verilir.

Özel kanunların disiplin suçları ve cezalarına ilişkin hükümleri saklıdır.

Yukarıda yazılı disiplin kovuşturmasının yapılmış olması, fiilin genel hükümler kapsamına girmesi halinde, sanık hakkında ayrıca ceza kovuşturması açılmasına engel teşkil etmez.

9. 213 sayılı Vergi Usul Kanunu

Vergi mahremiyeti

MADDE 5- Aşağıda yazılı kimseler görevleri dolayısıyla, mükellefin ve mükellefle ilgili

kimselerin şahıslarına, muamele ve hesap durumlarına, işlerine, işletmelerine, servetlerine veya mesleklerine mütaallik olmak üzere öğrendikleri sırları veya gizli kalması lazımgelen diğer hususları ifşa edemezler ve kendilerinin veya üçüncü şahısların nef'ine kullanamazlar;

1. Vergi muameleleri ve incelemeleri ile uğraşan memurlar;
- 2."Değişik: 23/6/1982 - 2686/1 md." Vergi mahkemeleri, bölge idare mahkemeleri ve Danıştayda görevli olanlar;
3. Vergi kanunlarına göre kurulan komisyonlara iştirak edenler;
4. Vergi işlerinde kullanılan bilirkişiler.

Bu yasak, yukarıda yazılı kimseler, bu görevlerinden ayrılışları dahi devam eder.

"Ek: 26/6/1964 - 485/1 Md.; Değişik: 30/12/1980 - 2365/2 md." Ancak, vergi güvenliğini sağlamak amacıyla Gelir Vergisi mükelleflerinin yıllık Gelir Vergisi, sermaye şirketlerinin Kurumlar Vergisi beyannamelerinde gösterdikleri matrahları "zarar dahil" ve beyanları üzerinden tarh olunan Gelir ve Kurumlar Vergileri ile mükelleflerin ad ve unvanları, bağlı oldukları vergi dairelerince beyannamelerin verildiği yıl içinde dairenin münasip yerlerine asılacak cetvellerle ilan olunur. Mükellefin bağlı bulunduğu teşekkül varsa, bu ilan orada da yapılır.

"Ek: 26/6/1964 - 485/1 md.; Değişik: 30/12/1980 - 2365/2 md." Gelir Vergisi mükellefleri "Götürü usulde vergilendirilen mükellefler dahil" ile sermaye şirketleri her yıl Mayıs ayının son gününe kadar vergi tarhına esas olan kazanç tutarları ile bunlara isabet eden vergi miktarlarını gösteren levhayı merkezlerine, şubelerine, satış mağazalarına iş sahipleri ile mükellefler tarafından kolayca okunup görünecek şekilde asmak zorundadırlar. İlan ve levhalara ilişkin diğer hususlar Maliye Bakanlığınca belli edilir.

"Ek: 26/6/1964 - 485/1 md." Açıklanan bu bilgiler ele alınarak mükelleflerin haysiyet, şeref ve haklarına tecavüz edilemez. Aksine hareket edenler hakkında T. Ceza Kanununun 480,481 ve 482 nci maddelerdeki cezalar üç misli olarak hükmolunur.

"Ek: 4/12/1985-3239/1 md." Bu kanunda yer alan belge düzenine uymayan veya kaçakçılık fiili ile vergi ziyana neden olup tarh edilen vergi ve kesilen cezası kesinleşen mükellef ve vergi sorumlusunun, Maliye ve Gümrük Bakanlığınca belirlenecek usul ve esaslara göre basın ve TRT yolu ile açıklanması vergi mahremiyetini ihlal sayılmaz.

"Ek: 24/3/1988-3418/29 md." Sahte veya muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge düzenledikleri veya kullandıkları vergi inceleme raporuyla tespit olunanların, kanunla kurulmuş mesleki kuruluşlarına bildirilmesi vergi mahremiyetini ihlal sayılmaz. Bu bildirim şartları, sınırları ve bu konuya ilişkin usul ve esaslar Maliye ve Gümrük Bakanınca belirlenir.

"Ek: 26/10/1988-3482/6 md." Basın ve TRT yoluyla yapılacak bu açıklamalara ait harcamalar, mükellef veya vergi sorumlularından tahsil edilir. Bu harcamalar, vergi uygulamaları yönünden gider olarak kabul edilmez.

Yasaklar

MADDE 6- "Değişik: 23/6/1982-2686/2 md."

Beşinci maddede yazılı olanlar:

1. Kendilerine, nişanlılarına ve boşanmış olsalar bile eşlerine;
2. Kan veya sihri usul ve fûruuna, evlatlığına veya kendisini evlat edinene yahut kan hısımlığında üçüncü “Bu derece dahil”, sihri hısımlıkta, bu hısımlığı meydana getiren evlenme ortadan kalkmış olsa bile, üçüncü “Bu derece dahil” dereceye kadar olan civar hısımlarına;

3. Kanuni temsilcisi veya vekili buldukları kimselere;

Ait vergi inceleme ve takdir işleriyle uğraşamazlar.

Vergi muameleleri ve incelemeleri ile vergi mahkemeleri, bölge idare mahkemeleri ve Danıştayda görevli olanlar, mükelleflerin vergi kanunlarının uygulanması ile ilgili hesap, yazı ve sair özel işlerini ücretsiz de olsa yapamazlar.

Vergi mahremiyetinin ihlali

MADDE 362- Bu kanunda yazılı vergi mahremiyetine uymağa mecbur olan kimselerden bu mahremiyeti ihlal edenlere Türk Ceza Kanununun 198 inci maddesinde yazılı cezanın iki katı hükmolunur. Bu ceza iki aydan az olamaz.

Suçları tekerrür edenler bir daha Devlet hizmetinde kullanılmazlar.

Vergi muameleleri ve incelemeleri ile uğraşan memurlar, bölge idare mahkemeleri ve Danıştay'da görevli olanlar; vergi kanunlarına göre kurulan komisyonlara iştirak edenler; vergi işlerinde kullanılan bilirkişiler; görevleri dolayısıyla mükellefin ve mükellefle ilgili kimselerin şahıslarına muamele ve hesap durumlarına, işlerine, işletmelerine, servetlerine veya mesleklerine ilişkin öğrendikleri sırları veya gizli kalması lazım gelen diğer hususları, görevlerinden ayrılışları dahi açıklayamazlar ve kendilerinin veya üçüncü şahısların menfaatine kullanamazlar.

Söz konusu istisnalara göre, kanunda belirtilen belge düzenine uymayan veya vergi kaçırarak kişilerden borç ve cezası kesinleşmiş olanların basın ve TRT yoluyla açıklanması vergi mahremiyetini ihlal sayılmamaktadır. Kanunun bu hükümlerine rağmen belirtilen türdeki vergi mükellef ve sorumlularının, kamu oyuna tanıtıldığına uygulamada pek rastlanılmamaktadır. Hatta son yıllarda çıkarılan vergi affına rağmen borcunu ödemeyen mükelleflerin açıklanması kamu oyu ve basında büyük tartışmalara yol açmıştır. Bu davranışlarıyla kamu yönetimi, açıklığı teşvik eden yasal düzenlemelere rağmen kamu yararına aykırı olarak gizliliği devam ettirmektedir.

MADDE 362- Bu Kanunda yazılı vergi mahremiyetine uymaya mecbur olan kimselerden, bu mahremiyeti ihlâl edenlere, Türk Ceza Kanunu'nun 198. maddesinde yazılı cezanın iki katı hükmolunur.

10. 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu

Devlet esrarı hakkında alakadarların tanıklığı

MADDE 49- “Değiştiren Kanun No: 3206” Devlet memurları memuriyetten çekildikten

sonra bile, saklamakla mükellef oldukları vakialar hakkında sırrın ait olduğu makam amirinin izni olmaksızın tanık sıfatıyla dinlenemezler.

Bu gibi hallerde Bakan hakkında Cumhurbaşkanı ve Büyük Millet Meclisi azası hakkında Meclis tarafından izin verilir.

Tanıklık, devletin selametine zarar verecek derecede olmadıkça bu izin verilir.

Cumhurbaşkanı mahremiyeti kendisi takdir eder ve tanıklıktan çekinebilir.

Bu hüküm reisliği zamanında hadis veya reisliği sebebiyle malumu olan vakialardan dolayı eski Cumhurbaşkanları hakkında dahi caridir.

11.1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu

MADDE 249- Devlet hizmetinde bulunanların, meslek sırrıyla mukayyet oldukları vakalar hakkında hizmetlerinden ayrıldıktan sonra da mensup oldukları resmi makamın tahriri izni olmadıkça şahit sıfatıyla istimaları caiz değildir. Bu mezuniyet Büyük Millet Meclisi azasında Meclis, Heyeti Vekile azası hakkında Reiscumhur ve bundan maadaları için mensup oldukları Vekil tarafından verilir.

Şahadet menafii Devlete muzır görülmedikçe izin verilmesinden imtina olunamaz.

Bu mezuniyet mahkeme kararı üzerine müzekkere ile istenilir.

İzin üzerine şahit celp ve istima olunur.

12. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu

Dosyaların İncelenmesi

MADDE 20- 1.Danıştay ile idare ve vergi mahkemeleri, bakmakta oldukları davalara ait her çeşit incelemeleri kendiliklerinden yaparlar. Mahkemeler belirlenen süre içinde lüzum gördükleri evrakın gönderilmesini ve her türlü bilgilerin verilmesini taraflardan ve ilgili diğer yerlerden isteyebilirler. Bu husustaki kararların, ilgililerce, süresi içinde yerine getirilmesi mecburidir. Haklı sebeplerin bulunması halinde bu süre, bir defaya mahsus olmak üzere uzatılabilir.

2. Taraflardan biri ara kararının icaplarını yerine getirmediği takdirde, bu durumun verilecek karar üzerindeki etkisi mahkemece önceden takdir edilir ve ara kararında bu husus ayrıca belirtilir.

3. Ancak, istenen bilgi ve belgeler Devletin güvenliğine veya yüksek menfaatlerine veya Devletin güvenliği ve yüksek menfaatleriyle birlikte yabancı devletlere de ilişkin ise, Başbakan veya ilgili bakan, gerekçesini bildirmek suretiyle, söz konusu bilgi ve belgeleri vermeyebilir.

"Ek Cümle: 10/6/1994 - 4001/10 md." Verilmeyen bilgi ve belgelere dayanılarak ileri sürülen savunmaya göre karar verilemez.

13. 53 sayılı Devlet İstatistik Enstitüsünün Görev, Yetki ve Kuruluşu Hakkında Kanun

MADDE 27- Enstitü, toplanan istatistik bilgilerinden kişisel ve özel nitelikte bulunanları, res-

mi veya özel herhangi bir makama vermekten veya açıklamak ve yayınlamaktan yasaktır. Bu bilgileri toplayan ve düzenleyen memurlar dahi, kesin bir saklılık göstermeğe mecburdurlar.

Kişisel ve özel nitelikte olmasa dahi, Devlet İstatistik Enstitüsünce toplanan istatistik bilgileri, yayınlanmadan önce, Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanı dışında hiç bir görevli herhangi bir şahsa veya makama veremez.

Bu bilgiler istatistik amaçları dışında kullanılamaz ve subut vasıtası olamaz.

14. 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu

Bildirimlerin Gizliliği

MADDE 9- Mal bildirimleri, özel kanunlardaki hükümler saklı kalmak kaydıyla bildirimde bulunanın özel dosyasında saklanır. Bildirimlerin içeriği hakkında, 20 nci madde hükmü dışında hiçbir şekilde açıklama yapılamaz ve bilgi verilemez. Ayrıca mal bildirimlerindeki bilgiler ve kayıtlar esas alınarak içeriği hakkında yayında bulunulamaz.

Bilgi Verme Zorunluğu

MADDE 20- Özel Kanunlarında aksine bir hüküm mevcut olsa bile ilgili kişiler özel veya kamu kuruluşları bu Kanuna göre soruşturma ve kovuşturmaya yetkili kişi ve mercilerce istenen bilgileri eksiksiz vermek zorundadır. Aksine davranan kişiler hakkında üç aydan altı aya kadar hapis cezası verilir.

15. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu

A. Eser sahibinin hakları

I- Genel olarak

MADDE 13- Fikir ve sanat eserleri üzerinde sahiplerinin mali ve manevi menfaatleri bu kanun dairesinde himaye görür.

Eser sahibine tanınan hak ve yetkiler eserin bütününe ve parçalarına şamildir.

II- Manevi haklar

1. Umuma arz yetkisi

MADDE 14- Bir eserin umuma arz edilip edilmemesini, yayımlanma zamanını ve tarzını munhasıran eser sahibi tayin eder.

Bütünü veya esaslı bir kısmı alenileşmemiş olan, yahut ana hatları her hangi bir suretle henüz umuma tanıtılmıyan bir eserin muhtevası hakkında ancak o eserin sahibi malumat verebilir.

Eserin umuma arz edilmesi veya yayımlanma tarzı, sahibinin şeref ve itibarını düşürecek mahiyette ise eser sahibi, başkasına salahiyet vermiş olsa bile eserin gerek aslının ve gerek işlenmiş şeklinin umuma tanıtılmasını veya yayımlanmasını menedebilir. Bu haktan sözleşme ile vazgeçme hükümsüzdür. Diğer tarafın tazminat hakkı mahfuzdur.

2. Adın belirtilmesi salahiyeti

MADDE 15- Eseri, sahibinin adı veya müstear adı ile yahut adsız olarak, umuma arzetme veya yayımlama hususunda karar vermek salahiyeti munhasıran eser sahibine aittir.

Bir güzel sanat eserinden çoğaltma ile elde edilen kopyelerle bir işlenmenin aslı veya çoğaltılmış nüshaları üzerinde asıl eser sahibinin ad veya alametinin, kararlaştırılan veya adet olan şekilde belirtilmesi ve vücuda getirilen eserin bir kopye veya işlenme olduğunun açıkça gösterilmesi şarttır.

Bir eserin kimin tarafından vücuda getirildiği ihtilaflı ise, yahut her hangi bir kimse eserin sahibi olduğunu iddia etmekte ise, hakiki sahibi, hakkının tesbitini mahkemeden isteyebilir.

“Ek: 7/6/1995 - 4110/6 md.” Eser niteliğindeki mimari yapılarda, yazılı istem üzerine eserin görülen bir yerine eser sahibinin uygun göreceği malzeme ile silinmeyecek biçimde eser sahibinin adı yazılır.

3. Eserde değişiklik yapılmasını menetmek

MADDE 16- Eser sahibinin izni olmadıkça eserde veyahut eser sahibinin adında kısaltmalar, ekleme ve başka değiştirmeler yapılamaz.

Kanunun veya eser sahibinin müsaadesiyle bir eseri işliyen, umuma arzedan, çoğaltan, yayımlıyan, temsil eden veya başka bir suretle yayan kimse; işleme, çoğaltma, temsil veya yayım tekniği icabı zaruri görülen değiştirmeleri eser sahibinin hususi bir izni olmaksızın da yapabilir.

Eser sahibi kayıtsız ve şartsız olarak izin vermiş olsa bile şeref veya itibarını yahut eserinin mahiyet ve hususiyetlerini bozan her türlü değiştirmelere muhalefet hakkını muhafaza eder. Bu haktan sözleşme ile vazgeçmek hükümsüzdür.

4. Eser sahibinin zilyed ve malike karşı hakları:

MADDE 17- Çoğaltma veya işleme hakkının sahibi bu hakların kullanılması için gerekli olan nispette eserden faydalanmayı, aslın zilyedinden talep edebilir. Şu kadar ki, hak sahibi eserin kendisine tevdiini isteyemez.

“Değişik: 7/6/1995 - 4110/7 md.” Aslın maliki, eser sahibi ile yapmış olduğu sözleşme şartlarına göre eser üzerinde tasarruf edebilir. Ancak eseri bozamaz ve yok edemez ve eser sahibinin haklarına zarar veremez.

“Ek: 7/6/1995 - 4110/7 md.” Eserin tek ve özgün olması durumunda eser sahibi, kendisine ait tüm dönemleri kapsayan çalışma ve sergilerde kullanmak amacıyla, koruma şartlarını yerine getirerek iade edilmek üzere eseri isteyebilir.

5. Hakların kullanılması

a. Genel olarak

MADDE 18- *Mali hakların devamı süresi bitmiş olsa da, eser sahibi gerçek kişi ise yaşadığı ve tüzelkişi ise devam ettiği müddetçe 14, 15 ve 16 ncı maddeler gereğince haiz olduğu hakları kullanabilir. Mümeyyiz bulunan küçükler ve kısıtlılar bu hakları kullanmada kanuni temsilcilerinin rızasına muhtaç değildirler.*

b. Hakları kullanabilecek kimseler

MADDE 19- *Eser sahibi 14 ve 15 inci maddelerin birinci fıkralarıyla kendisine tanınan sa-
lahiyetlerin kullanış tarzlarını tesbit etmemişse yahut bu hususu her hangi bir kimseye bırak-
mamışsa bu sahalihyetlerin ölümünden sonra kullanılması, vasiyeti tenfiz memuruna; bu tayin
edilmemişse sırasıyla sağkalan eşi ile çocuklarına ve mansup mirasçılara, ana - babasına,
kardeşlerine aittir.*

*Eser sahibinin ölümünden sonra yukarıki fıkroda sayılan kimseler eser sahibine 14, 15 ve
16 ncı maddelerin üçüncü fıkralarında tanınan hakları, mali hakların devamı süresince ve her
halde eser sahibinin ölümünden itibaren 50 yıl içinde kendi namlarına kullanabilirler.*

*Eser sahibi veya birinci ve ikinci fıkralara göre sahalihyetli olanlar, sahalihyetlerini kullanmaz-
larsa; eser sahibinden veya halefinden mali bir hak iktisap eden kimse meşru bir menfaati bu-
lunduğunu ispat şartıyla, eser sahibine 14, 15 ve 16 ncı maddelerin üçüncü fıkralarında tanı-
nan hakları kendi namına kullanabilir.*

*Salahiyetli kimseler birden fazla olup müdahale hususunda birleşemezlerse; mahkeme, eser
sahibinin muhtemel arzusuna en uygun bir şekilde basit yargılama usulü ile ihtilafı halleder.*

*“Değişik: 1/11/1983 - 2936/2 md.” 18 inci madde ile yukarıdaki fıkralarda sayılan sahalih-
yetli kimselerden hiçbirini bulunmaz veya bulunup da sahalihyetlerini kullanmazlarsa yahut ikin-
ci fıkrada belirlenen süreler bitmişse, eser memleketin kültürü bakımından önemli görüldüğü
takdirde, Kültür ve Turizm Bakanlığı 14, 15, 16 ncı maddelerin üçüncü fıkralarında eser sahi-
bine tanınan hakları kendi namına kullanabilir.*

III - Mali haklar

1. Genel olarak

MADDE 20- *“Değişik: 1/11/1983 - 2936/3 md.”*

*Henüz alenileşmemiş bir eserden her ne şekil ve tarzda olursa olsun faydalanma hakkı
münhasıran eser sahibine aittir. Alenileşmiş bir eserden eser sahibine münhasıran tanınan
faydalanma hakkı, bu Kanunda mali hak olarak gösterilenlerden ibarettir. Mali haklar birbiri-
ne bağlı değildir. Bunlardan birinin tasarrufu ve kullanılması diğerine tesir etmez.*

*Eser sahibinin meslek birliğine üye olması halinde, yazılı yetki belgesinde belirttiği eseri ve
ona ilişkin mali haklarının takibi, teklif ücretlerinin tahsili, bu ücretlerin ve eserin dağıtımını mes-
lek birliği tarafından yapılır.*

Yetki belgesiyle ilgili esas ve usuller Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanacak yönetmelikle belirlenir.

Bir işlenmenin sahibi, kendisine bu sıfatla tanınan mali hakları, işleme hususunun serbest olduğu haller dışında, asıl eser sahibinin müsaade ettiği nispette kullanabilir.

2. Çeşitleri

a. İşleme hakkı

MADDE 21- *Bir eserden, onu işlemek suretiyle faydalanma hakkı munhasıran eser sahibine aittir.*

b. Çoğaltma hakkı

MADDE 22- *“Değişik: 7/6/1995 - 4110/8 md.” Bir eserin aslını veya işlenmelerini kısmen ya da tamamen çoğaltma hakkı, münhasıran eser sahibine aittir.*

Eserlerin aslından ikinci bir kopyasının çıkarılması ya da eserin işaret, ses ve görüntü nakil ve tekrarına yarayan, bilinen ya da ileride geliştirilecek olan her türlü araca kayıt edilmesi, her türlü ses ve müzik kayıtları ile mimarlık eserlerine ait plan, proje ve krokilerin uygulanması da çoğaltma sayılır. Aynı kural, kabartma ve delikli kalıplar hakkında da geçerlidir.

Çoğaltma hakkı, bilgisayar programının geçici çoğaltılmasını gerektirdiği ölçüde, programın yüklenmesi, görüntülenmesi, çalıştırılması, iletilmesi ve depolanması fiillerini de kapsar.

c. Yayma hakkı

MADDE 23- *“Değişik: 7/6/1995 - 4110/9 md.”*

Bir eseri, onun aslından veya işlenmesinden çoğaltma ile elde edilmiş nüshalarını dağıtmak, kiralamak veya satışa çıkarmak ya da herhangi bir biçimde ticaret konusu yapmak ve bu yoldan faydalanma hakkı yalnızca eser sahibinindir. Yurt dışında çoğaltılmış kopyaların yurt içine getirilmesi durumunda, eseri yayma ve faydalanma hakkı eser sahibinindir. Kendi izni olmadan yapılan nüshaların ithalini yasaklama hakkı münhasıran eser sahibine aittir.

Belirli nüshaların hak sahibinin yayma hakkını kullanması sonucu mülkiyeti devredilerek ülke sınırları içinde ilk satışı ya da dağıtımını yaptıktan sonra bunların yeniden satışı ya da kiralanması biçiminde yayımı, kiralama ve kamuya ödünç verme hakkı saklı kalmak şartıyla, eser sahibine tanınan yayma hakkını ihlal etmez.

ç. Temsil hakkı

MADDE 24- *Bir eserden, onun asıl veya işlenmelerini doğrudan doğruya yahut işaret, ses veya resim nakline yarıyan aletlerle umumi mahallerde okumak, çalmak, oynamak ve göstermek gibi temsil suretiyle faydalanma hakkı munhasıran eser sahibine aittir.*

Temsilin umuma arzedilmek üzere vukubulduğu mahalden başka bir yere her hangi bir

teknik vasıta ile nakli de eser sahibine aittir.

“Ek: 1/11/1983-2936/4 md.” Temsil hakkı; eser sahibinin veya meslek birliğine üye olması halinde, yetki belgesinde belirttiği yetkiler çerçevesinde meslek birliğinin yazılı izni olmadan, diğer gerçek ve tüzelkişilerce kullanılamaz.

Ancak, 33 üncü ve 43 üncü maddelerdeki hükümler saklıdır.

d. Radyo ile yayım hakkı

MADDE 25- Bir eserden, onun asıl veya işlenmelerini radyo veya buna benzeyen ve işaret, ses yahut resim nakline yarıyan diğer teknik tesislerle yaymak; böylece yayılan eserleri diğer bir radyo teşekkülünden naklen alarak ister telli, ister telsiz olsun tekrar yaymak veya opar-lör yahut buna benzeyen ve işaret, ses yahut resim nakline yarıyan diğer teknik tesislerle umumi mahallerde temsil etmek suretiyle faydalanma hakkı munhasıran eser sahibine aittir.

3. Süreler

a. Genel olarak

MADDE 26- Eser sahibine tanınan mali haklar zamanla mukayettir. 46 ve 47 nci maddelerdeki haller dışında koruma süresinin bitiminden sonra herkes, eser sahibine tanınan mali haklardan faydalanabilir.

Bir eserin aslı veya işlenmeleri için tanınan koruma süreleri birbirine tabi değildir.

Bu hüküm 9 uncu maddenin birinci fıkrasındaki eserler hakkında da uygulanır.

Koruma süresi, eserin alenileşmesinden önce cereyana başlamaz.

Forma veya fasikül halinde yayımlanan eserlerde son forma veya fasikülün yayımlandığı tarih, eserin aleniyeti tarihi sayılır. Fasıla ile yayımlanan mütaaddit ciltlerden müteşekkil eserlerin her bir cildi ile bülten, risale, mevkute ve yıllıklar gibi eserlerde aleniyet tarihi bunlardan her birinin yayımlanma tarihidir.

Aleniyet tarihinden başlayan süreler eserin ilk defa alenileştiği veya dördüncü fıkraya göre alenileşmiş sayıldığı yıldan sonraki senenin ilk gününden itibaren hesap olunur.

Eser sahibinin ölümünden itibaren başlayan sürelerin hesabında, eser sahibinin öldüğü seneyi takip eden yılın ilk günü başlangıç tarihi sayılır. 10 uncu maddenin birinci fıkrasında zikredilen hallerde süre, eser sahiplerinden son sağ kalanının ölüm tarihinden sonra başlar.

b. Sürelerin devamı

MADDE 27- “Değişik: 7/6/1995 - 4110/10 md.”

Koruma süresi eser sahibinin yaşadığı müddetçe ve ölümünden itibaren 70 yıl devam eder.

Sahibinin Ölümünden sonra alenileşen eserlerde koruma süresi ölüm tarihinden sonra 70 yıldır.

12 nci maddenin birinci fıkrasındaki hallerde koruma süresi, eserin aleniyet tarihinden

sonra 70 yıldır; meğer ki eser sahibi bu sürenin bitmesinden önce adını açıklamış bulunsun, ilk eser sahibi tüzelkişi ise, koruma süresi aleniyet tarihinden itibaren 70 yıldır.

c. Türkçeye tercüme hususunda koruma süresi

MADDE 28- "Değişik: 7/6/1995 - 4110/11 md."

İlk defa Türkçe'den başka bir dilde yayımlanmış olan bir ilim ve edebiyat eseri, yayımlandığı tarihten itibaren 70 yıl içinde eser sahibi veya onun izniyle bir başka kişi tarafından Türkçe çevirisi yapılarak yayımlanmamış ise, 70 yılın geçmesi ile Türkçe'ye çevrilebilir.

ç. El işleri, küçük sanat eserleri, fotoğraf ve sinema eserlerinde süre

MADDE 29- "Değişik: 7/6/1995 - 4110/12 md."

El işleri, küçük sanat eserleri, fotoğraf ve sinema eserleri için koruma süresi, aleniyet tarihinden itibaren 70 yıldır.

B. Tahditler

I -Amme intizamı mülahazasıyla

MADDE 30- Eser sahibine tanınan haklar, eserin ispatı maksadiyle mahkeme ve diğer resmi makamlar huzurunda ve alelittlak zabıta ve ceza işlerinde bir muameleye konu teşkil etmek üzere kullanılmasına mani değildir. Fotoğraflar, umumi emniyet mülahazasıyla veya adli maksatlar için sahibinin rızası alınmaksızın, resmi makamlar veya bunların emriyle başkaları tarafından her şekilde çoğaltılabilir ve yayılabilir.

Eserin her hangi bir suretle ticaret mevkiine konmasını, temsilini veya diğer şekillerde kullanılmasını meneden yahut müsaade veya kontrole bağlı tutan kamu hukuku hükümleri mahfuzdur.

II - Genel menfaat mülahazasıyla

1. Mevzuat ve içtihatlar

MADDE 31- Resmen yayımlanan veya ilan olunan kanun, tüzük, yönetmelik, tebliğ, genelge ve kazai kararların çoğaltılması, yayılması, işlenmesi veya her hangi bir suretle bunlardan faydalanma serbesttir.

2. Nutuklar

MADDE 32- Büyük Millet Meclisinde ve diğer resmi meclis ve kongrelerde, mahkemelerde, umumi toplantılarda söylenen söz ve nutukların, haber ve malûmat verme maksadiyle çoğaltılması, umumi mahallerde okunması veya radyo vasıtasıyla ve başka suretle yayımı serbesttir.

Hadisenin mahiyeti ve vaziyetin icabı gerektirmediği hallerde söz ve nutuk sahiplerinin adı

zikredilmeyebilir.

Bu söz ve nutukları birinci fıkrada zikredilenden başka bir maksatla çoğaltmak veya diğer bir suretle yaymak eser sahibine aittir.

3. Temsil serbestisi

MADDE 33- *Yayımlanmış bir eserin; umumi mahallerde, munhasıran eğitim ve öğretim maksadiyle veya intifa kasdı olmaksızın meccanen temsili serbesttir.*

Aynı kaide safi gelirleri tamamen hayır gayelerine tahsis edilen müsamereler hakkında da uygulanır.

Bununla beraber eser sahibinin ve eserin adını mütat şekilde zikretmek icap eder.

4. Eğitim ve Öğretim için seçme ve toplama eserler

MADDE 34- *“Değişik birinci fıkra: 7/6/1995 - 4110/13 md.” Yayımlanmış musiki, ilim ve edebiyat eserlerinden ve alenileşmiş güzel sanat eserlerinden, maksadın haklı göstereceği bir nispet dahilinde iktisablar yapılmak suretiyle, hal ve vaziyetinden eğitim ve öğretim gayesine tahsis edildiği anlaşılan seçme ve toplama eserler vücuda getirilmesi serbesttir. 2 nci maddenin üçüncü bendinde ve 4 üncü maddenin birinci fıkrasının birinci ve beşinci bentlerinde gösterilen neviden eserler, ancak seçme ve toplama eserin münderecatını aydınlatmak üzere iktibas edilebilir. Ancak bu serbestlik, hak sahibinin meşru menfaatlerine haklı bir sebep olmadan zarar verir veya eserden normal yararlanma ile çelişir şekilde kullanılamaz.*

Münhasıran okullara mahsus olarak hazırlanan ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onanan “okul-radyo” yayımları için de birinci fıkra hükümleri uygulanır.

Bütün bu hallerde eser ve eser sahibinin adı mütat şekilde zikredilmek icap eder.

5. İktibas serbestisi

MADDE 35- *Bir eserden aşağıdaki hallerde iktibas yapılması caizdir:*

1. Alenileşmiş bir eserin bazı cümle ve fıkralarının müstakil bir ilim ve edebiyat eserine alınması;

2. Yayımlanmış bir bestenin en çok tema, motif, pasaj ve fikir nevinden parçalarının müstakil bir musiki eserine alınması;

3. Alenileşmiş güzel sanat eserlerinin ve yayımlanmış diğer eserlerin, maksadın haklı göstereceği bir nispet dahilinde ve münderecatını aydınlatmak maksadiyle bir ilim eserine konulması;

4. Alenileşmiş güzel sanat eserlerinin ilmi konferans veya derslerde, konuyu aydınlatmak için projeksiyon ve buna benzer vasıtalarla gösterilmesi.

İktibasın belli olacak şekilde yapılması lazımdır. İlim eserlerinde, iktibas hususunda kullanılan eserin ve eser sahibinin adından başka bu kısmın alındığı yer belirtilir.

6. Gazete müdürecatı

MADDE 36- *Basın Kanununun 15 inci maddesi hükmü mahfuz kalmak üzere basın veya radyo tarafından umuma yayılmış bulunan günlük havadisler ve haberler serbestçe iktibas olunabilir.*

Gazete veya dergilerde çıkan içtimai, siyasi veya iktisadi günlük meselelere mütaallik makale ve fıkraların iktibas hakkı sarahaten mahfuz tutulmamışsa aynen veya işlenmiş şekilde diğer gazete ve dergiler tarafından alınması ve radyo vasıtasıyla veya diğer bir suretle yayılması serbesttir. İktibas hakkı mahfuz tutulsa bile sözü geçen makale ve fıkraların kısaltılarak basın özetleri şeklinde alınması, radyo vasıtasıyla veya diğer bir suretle yayılması caizdir.

Bütün bu hallerde, iktibas edilen gazete, dergi ve ajansın ve eğer bunlar da başka bir kaynaktan alınmışlarsa o kaynağın adı, tarih ve sayısından başka makale sahiplerinin adı, müstear adı veya alameti zikredilmek icabeder.

7. Röportaj

MADDE 37- *Röportaj mahiyetinde olmak üzere günlük hadiselerle bağlı olarak fikir ve sanat eserlerinden bazı parçaların işaret, ses veya resim nakline yarıyan vasıtalara alınması caizdir. Bu şekilde alınmış paraların çoğaltılması, yayılması, temsil edilmesi veya radyo ile yayınlanması serbesttir.*

Alenilemiş ilim ve edebiyat eserlerinden bazı parçaların röportaj çerçevesini aşmamak şartıyla radyo vasıtasıyla yayınlanması caizdir.

III - Hususi menfaat mülahazasıyla

1. Şahsan kullanma

MADDE 38- *“Değişik: 7/6/1995 - 4110/14 md.”*

Bütün fikir ve sanat eserlerinin, yayımlanma veya kar amacı güdülmeksizin şahsen kullanmaya mahsus çoğaltılması mümkündür. Ancak, bu çoğaltma hak sahibinin meşru menfaatlerine haklı bir sebep olmadan zarar veremez ya da eserden normal yararlanmaya aykırı olamaz.

Herkes birinci fıkra hükmü çerçevesinde musiki, ilim ve edebiyat eserlerini işleyebileceği gibi başkasına da işletebilir.

Sözleşmede belirleyici hükümlerinin yokluğu durumunda, hata düzeltme de dahil, bilgisayar programının düşünüldüğü amaca uygun kullanımı için gerekli olduğu durumda, bilgisayar programının onu hukuki yollardan edinen kişi tarafından çoğaltılması ve işlenmesi serbesttir.

Bilgisayar programını yasal yollardan edinen kişinin programı yüklemesi, çalıştırması ve hataları düzeltmesi sözleşme ile önlenemez. Bilgisayar programının kullanımı için gerekli olduğu sürece, bilgisayar programını kullanma hakkına sahip kişinin bir adet yedekleme kopyası yapması sözleşme ile önlenemez.

Bilgisayar programının kullanım hakkına sahip kişinin yapmaya hak kazandığı bilgisayar programının yüklenmesi, görüntülenmesi, çalıştırılması, iletilmesi veya depolanması fiillerini

ifa ettiği sırada, bilgisayar programının herhangi bir ögesi altında yatan düşünce ve ilkeleri belirlemek amacı ile, programın işleyişini gözlemlemesi, tetkik etmesi ve sınaması serbesttir.

Bağımsız yaratılmış bir bilgisayar programı ile diğer programların ara işlerliğini gerçekleştirmek üzere gerekli bilgileri elde etmek için, bilgisayar programının çoğaltılması ve işlenmesi anlamında kod'un çoğaltılmasının ve kod formunun çevirisinin de zorunlu olduğu durumlarda, bu fiillerin ifası aşağıdaki şartların karşılanması halinde serbesttir:

1. Bu fiillerin, ruhsat sahibi veya bir bilgisayar programının kopyasını kullanma hakkı sahibi diğer bir kişi tarafından veya onların adına bunu yapmaya yetkili kişi tarafından ifa edilmesi,

2. Araşılabilirliği gerçekleştirmek için gerekli bilginin, "1" numaralı bentte belirtilen kişilerin kullanımına sunulmaması,

3. Bu fiillerin, araştırılabilirliği gerçekleştirmek için gereken program parçaları ile sınırlı olması.

Yukarıdaki fıkra hükümleri, onun uygulanması ile elde edilen bilgilerin;

1. Bağımsız yaratılmış bilgisayar programının araştırılabilirliğini gerçekleştirmenin dışında diğer amaçlar için kullanılmasına,

2. Bağımsız yaratılmış bilgisayar programının araştırılabilirliği için gerekli olduğu durumlar dışında başkalarına verilmesine,

3. İfade edilmiş bakımından esastan benzer bir bilgisayar programının geliştirilmesi, üretilmesi veya pazarlanması veya fikri hakları ihlal eden herhangi diğer bir fiil için kullanılmasına, izin vermez.

Altıncı ve Yedinci fıkra hükümleri, programdan normal yararlanma ile çelişir veya hak sahibinin meşru yararlarına makul olmayan müdahale eder şekilde kullanılmasına izin verecek tarzda yorumlanamaz.

2. Bestekarlara tanınan haklar

MADDE 39- "Değişik: 7/6/1995 - 4110/15 md."

Bir edebiyat eseri, ancak eser sahibinin yazılı izniyle müzik eserinde kullanılabilir.

Herhangi bir müzik eserinde kullanılan her türden güfte, libretto ve benzeri eserler bestelendiğinde, ortak eser kayıt, tescil ve ticari dolaşıma konulmadan önce bu izin her aşamada belgelendirilir ve hak sahipleri ile diğer ilgililer tarafından denetlenir.

Güftelerin, konser ve radyo-televizyon programlarına konularak parasız dağıtılması ve ses taşıyıcılarının üstünde veya bunlarla birlikte verilmek üzere bastırılması mümkündür. Bu imkandan yararlanan kimse, edebiyat eserinin ve eser sahibinin adını belirtmek zorundadır.

3. Kopye ve teşhir

MADDE 40- Umumi yollar, caddeler ve meydanlara, temelli kalmak üzere konulan güzel sanat eserlerini; resim, grafik, fotoğraf ve saire ile çoğaltma, yayma, umumi mahallerde projeksiyonla gösterme, radyo ve benzeri vasıtalarla yayımlama caizdir. Bu salahiyet mimarlık eserlerinde yalnız dış şekle munhasırdır.

Üzerlerine, sahibi tarafından sarahaten menedici bir kayıt konulmuş olmadıkça güzel sanat eserleri, malikleri veya bunların muvafakatiyle başkaları tarafından umumi mahallerde

teşhir edilebilir.

Açık artırma ile satılacak eserler umuma teşhir olunabilir. Umumi mahallerde teşhir edilen veya açık artırmaya konulan bir eseri sergi veya artırmayı tertip eden kimseler tarafından bu maksatlarla çıkarılacak kataloğ, kılavuz veya bunlara benzer matbualar vasıtasıyla çoğaltma ve yayma caizdir.

Bu hallerde, aksine yerleşmiş adet yoksa, eser sahibinin adının zikrinden vazgeçilebilir.

4. Plak, video kasetleri ve ses kasetlerinin umumi mahallerde kullanılması

MADDE 41- "Değişik: 1/11/1983-2936/6 md."

Eser sahibinin izniyle, ses, görüntü veya ses ve görüntü tekrarına yarayan vasitalara alınmış bu umumi mahallerde temsil edilmek üzere özel işaretlenmiş olan musiki, ilim ve edebiyat eserlerinin umumi mahallerde çalınması veya gösterilmesi suretiyle temsili mümkündür. Ancak, özel olarak işaretlenmemiş plak, video kaset ve ses kasetlerinden eser sahibinin veya yetkili kıldığı hallerde meslek birliğinin uygun bir bedeli tazminat olarak isteme hakları saklıdır.

Bu tazminat miktarının tespiti, takibi, eser sahibi ile meslek birliği arasında paylaştırılmasına ilişkin usul ve esaslar; Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu ile meslek birliğinin görüşü alındıktan sonra, Kültür ve Turizm Bakanlığınca hazırlanacak yönetmelikle belirlenir.

16. 5680 sayılı Basın Kanunu

MADDE 1- Basın serbesttir.

Mevkute Sahibinin Hakları

MADDE 14- Beyannamenin verildiği tarihten bir sene içinde mevkute neşrolunmaz veya hut neşrolunmaya başladıktan sonra neşrine beş yıl müddetle ara verilirse beyanname hükümsüz kalır ve sağladığı haklar düşer.

MADDE 15- Bir mevkutenin hususi fedakârlık ihtiyariyle elde edip yayımlandığı haber, yazı ve resimler mevkute sahibinden müsaade alınmadıkça neşirlerinden 24 saat geçmeden başka mevkuteler tarafından yayınlanamaz. Hususi fedakârlık ihtiyariyle elde edilen yazı ve resimler için mevkute sahibinden izin almak mecburidir.

"Ek: 2.1.2003 – 4778" Mevkute sahibi, mesul müdür ve yazı sahibi haber kaynaklarını açıklamaya zorlanamaz.

MADDE 30- "Değişik: 29.11.1960 - 143"

Ceza kovuşturmalarına ait talep ve iddianamelerle kararların ve diğer her türlü vesika ve evrakın âleni duruşmada okunmasından, hazırlık ve ilk soruşturmalarda takipsizlik veya yargılamanın men'i, tatili veya düşmesi kararı verilmesinden önce yayınlanması yasaktır.

Ceza kovuşturmasının başlamasıyla hükmün kesinleşinceye kadar hakim ve mahkemenin hüküm, karar ve işlemleri hakkında mütalâa yayınlamak yasaktır.

“Değişik: 15.5.2002 – 4756” “Değişik: 3.8.2002-4771” Yukarıdaki fıkralar hükümlerine aykırı hareket edenler, yirmi milyar liradan yüz milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.

“Değişik: 10.11.1983 - 2950” Bu maddede yazılı fiillerin tekerrürü halinde cezalar yarı nispetinde artırılarak hükmolunur.

MADDE 32- “Değişik: 29.11.1960 - 143”

İntihar vakaları hakkında haber çerçevesini aşan ve okuyanları tesir altında bırakacak mahiyette olan tafsilât ve vakaya mütaallik resimlerin yayınlanması yasaktır.

“Değişik: 15.5.2002 – 4756” Bu madde hükmüne aykırı hareket edenler beş milyar liradan yirmi milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.

MADDE 33- “Değişik: 11.5.1988 - 3445”

1.Kanunen evlenmeleri men edilmiş kimseler arasındaki cinsi münasebetlere dair haber veya yazıların,

2. Türk Ceza Kanununun 414, 415, 416, 421, 423, 429, 430, 435, 436, 440, 441 ve 442 nci maddelerinde yazılı cürümlere müteallik haber veya yazıların yayınlanması halinde mağdurların hüviyetlerini açıklayan malumat veya resimlerin,

3.18 yaşını doldurmamış olan suç fail ve mağdurlarının hüviyetlerini açıklayan malumat veya resimlerin,

Neşri yasaktır.

“Değişik: 15.5.2002 – 4756” “Değişik: 3.8.2002-4771” Bu yasağa aykırı hareket edenler, on milyar liradan otuz milyar liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

EK MADDE 1- “Ek: 10.11.1983-2950”

“Değişik: 26.03.2002-4748” Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli güvenliğinin, kamu düzeninin ve genel ahlakın korunması, suç işlenmesinin önlenmesi ile Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun ve Anayasanın 174 üncü maddesi kapsamında yer alan inkılap kanunları aleyhine işlenen suçlar için, tedbir yoluyla soruşturma safhasında Cumhuriyet savcılığının talebi üzerine sulh ceza hakimince, kovuşturma safhasında görevli mahkemece her türlü basılmış eserin dağıtımının önlenmesine veya toplatılmasına karar verilebilir. Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde bu eserlerin dağıtımının önlenmesine veya toplatılmasına, doğrudan doğruya Cumhuriyet savcılığınca yazılı olarak karar verilebilir. Bu halde Cumhuriyet savcısı kararını en geç yirmi dört saat içinde yetkili sulh ceza hakiminin onayına sunar. Sulh ceza hakimi kırksekiz saat içinde kararını açıklar; aksi halde Cumhuriyet savcılığının kararı kendiliğinden hükümsüz sayılır.

“Değişik: 26.03.2002-4748” Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü, Cumhuriyetin temel ilkeleri ve milligüvenlik aleyhinde işlenmiş bir suçtan mahkumiyet halinde, faillerden bir veya birkaçına ait olmaları şartıyla suçu ihtiva eden mevkute veya mevkute sayılmayan basılmış eserlerin basımında kullanılan makineler ile diğer basım aletlerinin müsaderesine de karar verilir.

17. 5070 Sayılı Elektronik İmza Kanunu

BİRİNCİ KISIM

Amaç, Kapsam ve Tanımlar

Amaç

Madde 1- *Bu Kanunun amacı, elektronik imzanın hukuki yönleri ile kullanımına ilişkin esasları düzenlemektir.*

Kapsam

Madde 2- *Bu Kanun, elektronik imzanın hukuki yapısını, elektronik sertifika hizmet sağlayıcılarının faaliyetlerini ve her alanda elektronik imzanın kullanımına ilişkin işlemleri kapsar.*

Tanımlar

Madde 3- *Bu Kanunda geçen;*

a. *Elektronik veri: Elektronik, optik veya benzeri yollarla üretilen, taşınan veya saklanan kayıtları,*

b. *Elektronik imza: Başka bir elektronik veriye eklenen veya elektronik veriyle mantıksal bağlantısı bulunan ve kimlik doğrulama amacıyla kullanılan elektronik veriyi,*

c. *İmza sahibi: Elektronik imza oluşturmak amacıyla bir imza oluşturma aracını kullanan gerçek kişiyi,*

d. *İmza oluşturma verisi: İmza sahibine ait olan, imza sahibi tarafından elektronik imza oluşturma amacıyla kullanılan ve bir eşi daha olmayan şifreler, kriptografik gizli anahtarlar gibi verileri,*

e. *İmza oluşturma aracı: Elektronik imza oluşturmak üzere, imza oluşturma verisini kullanan yazılım veya donanım aracını,*

f. *İmza doğrulama verisi: Elektronik imzayı doğrulamak için kullanılan şifreler, kriptografik açık anahtarlar gibi verileri,*

g. *İmza doğrulama aracı: Elektronik imzayı doğrulamak amacıyla imza doğrulama verisini kullanan yazılım veya donanım aracını,*

h. *Zaman damgası: Bir elektronik verinin, üretildiği, değiştirildiği, gönderildiği, alındığı ve / veya kaydedildiği zamanın tespit edilmesi amacıyla, elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı tarafından elektronik imzayla doğrulanan kayıt,*

ı. *Elektronik sertifika: İmza sahibinin imza doğrulama verisini ve kimlik bilgilerini birbirine bağlayan elektronik kayıt,*

j. *Kurum: Telekomünikasyon Kurumunu, ifade eder.*

İKİNCİ KISIM

Güvenli Elektronik İmza ve Sertifika Hizmetleri

BİRİNCİ BÖLÜM

Güvenli Elektronik İmza, Güvenli Elektronik İmza Oluşturma ve Doğrulama Araçları

Güvenli elektronik imza

Madde 4- *Güvenli elektronik imza;*

- a. Münhasıran imza sahibine bağlı olan,*
  - b. Sadece imza sahibinin tasarrufunda bulunan güvenli elektronik imza oluşturma aracı ile oluşturulan,*
  - c. Nitelikli elektronik sertifikaya dayanarak imza sahibinin kimliğinin tespitini sağlayan,*
  - d. İmzalanmış elektronik veride sonradan herhangi bir değişiklik yapıp yapılmadığının tespitini sağlayan,*
- Elektronik imzadır.*

Güvenli elektronik imzanın hukuki sonucu ve uygulama alanı

Madde 5 - Güvenli elektronik imza, elle atılan imza ile aynı hukuki sonucu doğurur.

Kanunların resmi şekle veya özel bir merasime tabi tuttuğu hukuki işlemler ile teminat sözleşmeleri güvenli elektronik imza ile gerçekleştirilemez.

Güvenli elektronik imza oluşturma araçları

Madde 6- Güvenli elektronik imza oluşturma araçları;

- a. Ürettiği elektronik imza oluşturma verilerinin kendi aralarında bir eşi daha bulunmamasını,*
  - b. Üzerinde kayıtlı olan elektronik imza oluşturma verilerinin araç dışına hiçbir biçimde çıkarılmamasını ve gizliliğini,*
  - c. Üzerinde kayıtlı olan elektronik imza oluşturma verilerinin, üçüncü kişilerce elde edilememesini, kullanılmamasını ve elektronik imzanın sahteciliğe karşı korunmasını,*
  - d. İmzalanacak verinin imza sahibi dışında değiştirilememesini ve bu verinin imza sahibi tarafından imzanın oluşturulmasından önce görülebilmesini,*
- Sağlayan imza oluşturma araçlarıdır.*

Güvenli elektronik imza doğrulama araçları

Madde 7- *Güvenli elektronik imza doğrulama araçları;*

- a. *İmzanın doğrulanması için kullanılan verileri, değiştirmeksizin doğrulama yapan kişiye gösteren,*
  - b. *İmza doğrulama işlemini güvenilir ve kesin bir biçimde çalıştıran ve doğrulama sonuçlarını değiştirmeksizin doğrulama yapan kişiye gösteren,*
  - c. *Gerektiğinde, imzalanmış verinin güvenilir bir biçimde gösterilmesini sağlayan,*
  - d. *İmzanın doğrulanması için kullanılan elektronik sertifikanın doğruluğunu ve geçerliliğini güvenilir bir biçimde tespit ederek sonuçlarını değiştirmeksizin doğrulama yapan kişiye gösteren,*
  - e. *İmza sahibinin kimliğini değiştirmeksizin doğrulama yapan kişiye gösteren,*
  - f. *İmzanın doğrulanması ile ilgili şartlara etki edecek değişikliklerin tespit edilebilmesini sağlayan,*
- İmza doğrulama araçlarıdır.*

İKİNCİ BÖLÜM

Elektronik Sertifika Hizmet Sağlayıcısı, Nitelikli Elektronik Sertifika ve
Yabancı Elektronik Sertifikalar

Elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı

Madde 8- *Elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı, elektronik sertifika, zaman damgası ve elektronik imzalarla ilgili hizmetleri sağlayan kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek veya özel hukuk tüzel kişilerdir. Elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı, Kuruma yapacağı bildirimden iki ay sonra faaliyete geçer.*

Elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı yapacağı bildirimde;

- a. *Güvenli ürün ve sistemleri kullanmak,*
- b. *Hizmeti güvenilir bir biçimde yürütmek,*
- c. *Sertifikaların taklit ve tahrif edilmesini önlemekle ilgili her türlü tedbiri almak, İle ilgili şartları sağladığını ayrıntılı bir biçimde gösterir.*

Kurum, yukarıdaki şartlardan birinin eksikliğini veya yerine getirilmediğini tespit ederse, bu eksikliklerin giderilmesi için, elektronik sertifika hizmet sağlayıcısına bir ayı geçmemek üzere bir süre verir, bu süre içinde elektronik sertifika hizmet sağlayıcısının faaliyetlerini durdurur. Sürenin sonunda eksikliklerin giderilmemesi halinde elektronik sertifika hizmet sağlayıcısının faaliyetine son verir. Kurumun bu kararlarına karşı 19 uncu maddenin ikinci fıkrası hükümleri gereğince itiraz edilebilir.

Elektronik sertifika hizmet sağlayıcılarının faaliyetlerinin devamı sırasında bu maddede

gösterilen şartları kaybetmeleri halinde de yukarıdaki fıkra hükümleri uygulanır.

Elektronik sertifika hizmet sağlayıcıları, Kurumun belirleyeceği ücret alt ve üst sınırlarına uymak zorundadır.

Nitelikli elektronik sertifika

Madde 9- Nitelikli elektronik sertifikada;

- a. Sertifikanın "nitelikli elektronik sertifika" olduğuna dair bir ibarenin,*
  - b. Sertifika hizmet sağlayıcısının kimlik bilgileri ve kurulduğu ülke adının,*
  - c. İmza sahibinin teşhis edilebileceği kimlik bilgilerinin,*
  - d. Elektronik imza oluşturma verisine karşılık gelen imza doğrulama verisinin,*
  - e. Sertifikanın geçerlilik süresinin başlangıç ve bitiş tarihlerinin,*
  - f. Sertifikanın seri numarasının,*
  - g. Sertifika sahibi diğer bir kişi adına hareket ediyorsa bu yetkisine ilişkin bilginin,*
  - h. Sertifika sahibi talep ederse mesleki veya diğer kişisel bilgilerinin,*
  - i. Varsa sertifikanın kullanım şartları ve kullanılacağı işlemlerdeki maddi sınırlamalara ilişkin bilgilerin,*
  - j. Sertifika hizmet sağlayıcısının sertifikada yer alan bilgileri doğrulayan güvenli elektronik imzasının,*
- Bulunması zorunludur.*

Elektronik sertifika hizmet sağlayıcısının yükümlülükleri

Madde 10- Elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı;

- a. Hizmetin gerektirdiği nitelikte personel istihdam etmekle,*
- b. Nitelikli sertifika verdiği kişilerin kimliğini resmi belgelere göre güvenilir bir biçimde tespit etmekle,*
- c. Sertifika sahibinin diğer bir kişi adına hareket edebilme yetkisi, mesleki veya diğer kişisel bilgilerinin sertifikada bulunması durumunda, bu bilgileri de resmi belgelere dayandırarak güvenilir bir biçimde belirlemekle,*
- d. İmza oluşturma verisinin sertifika hizmet sağlayıcısı tarafından veya sertifika talep eden kişi tarafından sertifika hizmet sağlayıcısına ait yerlerde üretilmesi durumunda bu işlemin gizliliğini sağlamak veya sertifika hizmet sağlayıcısının sağladığı araçlarla üretilmesi durumunda, bu işlemin güvenliğini sağlamakla,*
- e. Sertifikanın kullanımına ilişkin özelliklerin ve uyuşmazlıkların çözüm yolları ile ilgili şartların ve kanunlarda öngörülen sınırlamalar saklı kalmak üzere güvenli elektronik imzanın elle atılan imza ile eşdeğer olduğu hakkında sertifika talep eden kişiyi sertifikanın tesliminden önce yazılı olarak bilgilendirmekle,*
- f. Sertifikada bulunan imza doğrulama verisine karşılık gelen imza oluşturma verisini başkasına kullandırmaması konusunda, sertifika sahibini yazılı olarak uyarmak ve bilgilendirmekle,*

g. Yaptığı hizmetlere ilişkin tüm kayıtları yönetmelikle belirlenen süreyle saklamakla,
h. Faaliyetine son vereceği tarihten en az üç ay önce durumu Kuruma ve elektronik sertifika sahibine bildirmekle,
Yükümlüdür.

Elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı üretilen imza oluşturma verisinin bir kopyasını almaz veya bu veriyi saklayamaz.

Nitelikli elektronik sertifikaların iptal edilmesi

Madde 11- Elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı;

- a. Nitelikli elektronik sertifika sahibinin talebi,
- b. Sağladığı nitelikli elektronik sertifikaya ilişkin veri tabanında bulunan bilgilerin sahteliğinin veya yanlışlığının ortaya çıkması veya bilgilerin değişmesi,
- c. Nitelikli elektronik sertifika sahibinin fiil ehliyetinin sınırlandırıldığı, iflasının veya gaipliğinin ya da ölümünün öğrenilmesi,

Durumunda vermiş olduğu nitelikli elektronik sertifikaları derhal iptal eder.

Elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı, nitelikli elektronik sertifikaların iptal edildiği zamanın tam olarak tespit edilmesine imkan veren ve üçüncü kişilerin hızlı ve güvenli bir biçimde ulaşabileceği bir kayıt oluşturur.

Elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı, faaliyetine son vermesi ve vermiş olduğu nitelikli elektronik sertifikaların başka bir elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı tarafından kullanımının sağlanamaması durumunda vermiş olduğu nitelikli elektronik sertifikaları derhal iptal eder.

Elektronik sertifika hizmet sağlayıcısının faaliyetine Kurum tarafından son verilmesi halinde Kurum, faaliyetine son verilen elektronik sertifika hizmet sağlayıcısının vermiş olduğu nitelikli elektronik sertifikaların başka bir elektronik sertifika hizmet sağlayıcısına devredilmesine karar verir ve durumu ilgililere duyurur.

Elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı geçmişe yönelik olarak nitelikli elektronik sertifika iptal edemez.

Bilgilerin korunması

Madde 12- Elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı;

- a. Elektronik sertifika talep eden kişiden, elektronik sertifika vermek için gerekli bilgiler hariç bilgi talep edemez ve bu bilgileri kişinin rızası dışında elde edemez,
- b. Elektronik sertifika sahibinin izni olmaksızın sertifikayı üçüncü kişilerin ulaşabileceği ortamlarda bulunduramaz,
- c. Elektronik sertifika talep eden kişinin yazılı rızası olmaksızın üçüncü kişilerin kişisel verileri elde etmesini engeller. Bu bilgileri sertifika sahibinin onayı olmaksızın üçüncü kişilere iletmez ve başka amaçlarla kullanamaz.

Hukuki sorumluluk

Madde 13- *Elektronik sertifika hizmet sağlayıcısının, elektronik sertifika sahibine karşı sorumluluğu genel hükümlere tabidir.*

Elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı, bu Kanun veya bu Kanuna dayanılarak çıkarılan yönetmelik hükümlerinin ihlali suretiyle üçüncü kişilere verdiği zararları tazminle yükümlüdür. Elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı kusursuzluğunu ispat ettiği takdirde tazminat ödeme yükümlülüğü doğmaz.

Elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı, söz konusu yükümlülük ihlalinin istihdam ettiği kişilerin davranışına dayanması halinde de zarardan sorumlu olup, elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı, bu sorumluluğundan, Borçlar Kanununun 55 inci maddesinde öngörülen türden bir kurtuluş kanıtı getirerek kurtulamaz.

Nitelikli elektronik sertifikanın içerdiği kullanım ve maddi kapsamına ilişkin sınırlamalar hariç olmak üzere, elektronik sertifika hizmet sağlayıcısının üçüncü kişilere ve nitelikli elektronik imza sahibine karşı sorumluluğunu ortadan kaldıran veya sınırlandıran her türlü şart geçersizdir.

Elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı, bu Kanundan doğan yükümlülüklerini yerine getirmemesi sonucu doğan zararların karşılanması amacıyla sertifika mali sorumluluk sigortası yaptırmak zorundadır. Sigortaya ilişkin usul ve esaslar Hazine Müsteşarlığının görüşü alınarak Kurum tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

Bu maddede öngörülen sertifika mali sorumluluk sigortası Türkiye'de ilgili branşta çalışmaya yetkili olan sigorta şirketleri tarafından yapılır. Bu sigorta şirketleri sertifika mali sorumluluk sigortasını yapmakla yükümlüdürler. Bu yükümlülüğe uymayan sigorta şirketlerine Hazine Müsteşarlığınca sekizmilyar lira idari para cezası verilir. Bu para cezasının tahsilinde ve cezaya itiraz usulünde 18 inci madde hükümleri uygulanır.

Elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı, nitelikli elektronik sertifikayı elektronik imza sahibine sigorta ettirerek teslim etmekle yükümlüdür.

Yabancı elektronik sertifikalar

Madde 14- *Yabancı bir ülkede kurulu bir elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı tarafından verilen elektronik sertifikaların hukuki sonuçları milletlerarası anlaşmalarla belirlenir.*

Yabancı bir ülkede kurulu bir elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı tarafından verilen elektronik sertifikaların, Türkiye'de kurulu bir elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı tarafından kabul edilmesi durumunda, bu elektronik sertifikalar nitelikli elektronik sertifika sayılır. Bu elektronik sertifikaların kullanılması sonucunda doğacak zararlardan, Türkiye'deki elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı da sorumludur.

ÜÇÜNCÜ KISIM

Denetim ve Ceza Hükümleri

Denetim

Madde 15- *Elektronik sertifika hizmet sağlayıcılarının bu Kanunun uygulanmasına ilişkin faaliyet ve işlemlerinin denetimi Kurumca yerine getirilir.*

Kurum, gerekli gördüğü zamanlarda elektronik sertifika hizmet sağlayıcılarını denetleyebilir. Denetleme sırasında, denetleme yapmaya yetkili görevliler tarafından her türlü defter, belge ve kayıtların verilmesi, yönetim yerleri, binalar ve eklentilerine girme, yazılı ve sözlü bilgi alma, örnek alma ve işlem ve hesapları denetleme isteminin elektronik sertifika hizmet sağlayıcıları ve ilgililer tarafından yerine getirilmesi zorunludur.

İmza oluşturma verilerinin izinsiz kullanımı

Madde 16- *Elektronik imza oluşturma amacı ile ilgili kişinin rızası dışında; imza oluşturma verisi veya imza oluşturma aracını elde eden, veren, kopyalayan ve bu araçları yeniden oluşturanlar ile izinsiz elde edilen imza oluşturma araçlarını kullanarak izinsiz elektronik imza oluşturanlar bir yıldan üç yıla kadar hapis ve beşyüz milyon liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.*

Yukarıdaki fıkrada işlenen suçlar elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı çalışanları tarafından işlenirse bu cezalar yarısına kadar artırılır.

Bu maddedeki suçlar nedeniyle oluşan zarar ayrıca tazmin ettirilir.

Elektronik sertifikalarda sahtekarlık

Madde 17- *Tamamen veya kısmen sahte elektronik sertifika oluşturanlar veya geçerli olarak oluşturulan elektronik sertifikaları taklit veya tahrif edenler ile yetkisi olmadan elektronik sertifika oluşturanlar veya bu elektronik sertifikaları bilerek kullananlar, fiilleri başka bir suç oluştursa bile ayrıca, iki yıldan beş yıla kadar hapis ve birmilyar liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.*

Yukarıdaki fıkrada işlenen suçlar elektronik sertifika hizmet sağlayıcısı çalışanları tarafından işlenirse bu cezalar yarısına kadar artırılır.

Bu maddedeki suçlar nedeniyle oluşan zarar ayrıca tazmin ettirilir.

İdari para cezaları

Madde 18- *Bu Kanunun;*

- a. 10 uncu maddesindeki yükümlülüklerinden herhangi birini yerine getirmeyen elektronik sertifika hizmet sağlayıcısına onmilyar lira,
- b. 11 inci maddesindeki yükümlülüklerden herhangi birini yerine getirmeyen elektronik sertifika hizmet sağlayıcısına sekizmilyar lira,
- c. 12 nci maddesi hükümlerine aykırı hareket edenler hakkında onmilyar lira,
- d. 13 üncü maddesinin beş ve yedinci fıkralarındaki yükümlülükleri yerine getirmeyen elektronik sertifika hizmet sağlayıcısına sekizmilyar lira,
- e. 15 inci maddesi hükmüne aykırı hareket eden elektronik sertifika hizmet sağlayıcısına yirmimilyar lira,

İdari para cezası Telekomünikasyon Kurulu tarafından verilir. Verilen para cezalarına dair kararlar ilgililere 7201 sayılı Tebligat Kanunu hükümlerine göre tebliğ edilir. Bu cezalara karşı tebliğ tarihinden itibaren en geç yedi gün içinde yetkili idare mahkemesine itiraz edilebilir. İtiraz, verilen cezanın yerine getirilmesini durdurmaz. İtiraz, zaruret görülmeyen hallerde, evrak üzerinden inceleme yapılarak en kısa sürede sonuçlandırılır. İtiraz üzerine verilen kararlara karşı Bölge İdare Mahkemesine başvurulabilir. Bölge İdare Mahkemesinin verdiği kararlar kesindir. Bu Kanuna göre verilen idari para cezaları, Kurumun bildiri üzerine 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre Maliye Bakanlığınca tahsil olunur.

İdari nitelikteki suçların tekrarı ve kapatma

Madde 19- 18 inci maddedeki suçları işleyenlerin bu suçları işledikleri tarihten itibaren geriye doğru üç yıl içinde ikinci kez işlemeleri halinde para cezaları iki kat olarak uygulanır, üçüncü kez işlemeleri halinde ise Kurum tarafından elektronik sertifika hizmet sağlayıcıları hakkında kapatma cezası verilir.

Kapatma cezası verilmesine ilişkin karar 7201 sayılı Tebligat Kanununa göre ilgililere tebliğ edilir. Bu karara karşı tebliğ tarihinden itibaren en geç yedi gün içinde yetkili idare mahkemesine itiraz edilebilir. İtiraz, yetkili makam tarafından verilen kapatma kararının yerine getirilmesini durdurmaz. İtiraz, zaruret görülmeyen hallerde, evrak üzerinden inceleme yapılarak en kısa sürede sonuçlandırılır. İtiraz üzerine verilen kararlara karşı Bölge İdare Mahkemesine başvurulabilir. Bölge İdare Mahkemesinin verdiği kararlar kesindir.

DÖRDÜNCÜ KISIM

Çeşitli Hükümler

Yönetmelik

Madde 20- Bu Kanunun 6, 7, 8, 10, 11 ve 14 üncü maddelerinin uygulanmasına ilişkin

usul ve esaslar, Kanunun yürürlük tarihinden itibaren altı ay içinde ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri alınarak Kurum tarafından çıkarılacak yönetmeliklerle düzenlenir.

Kamu kurum ve kuruluşları hakkında uygulanmayacak hükümler

Madde 21- Bu Kanunun 8 inci maddesinin dört ve beşinci fıkraları ile 15 ve 19 uncu maddesi hükümleri, elektronik sertifika hizmet sağlama faaliyeti yerine getiren kamu kurum ve kuruluşları hakkında uygulanmaz.

Madde 22- 22/04/1926 tarihli ve 818 sayılı Borçlar Kanununun 14 üncü maddesinin birinci fıkrasına aşağıdaki cümle eklenmiştir.

Güvenli elektronik imza elle atılan imza ile aynı ispat gücünü haizdir.

Madde 23- 18/06/1927 tarihli ve 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununa 295 inci maddeden sonra gelmek üzere aşağıdaki 295/A maddesi eklenmiştir.

Madde 295/A- Usulüne göre güvenli elektronik imza ile oluşturulan elektronik veriler senet hükmündedir. Bu veriler aksi ispat edilinceye kadar kesin delil sayılırlar.

Dava sırasında bir taraf kendisine karşı ileri sürülen ve güvenli elektronik imza ile oluşturulmuş veriyi inkar ederse, bu Kanunun 308 inci maddesi kıyas yoluyla uygulanır.

Madde 24- 05/04/1983 tarihli ve 2813 sayılı Telsiz Kanununun 7 nci maddesinin birinci fıkrasına aşağıdaki (m) bendi eklenmiş ve mevcut (m) bendi (n) bendi olarak teselsül ettirilmiştir.

m. Elektronik İmza Kanunu ile verilen görevleri yerine getirmek,

Yürürlük

Madde 25- Bu Kanun yayımı tarihinden altı ay sonra yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 26- Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

**18. 8/3/1990 Tarih ve 90/245 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla Kabul Edilen
Güvenlik Soruşturması Yönetmeliği**

Amaç

MADDE 1- *Bu Yönetmeliğin amacı, gizlilik dereceli bilgiler üzerinde ve gizlilik dereceli yerlerde çalıştırılacaklarla görev alınacak veya yer değiştirecek kamu personeli hakkında yapılacak güvenlik soruşturmasını düzenlemektir.*

Tanımlar

MADDE 3- *Bu Yönetmelikte geçen deyimlerden;*

D. Bilmesi gereken: Bir gizli evrakı veya dokümanı ancak görevinden dolayı öğrenen, onu inceleyen, uygulayan ve korumaktan sorumlu bulunanlardır.

Güvenlik Soruşturmasında Takip Edilecek Usul

MADDE 12- *Bu Yönetmeliğin kapsamına giren bakanlık ve bağlı kuruluşlar ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca yaptırılacak güvenlik soruşturmasında aşağıdaki usul takip edilir:*

C. Güvenlik soruşturması sonuçları en geç "2" ay içinde cevaplandırılır ve soruşturma sonucunu ihtiva eden bilgi ve belgeler ilgilinin güvenlik makamlarındaki dosyasında asgari gizli gizlilik derecesinde muhafaza edilir.

Soruşturmayı talep eden makama, şahıs hakkında karar vermeye yeterli bilgiler özet olarak aktarılır.

Gizliliğe Riayet

MADDE 13- *Güvenlik soruşturmaları ve arşiv araştırmalarının her safhasında, kesinlikle gizliliğe riayet edilir. Soruşturma ve araştırma safahatı ve sonucu, bilmesi gerekenlerden başkasına açıklanmaz.*

Değerlendirme

MADDE 15- *Yaptırılan güvenlik soruşturması ve arşiv araştırması sonucunda elde edilen bilgilere göre şahsın memuriyete alınmasına veya alınmamasına, veya yer değiştirerek gizlilik dereceli yerden uzaklaştırılmasına dair hususları incelemek ve sonucu ilgili takdirine sunmak üzere; bakanlıklarda müsteşarın, diğer kamu kurum ve kuruluşlarında en üst amirin, üniversitelerde rektörün, illerde valinin başkanlığında, personel birim amiri, hukuk müşaviri, varsa güvenlik işlerinden sorumlu birim amirinden müteşekkil, "DEĞERLENDİRME KOMİSYONU" kurulur.*

19. Çevresel Etki Değerlendirilmesi Yönetmeliği

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Dayanak, Tanımlar

Amaç

Madde 1- *Bu Yönetmeliğin amacı, Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecinde uyulacak idari ve teknik usul ve esasları düzenlemektir.*

Kapsam

Madde 2- Bu Yönetmelik;

- a. *Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu ile Proje Tanıtım Dosyasının hangi tür projeler için isteneceği ve içereceği konuları,*
- b. *Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecinde uyulacak idari ve teknik usul ve esasları,*
- c. *Çevresel Etki Değerlendirmesi için Kapsam Belirleme ve İnceleme Değerlendirme Komisyonunun oluşturulması ile ilgili çalışmaları,*
- d. *Yönetmelik kapsamına giren projelerin işletme öncesi, işletme sırası ve işletme sonrası dönemde izlenmesi ve denetlenmesini,*
- e. *Çevresel Etki Değerlendirmesi sisteminin, çevre yönetiminde etkin ve yaygın biçimde uygulanabilmesi ve kurumsal yapısının güçlendirilmesi için gerekli eğitim çalışmalarını kapsar.*

Dayanak

Madde 3- *Bu Yönetmelik 9/8/1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanununun 10 uncu maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.*

Tanımlar ve Kısaltmalar

Madde 4- *Bu Yönetmelikte geçen;*

Bakanlık: Çevre ve Orman Bakanlığını,

Çevre: Canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde buldukları biyolojik, fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamı,

Etki: Bir projenin hazırlık, inşaat ve işletme sırasında ya da işletme sonrasında, çevre unsurlarında doğrudan ya da dolaylı olarak, kısa veya uzun dönemde, geçici ya da kalıcı, olumlu ya da olumsuz yönde ortaya çıkması olası değişiklikleri,

Etki Alanı: Gerçekleştirilmesi planlanan bir projenin işletme öncesi, işletme sırası ve işletme sonrasında çevre unsurları olarak olumlu veya olumsuz yönde etkilediği alanı,

Proje: Gerçekleştirilmesi planlanan yatırıma ait inşaat çalışmaları, diğer tesisat ya da planların uygulanması veya yer altı kaynaklarının değerlendirilmesi işlemi,

Çevresel Etki Değerlendirmesi "ÇED": Gerçekleştirilmesi planlanan projelerin çevreye olabilecek olumlu ya da olumsuz etkilerinin belirlenmesinde, olumsuz yöndeki etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, seçilen yer ile teknoloji alternatiflerinin belirlenerek değerlendirilmesinde ve projelerin uygulanmasının izlenmesi ve kontrolünde sürdürülecek çalışmaları,

Çevresel Etki Değerlendirmesi Süreci: Gerçekleştirilmesi planlanan projenin çevresel etki değerlendirmesinin yapılması için 8 ve 16 ncı maddelerde belirtilen başvuru ile başlayan ve işletme sonrası çalışmaların uygun hale geldiğinin belirlenmesi ile sona eren süreci,

Proje Tanıtım Genel Formatı: Gerçekleştirilmesi planlanan, EK-I listesinde yer alan projelerin özelliklerini, yerini, olası etkilerini ve öngörülen önlemleri içeren, projeyi genel boyutları ile tanıtan raporun hazırlanması sırasında esas alınacak EK-III deki genel formatı,

Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu Özel Formatı: Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporunun hazırlanmasında esas alınmak üzere; Kapsam belirleme ve İnceleme Değerlendirme Komisyonu tarafından projenin önemli çevresel boyutları göz önüne alınmak suretiyle EK-III deki proje tanıtım genel formatında belirtilen ana başlıklar altında ele alınması gereken konuları tanımlayan formatı,

Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu: EK-I listesinde yer alan veya Bakanlıkça "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir" kararı verilen bir proje için belirlenen özel formata göre hazırlanacak raporu,

Proje Tanıtım Dosyası: Ek-II listesinde yer alan projelere Çevresel Etki Değerlendirmesi uygulanmasının gerekli olup olmadığının belirlenmesi amacıyla hazırlanan dosyayı,

Seçme, Eleme Kriterleri: Proje Tanıtım Dosyasının hazırlanmasında esas alınacak EK-IV'deki kriterleri,

Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir Kararı: Ek-II listesindeki projelerin çevresel etkilerinin önemli olduğu ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hazırlanması gerektiğini belirten Bakanlık kararını,

Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir Kararı: Ek-II listesindeki projelerin önemli çevresel etkilerinin olmadığı ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hazırlanmasına gerek bulunmadığını belirten Bakanlık kararını,

Çevresel Durum Değerlendirme Raporu: Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinin ilgili hükümlerine uymadan işletmeye geçmiş mevcut faaliyetler için gerekli çevresel önlemlerin alınmasını sağlamak amacıyla hazırlanan teknik raporu,

Duyarlı Yörelere: Çevresel etkilere karşı biyolojik, fiziksel, ekonomik, sosyal ve kültürel nitelikli özellikleri ile duyarlı olan veya mevcut kirlilik yükü çevre ve halk sağlığını bozucu düzeylere ulaştığı belirlenen yörelerle, ülkemiz mevzuatı ve taraf olduğumuz uluslararası sözleşmeler uyarınca korunması gerekli görülen EK-V de yer alan alanları,

Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu Kararı: Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hakkında Kapsam Belirleme ve İnceleme Değerlendirme Komisyonunca yapılan değerlendirmeler dikkate alınarak, projenin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin, alınacak önlemler sonucu ilgili mevzuat ve bilimsel esaslara göre kabul edilebilir düzeylerde olduğunun saptanması üzerine gerçekleşmesinde sakınca görülmediğini belirten Bakanlık kararını,

Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumsuz Kararı: Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hakkında Kapsam Belirleme ve İnceleme Değerlendirme Komisyonunca yapılan değerlendirmeler dikkate alınarak, projenin çevre üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle uygulanmasında sakınca görüldüğünü belirten Bakanlık kararını,

Komisyon: Proje için verilecek özel formatın kapsamını, kriterlerini belirlemek ve bu ilkeler doğrultusunda hazırlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporunu inceleyip değerlendirmek üzere Bakanlık tarafından kurulan Kapsam Belirleme ve İnceleme Değerlendirme Komisyonunu,

Proje Sahibi: Bu Yönetmeliğe tabi bir projenin her aşamada yürütülmesini üstlenen gerçek ya da tüzel kişiyi,

İzleme ve Kontrol: “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir” veya “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu” kararı alındıktan sonra uygulama aşamasına geçen projenin, bu kararın verilmesine esas ilkeler doğrultusunda ve çevre değerlerini olumsuz etkilemeyecek biçimde yürütülmesi için yapılan çalışmaların bütünü,

Kapsam ve Özel Format Belirleme Toplantısı : Çevresel Etki Değerlendirmesi Sürecine tabi projeler için Halkın Katılımı Toplantısından sonra yapılacak toplantıyı, ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Genel Hükümler

Yetki

Madde 5- Bu Yönetmeliğe tabi projeler hakkında “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu”,

“Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumsuz”, “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir” veya “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir” kararlarını verme yetkisi Bakanlığa aittir. Ancak Bakanlık gerekli gördüğü durumlarda “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir” veya “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir” kararının verilmesi konusundaki yetkisini, sınırlarını belirleyerek Valiliklere devredebilir.

Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu veya Proje Tanıtım Dosyası Hazırlama Yükümlülüğü

Madde 6- Bu Yönetmelik kapsamındaki bir projeyi gerçekleştirmeyi planlayan gerçek ve tüzel kişiler; Çevresel Etki Değerlendirmesine tabi projeler için Çevresel Etki Değerlendirme Raporu, Ek-II'ye tabi projeler için proje tanıtım dosyası hazırlamak, ilgili makamlara sunmak ve projelerini verilen karara göre gerçekleştirmekle yükümlüdürler.

Kamu kurum ve kuruluşları, bu Yönetmelik hükümlerinin yerine getirilmesi sürecinde proje sahiplerinin isteyeceği her türlü bilgi, doküman ve görüşü vermekle yükümlüdürler.

Bu Yönetmeliğe tabi projeler için “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu” kararı veya “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir” kararı alınmadıkça bu projelere hiç bir teşvik, onay “Çevre düzeni plan tadilatı onayları dahil”, izin, yapı ve kullanım ruhsatı verilemez, proje için yatırıma başlanamaz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulama Yöntemi

Çevresel Etki Değerlendirmesine Tabi Projeler

Madde 7- Bu Yönetmeliğin;

- a. EK-I listesinde yer alan projeler ile,*
- b. Ek-II listesinde bulunup*

“Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir” kararı verilen projeler için Çevresel Etki Değerlendirme Raporu hazırlanması zorunludur.

Çevresel Etki Değerlendirmesi Sürecinin Başlatılması ve Komisyonun Kuruluşu

Madde 8- Proje sahibi, dilekçesi ekinde EK-III de yer alan proje tanıtım genel formatı esas alınarak hazırlanmış dosya ile Bakanlığa başvurur.

Bakanlık, başvuru dosyasındaki bilgi ve belgeleri uygunluk bakımından inceler. Uygun hazırlanmadığı anlaşılan dosya tamamlanmak üzere proje sahibine iade edilir. Proje sahibi, eksikliklerini tamamlayıp dosyayı yeniden Bakanlığa sunar.

İnceleme sonucunda dosyanın uygun hazırlandığına karar verilmesi halinde Bakanlık tarafından başvuru dosyasındaki bilgiler dikkate alınarak, ilgili kurum ve kuruluş temsilcileri, Bakanlık yetkilileri ile proje sahibi ve/veya temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurulur. Bakanlık, proje sahibinden başvuru dosyasını komisyon üyelerinin sayısı kadar çoğaltmasını ister. Bu fıkrada öngörülen işlemler üç işgünü içinde tamamlanır. "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir" kararı verilen projeler için, proje sahibi bir dilekçe ekinde bu karar ve proje tanıtım dosyası ile Bakanlığa başvurur. Bu dosya başvuru dosyası olarak işlem görür. Bakanlık bu dosyayı inceler ve belirlediği komisyon üyelerinin sayısı kadar çoğaltılmasını proje sahibinden ister.

Bakanlık başvuru dosyasının bir kopyasını Halkın Katılımı Toplantısı ve Kapsam belirleme toplantısının tarihini ve yerini belirten bir yazı ekinde komisyon üyelerine gönderir ve komisyonu ilk toplantıya çağırır.

Komisyonun Bakanlık temsilcisi başkanlık eder ve komisyonun sekreteryaya hizmetleri Bakanlıkça yürütülür.

Bakanlık, gerekli gördüğü hallerde, projenin konusu, türü ve proje için belirlenen yerin özelliklerini de dikkate alarak, üniversiteler, enstitüler, araştırma ve uzman kuruluşları, meslek odaları, sendikalar, birlikler, sivil toplum örgütlerinden temsilcileri de komisyon toplantılarına üye olarak çağırabilir.

Komisyonun kurum ve kuruluş temsilcisi olarak görev yapan üyelerin, yeterli mesleki bilgi ve deneyime sahip olmaları ve temsil ettikleri kurum ve kuruluşlar adına görüş vermeye yetkili kılınmış olmaları esastır.

Halkın Katılımı Toplantısı

Madde 9- Komisyonun Kapsam belirleme toplantısından önce, halkı yatırım hakkında bilgilendirmek, projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere proje sahibi tarafından projenin gerçekleştirileceği yerde Bakanlık ile mutabakat sağlanarak belirlenen tarihte, halkın katılımı toplantısı düzenlenir. Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecinden önce proje sahibi tarafından, halkı bilgilendirmek amacıyla anket, seminer vb. çalışmalar yapılabilir.

a. Toplantı yeri Valilik ve proje sahibi tarafından belirlenir ve Valilik tarafından Bakanlığa bildirilir. Toplantı için projeden en çok etkilenmesi beklenen yöre halkının kolaylıkla ulaşabileceği merkezi bir yerin seçilmesine özen gösterilir.

b. Proje sahibi, toplantı tarihini, saatini, yerini ve konusunu belirten bir ilanı ulusal düzeyde yayımlanan bir gazete ile o yörede yayımlanan yerel bir gazetede toplantı tarihinden en az üç gün önce yayınlatır.

c. Toplantı İl Çevre ve Orman Müdürünün veya görevlendireceği bir yetkilinin başkanlığında yapılır. Toplantıda; halkın proje hakkında bilgilendirilmesi, görüş ve önerilerinin alınması sağlanır. Başkan katılımcılardan görüşlerini yazılı olarak vermelerini isteyebilir. Toplantı tutanağı, bir sureti Valilikte kalmak üzere Bakanlığa gönderilir.

Komisyon üyeleri, 8 inci madde de belirlendiği şekilde kendi isteklerine bağlı olarak Kapsam belirleme toplantısı öncesinde proje uygulama yerini inceleyebilir, kendilerine iletilen

tarihe göre halkın katılımı toplantısına katılabilirler. Halkın katılımı toplantısı çalışmalarını ile ilgili sekreteryaya hizmeti, İl Çevre ve Orman Müdürlüğü tarafından yürütülür.

Komisyunun, Kapsam ve Özel Format Belirleme Toplantısı

Madde 10- *Halkın Katılımı, Bilgilenme, Kapsam Belirleme ve Özel Format verme işlemleri, 12 işgünü içerisinde tamamlanır.*

Komisyunun, kapsam ve özel format belirleme amaçlı ilk toplantısında;

a. Proje sahibi, proje hakkında komisyonu bilgilendirir.

b. Bakanlık ve/veya taşra teşkilatı Halkın Katılımı Toplantısı hakkında komisyonu bilgilendirir. Ayrıca halkın katılımı toplantısına katılmış bulunan komisyon üyeleri de görüş ve önerilerini bildirirler.

c. Projenin hangi kapsamda ele alınmasının gerektiğini belirlemek üzere projenin önemli çevresel etkileri göz önüne alınarak EK-III'deki proje tanıtım genel formatında ana başlıklar altında ele alınması gereken konular detaylandırılır, kapsam belirlenir.

d. Komisyon tarafından formata ilave edilmesi ya da formattan çıkarılması gereken hususlar tespit edilir. Halkın Katılımı Toplantısındaki görüş ve öneriler de dikkate alınarak özel format ile Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporunu hazırlayacak çalışma grubu belirlenir.

e. Komisyon tarafından belirlenen özel format, proje sahibi ve/veya temsilcisine bu maddede belirlenen süre içerisinde Bakanlık tarafından verilir.

Proje sahibi özel formatın veriliş tarihinden itibaren bir yıl içinde Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporunu Bakanlığa sunmakla yükümlüdür. Bu süre içinde Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu sunulmaz veya gerekçesi belirtilerek ek süre isteminde bulunulmaz ise başvuru geçersiz sayılır. Proje sahibinin süre uzatım talebi Bakanlıkça uygun bulunması halinde altı ayı geçmemek üzere ek süre verilir.

Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporunun Bakanlığa Sunulması

Madde 11- *Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu, proje sahibi tarafından bir dilekçe ekinde Bakanlığa sunulur. Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporunun özel formata uygunluğu ve belirlenen çalışma grubunda yer alması gereken meslek uzmanlarınca hazırlanıp hazırlanmadığı hakkındaki inceleme Bakanlık tarafından üç işgünü içinde sonuçlandırılır. Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporunun özel formata uygun olmadığı ve/veya belirlenen çalışma grubunca hazırlanmadığının anlaşılması halinde, bu hususların yerine getirilmesi için rapor proje sahibine iade edilir. Düzeltilen Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporunun üç ay içinde Bakanlığa sunulmaması durumunda başvuru geçersiz sayılır.*

Özel formata uygun olduğu tespit edilen Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu, proje sahibi tarafından yeterli sayıda çoğaltılarak Bakanlığa sunulur. Bakanlık, Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporunu incelemek ve değerlendirmek üzere yapılacak toplantının tarihini ve yerini belirten bir yazı ekinde raporu komisyon üyelerine gönderir.

Proje ile ilgili inceleme değerlendirme sürecinin başladığı ve Çevresel Etki Değerlendirmesi

Raporunun halkın görüşüne açıldığı Bakanlık ve Valilik tarafından uygun araçlarla halka duyurulur.

Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporunu incelemek isteyenler, Bakanlık merkezinde veya İl Çevre ve Orman Müdürlüğünde duyuru tarihinden itibaren raporu inceleyerek proje hakkında Bakanlığa veya Valiliğe görüş bildirebilirler. Valiliğe bildirilen görüşler Bakanlığa iletilir. Bu görüşler komisyon tarafından dikkate alınır. İnceleme, değerlendirme sürecinin tamamlanmasından sonra bildirilen görüşler dikkate alınmaz.

Komisyonun Çalışma Usulü ve Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporunun İncelenmesi

Madde 12- Komisyon Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporunu, ilk inceleme değerlendirme toplantısından sonraki on işgünü içinde inceler ve değerlendirir.

Komisyon üye sayısının salt çoğunluğu ile toplanır. Komisyon üyeleri, temsil ettikleri merkezi ve yerel kurum ve kuruluşları ilgilendiren konulardaki yetki, görev ve sorumlulukları çerçevesinde görevlendirilirler, kurum ve kuruluşları adına görüş bildirirler. Komisyon başkanı, üyelere görüşlerini yazılı olarak vermelerini isteyebilir. Yazılı görüş veren kurum temsilcilerinin sonraki toplantılara katılmamaya ilişkin istemleri komisyon başkanınca değerlendirilir.

Komisyon, proje sahibinden projesi ile ilgili geniş kapsamlı bilgi vermesini, araç gereç sağlamasını, yeterli kabul edilebilir kuruluşlarca analiz, deney ve ölçümler yapmasını veya yaptırmasını isteyebilir.

Su, toprak vb. analizlerde, tartışmalı durum olması halinde tanık numuneye başvurabilir. Yetkili uzman kurum ve kuruluşlardan görüş alabilir. Bu işlemlerde gerekli harcamalar proje sahibi tarafından karşılanır.

Komisyon gerekli görürse, görevlendireceği üyeleri aracılığı ile projenin gerçekleştirilmesi planlanan yerde ve benzer tesislerde inceleme yapabilir.

Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporunda önemli eksiklik ve yanlışların görülmesi durumunda komisyon, bunların giderilmesini proje sahibinden veya ilgili kurumlardan ister. Bu durumda, inceleme değerlendirme çalışması durdurulur. Eksiklikler tamamlanmadan veya gerekli düzeltmeler yapılmadan komisyon çalışmalarına devam edilemez.

Proje sahibinin Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporunda gerekli görülen düzeltmeleri yapıp yeniden Bakanlığa sunmasından sonra, komisyon Bakanlıkça toplantıya çağrılır. Toplantının yapılması ile birlikte inceleme değerlendirme süreci kaldığı yerden işlemeye başlar.

Proje sahibinden Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporunda değişiklik yapması en çok iki kez istenebilir. Yapılan düzeltme komisyonca yeterli görülmez ise durum bir tutanakla saptanır ve başvuru Bakanlıkça geçersiz sayılır.

Komisyon tarafından, inceleme değerlendirme toplantıları sırasında;

- a. Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu ve eklerinin yeterli ve uygun olup olmadığı,
- b. Yapılan incelemelerin, hesaplamaların ve değerlendirmelerin yeterli düzeyde veri, bilgi ve belgeye dayandırılıp dayandırılmadığı,
- c. Projenin çevreye olabilecek etkilerinin kapsamlı bir şekilde incelenip incelenmediği,
- d. Çevreye olabilecek olumsuz etkilerin giderilmesi için gerekli önlemlerin tespit edilip edilmediği,

e. Halkın katılımı toplantısının usulüne uygun yapıp yapılmadığı, halkın katılımı toplantısında üzerinde durulan konulara yeterince çözüm getirilip getirilmediğine ilişkin inceleme ve değerlendirmeler yapılır.

Komisyon çalışmalarını, birinci fıkrada belirtilen süre içinde sonuçlandırır.

Komisyonun değerlendirmeleri, üyeler tarafından imzalanmış bir tutanakla saptanır.

Nihai Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporları ve İlgili Dokümanların Bakanlığa Sunulması

Madde 13- *Proje sahibi inceleme değerlendirme toplantılarının sona erdirilmesinden sonraki beş iş günü içinde aşağıdaki belgeleri Bakanlığa sunar:*

a. *Komisyon tarafından incelenerek son şekli verilen nihai Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu,*

b. *Nihai Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu ve eklerinin taahhüdü altında olduğunu belirten taahhüt yazısı ve noter onaylı imza sirküleri.*

Kamu kurum ve kuruluşlarından imza sirküleri istenmez.

Birinci fıkrada belirtilen belgeler öngörülen süre içinde gerekçesi belirtilmeden sunulmaz ise Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu geçersiz sayılır.

Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu veya Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumsuz Kararı

Madde 14- *Bakanlık, komisyonun rapor hakkındaki çalışmalarını dikkate alarak beş iş-günü içinde proje için “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu” ya da “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumsuz” kararı verir, bu kararı proje sahibine ve ilgili kurum ve kuruluşlara yazılı olarak bildirir. Valilik, alınan kararı gerekçeleri ile beraber uygun araçlarla yöre halkına duyurur.*

“Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu” kararı verilen proje için beş yıl içinde yatırıma başlanmaması durumunda “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu” kararı geçersiz sayılır.

“Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumsuz” kararı verilen projeler için “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumsuz” kararı verilmesine neden olan koşulların tamamında değişiklik olması durumunda proje sahibi yeniden başvuruda bulunabilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Seçme, Eleme Kriterleri Uygulama Yöntemi

Seçme, Eleme Kriterlerine Tabi Projeler

Madde 15- a. *EK-II listesinde yer alan projeler,*

b. Bu Yönetmelik kapsamında yer alan projelerin, gerek yatırım gerekse işletme döneminde mevcut durumlarında yapılmak istenilen değişikliklere ilişkin projeler,

c. Bu Yönetmelik kapsamı dışında bulunan faaliyetlerin mevcut durumlarında yapılmak istenen ve bu faaliyetlerin Yönetmelik kapsamına girmeleri sonucunu doğuracak olan değişikliklere ilişkin projeler,

d. "b" ve "c" bendinde yer alan projelere, ileri teknoloji uygulamak suretiyle yapılmak istenilen değişikliklerin proje sahibi tarafından belgelenmesi halinde, proje Bakanlıkça değerlendirilir.

Başvuru ve İnceleme

Madde 16- Proje sahibi, projesi için Çevresel Etki Değerlendirmesi uygulamasının gerekli olup olmadığının araştırılması amacıyla bir dilekçe ekinde Ek-IV' e göre hazırlayacağı üç adet Proje tanıtım dosyası ile hazırladığı proje tanıtım dosyasında ve eklerinde yer alan bilgi belgelerin doğru olduğunu belirtir taahhüt yazısını ve imza sirkülerini Bakanlığa sunar.

Bakanlık, proje için hazırlanan proje tanıtım dosyasını Ek-IV de yer alan kriterler çerçevesinde beş işgünü içinde inceler. Dosya kapsamındaki bilgi ve belgelerde eksikliklerin bulunması halinde bunların tamamlanmasını proje sahibinden ister.

Bakanlık gerekli gördüğü hallerde proje alanını yerinde inceleyebilir veya inceletebilir.

Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir veya Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir Kararı

Madde 17- Bakanlık 15 inci maddenin "a", "b", "c" bendinde yer alan projeleri, Ek-IV'deki kriterler çerçevesinde inceler ve değerlendirir. Bakanlık, bu aşamada gerekli görülmesi halinde proje sahibinden projesi ile ilgili geniş kapsamlı bilgi vermesini, araç gereç sağlamanı, yeterliği kabul edilebilir kuruluşlarca analiz, deney ve ölçümler yapmasını veya yaptırmasını isteyebilir.

Bakanlık on beş işgünü içinde inceleme ve değerlendirmelerini tamamlayarak proje hakkında "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir" veya "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir" kararını beş işgünü içinde verir, kararı Valiliğe ve proje sahibine bildirir. Valilik bu kararı taşra teşkilatlarına ve halka duyurur.

Çevresel Etki Değerlendirmesi gerekli değildir kararı verilen proje için 5 yıl içinde yatırıma başlanmaması durumunda Çevresel Etki Değerlendirmesi gerekli değildir kararı geçersiz sayılır.

"Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir" kararı alınan projeler 7 nci madde uyarınca Çevresel Etki Değerlendirmesine tabidir. Bir yıl içinde 8 inci maddeye göre Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecinin başlatılmaması durumunda başvuru geçersiz sayılır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İzleme ve Kontrol

Yatırımın İzlenmesi ve Kontrol Edilmesi

Madde 18- Bakanlık, “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu” kararı veya “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir” kararı verilen projelerle ilgili olarak, Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu veya Ek-IV’e göre hazırlanan proje tanıtım dosyasında öngörülen ve proje sahibi tarafından taahhüt edilen hususların yerine getirilip getirilmediğini izler ve kontrol eder. Bakanlık bu görevi yerine getirirken gerekli görmesi durumunda ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapar.

Proje sahibi veya yetkili temsilcisi, “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu” veya “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir” kararını aldıktan sonra ilgili mevzuat uyarınca aldığı diğer izin ve ruhsatlar ile yatırımın başlangıç, inşaat, işletme ve işletme sonrası dönemlerine ilişkin izleme raporlarını Bakanlığa iletmekle yükümlüdür. Bu bilgiler Bakanlık tarafından halkı bilgilendirmek üzere Valiliğe gönderilir.

Yönetmeliğe Aykırı Uygulamaların Durdurulması

Madde 19- Bu Yönetmelik kapsamındaki projelerde;

a. “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu” ya da “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir” kararı alınmadan yatırıma başlandığının tespit edilmesi durumunda, Valilik tarafından yatırım durdurulur. “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu” ya da “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir” kararı alınmadıkça durdurma kararı kaldırılmaz.

b. “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu” kararı ya da “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir” kararı verildikten sonra, proje sahibi tarafından Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu veya proje tanıtım dosyasında taahhüt edilen hususlara uyulmadığının tespit edilmesi durumunda sözkonusu taahhütlere uyulması için Bakanlıkça da uygun görülmesi halinde Valilikçe bir defaya mahsus olmak üzere süre verilebilir. Bu süre sonunda taahhüt edilen hususlara uyulmaz ise yatırım durdurulur. Yükümlülükler yerine getirilmedikçe durdurma kararı kaldırılmaz.

ALTINCI BÖLÜM

Çeşitli Hükümler

Sürelerin Uzatılması ve Durdurulması

Madde 20- Bu Yönetmelikte belirtilen süreler, proje sahibinin istemi ve Bakanlıkça uygun

görülmesi halinde veya Bakanlığın doğrudan gerekli gördüğü hallerde, gerekçesi belirtilerek Bakanlık tarafından uzatılabilir veya durdurulabilir. Proje sahibine raporlarla ilgili eksiklikleri gidermesi ve ilave işlemler yapması için verilen süreler Çevresel Etki Değerlendirmesi sürecine dahil değildir.

Proje Sahibinin Değişmesi

Madde 21- Proje sahibinin herhangi bir nedenle değişmesi durumunda yeni sahibi, önceki sahibinin taahhüt ve yükümlülüklerini başka bir işleme gerek kalmaksızın yüklenmiş sayılır ve bunu bir yazı ile Bakanlığa bildirir.

Anlaşmazlıkların Çözümü

Madde 22- Bu Yönetmelik kapsamındaki işlemler konusunda herhangi bir anlaşmazlık olması halinde Bakanlık kararı esas alınır.

Çevresel Etki Değerlendirmesi Uygulamalarının Güçlendirilmesi

Madde 23- Bakanlık, Çevresel Etki Değerlendirmesi uygulamalarına ilişkin olarak, gerektiğinde yerli ve yabancı kurum ve kuruluşlar ile işbirliği halinde her türlü eğitim, plan, program ve proje çalışmalarını yapabilir, kitap, kitapçık, rehber ve her çeşit doküman hazırlayabilir, sempozyum ve toplantılar düzenleyebilir.

Askeri Projeler

Madde 24- Askeri projelerle ilgili Çevresel Etki Değerlendirmesi uygulamaları ilgili kurumun görüşü alınarak Bakanlık tarafından belirlenir.

Olağan Üstü Durumlar ve Özel Hükümler

Madde 25- Aşağıdaki durumlarda uygulanacak Çevresel Etki Değerlendirmesi prosedürü Bakanlıkça belirlenir.

a. Doğal Afetler sonucu yıkılan, bozulan, tahrip olan veya hasar gören herhangi bir yatırımın bulunduğu yerde kısmen veya tümü ile yeniden gerçekleştirilmesi planlanan projeler,

b. Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'ne tabi olmayan veya Ek-II listesinde yer alan projelere kredi almak ve benzeri gibi finansal nedenlerle proje sahibinin talebi üzerine Bakanlığında uygun görmesi halinde Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği hükümleri uygulanabilir.

c. Organize Sanayi Bölgeleri, İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri, Endüstriyel Bölgeler, Serbest Bölgeler, Stratejik Çevresel Değerlendirme yapılacak alanlar ile Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde kurulması planlanan projeler.

Entegre Projeler

Madde 26- *Bu Yönetmeliğe tabi birden fazla projeyi kapsayan entegre bir projenin planlanması halinde, Bakanlıkça entegre proje için tek Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hazırlanması istenebilir.*

Yeterlik Belgesi

Madde 27- Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hazırlayacak kurum ve kuruluşlar Bakanlıktan Yeterlik Belgesi almakla yükümlüdürler. Yeterlik Belgesinin verilmesi, Yeterlik Belgesi verilen kurum ve kuruluşların kontrolü ve belgenin iptal edilmesi ile ilgili usul ve esaslar Bakanlıkça hazırlanacak bir tebliğ ile düzenlenir.

Tebliğler

Madde 28- *Bakanlık, gerekli gördüğü hallerde bu Yönetmeliğin uygulanmasına ilişkin olarak tebliğler çıkarabilir .*

Yürürlükten Kaldırılan Yönetmelik

Madde 29- *6/6/2002 tarihli ve 24777 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği yürürlükten kaldırılmıştır.*

Geçici Madde 1- *7/2/1993 tarihli ve 21489 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, 23/6/1997 tarihli ve 23028 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği ve 6/6/2002 tarihli ve 24777 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği hükümlerine tabi oldukları halde söz konusu yönetmeliklerde belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyen faaliyetlere bu Yönetmelik hükümleri uygulanır.*

Geçici Madde 2- *Bu Yönetmeliğin yürürlük tarihinden önce, Çevresel Etki Değerlendirmesi veya Çevresel Etki Değerlendirmesi Ön Araştırma Raporları hazırlanarak Bakanlık veya Valiliğe sunulan faaliyetlere, tabi oldukları Yönetmelik hükümleri uygulanır.*

Geçici Madde 3- *7/2/1993 tarihli ve 21489 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinden önce uygulama projeleri onaylanmış veya çevre mevzuatı ve ilgili diğer mevzuat uyarınca yetkili mercilerden izin, ruhsat veya onay ya da kamu-laştırma kararı alınmış veya yatırım programına alınmış veya mevzi imar planları onaylanmış projelere ve bu tarihten önce üretim ve/veya işletmeye başladığı belgelenen faaliyetlere bu Yönetmelik hükümleri uygulanmaz.*

Geçici Madde 4- *23/6/1997 tarihli ve 23028 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Çevresel*

Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinden önce ilgili mevzuatı gereğince güzergahı belirlenen veya yatırım programına alınan petrol ve gaz boru hatları, enerji nakil hatları, otoyollar, duble yollar, ekspres yollar, demir yolları, devlet yolları ve il yolları projelerine bu Yönetmelik hükümleri uygulanmaz.

Geçici Madde 5- Yeterlik Belgesi ile ilgili tebliğin yayımlanmasından önce, Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hazırlayacak kurum ve kuruluşlarda Yeterlik Belgesi bulunması şartı aranmaz. Ancak, proje tanıtım dosyası faaliyetin türü ve yeri ile ilgili en az üç farklı meslek grubundan en az lisans seviyesinde eğitim görmüş kişiler tarafından, Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporları ise komisyonca belirlenen çalışma grubu tarafından hazırlanarak imzalanır.

Geçici Madde 6- Bu yönetmeliğin yürürlüğe girmesinden önce 7/2/1993 tarihli ve 21489 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, 23/6/1997 tarihli ve 23028 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği ve 6/6/2002 tarihli ve 24777 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği hükümlerine tabi olduğu halde gerekli işlemleri tamamlamamış ve mevzuat uyarınca yer seçimi uygun olan mevcut faal tesisler, ilgili yönetmelikler çerçevesinde gerekli yükümlülüklerini yerine getirmeleri amacıyla çevresel durum değerlendirme raporunu Bakanlığa sunar, bu rapor Bakanlıkça değerlendirilir.

Yürürlük

Madde 30- *Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.*

Yürütme

Madde 31- *Bu Yönetmelik hükümlerini Çevre ve Orman Bakanı yürütür.*

VI. KANUN TASARILARI

A. GENEL İDARİ USUL KANUNU TASARISI

BİRİNCİ BÖLÜM

Genel Hükümler

Amaç

Madde 1- Bu Kanunun amacı, idarî işlemlerin yapılmasında uygulanacak ilke ve usullerin belirlenmesidir.

Kapsam

Madde 2- Bu Kanun,

- a. Genel, katma, özel ve özerk bütçeli her türlü kamu kurum ve kuruluşlarının,
  - b. Kamu kurum ve kuruluşları tarafından sermayelerinin en az yarısından çoğuna katılmak suretiyle oluşturulan her türlü kuruluşun,
  - c. Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının,
  - d. İdare adına hareket ederek kamu hizmeti yürüten özel hukuk tüzel kişilerinin,
  - e. Yasama ve yargı mercilerinin,
- idare işlevinden kaynaklanan idarî işlemlerini kapsar.

Münhasıran askerî hizmete yönelik işlemlerin tâbi olduğu idarî usul hükümleri ile kanunlarda yer alan özel idarî usul hükümleri saklıdır.

İlkeler

Madde 3- İdare yapacağı işlemlerde; insan haklarına saygılı olma, adalet, kanun önünde eşitlik, hukukî güvenlik ve istikrar, tarafsızlık, iyi yönetim, açıklık ve katılım, ölçülülük, doğru bilgilendirme, usul ekonomisi, kamu yararının gerçekleştirilmesi ilkelerine uymakla ve yargı kararlarının gereklerini yerine getirmekle yükümlüdür.

Tanımlar

Madde 4- Bu Kanunda geçen;

- a. İdarî makam: İdarî işlem yapmaya yetkili mercii,
- b. İdarî işlem: İdarî makamların, kamu gücü ve usullerini kullanarak, tek yanlı iradeleriyle yapmış oldukları, hukukî sonuç doğuran işlemleri,

- c. Hazırlık işlemi: İdarî usul süreci içinde bu Kanun kapsamındaki makam ve merciler tarafından gerçekleştirilen her bir usul aşamasını,
- d. İdarî usul: İdarî makamların idarî işlemlerin yapılmasında uymaları zorunlu, bu Kanunda öngörülen usulü,
- e. İlgili: İdarî işlemlerin yöneltildiği veya bu idarî işlemlerden etkilenen gerçek veya tüzel kişiyi,
- f. İdarî yaptırım: Disiplin cezaları, para cezaları, işyeri kapatma, meslek ve sanattan men, ruhsat, izin, lisans veya belge iptali ve yıkım kararlarını,
- g. Taraflar: İlgilileri ve idareyi,
- h. Toplantı: Kurul hâlinde karar verilmesi gereken durumlarda üyelerin ve varsa kurulu oluşturan diğer görevlilerin bir araya gelmeleri; tek bir görevlinin iradesi ile yapılacak işlemler söz konusu olduğunda ise yetkilinin ilgililerle bir araya gelmesi hâlini,
- i. Duyuru: Kamunun ve ilgililerin, hazırlık işlemi ve idarî işlemlerin özelliği dikkate alınarak, elverişli iletişim araçlarıyla bilgilennemelerini sağlayacak haber vermeyi, ifade eder.

Bilgi verme ve hukukî yardım

Madde 5- İdarî makamlar, görev alanlarıyla ilgili konularda başvuru hakkını kullanacak ilgililere, yol göstermekle, idarî usulde sahip olduğu hakları kullanabilmesi için yardımcı olmakla, idarî işlemlere karşı itiraz ve başvuru makam ve mercileri ile sürelerine ilişkin bilgi vermekle yükümlüdür.

Bu yükümlülük, idare tarafından bütün teşkilâtıyla ve çıkarılacak yönetmeliklerle kurulacak bilgilendirme ve yol gösterme birimleri aracılığıyla yerine getirilir.

Görevli, bir başvurunun nasıl yapılması gerektiği ve o başvuruda takip edilecek usul konusunda ilgiliye yol gösterir, usulle ilgili bilgi verir, açıklama yapar, eksiklik söz konusu ise bildirim yenilenmesini veya yazılı bildirimde bulunulmasını talep eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Başvuru Hakkının Kullanılması

Başvuru hakkı

Madde 6- İlgililer, bir işlemin yapılması veya bir eylemde bulunulması isteği ile idareye başvurma hakkına sahiptir.

Dilekçelerde bulunması gereken hususlar

Madde 7- İdareye başvuru kural olarak dilekçeyle yapılır. Dilekçelerde;

- a. Başvuranın, varsa temsilcisinin ad ve soyadı veya unvanı, adresi ve imzası,

b. Başvurunun konusu, sebepleri, dayanakları yer alır ve varsa ilgili belgeler eklenir.

Başvuru dilekçelerinin alınması

Madde 8- Başvurularda dilekçelerin kayıtları yapılarak, kayıt tarih ve sayısı dilekçelerin üzerine yazılır. Başvuru tarihi kaydın yapıldığı tarihtir.

İdare, başvuru sahiplerine, hazır bulunmaları koşuluyla imzalı ve kaşeli bir alındı belgesi vermekle yükümlüdür. Alındı belgesine;

- a. Başvuru kaydının tarih ve sayısı,
- b. Başvuruyu kabul eden birim,
- c. Başvurunun konusu yazılır.

Posta yolu ile yapılan başvurularda; başvuru dilekçesinin idarî makama ulaştığı tarih, başvuru tarihidir.

Dilekçelerde eksiklik

Madde 9- 7 nci maddenin “a” bendindeki unsurları içermeyen dilekçeler işleme konulmaz. Başvuru konusunun belirsizliği hâlinde idare, bu durumu başvurana yazılı olarak bildirir.

Dilekçelerde başvuru sebeplerinin ve dayanaklarının yeterince açıklanmaması, ilgili belgelerin sunulmaması hâlinde idare, gerekli açıklamanın yapılmasını, ilgili belgelerin gönderilmesini başvuru sahibinden ister.

İdarî makamlara başvuru

Madde 10- Dilekçeler, başvurunun konusuna bağlı olarak yetkili idareye; yurt dışından yapılacak başvurularda ise yetkili idareye iletmek üzere dış temsilciliklere verilir.

Dilekçenin yetkili olmayan idareye veya dış temsilciliklere verilmesi hâlinde, dilekçe ve ekleri üç gün içinde yetkili idareye gönderilerek başvurana yazılı bilgi verilir. Bu hâlde cevap verme yükümlülüğü, dilekçe ve eklerinin yetkili idareye ulaştığı tarihte başlar.

Yetkisiz idareye başvurma, hak kaybına yol açmaz.

Başvuruların cevaplandırılması zorunluluğu

Madde 11- İdare, kendisine yapılan başvurular hakkında, kayıt tarihini izleyen günden itibaren en geç otuz gün içinde, istemin kabul veya reddedildiği konusunda cevap vermekle ya da yapılan veya yapılması gereken araştırma ve incelemeler hakkında bilgi vermekle yükümlüdür.

Başvurunun kısmen veya tamamen reddedilmesi hâlinde idarî işlemde ret gerekçesi açıklanıp, bu işleme karşı başvurulabilecek idarî makamlar, yargı yolu ve süreleri de gösterilir.

Gerekli araştırma ve incelemenin, başvurunun kaydedildiği tarihten itibaren altmış gün içinde tamamlanması ve bu süre içinde işlem yapılması zorunludur.

Kamu görevlilerinin ihmali veya kusurlu davranışları nedeniyle belirtilen süreler içinde başvurunun cevaplandırılmaması, idarenin cevap verme yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İdarî İşlemi Yapma Yetkisi

Kamu yetkisinin kullanımı

Madde 12- Kamu görevlileri, kanunlardan kaynaklanan yetkilerini, kanunî sınırlar içinde kullanırlar. Kamusal yetkiler, hukukî dayanağı olmayan amaçlarla ve kamu yararına aykırı olarak kullanılamaz.

Kamu görevlileri, tarafsızlık ve kanun önünde eşitlik ilkelerine uygun davranırlar; aynı durumda olan ilgililere aynı şekilde davranmak suretiyle her türlü ayrımcılıktan kaçınırlar.

Kamu görevlileri, kanunî düzenlemelere de uygun olarak, bireylerin özel hayatına ve kişi hak ve hürriyetlerine saygılı davranmak zorundadırlar; kişisel bilgileri yetkili olmayan üçüncü kişilere açıklayamazlar.

İdare, yapacağı düzenleyici işlemlerde, önceki uygulamaları ışığında, bireylerin yasal haklarını gözeterek öngörülebilirlik, hukukî istikrar ve haklı beklentilere uygun davranır.

Bu Bölümdeki hükümlere aykırı diğer kanunlarda yer alan özel hükümler uygulanmaz.

Yetkinin hukukî niteliği

Madde 13- İdarî makamın konu, yer, kişi ve zaman bakımından işlem yapma yetkisi kanunla belirlenir.

Yetki kamu düzenine ilişkindir. İdarî makam;

- Hukukî dayanağı olmayan bir idarî yetki kullanamaz.
- Görevli olduğu konuda işlem yapmaktan kaçınmaz.
- Yetkiye ilişkin anlaşma yapamaz.
- Yetkili olup olmadığını resen inceler.

İdarî makamlar arasında çıkan olumlu ve olumsuz yetki uyuşmazlıkları, varsa ortak hiyerarşik üstleri yoksa Başbakanlık tarafından çözülür.

Yetki, kanunla belirlenen makam ya da kurul tarafından,

- Fiilen göreve başlamalarından itibaren doğrudan kendileri ya da görevi vekâleten yürütenlerce,
- Yetkileri devam ettiği sürece,
- Kamu düzeninin gerektirdiği ivedi durumlar dışında, hukukun belirlediği çalışma dönemleri, iş günleri ve saatlerinde, kullanılabilir.

Yetkili makam ya da kurul, ancak kendi görev alanına giren konularda işlem yapabilir. Hiyerarşik konumu ne olursa olsun, bir başka yetkilinin görev alanına giren konuda işlem yapamaz.

Vekâlet

Madde 14- İdarî makamın, ölüm, istifa, görevden alınma, başka yere atanma, görevin düşmesi gibi nedenlerle boşalması durumunda; kanunda belirtilen veya mevzuatın öngördüğü usullere göre asıl olarak atanma niteliklerini taşıyanlar arasından belirlenen ya da seçilen yetkili, boşalan makama vekâlet eder. Asıl olarak atanma niteliklerini taşıyan bulunmaması hâlinde buna en yakın niteliklere sahip kişi vekâlet eder. Ancak, vekâlet edilen makamın gerektirdiği şartları haiz kamu görevlisi ilgili idarede göreve başlarsa vekâlet bu kişiye verilir.

İdarî makamın, izin, hastalık, geçici görevlendirilme veya buna benzer diğer bir nedenle geçici olarak boşalması hâlinde; asıl veya bir üst yetkilinin önerisi ve atamaya yetkili amirin onayıyla görevlendirilen yetkili, boşalan makama vekâlet eder.

Vekâletin süresi altı ayı geçemez ve bu süre zorunlu hâllerde bir yıla kadar uzatılabilir.

Vekâlet edenin, vekâlet ettiği görevinin yanında aslî görevini de vekâlet görevi ile birlikte yürütüp yürütmeyeceği, vekâlet onayında belirtilir. Bu durumun belirtilmediği onaylarda vekâlet eden, sadece vekâlet ettiği görevi yürütür.

Vekâlet, görevlendirme yazısında belirtilen tarihte, tarih belirtilmemişse görevlendirme kararının bildirim tarihinde başlar, asıl yetkilinin göreve dönmesi veya vekâlet süresinin dolmasıyla sona erer.

Görevin vekâleten yürütüldüğü durumlarda, vekil, asılın sahip olduğu bütün yetkileri kullanabilir.

Çekilme ve çekilmeye davet

Madde 15- İdarî usulde, idare adına faaliyette bulunan görevli, gerekli ivedi önlemleri alarak, aşağıdaki hâllerde kendiliğinden veya davet üzerine işlem yapmaktan çekilebilir:

- a. İlgilinin nişanlısı, eşi, üstsoyu, altsoyu, üçüncü dereceye kadar kan veya ikinci dereceye kadar kayın hısımları veya evlâtlığı ise,
- b. Söz konusu faaliyet sadece kendisine yarar sağlayacaksa,
- c. İlgiliye bağlı olarak bedel karşılığı veya ilgilinin üyesi veya ortağı olduğu bir tüzel kişiliğin yönetim kurulu, denetim kurulu ya da benzeri bir organında görev yapıyorsa,
- d. İlgili ile arasında maddî çıkar ilişkisine dayanan iş ortaklığı, karşılıklı çıkar ilişkisi varsa,
- e. İlgili ile bir hukuk veya ceza davasında hasım olarak bulunuyorsa veya aralarında husumet olduğunu ortaya koyan bir başka maddî delil varsa,
- f. İlgili ile aralarında temsil veya vekâlet ilişkisi bulunuyorsa.

Çekilme konusu, görevlinin amiri veya en yakın idarî vesayet makamı tarafından, kurul üyeleri için ise kendisinin katılmadığı toplantıda kurul tarafından kararlaştırılır. Belediye başkanları ve muhtarların çekilmeleri, illerde vali, ilçelerde kaymakam tarafından karara bağlanır. Kurulların toplantılarını engelleyen toplu çekilme davetleri dikkate alınmaz.

Çekilme konusu yedi gün içinde karara bağlanarak, söz konusu işlemin kimin tarafından yapılacağı belirlenir ve hizmetin aksamaması için gerekli önlemler alınır.

Yetki devri

Madde 16- Yetkili makam, kanunla izin verilen hâllerde ve yazılı olmak koşuluyla işlem yapma yetkisini, kısmen, hiyerarşik yapıya uygun olarak alt makamlara devredebilir. Devredilen yetkiler, devreden tarafından kullanılamaz. Yetkiyi devralan, bu yetkileri devredenden bağımsız olarak kullanır.

Aşağıda belirtilen yetkiler devredilemez:

- a. Kullanılması kanunla doğrudan bir kamu görevlisine verilmiş olan yetkiler,
- b. Plânlama yetkisi,
- c. Kamu görevlileri arasındaki iş bölümünü kapsayan örgütlenme yetkisi,
- d. Üstün astları üzerindeki denetim yetkisi,
- e. Disiplin soruşturması açılması ve disiplin cezası verilmesi yetkileri,
- f. Astların değerlendirilmesine ve terfiine yönelik yetkiler,
- g. Yetki devri ile devralınan yetkiler.

Yetkiyi devreden yetkilerinin konu ve kapsam yönünden artması veya azalması, devredilen yetkilerin kapsamını ve konusunu genişletmez ve daraltmaz.

Yetkilerini devreden yetkilinin değişmesi, yetki devrini sona erdirir.

Yetki devrinde, devredilen yetkilere dayanarak yapılan işlemler nedeniyle doğacak sorumluluk, yetkinin devredildiği makama aittir. Ancak yetkiyi devreden makamın denetim yetki ve sorumluluğu devam eder.

İmza devri

Madde 17- Yetkili makam, yapmaya yetkili olduğu işlemlerden bir kısmının imzalanması yetkisini, yardımcıları veya astlarından bazılarına devredebilir.

İmza yetkisi, devreden makamın gözetim ve denetiminde kullanılır. Devredilen imza yetkisinin kullanılmasından dolayı devreden ve devralan birlikte sorumludur.

Aşağıda belirtilen imza yetkileri devredilemez:

- a. Kurul üyelerinin imza yetkileri,
- b. Cumhurbaşkanının katılımı ile oluşan idarî işlemlerde sorumluluğu yüklenmek amacıyla kullanılan karşı imza yetkisi,
- c. Karar alma süreci içinde farklı otoritelerin belli bir sıra takip ederek iradelerini açıkladıkları işlemlerdeki imza yetkileri,
- d. Devralınan imza yetkisi,

e. Hukuken veya yetkinin niteliği gereği idarî makamların bizzat yapması gereken işlemlerdeki imza yetkisi.

İmza devri, devreden ya da devralan yetkilinin değişmesi ile sona erer.

İdarî İşlemlerin Değiştirilmesi, Kaldırılması ve Geri Alınması

Madde 18- Hukuka aykırılıkları saptanan bireysel idarî işlemler, iptal davası açma süresi içinde veya açılmış olan iptal davası sonuçlanıncaya kadar değiştirilebilir, kaldırılabilir veya geri alınabilir.

Yetkisiz olduğu belirgin olan makamlar tarafından ya da kanun hükümleri bariz biçimde ihlâl edilmek suretiyle açık hataya düşülerek veya hile, zorlama veya ilgililerin gerçek dışı beyanı sonucu yapıldığı saptanan idarî işlemler her zaman değiştirilebilir, kaldırılabilir veya geri alınabilir.

Yapılan ödemelerin iadesi ancak geri alma işleminin ilgililere tebliğinden itibaren geriye doğru beş yıllık süre için kanunî faiziyle birlikte istenebilir.

Düzenleyici işlemlerden hukuka aykırılığı saptananlar, her zaman değiştirilir veya kaldırılır. Bunlara dayanılarak yapılan bireysel idarî işlemler yukarıdaki hükümlere tâbidir.

İdarî makamlar, yürütülen idarî faaliyeti düzenleyen mevzuatta yapılan değişiklikleri, hizmet gereklerini ve kamu düzenini göz önünde bulundurarak, mevcut idarî işlemleri her zaman değiştirebilir veya kaldırabilirler. Kişiler lehine oluşmuş hukukî durumlar ikinci fıkradaki hâller hariç olmak üzere korunur.

Bir idarî işlem kanunda aksi öngörülmedikçe, ancak onu yapmaya yetkili makam tarafından yapılandırıldığı usul ve esaslara uyularak değiştirilebilir, kaldırılabilir veya geri alınabilir.

Takdir Yetkisi

Madde 19- İdarî makamlara tanınan takdir yetkisi, yürütülen idarî faaliyetin gerekleri ve kamu yararı amacıyla sınırlıdır.

Takdir yetkisi, konuyla ilgili inceleme, araştırma ve değerlendirmeler yapıp, işlemin sebebi ve amacı saptanarak kullanılır.

Takdir yetkisinin kullanılmasında, tercihi belirleyen hususlar ile işlemin sebebi ve amacı idarî işlem metninde açıklanır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İdarî İşlemin Hazırlanması

İdarî Usulün Başlaması

Madde 20- İdarî usul, idare tarafından resen ya da ilgilinin başvurusu üzerine başlatılır.

Temsil

Madde 21- İlgili, idarî usulün her safhasında, bizzat yapılması gerekmeyen tüm işlemleri temsilcisi aracılığıyla yapabilir.

Fiiil ehliyeti bulunan herkes, o idarede görevli olmamak koşuluyla, idare karşısında, bir diğeri temsil edebilir. Özel kanunlardaki temsil hükümleri saklıdır.

Temsilci tayini, noter tarafından düzenlenmiş veya onaylanmış bir vekâletname ya da başvuru idarî makamın ilgiliye en yakın biriminin önünde temsile yönelik beyanı üzerine düzenlenen tutanağın ibrazı ile yapılır.

İlgili vekâletini geri almadıkça idare, yazışmaları temsilci ile yürütür.

Yetkisiz temsil hâlinde idare, ilgiliye temsilcinin yaptığı işlemleri düzeltmesi, onaylaması veya yeni bir temsilci seçmesi için üç günlük süre verir. Belirtilen süre içinde eksikliklerin giderilmemesi hâlinde, idarî usul süreci, ilgili muhatap alınarak yeniden başlatılır.

Zorunlu temsil

Madde 22- İdarî usul sürecinde yapılacak bireysel işlemlerin ilgili veya temsilcisi ile yürütülmesi esastır.

Bireysel işlemin, beşten fazla kişiyi ilgilendirip hak ve menfaatlerde ortaklık bulunması hâlinde, idare, ilgililerden temsilci seçmelerini ister. Bu istek, üç gün içinde yerine getirilmediği takdirde idare, işlemi en kısa sürede sonuçlandırabileceği ilgiliyle yürütür. İdarenin işlemi hangi ilgiliyle yürüttüğü ve işlemin sonucu diğer ilgililere duyurulur.

Temsilci sayısı ve seçimi eşitlik, adalet ve temsil edilebilirlik esaslarına göre idare tarafından belirlenir.

İnceleme, araştırma ve soruşturma yükümlülüğü

Madde 23- İdare, yapacağı idarî işlemi etkileyen olaylarla ilgili her türlü inceleme, araştırma ve gerektiğinde soruşturmayı kendiliğinden yapar.

İdarece, yeterli inceleme, araştırma veya gerekli görüldüğünde açılacak soruşturma tamamlanmadan idarî işlem yapılamaz, ancak ivedi önlemler alınır.

Bu Kanun kapsamına giren kuruluşlar, faaliyet alanlarında meydana gelen, bireyleri, tüzel kişileri veya çevreyi etkileyen olayları, nedenlerini, idarenin ve kamu görevlilerinin sorumluluğunu, yeterli inceleme, araştırma veya gerektiğinde soruşturma yapmak suretiyle saptamakla yükümlüdür.

İlgililerin bir idarî işlem veya eylem yapılması yolundaki başvuruları idarece, başvuru konularının özelliği dikkate alınıp, gerekli her türlü araştırma ve incelemeler tamamlandıktan sonra cevaplandırılır. Başvuru konusunun, idarî faaliyet alanında gerçekleşen maddî bir olaya ilişkin olması hâlinde, bu Kanunda öngörülen usul kuralları uygulanarak inceleme, araştırma veya soruşturma yapılması zorunludur.

İnceleme, araştırma ve soruşturma usulü

Madde 24- Yetkili idarî makamlar, idarî faaliyet alanında meydana gelen bir olayı öğrenmeleri üzerine, inceleme yaptırdıktan sonra, teknik bilgiye sahip kamu görevlilerinden bir ekip oluşturup, gerekli araştırma veya soruşturmayı yaptırırlar. Yapılacak inceleme sonucuna göre idarî makamlar, sadece maddî olayın oluş biçimi ve nedenleriyle sınırlı bir araştırma yaptırabilecekleri gibi, gerektiğinde idarenin ve kamu görevlilerinin hukukî sorumluluklarının da saptanacağı bir soruşturmanın yapılması yoluna da gidebilirler. Bu araştırma veya soruşturmada, olaydan etkilenen ilgililere dinlenilme hakkı tanınır; ayrıca varsa tanıklar dinlenir.

Kamu kurum ve kuruluşları, faaliyet alanlarının özelliklerini dikkate alarak, inceleme, araştırma ve soruşturma yapacak yetkilileri ve bunların niteliklerini; inceleme, araştırma veya soruşturma yapılacak hâlleri; inceleme, araştırma ve soruşturmanın kapsamı ve düzenlenecek raporun şeklini, çıkaracakları yönetmeliklerle belirlerler.

Dinlenilme hakkı ve kullanılması

Madde 25- Dinlenilme hakkı, ilgililerin, bir idarî işlemin yapılmasından önce haklarını, özgürlüklerini ya da hukukî yararlarını savunmak üzere kendi tercihleri doğrultusunda yazılı veya idarece düzenlenecek görüşme toplantısında sözlü açıklama yapmalarını, tanık dinletebilmelerini, idareye her türlü bilgi ve belge sunmalarını, bilirkişi incelemesi yapılması isteğinde bulunmalarını kapsar.

23 üncü maddeye göre inceleme, araştırma ve soruşturma yapılacak olaylarda, bu olaylarla ilgili yapılan başvurularda, bu Kanunda sayılan idarî yaptırımların uygulanmasında, idarece ilgililere dinlenilme hakkı tanınması zorunludur.

Yukarıdaki fıkra dışındaki hâllerde ise idare, idarî işlemde önce ilgililere dinlenilme hakkı tanıyıp tanımama konusunda takdir yetkisine sahiptir. Her kamu kuruluşu, kamu düzeni ve kamu yararını, idarî işlemlerde ivediliği değerlendirmek suretiyle bu Kanundaki zorunluluklar dışında hangi tür idarî işlemlerde ilgililere dinlenilme hakkı tanınabileceğini çıkaracağı yönetmelikle düzenler.

Dinlenilme hakkına sahip ilgililere, idarece, en az yedi gün önceden yazılı bildirimde bulunulup yapılmak istenilen işlemin konusu, maddî ve hukukî dayanakları, bu hakkı yazılı ya da sözlü olarak kullanabileceği, sözlü olarak kullanmak istiyorsa yapılacak görüşme toplantısının yeri, tarihi ve saati açıklanır.

Tanık ve bilirkişi

Madde 26- Dinlenilme hakkının kullanılması ve görüşme toplantısının yapılması sırasında tanık dinlenilebilir, bilirkişiye başvurulabilir. İlgililer tanık ve bilirkişi dinleme sırasında hazır bulunabilirler, konuyla ilgili soru sorabilirler. Bu amaçla idare, ilgililere tanık ve bilirkişinin dinleneceği görüşme toplantılarının yer, tarih ve saatini, en az yedi gün önceden yazılı olarak bildirir.

İlgililerin dinletmek istedikleri tanıkların sayısı, gerekli görülmesi hâlinde gerekçe gösterilmek suretiyle idarece sınırlandırılabilir. İlgililerin bilirkişi incelemesi yapılması istekleri, idarece gerekli bulunması hâlinde ve inceleme giderlerinin ilgililerce karşılanması koşuluyla kabul edilir. Yapılacak bilirkişi incelemesi sonucu düzenlenecek rapor, bağlayıcı olmayıp, idarece değerlendirmeye tâbi tutulur.

Görüşme toplantısı

Madde 27- Görüşme toplantısı, gerekli tanık ve bilirkişiler ile ilgililerin katılımıyla, idare tarafından belirlenecek yönetici tarafından, amaca uygun bir yerde yapılır.

Yönetici, dinlenilme ve katılma hakkının amacına uygun kullanılmasını sağlamakla yükümlüdür. Bu amaçla yönetici:

- a. Görüşme toplantısını yönetir.
- b. İlgililerin, varsa temsilci, tanık ve bilirkişilerin kimliklerini tespit eder; bunlar dışında toplantıya katılanları görüşme toplantısından çıkarır.
- c. İşlemin konusunu, maddî ve hukukî dayanaklarını ortaya koyar.
- d. İlgilileri, varsa tanık ve bilirkişileri dinlemek, soru sormak, sunulacak delilleri almak ve bunlara yapılacak itirazları görüşmek için görüşme usulünü belirler.

Görüşme toplantısında kimlik tespitleri, sorular, cevaplar, tanık ve bilirkişi ifadeleri, yönetici tarafından alınan kararlar ve sunulan deliller idare tarafından tutanağa geçirilir. Tutanak görüşmeye katılanlarca imzalanır. İstek hâlinde ilgiliye tutanağın bir sureti verilir.

Görüşme toplantılarında özel hayatın gizliliğini ihlâl edebilecek kişisel, tıbbî, sınaî, ticarî ve malî sırların zarar görmemesi sağlanır.

Tazminat istemlerine ilişkin başvuruların incelenmesi

Madde 28- İdarenin eylem ve işlemlerinden dolayı zarara uğrayanların tazminat istemiyle idareye yaptığı başvurular, ita amirinin görevlendireceği kişinin başkanlığında üçü o idarede, biri Maliye Bakanlığını temsilen o birimin bulunduğu yerde görevli olmak üzere beş kişiden oluşacak kurullar tarafından incelenerek ita amirinin onayıyla sonuca bağlanır.

Kurulların oluşumu her idare tarafından çıkarılacak yönetmeliklerle düzenlenir.

Tazminat istemlerine ilişkin başvuruların incelenmesinde, başvurunun konusu, zarara yol açan olay ve nedenleri, zararın meydana geliş şekli, idarenin tazmin sorumluluğunun olup olmadığı, zararın miktarı ve ödenecek tazminat tutarı tespit edilir. 24 üncü madde uyarınca gerekli araştırma ve soruşturma yapılarak tazminat miktarının tespitinde talepte bulunanın veya temsilcisinin görüşünün alınması, varsa tanıkların dinlenmesi zorunludur. Belirlenen tazminat miktarının ödenmesinin kabul edilmesi istemde bulunanın da buna rıza göstermesi hâlinde 39 uncu madde uyarınca tutanak düzenlenir ve anlaşılan miktar tutanak ile imza altına alınır. Bu tutanak ilâmlı icraya dayanak olacak belgelerdendir.

İdarenin eylem ve işlemleri nedeniyle verdiği zararın tazmini için bütçeye yeterli ödenek konulur.

Açıklık

Madde 29- İdarî faaliyetlerin yürütülmesinde kamuya açıklık esastır. Ancak, özel kanun hükümleri saklıdır.

Katılma hakkı

Madde 30- Belde halkının ortak yararını ilgilendirmek koşuluyla, bayındırlık hizmetleri, imar uygulamaları, mülkiyet ve çevre hakları ile kültür ve tabiat varlıklarını doğrudan etkileyen düzenleyici işlemlerde, kamunun bilgilendirilmesi ve katılımı esastır.

Birinci fıkradaki işlemlerin konusu, otuz gün içinde incelenip görüş bildirilmesi amacıyla elverişli vasıtalarla kamuya duyurulur.

İşlemin yapılmasında, idare tarafından alınacak kararın niteliğine göre ilgili diğer idarî kurum ve kuruluşlardan, aynı konuda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarından, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarından ve işlemin etki ve sonuçlarını doğuracağı bölgedeki üniversitelerden birer temsilci, idare tarafından düzenlenecek genel görüşme toplantısına çağrılır.

Ülke çapında uygulanacak düzenleyici işlemlerde ise ilgili idarî kurum ve kuruluşların yanında, idare, kendi belirleyeceği en az üç üniversite, sivil toplum örgütü ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarından birer temsilciyi genel görüşme toplantısına davet eder.

Genel görüşme toplantısı 27 nci madde hükmüne göre yapılır.

İdare, bu toplantı sonucunda ortaya çıkan görüşleri ve konuyla ilgili yapılan anket, kamuoyu yoklaması ve benzeri vasıtalarla elde edilen veri ve sonuçları karar alma sürecinde değerlendirir.

Kurul toplantıları

Madde 31- Devletin millî savunma, millî güvenlik, millî ekonomi ve dış ticaret politikaları ile milletlerarası ilişkilerinin yürütülmesine, özel hayatın gizliliğine, haksız rekabet ve kazanca ilişkin olan konular hariç olmak üzere, idarenin karar organı olan kurullarının toplantıları ilgililere açıktır.

Kurul toplantıları, ilgililerin toplantıyı izleyebileceği uygun yerlerde yapılır. İlgililerin sayısının fazla olması hâlinde idare, ilgililerden toplantıyı izleyecek belli sayıda temsilci seçmesini isteyebilir.

İlgililere açık her toplantının yeri, zamanı ve konusu ile toplantı hakkında nasıl bilgi alınabileceği, en az yirmidört saat önceden, toplantılarla ilgili değişiklikler de en kısa zamanda ve uygun araçlarla ilgililere duyurulur.

Kurul hâlinde alınması gereken kararlarda kurul, özel kanunlardaki hükümler hariç salt çoğunlukla toplanır ve karar alır. Oyların eşitliği hâlinde başkanın oyu belirleyicidir.

Toplantılarda tutulan kayıtlar, notlar ve konuşmalar bir tutanakla tespit edilir ve gizli olanlar dışındakiler talep hâlinde ilgililerin bilgisine sunulur.

Elektronik ortamda duyuru

Madde 32- Kamu kurum ve kuruluşları, görev ve yetki alanlarındaki, kamuyu ilgilendiren her türlü faaliyet ve işlemlerini, diğer iletişim araçlarının yanı sıra elektronik ortamda, imkânlarının yeterliliği ölçüsünde duyurmakla ve katılıma olanak sağlamakla yükümlüdür.

Elektronik ortamda duyuruya ilişkin esas ve usuller, yönetmelikte gösterilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

İdarî İşlemin Tamamlanması

İşlem yapma yükümlülüğü ve süresi

Madde 33- İdare, başvuru üzerine ya da resen başlayan usulün sonucunda gerekli işlemi, bu Kanuna uygun olarak yapar. 9 uncu madde hükmü saklı kalmak kaydıyla başvuru üzerine yapılacak işlemlerde, evrakı kabul eden birim başvuruyu üç gün içinde işlemi tesis edecek olan makam veya kurula iletir. Başvuru; inceleme, araştırma ve değerlendirme yapılması için ilgili birime veya birimlere üç gün içinde gönderilir. İlgili birim veya birimler, gerekli inceleme, araştırma ve değerlendirmeleri yaparak görüşünü geciktirmeksizin işlemi tesis edecek makam veya kurula sunar.

İdare, işlemin yapılmasını engelleyen, güçleştiren ya da geciktiren unsurların ortadan kaldırılması için gerekli önlemleri alır.

İdare, çıkaracağı yönetmelikle görevi kapsamında olan işlerin başlangıcından bitişine kadar geçireceği aşamaları ve bitirilmesi için öngörülen süreleri tespit ve ilân eder.

Maddî hataların düzeltilmesi

Madde 34- İşlem metninde tarafların adı, soyadı, unvan ve adreslerine ilişkin yanlışlıklar ile hesaplama hataları ve diğer maddî hataların saptanması hâlinde, idarece resen ya da ilgilinin başvurusu üzerine düzeltme yapılması zorunludur.

Yapılan düzeltmeler ilgisine bildirilir.

İdarî İşlemin gerekçesi

Madde 35- Her idarî işlem gerekçeli olmak zorundadır. İşlem metninde, idarenin o işlemi yapmasını gerektiren maddî ve hukukî sebepler açık ve anlaşılabilir şekilde yer alır.

Takdir yetkisi kullanılarak yapılan işlemlerde 19 uncu madde hükmü uygulanır.

Başvuru yollarının gösterilmesi

Madde 36- Bireysel işlem metninde idare, ilgilinin hangi idarî makam, yargısal merci veya alternatif uyuşmazlık çözüm usullerine başvurabileceğini ve sürelerini belirtmek zorundadır.

Düzenleyici işlemlerde, bu işleme karşı doğrudan veya uygulama işlemi üzerine, hangi yargı merciine, hangi süreler içinde başvurulabileceği ayrı bir maddede gösterilir.

Başvuru yollarının ve sürelerinin gösterilmesinde hata yapan idare, doğan zararı tazminle yükümlüdür.

İdarî İşlemin Şekli

Madde 37- İdarî işlemler, kural olarak yazılı şekilde yapılır. Yazılı olmayan bireysel işlemler, ilgilinin talebi üzerine idarece yazılı hâle getirilir.

Bireysel işlem metninin aslı ve suretlerinin tamamında;

- a. İşlemi yapan idare ve açık adresi,
- b. İşlemi yapan yetkili ya da yetkililerin unvanı, ad ve soyadları ve el yazısı ile imzaları,
- c. İmza devri ya da vekâlet söz konusu ise unvanda bu durumu ifade eden açıklama ya da kısaltma,
- d. Yönelindiği kişi ya da kişilerin açık kimlikleri,
- e. Yetkili idare evrak kayıt tarihi ve sayısı yer alır.

Bireysel işlem bir kurul tarafından yapılmışsa; toplantı ya da oturum tarihi ve numarası, katılan ve katılmayanların açık kimlikleri, katılanların hangi yönde oy kullandıkları ve varsa gerekçeli karşı oyları işlem metninde gösterilir.

İdarî İşlemin Yürürlüğe Girmesi

Madde 38- Düzenleyici işlemler, işlem metninde açıkça daha sonraki bir tarihte yürürlüğe gireceği belirtilmemişse, ilân tarihinde veya niteliği itibarıyla gerekli olması hâlinde ilgiliye tebliğ edildiği tarihte yürürlüğe girer.

Bireysel işlemler, işlem metninde açıkça daha sonraki bir tarihte yürürlüğe gireceği belirtilmemişse, ilgilisi için usulüne uygun tebliğ edildiği andan itibaren yürürlüğe girer ve tebliğ edildiği andaki içeriği ile geçerlidir.

ALTINCI BÖLÜM

İdarî Yaptırımlar

Tutanak

Madde 39- İdarî yaptırım gerektiren bir ihlâlin ortaya çıkması hâlinde, idarî makam ya da ihlâl tanık olan yetkili kamu görevlisi, söz konusu ihlâli tutanakla tespit eder.

Tutanakta, ihlâlin yeri ve zamanı, niteliği, ihlâlde bulunan kişi ya da kişilerin ad ve soyadları, mümkünse adresleri ve gerekli olan diğer kimlik bilgileri ve tutanağı düzenleyen görevlinin adı, soyadı ve açık kimliği yer alır.

Hakkındaki ihlâl iddiası ilgiliye bildirilir, varsa itiraz ve ihlâle ilişkin değerlendirmeleri tutanağa geçirilir.

İhlâli ortaya koyan her türlü delil tutanağa eklenir, varsa, tanıkların ad ve soyadları ile adresleri tutanakta gösterilir.

Tutanak, düzenleyen görevli ve hakkında tutanak tutulan kişi ya da kişilerce imzalanır. İlgilinin imzadan kaçınması hâlinde bu durum belirtilir, varsa tanıkların imzaları alınır.

İdarî yaptırımlarda dinlenilme ve savunma hakkı

Madde 40- İdarî yaptırım kararı alınmadan önce, en az yedi gün süre verilerek ilgiliye dinlenilme ve savunma hakkı tanınması zorunludur. Anılan haklarını kullanması için yazılan davet yazısında, idarî yaptırıma konu olacak fiilin açıkça belirtilmesi gerekir. Davet yazısında gösterilmeyen bir fiile dayalı olarak, idare, yaptırım kararı alamaz.

Ancak, kamu düzeni ve genel sağlığın hemen yaptırım uygulanmasını gerektirdiği hâllerde, idarî yaptırım uygulanmakla birlikte, ilgiliden yedi gün içinde dinlenilme hakkını kullanması ve savunmasını yapması da istenir. Belirtilen süre içinde ilgilinin anılan haklarını kullanması veya öngörülen sürenin geçmesi üzerine idarece, yaptırım kararı bütün hukukî unsurları itibariyle gözden geçirilir ve nihai yaptırım kararı ilgiliye tebliğ edilir. İlgililer, ilk idarî yaptırım kararının uygulanması üzerine veya nihai yaptırım kararına karşı dava açabilirler.

İdarî yaptırımlarda ölçülülük

Madde 41- İdarî yaptırımlara karar verilirken, yaptırım gerektiren eylemin işleniş biçimi, işlenmesinde kullanılan araç, konunun önem ve değeri, eylemin işlendiği zaman ve yer, eylemin diğer özellikleri, zararın ve tehlikenin ağırlığı, ilgilinin amacı gibi hususlar göz önünde bulundurulur. Bu hüküm, idarî para cezalarında alt ve üst sınırlar arasındaki miktarın belirlenmesinde de uygulanır.

Cezanın tayininde, tercihi belirleyen hususlar ile takdirin sebepleri kararda gösterilir.

İdarî para cezalarında zamanaşımı

Madde 42- İdarî para cezaları, cezayı gerektiren fiilin idarece öğrenildiği tarihten itibaren bir yıl ve her koşulda fiilin işlendiği tarihten itibaren beş yıl içinde tahakkuk ettirilmediği takdirde zamanaşımına uğrar.

YEDİNCİ BÖLÜM

İdarî İtiraz

İdarî İşleme İtiraz

Madde 43- İlgililer, kesin idarî işlemlere, tazminat istemlerinin ve başvurularının reddine ilişkin kararlara karşı idarî dava açma süresi içinde bir üst makama, üst makam yoksa işlemi yapmış olan makama, kurul hâlinde alınan kararlarda ise aynı kurula; işlemin değiştirilmesi, kaldırılması veya geri alınması istemiyle itiraz edebilirler. İtiraz, işlemeye başlamış olan dava açma süresini durdurur.

İtirazı incelemeye yetkili makam veya kurul, başvurunun kendisine ulaştığı tarihten itibaren otuz gün içinde itiraza ilişkin başvuruyu karara bağlamak zorundadır.

Diğer kanunlardaki itiraza ilişkin özel hükümler saklıdır.

İtiraz başvurusu

Madde 44- İtiraz başvurusu, başvuru hakkının kullanılmasında uygulanacak usule tâbidir.

İtiraz başvurusunun incelenmesi

Madde 45- İtirazı incelemeye yetkili makam veya kurul;

a. İtiraz başvurusunda ileri sürülen sebeplerle bağlı olmaksızın gerekli bilgi ve belgeyi getirterek, itiraza konu işlemin dayanağını oluşturan maddî ve hukukî olgular hakkında her türlü incelemeyi kendiliğinden yapar.

b. İlgililerin, tanıkların, bilirkişilerin dinlenmesine, ilgililerin talebi üzerine karar verebilir.

c. İdarî makamların denetimini yapmak ve aynı zamanda bireyin hukukî güvenliğini sağlamakla görevli olup, işlemin yerindeliliği ile bütün unsurları bakımından hukukîliliğini de değerlendirmek suretiyle itirazı inceler ve karara bağlar.

Başvuru üzerine verilen karar, itiraz sahibine ve idareye yazılı olarak bildirilir.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Usulleri

Alternatif uyuşmazlık çözüm usullerinin kullanılması

Madde 46- Bu Kanunda düzenlenmiş alternatif uyuşmazlık çözüm usulleri müzakere ve uzlaştırmadır.

Alternatif uyuşmazlık çözüm usullerine başvuru isteğe bağlıdır.

Aynı anda müzakere ve uzlaştırma yoluna başvurulamayacağı gibi idarî itiraz başvurusu yapılmışsa bu sonuçlanmadan alternatif uyuşmazlık çözüm usulü seçilemez.

İlgililer istedikleri anda, hiçbir koşula bağlı olmadan, alternatif uyuşmazlık çözüm usulünden vazgeçebilirler; vazgeçemedikleri takdirde süreç tamamlanmadan aynı uyuşmazlık konusunda dava açamazlar.

Uyuşmazlığın konusu, üçüncü kişilerin hak ve menfaatlerini etkileyecek ve çözüm süreci onların katılımını da gerektirecekse uzlaştırma veya müzakereye, ancak üçüncü kişilerin de katılımıyla başvurulabilir.

Başvuru

Madde 47- İlgililer müzakere veya uzlaştırma talebiyle, bizzat veya temsilcileri aracılığıyla uyuşmazlık konusu olan idarî eylem veya işlemi yapmış olan idareye dilekçeyle başvururlar. İdare, müzakere veya uzlaştırma talebini kabul edip etmediğini en geç yedi gün içinde cevaplandırır.

Özel kanunlarında kesin olduğu belirtilen işlemlere karşı da alternatif uyuşmazlık çözüm usullerine başvurulabilir.

Alternatif uyuşmazlık çözüm usullerinin uygulanması

Madde 48- Alternatif uyuşmazlık çözümü sürecinde idare ve ilgililere eşit muamele edilir. Tarafların idarî usulden kaynaklanan hiçbir hakkı ihlâl edilemez.

İdare, alternatif uyuşmazlık çözüm usullerini, yükümlülüklerinden veya kanun hükümlerinin gereklerinden kaçınma vasıtası olarak kullanamaz.

Müzakere ve uzlaştırma usullerinde gizlilik

Madde 49- Alternatif uyuşmazlık çözüm sürecinde, tarafların ve uzlaştırıcının görüşmelerde yaptıkları beyanların, verdikleri bilgi ve belgelerin gizliliği esastır.

Taraflar ve uzlaştırıcı ancak;

- a. Söz konusu beyan, bilgi ve belgenin, bunları açıklamak isteyen tarafça verilmiş olması,
- b. Uyuşmazlık çözüm usulüne katılan tarafların tamamının yazılı olarak rıza göstermesi,
- c. Mahkemenin, açık bir hukuka aykırılığı önlemek, bir hukuka aykırılığın ortaya çıkarılmasına yardımcı olmak veya kamu düzenine verilecek bir zararı engellemek amacıyla bunların açıklanmasına veya bu konuda tanıklık yapılmasına karar vermesi,
- d. Uyuşmazlık çözüm sürecinde yapılan beyanların, verilen bilgi ve belgelerin uzlaştırıcı tarafından ortaya çıkarılmış olması dışında, bu beyan, bilgi ve belgelerin tarafların tamamı için sunulmuş olması veya bunlara tarafların tamamınca erişilebilecek olması, hâllerinde bunları açıklayabilirler.

Uyuşmazlık çözüm sürecinde yapılan beyanların, verilen bilgi ve belgelerin yukarıdaki fıkraya hükmüne aykırı olarak açıklanması hâlinde bu beyan, bilgi ve belgeler, ilgili oldukları uyuşmazlığın konusu hakkında sonradan açılacak bir davada delil olarak kabul edilemezler.

Bu maddede belirtilen hiçbir hüküm, uyuşmazlık nedeniyle daha sonra açılacak bir davada tahkikat aşamasında elde edilebilecek olan bir delilin, bu delilin sırf uyuşmazlık çözüm usulünde kullanılmış olması gerekçesiyle elde edilmesini ve kabul edilmesini engellemez.

Dava açma süresinin durması

Madde 50- Alternatif uyuşmazlık çözüm usullerinden birisine başvurulduğu tarihte dava açma süresi durur.

Alternatif uyuşmazlık çözüm usulleri sonunda anlaşmanın temin edilememesi veya başvurunun reddi hâlinde, anlaşmanın temin edilemediğine ilişkin tutanağın veya ret kararının tebliğ edildiği tarihten itibaren bu süre işlemeye başlar.

Uyuşmazlık konusu olan idarî işlemin icrasının durması

Madde 51- Bir idarî işlemde kaynaklanan uyuşmazlığın çözülmesi için müzakere veya uzlaştırma usulünün idarece kabul edilmesi hâlinde işlemin icrası, süreç sonuna kadar geçici olarak durur. Ancak idare, gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde, işlemin icrasına devam edilmesi koşuluyla müzakere veya uzlaştırma usulünü kabul edebilir.

Müzakere

Madde 52- Müzakere, idare ile ilgililerin aralarındaki uyuşmazlığı yargı yoluna başvurmadan çözmek ve anlaşmaya varmak amacıyla bir araya geldikleri alternatif uyuşmazlık çözüm usulüdür.

İdarenin veya ilgililerin yapmış olduğu müzakere teklifinin karşı tarafça kabulü hâlinde, idare ile ilgililer, idare tarafından belirlenecek bir yerde toplanır ve ihtilafli konuları görüşürler.

Müzakere sonunda anlaşma sağlanırsa tutanak düzenlenir. Bu tutanakta yer verilen hususlar hakkında yetkili makam veya kurulun onayı alındıktan sonra anlaşma imzalanır.

Uzlaştırma

Madde 53- Uzlaştırma, idare ile ilgililer arasındaki uyuşmazlıkların çözülmesi için tavsiyelerde bulunan ve görüşlerini açıklayan tarafsız bir kişinin uzlaştırıcı sıfatıyla katıldığı alternatif uyuşmazlık çözüm usulüdür.

Uzlaştırıcı, uyuşmazlığın çözümünü amacıyla taraflarla ayrı ayrı veya birlikte toplantılar yapabilir.

Uzlaştırıcı, bir idarî işlemi hukuka uygunluk ve yerindelik yönünden inceleyerek gerekli görürse idareyi, yapmış olduğu işlemi değiştirmeye, kaldırmaya, geri almaya veya eylemden doğan hak ihlâlini gidermeye davet edebilir; ancak, idarî işlem hakkında kendisi karar veremez.

Uzlaştırıcı

Madde 54- Uzlaştırıcı olarak görev yapacak kişi, her iki tarafın da rızasıyla ve uzlaştırıcının kabulüyle seçilir.

Uzlaştırıcı olarak atanan kişi tarafsız hareket etmek zorundadır. İdare, uzlaştırıcılara, uyuşmazlığın çözümüyle ilgili olarak emir veremez.

Taraflar bir veya daha fazla kişiyi uzlaştırıcı olarak seçebilirler.

Uzlaştırıcı olarak görev yapacak olanların, hukuk fakültesi mezunu ve mesleğinde en az on yıllık tecrübeye sahip, alternatif uyuşmazlık çözüm usulleri üzerinde eğitim almış olmaları ve Devlet memuru olmalarını engelleyecek mahkûmiyetlerinin bulunmaması gerekir.

Uyuşmazlık konusu özel ve teknik bilgiyi gerektiriyorsa, uzlaştırıcı ile birlikte bu bilgiye sahip olarak mesleğini icra eden hukuk fakültesi mezunu olmayan kişilerin de uzlaştırıcı olarak seçilmesi mümkündür.

Memurlar veya diğer kamu görevlileri de yukarıdaki nitelikleri taşımak kaydıyla uzlaştırıcı olarak seçilebilirler.

15 inci maddede sayılanlar uzlaştırıcı olarak görev yapamazlar.

Eğitim görmüş uzlaştırıcıların isimleri buldukları ilin valiliğine bildirilir ve beşinci fıkraya hükmü hariç olmak üzere uzlaştırıcılar bunlar arasından seçilirler.

Uzlaştırıcıların eğitimi, çalışma usul ve esaslarıyla ilgili diğer hususlar Başbakanlık tarafından çıkarılacak yönetmelikte gösterilir.

Uyuşmazlığın uzlaştırıcı tarafından incelenmesi

Madde 55- Uzlaştırıcı, uyuşmazlığın kendisine intikal etmesi üzerine, öncelikle uyuşmazlık konusunun uzlaştırma usulüyle çözülüp çözülemeyeceğini resen inceler ve uzlaştırma ile çözülemeyeceğine karar verirse görüşmelere geçmeden talebi reddeder.

Uyuşmazlığın uzlaştırma usulüyle çözülebilecek nitelikte olması hâlinde, uzlaştırıcı, uyuşmazlık konusu olan vakiaları inceler. Uyuşmazlık konusunun aydınlatılmamış yönleri bulunduğu takdirde, bunları taraflardan sorarak tamamlar. Ayrıca ilgili kurumlardan gerekli bilgi ve belgeleri toplar, görüşlerine başvurmak istediği kimseleri çağırarak dinler veya bunların görüşlerini yazılı olarak bildirmelerini ister. Uzlaştırıcı, taraflardan uyuşmazlık hakkında gerekli bilgileri aldıktan sonra uzlaşma müzakerelerini başlatır.

Uzlaşma görüşmelerinin yeri ve tarihi uzlaştırıcı tarafından belirlenir. Uzlaştırıcı, taraflara, uyuşmazlık konusuyla ilgili tüm bilgi ve belgelerle belirlenen tarihte ve yerde hazır bulunmalarını, toplantı gününden en az yedi gün önce bildirir.

Uzlaşma görüşmeleri taraflarla birlikte veya ayrı ayrı gerçekleştirilecek toplantılarla yürütülür. Uzlaştırıcı yönetiminde gerçekleştirilecek bu toplantılarda uzlaştırıcı, uyuşmazlığın çözülmesi için taraflara çeşitli önerilerde bulunur ve tarafları anlaşmaları için teşvik eder.

Uzlaşma görüşmeleri sonunda uzlaştırıcı, düzenleyeceği raporda; uyuşmazlığın çözümü konusundaki tavsiyelerini taraflara yazılı olarak sunar. Uyuşmazlık konusu üzerinde tarafların anlaşmış oldukları hususlar tespit edilir. Anlaşılacak hususlar üzerinde taraf idarenin bağlı olduğu yetkili birimden onay alınması için, idare temsilcisine yedi gün süre verilir. Yetkili birimden onay

alınıp uzlaşma sağlandığı takdirde, durum bir tutanak ile tespit edilir. Tarafların ve varsa temsilcilerinin adı, soyadı ve adreslerini, uzlaşma konusunu, yerini, tarihini, karşılıklı yerine getirilmesi gereken hususları içeren tutanak uzlaştırıcı ile taraflar ve varsa temsilcilerince imzalanır. Taraf sayısından bir fazla olarak düzenlenen tutanağın bir sureti taraflara verilir.

Uzlaştırmanın sonuçlandırıldığına ilişkin tutanağın gereği, tutanakta belirtilen tarihte, tarih belirtilmemişse en geç otuz gün içinde taraflarca yerine getirilir.

Tarafların uzlaşmaya katılmaması, uzlaşma görüşmelerine katıldıkları hâlde uzlaşma tutanağını imzalamamaları veya bu tutanağı ihtirazî kayıtla imzalamak istemeleri gibi nedenlerle uzlaşma temin edilemediği takdirde, uzlaştırıcı tarafından bu husus belirtilerek, taraflara önerilen çözüm şekli de yazılmak suretiyle bir tutanak düzenlenir. Bu tutanağın birer sureti üç gün içinde taraflara tebliğ olunur.

Uzlaşmanın temin edilememesi hâlinde, aynı uyuşmazlıkla ilgili olarak tekrar uzlaştırma usulüne başvurulamaz.

Tutanağın niteliği

Madde 56- Uyuşmazlığın konusunun para alacağına ilişkin olması hâlinde, uzlaşmanın temin edildiğine dair tutanak ilâmlı icraya dayanak olacak belgelerdendir.

Uzlaştırma süresi

Madde 57- Uzlaştırıcı, başvurunun yapıldığı tarihten itibaren en geç otuz gün içinde uzlaşmayı sonuçlandırır. Tarafların rızasıyla bu süre otuz gün daha uzatılabilir.

Masraflar

Madde 58- Bilirkişi ücretleri talep eden tarafından, posta masrafları ise idare tarafından karşılanır.

Müşterek hükümler

Madde 59- 55 ila 58 inci madde hükümleri, müzakere usulünde de kıyasen uygulanır.

Uzlaştırıcıların ücretleri

Madde 60- Uzlaştırıcıların ücretleri, Avukatlık Asgarî Ücret Tarifesinde belirlenir ve taraflarca eşit olarak karşılanır.

Taraflardan birinin uzlaştırmadan vazgeçmesi veya kusuru nedeniyle uzlaştırma sürecinin tamamlanamaması durumunda uzlaştırma ücreti vazgeçen veya kusurlu olan tarafça ödenir

DOKUZUNCU BÖLÜM

Yargı Kararlarının Uygulanması Usulü ve Sorumluluk

Yargı kararlarının uygulanması usulü

Madde 61- İdare, yargı kararlarının gereklerini ilgilinin başvurusunu ve kararın kesinleşmesini beklemeden gecikmeksizin yerine getirir.

İdarî yargı mercilerince verilen yürütmenin durdurulması ve iptal kararlarının gerekçesi üzerine gecikmeksizin yapılması gereken inceleme, araştırma ve değerlendirmenin zorunlu kılması hâlinde idare, kararın kendisine tebliğinden itibaren en geç otuz gün içinde karar gereklerini yerine getirmekle yükümlüdür.

Düzenleyici işlemler hakkında verilen yürütmenin durdurulması ve iptal kararlarının gerekçesi doğrultusunda idarece yeni bir düzenleme yapılması gerekiyorsa, bu düzenleme gecikmeksizin yapılır.

Bakanlar Kurulu kararı veya müşterek kararname ile yapılan atama işlemlerinde yargı kararları ilgili bakan tarafından uygulanır.

Yürütmenin durdurulması ve iptal kararına konu atama ve görevlendirmeye ilişkin işlemlerde; özlük ve malî hakları saklı kalmak koşuluyla, kararın tebliği tarihinden itibaren yedi gün içinde, başvuruda bulunan ilgilinin istemi de dikkate alınarak, atamaya yetkili makam tarafından karar gereği yerine getirilir. Yürütmenin durdurulması kararlarının uygulanmasından, ilgilinin isteği üzerine vazgeçilmesi ve bu vazgeçme doğrultusunda işlem yapılması, dava konusu işlemin hukukî sonuçları ortadan kaldırılmadıkça dava sonucunda verilen iptal kararının ileriye yönelik uygulanmasına engel oluşturmaz.

Yargı kararı, tebligatı alan birim tarafından işlemi yapmış olan makam veya kurula derhal sunulur. Yeni bir inceleme, araştırma ve değerlendirme yapılması gereken hâllerde, işlemi tesis etmiş olan makam veya kurul, kararı, kendisine sunulduğu tarihten itibaren üç gün içinde, görüşünü almak üzere, hukuk müşavirliği veya davayı takip eden yetkili birime gönderir. Hukuk müşavirliği veya davayı takip eden yetkili birim, yedi gün içinde görüşünü bildirir. Bu görüş alındıktan sonra kararın gereği yerine getirilir.

Yargı kararlarının gereklerinin otuz gün içinde yerine getirilmemiş olması, bu süre geçtikten sonra da yerine getirilmesi zorunluluğunu ortadan kaldırmaz.

Yargı kararlarının uygulanmasında, yürütmenin durdurulması ve iptal kararlarının sonuçlarını etkisiz kılacak yeni bir idarî işlem tesis edilemez.

Haciz veya ihtiyatî haciz uygulamaları ile ilgili davalarda verilen kararlar hakkında, bu kararın kesinleşmesinden sonra idarece işlem tesis edilir.

Tam yargı davalarında kararın uygulanması

Madde 62- Belli bir miktarı içeren tam yargı davalarında hükmedilen miktar, davacı veya vekilinin başvurusu üzerine otuz gün içinde ödenir. Bu süre içinde ödenmediği takdirde karar, genel hükümler çerçevesinde kamu alacakları için öngörülen en yüksek faiz ile birlikte infaz ve icra olunur.

Belli bir miktarı içermeyen tam yargı davalarında veya iptal ve tam yargı davalarının birlikte açılması durumunda, tebliğ edilen yargı kararı, tebligatı alan birim tarafından ita amirine üç gün içinde sunulur. İta amirince, davacı veya vekiline ödenecek miktarın tespiti için karar üç gün içinde ilgili birime gönderilir. İlgili birim yedi gün içinde miktarı tespit eder. Kararın idareye tebliğinden itibaren otuz gün içinde gereği yerine getirilir.

Kamu mallarından elde edilen genel bütçe dışındaki gelirlerin haczi mümkündür.

Mahkeme karar tarihi ile ödeme tarihi arasındaki süre için kamu alacakları için öngörülen en yüksek faiz ödenir.

Rücu

Madde 63- Yargı kararlarının uygulanmadığının açılan tam yargı davalarında idarî yargı mercilerince saptanması ve tazminata hükmedilmesi hâlinde, Maliye Bakanlığı Baş Hukuk Müşavirliği ve Muhakemat Genel Müdürlüğü tarafından yargı kararını uygulamayan kamu görevlisi veya bakana karşı, tazminatın ödendiği tarihten itibaren bir yıl içinde, ödenen tazminatın kamu alacakları için öngörülen en yüksek faiziyle birlikte tahsili istemiyle adliye mahkemelerinde rücu davası açılması zorunludur.

İdarî yargı mercileri, kamu kurum ve kuruluşlarının taraf olduğu rücu davası açılmasını gerektiren kararları, Maliye Bakanlığı Baş Hukuk Müşavirliği ve Muhakemat Genel Müdürlüğüne gönderirler.

Açılan tam yargı davalarında, idarî yargı mercilerince hizmeti kusurlu işlettikleri saptanıp, tazminata mahkûm olan kamu kurum ve kuruluşları, hizmet kusuru saptanan olayla ilgili soruşturma yaptırarak, olayda kusuru saptanan kamu görevlilerine veya üçüncü kişilere karşı, genel hükümlere göre rücu davası açmakla yükümlüdürler.

Emsal yargı kararlarının dikkate alınması

Madde 64- İdare, işlemlerinde ve diğer faaliyetlerinde, aynı nitelikteki kesinleşmiş yargı kararlarını dikkate alır.

İdare, benzer nitelikteki işlemler hakkında kesinleşmiş yargı kararlarının gerekçelerini değerlendirerek işlem yapar.

Cezai sorumluluk

Madde 65- Yargı kararlarına göre idarî işlem oluşturulması veya eylemde bulunulması gereken hâllerde, bu yükümlülüklerini yerine getirmemek suretiyle yargı kararlarını gereği gibi uygulamayan yetkililer veya uygulanmasına engel olanlar, bir yıldan üç yıla kadar hapis ve bir milyar liradan üç milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır.

Suçun özel amaç veya siyasî saikle işlenmesi hâlinde ceza üçte birden yarıya kadar artırılır.

Bu suç nedeniyle yapılacak soruşturmalar, 2/12/1999 tarihli ve 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun hükümlerine tâbi olmaksızın genel hükümlere göre yürütülür.

Sorumluluk

Madde 66- Bu Kanunun uygulanmasında yetkililer, idarî usul sürecinin yürütülmesinden bizzat sorumludurlar.

Yetkililer, idarî usul sürecini ızzar kastıyla garaz, kin, husumet, kıskançlık, intikam veya benzer duygular altında hareket ederek gereği gibi ya da ağır ihmalle uygulamazsa, haklarında genel hükümlere göre disiplin ve ceza işlemleri yapılır.

ONUNCU BÖLÜM

Çeşitli Hükümler

Ödenek ayrılması

Madde 67- Belli bir miktarın ödenmesi sonucunu doğuran yargı kararlarının ve alternatif uyuşmazlık çözüm usulleri sonucunda yapılan anlaşmaların uygulanmasını teminen, bütçeye yeterli ödenek konulur.

Geçici Madde 1- Bu Kanunda öngörülen yönetmelikler Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içinde çıkarılır.

Yürürlük

Madde 68- Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 69- Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

B. TÜRKİYE HALK DENETÇİLİĞİ KURUMU KANUNU TASARISI

BİRİNCİ BÖLÜM

Genel Hükümler

Amaç

Madde 1- Bu Kanunun amacı, idarenin insan hak ve özgürlüklerine saygılı, hukuka ve hakkaniyete uygun olarak görev yapmasını, kamu hizmetlerinin düzenli ve verimli yürütülmesini sağlamak için icraî nitelik taşımayan önerilerde bulunmak üzere Türkiye Halk Denetçiliği Kurumunu oluşturmaktır.

Kapsam

Madde 2- Bu Kanun, Türkiye Halk Denetçiliği Kurumunun kuruluş, görev ve çalışma usullerine ilişkin ilkeler, Kuruma başvuru ve yapılacak işlemler ile Türkiye Halk Başdenetçisi ve Türkiye halk denetçilerinin niteliklerine, seçimlerine, özlük haklarına ve Kurum personeline ilişkin hükümleri kapsar.

Tanımlar

Madde 3- Bu Kanunda geçen:

- a. Kurum: Türkiye Halk Denetçiliği Kurumunu,
  - b. Başdenetçi: Türkiye Halk Başdenetçisini,
  - c. Denetçi: Türkiye halk denetçisini,
  - d. Genel Kurul: Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunu,
  - e. Başkanlık: Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığını,
  - f. Komisyon: Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunu,
  - g. Uzman: Türkiye halk denetçiliği uzmanını,
  - h. Uzman Yardımcısı: Türkiye halk denetçiliği uzman yardımcısını,
- ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Kuruluş, Görev ve Çalışma İlkeleri

Kuruluş

Madde 4- Kurum, merkezi Ankara'da bulunan bir kamu tüzel kişisidir.
Kurum, bir Başdenetçi ve en fazla on denetçi ile uzman, uzman yardımcıları ve diğer per-

sonelden oluşur.

Kurum, Başdenetçi tarafından yönetilir ve temsil edilir.
Başdenetçi, gerekli gördüğü yerlerde büro açabilir.

Görev

Madde 5- Kurum, Türkiye Cumhuriyetinin Anayasada belirtilen nitelikleri çerçevesinde, her türlü idarî işlem, eylem, tutum ve davranışları; insan hak ve özgürlüklerine saygı, hukuka ve hakkaniyete uygunluk ile yerindelik yönlerinden incelemek ve araştırmakla görevlidir.

- Yasama organının sadece yasama faaliyetleri,
  - Yargı organlarının sadece yargılama faaliyetleri,
  - Türk Silâhlı Kuvvetlerinin sadece askerî nitelikteki faaliyetleri ile,
  - Mahallî idareler,
- Kurumun görev alanı dışındadır.

Türkiye Halk Denetçiliği Kurumu ile mahallî idareler halk denetçisi arasındaki görev uyumsuzluklarını kesin olarak çözmeye Başdenetçi yetkilidir.

Başdenetçinin nitelikleri

Madde 6- Başdenetçi seçilebilmek için aşağıdaki şartlar aranır:

- Türk vatandaşı olmak,
- Seçimin yapıldığı tarihte kırkbeş yaşını tamamlamış ve altmışbeş yaşını bitirmemiş olmak,
- Türkiye'deki hukuk fakültelerinden veya bunlara denkliği Yükseköğretim Kurulunca kabul edilmiş yabancı hukuk fakültelerinden mezun olmak,
- Hukuk alanında en az yirmi yıl çalışmış olmak,
- Kamu haklarından yasaklı olmamak,
- Görevini devamlı yapmasına engel olabilecek vücut veya akıl hastalığı veya vücut sakatlığı ile özürli bulunmamak,
- Başvuru sırasında herhangi bir siyasî partiye üye olmamak,
- Taksirli suçlar hariç olmak üzere, ağır hapis veya üç aydan fazla hapis veyahut affa uğramış olsa bile Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlarla, basit ve nitelikli zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflâs gibi yüz kızartıcı veya şeref ve haysiyet kırıcı bir suçtan veya kaçakçılık, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma suçlarından hükümlü bulunmamak.

Denetçilerin nitelikleri

Madde 7- Denetçi seçilebilmek için aşağıdaki şartlar aranır:

- Otuzbeş yaşını bitirmiş olmak,
- En az dört yıllık yükseköğretim kurumlarından veya bunlara denkliği kabul edilen yurt

dışındaki yükseköğretim kurumlarından mezun olmak,

c. En az on yıl çalışmış olmak,

d. 6 ncı maddenin “a”, “e”, “f”, “g” ve “h” bentlerinde sayılan şartları taşımak.

Adaylık ve seçim

Madde 8- Başdenetçinin veya denetçilerden birinin görev süresinin bitmesinden üç ay önce, bu görevlerin herhangi bir sebeple sona ermesi halinde ise sona erme tarihinden itibaren onbeş gün içinde durum, Kurum tarafından Komisyona bildirilir.

İlân edilen başvuru süresi içinde, 6 ve 7 nci maddelerde yazılı nitelikleri taşıyanlardan, Başdenetçi veya denetçi aday adayı olmak isteyenler Komisyona başvuruda bulunurlar.

Ayrıca 6 ve 7 nci maddede öngörülen nitelikleri taşıyanlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tam sayısının en az onda biri tarafından doğrudan doğruya Genel Kurula Başdenetçi veya denetçi aday olarak önerilebilirler.

Komisyon, Başdenetçi seçiminde başvuruda bulunan aday adayları arasında üç aday, denetçi seçiminde, başvuruda bulunan aday adayları arasında, denetçi sayısının üç katı kadar aday, başvuru süresinin bittiği tarihten itibaren bir ay içinde belirleyerek Genel Kurula sunulmak üzere Başkanlığa bildirir.

Genel Kurul, bildirim tarihinden itibaren bir ay içinde, Başdenetçi ve denetçi seçimlerini yapar.

Başdenetçi veya denetçi, üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile seçilir. İlk turda bu çoğunluk sağlanamazsa ikinci oylamaya geçilir. İkinci oylamada üye tam sayısının en az salt çoğunluğunun oyunu alan aday seçilmiş olur. Bu oylamada üye tam sayısının salt çoğunluğu sağlanmadığı takdirde ikinci oylamada en çok oyu almış bulunan iki aday arasında yapılacak oylamalarda, üye tam sayısının en az üçte birinin oyunu almış bulunan aday seçilmiş sayılır. Seçim gizli oyla yapılır.

Seçim, Kurumun Komisyona başvuruda bulunduğu tarihten itibaren en geç üç ay içinde sonuçlandırılır.

Bu madde hükmü, denetçi sayısının ondan az olması ve denetçi sayısının yetmediğinin Başdenetçi tarafından Komisyona bildirilmesi hâlinde de uygulanır.

Bağımsızlık

Madde 9- Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, Başdenetçiye ve denetçilere görevlerini yerine getirirken emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz.

Andiçme

Madde 10- Başdenetçi ve denetçiler, görevlerine başlarken Genel Kurulda aşağıdaki şekilde and içerler:

“Türkiye Cumhuriyeti Devletinin varlığı ve bağımsızlığı ile vatanın ve milletin bölünmez

bütünlüğüne, milletin kayıtsız ve şartsız egemenliğine, Anayasaya, hukukun üstünlüğüne, hakkaniyete, demokrasiye, Atatürk ilke ve inkılâplarına ve lâik Cumhuriyet ilkesine bağlı kalacağıma, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerinden yararlanması ülküsünden ayrılmayacağıma, üzerime aldığım görevi tarafsızlıkla yerine getireceğime büyük Türk Milleti huzurunda, namusum ve şerefim üzerine and içirim.”

Görev süresi

Madde 11- Başdenetçi ve denetçilerin görev süreleri yedi yıldır.

İstifa, ölüm veya görevden alınma gibi herhangi bir nedenle süresi bitmeden görevinden ayrılan Başdenetçi veya denetçilerin yerine yeni seçilen Başdenetçi veya denetçinin görev süresi de yedi yıldır.

Bir dönem Başdenetçi olarak görev yapan bir kimse tekrar Başdenetçi veya denetçi olarak seçilemez.

Bir dönem denetçi olarak görev yapan bir kimse sadece bir dönem daha denetçi veya Başdenetçi olarak seçilebilir.

Başdenetçi veya denetçiliğe kamu kurum veya kuruluşları mensupları arasından seçilenler görevleri süresince ücretsiz izinli sayılırlar; bunların kamu kurum veya kuruluşlarındaki kadroları ile ilgileri kesilmez. İzinli oldukları sürece memuriyetleri ile ilgili özlük hakları devam ettiği gibi, bu süreler terfi ve emekliliklerinde hesaba katılır; başkaca bir işleme gerek duyulmadan süresinde mümtazen terfi etmiş sayılırlar.

Vekâlet

Madde 12- Başdenetçi, izinli olduğu veya başka bir nedenle görevi başında bulunmadığında, kendisine vekâlet etmek üzere denetçilerden birini görevlendirir.

Türkiye Halk Başdenetçiliği Makamının boşaldığı veya Başdenetçi; yerine vekâlet edecek kişiyi görevlendiremediği hallerde, denetçilerden en yaşlısı Başdenetçiye vekâlet eder.

Görevden alınma

Madde 13- Başdenetçinin veya denetçilerin 6 ve 7 nci maddelerde sayılan nitelikleri taşımadıkları veya seçildikten sonra kaybettikleri anlaşılırsa, Komisyonun Başkanlığa başvurusu üzerine, Başdenetçi veya ilgili denetçi, 8 inci maddede seçim için öngörülen çoğunlukla Genel Kurul tarafından görevden alınır.

Başdenetçinin ve denetçilerin malî ve sosyal hakları

Madde 14- Başdenetçiye Başbakanlık Müsteşarı; halk denetçilerine Başbakanlık müsteşar yardımcılara uygulanan malî ve sosyal hak ve yardımlara ilişkin hükümler uygulanır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kuruma Başvuru ve Yapılacak İşlemler

Başvuru ve usulü

Madde 15- Kuruma, gerçek ve tüzel kişiler başvurabilirler.

Başvuru; başvuru sahibinin adı ve soyadı, imzası, yerleşim yeri veya iş adresini, başvuru sahibi tüzel kişi ise tüzel kişinin unvanı ve yerleşim yeri ile yetkili kişinin imzasını ve yetki belgesini içeren dilekçe ile yapılır. Bu başvuru, yönetmelikte belirlenecek şartlara uyulmak kaydıyla elektronik ortamda veya diğer iletişim araçlarıyla da yapılabilir.

Yapılan başvurulardan;

- a. Belli bir konuyu içermeyenler,
  - b. Yargı organlarında görülmekte olan veya yargı organlarınca karara bağlanmış uyuşmazlıklar,
  - c. İkinci fıkrada belirtilen şartları taşımayanlar,
  - d. Sebepleri, konusu ve tarafları aynı olan başvurular ile daha önce sonuçlandırılan başvurular,
- incelenmez.

Kuruma, illerde valilikler, ilçelerde kaymakamlıklar aracılığıyla da başvurulabilir.

Başvurulardan herhangi bir ücret alınmaz.

Kuruma, idarî işlemlerde tebliğ tarihinden, idarî eylem, tutum ve davranışlarda öğrenme tarihinden itibaren üç ay içinde başvurulabilir. Başvuru tarihi, dilekçenin Kuruma, valilik veya kaymakamlıklara verildiği, diğer hallerde başvurunun Kuruma ulaştığı tarihtir.

Kurum, başvuru süresi geçtikten sonra yapılan başvuruları kabul edip etmemeye veya bireysel işlemler hariç olmak üzere, kendiliğinden inceleme yapmaya ve öneride bulunmaya yetkilidir.

Dava açma süresi içinde yapılan başvuru, işlemeye başlamış olan dava açma süresini durdurur.

Bilgi ve belge istenmesi

Madde 16- Kurumun inceleme ve araştırma konusu ile ilgili olarak istediği bilgi ve belgelerin, özel kanunlardaki yasaklamalara bakılmaksızın bu isteğin tebliğ edildiği tarihten itibaren bir ay içinde verilmesi zorunludur. Bu süre içinde istenen bilgi ve belgeleri haklı bir neden olmaksızın vermeyenler hakkında Başdenetçi veya denetçinin başvurusu üzerine fiilin niteliğine uyan disiplin soruşturması açılabilir.

Ancak istenen bilgi ve belgeler Devletin güvenliğine veya yüksek menfaatlerine veya Devletin güvenliği ve yüksek menfaatleriyle birlikte yabancı devletlere de ilişkin ise, Başbakan veya ilgili bakan gerekçesini bildirmek suretiyle istenen bilgi ve belgelerin açıklanmaması ve rapora geçirilmemesini Başdenetçiden ister. Başdenetçinin bu isteğe aykırı davranışları karşısında bu Kanunun 28 inci maddesindeki usul uygulanır.

İnceleme ve araştırma

Madde 17- Kurum, inceleme ve araştırmasını başvuru tarihinden itibaren en geç üç ay içinde sonuçlandırmak zorundadır.

Kurumun, kendiliğinden inceleme ve araştırma yaptığı konularda birinci fıkrada yazılı süre sınırı uygulanmaz.

Kurum, inceleme ve araştırma sonucunu ve varsa önerilerini ilgili mercie ve başvurana bildirir. İlgili merci öneriler doğrultusunda tesis ettiği işlemi; önerilen çözümü uygulanabilir nitelikte görmediği takdirde bunun gerekçesini en geç bir ay içinde Kuruma bildirir.

Dava açma süresinin yeniden işlemeye başlaması

Madde 18- Başvurunun Kurum tarafından reddedilmesi halinde, durmuş olan dava açma süresi gerekçeli ret kararının ilgiliye tebliğinden itibaren kaldığı yerden işlemeye başlar.

Başvurunun Kurum tarafından yerinde görülerek kabul edilmesi halinde; ilgili merci Kurumun önerisi üzerine otuz gün içinde herhangi bir işlem tesis etmez veya eylemde bulunmaz ise, durmuş olan dava açma süresi kaldığı yerden işlemeye başlar.

Kurumun raporları

Madde 19- Kurum her takvim yılı sonunda bir rapor hazırlar ve Komisyona sunar. Bu rapor Kurumun bir yıl içinde yerine getirdiği tüm faaliyetler ile önerilerini kapsar.

Kurumun Komisyona sunduğu rapor, bir takdim yazısı ile birlikte Genel Kurula gönderilir. Kurumun yıllık raporu veya özeti her yıl Şubat ayında Genel Kurulda Başkanetçi tarafından okunduktan sonra rapor, Resmî Gazetede yayımlanmak ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu radyo ve televizyon kanallarında Başkanetçi tarafından açıklanmak suretiyle kamuoyuna duyurulur.

Kurum; açıklanmasında fayda gördüğü hususları yıllık raporun dışında da kamuoyuna duyurur.

Açıklama yapma yetkisi

Madde 20- Kurumun faaliyetleri hakkında açıklama yapmaya Başkanetçi yetkilidir.

Başdenetçi bu yetkisini denetçilere de devredebilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Personele İlişkin Hükümler

Uzman yardımcılığı

Madde 21- Uzman yardımcılığına atanabilmek için, 14/7/1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda sayılan genel şartlara ek olarak aşağıdaki nitelikler aranır:

- En az dört yıllık yükseköğretim kurumlarından veya bunlara denkliği kabul edilen yurt dışındaki yükseköğretim kurumlarından mezun olmak,
- Yapılacak giriş sınavında başarılı olmak,
- Sınavın yapıldığı yılın Ocak ayının ilk gününde otuz yaşını doldurmamış olmak.

Lisansüstü öğrenim yapmış olmak veya yabancı dil bilgisi, tercih sebebidir.

Uzmanlık

Madde 22- 21 inci maddeye göre uzman yardımcılığına atananlar, en az üç yıl çalışmak ve olumlu sicil almak kaydıyla açılacak uzmanlık sınavına girme hakkını kazanırlar. Sınavda başarılı olanlar, "Türkiye Halk Denetçiliği uzmanı" unvanını alır ve ayrıca bir üst dereceye yükseltilirler. Sınavda başarılı olamayanlar, Kurumda uygun kadro olmaması hâlinde Devlet Personel Başkanlığınca diğer kamu kurum ve kuruluşlarında uygun kadrolara atanırlar.

Uzman yardımcılığına giriş ve uzmanlık sınavının şekli, uzman ile uzman yardımcılarının görev, yetki ve çalışmalarına ilişkin usul ve ilkeler yönetmelikle belirlenir.

Personelin statüsü ve atama

Madde 23- Bu Kanunda hüküm bulunmayan hususlarda ekli listede yer alanlar hakkında Devlet Memurları Kanunu uygulanır. Bu personel Başdenetçi tarafından atanır.

Uzman ve teknik personelin malî hakları

Madde 24- Kurumda çalışan uzman, uzman yardımcısı, çözümleyici ve programcılara, Başbakanlıkta emsal unvanlı ve aynı dereceli kadrolarda çalışanlara uygulanan malî ve sosyal hak ve yardımlara ilişkin hükümler uygulanır.

Fazla çalışma ücreti

Madde 25- Bu Kanuna ekli listede yer alanlara, Başbakanlıkta emsal unvanlı ve aynı dereceli kadrolarda çalışan personele ödenen fazla çalışma ücretini geçmemek üzere, Başdenetçi tarafından belirlenecek miktarda fazla çalışma ücreti ödenir.

Kamu kurum ve kuruluşlarındaki personelin görevlendirilmesi

Madde 26- Genel ve katma bütçeli daireler ile döner sermayeli kuruluşlarda, kanunlarla kurulan fonlarda, belediyeler veya özel idarelerde, sermayesinin yüzde ellisinden fazlası kamuya ait kuruluşlarda, iktisadî devlet teşekkülleri ve kamu iktisadî kuruluşları ile bunlara bağlı ortaklıklar ve müesseselerde çalışanlar, kurumlarının izni; hâkim ve savcılar, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun izni ve kendilerinin kabulü ile uzmanlık kadrosunda görevlendirilebilirler. Bu şekilde yapılan görevlendirmenin süresi üç ayı geçemez. Ancak ihtiyaç halinde bu süre üç ay daha uzatılabilir. Kurumun bu konudaki talepleri, ilgili kurum ve kuruluşlarca öncelikle sonuçlandırılır. Bu şekilde görevlendirilen personel, kurumlarından izinli sayılır. İzinli oldukları sürece memuriyetleri ile ilgileri ve özlük hakları devam ettiği gibi, bu süreler yükselme ve emekliliklerinde de hesaba katılır. Yükselmeleri başkaca bir işleme gerek duyulmadan süresinde yapılır.

Birinci fıkrada belirtilen kurumlardan görevlendirilen personele, aylık, ödenek, her türlü zam ve tazminatlar ile diğer malî ve sosyal hak ve yardımları kurumlarınca ödenir. Bu şekilde görevlendirilenlere, "10.000" gösterge rakamının memur aylıklarına uygulanan katsayı ile çarpımı sonucu bulunan miktar üzerinden aylık ek ödeme yapılır. Ek ödeme damga vergisi hariç herhangi bir vergi ve kesintiye tabi tutulmaz. Ek ödemenin ödenmesinde aylıklara ilişkin hükümler uygulanır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Çeşitli Hükümler

Yasaklar

Madde 27- Başdenetçi, denetçi, uzman ve uzman yardımcıları ile diğer personel, siyasî partilere üye olamazlar; herhangi bir siyasî parti, kişi veya zümrenin yararını veya zararını hedef tutan bir davranışta bulunamazlar; görevlerini yerine getirirken dil, ırk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ayırımı yapamazlar; görevleri sebebiyle herhangi bir şekilde öğrendikleri meslekî veya ticarî sırları görevlerinden ayrılmış olsalar bile açıklayamazlar, kendilerinin veya başkalarının yararına kullanamazlar.

Başdenetçi, denetçi, uzman ve uzman yardımcıları ile diğer personel, bu görevleri süresince resmî veya özel hiçbir görev alamazlar, ticaretle uğraşamazlar. Bilimsel yayınlarda bulunma, görevleri veya meslekleri ile ilgili olarak davet edildikleri ulusal veya uluslararası kongre, konferans ve benzeri toplantılara katılma, demeklerde üyelik ve kâr amacı gütmeyen kooperatiflerde ortaklık, bu hükmün dışındadır.

Yukarıdaki yasaklara aykırı hareket edenler hakkında yapılacak disiplin işlemleri, bir yöneltmelikle düzenlenir.

Başdenetçi veya denetçiler hakkında ceza kovuşturması usulü

Madde 28- Başdenetçinin ve denetçilerin görevleri sebebiyle bir suç işledikleri öne sürüldüğü takdirde haklarında ceza soruşturması yapılabilmesi Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanının izin vermesine bağlıdır. İzin verilmesi veya verilmemesine ilişkin karara karşı itiraz mercii Danıştayın ilgili dairesidir.

Başdenetçi veya denetçiler hakkındaki hazırlık soruşturması Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Başsavcivekili tarafından yapılır. Açılacak kamu davası, Yargıtayın ilgili ceza dairesinde görülür. Temyiz mercii, Yargıtay Ceza Genel Kuruludur.

Bu maddede hüküm bulunmayan hususlarda 2/12/1999 tarihli ve 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun uygulanır.

Ağır cezayı gerektiren suçüstü hâli genel hükümlere tâbidir.

Personel hakkında ceza kovuşturması usulü

Madde 29- Uzman ve uzman yardımcıları ile diğer personelin görevleri sebebiyle bir suç işledikleri öne sürüldüğü takdirde ceza kovuşturması yapılabilmesi, Başdenetçinin iznine bağlıdır. İzin verilmesi veya verilmemesine ilişkin karara karşı itiraz mercii Ankara Bölge İdare Mahkemesidir.

Uzman ve uzman yardımcıları ile diğer personel hakkındaki hazırlık soruşturması, suçun işlendiği yer Cumhuriyet başsavcısı veya görevlendireceği Cumhuriyet savcısı tarafından yapılır. Açılacak kamu davası aynı yer mahkemesinde görülür.

Bu maddede hüküm bulunmayan hususlarda, Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun uygulanır.

Ağır cezayı gerektiren suçüstü hâli genel hükümlere tabîdir.

Emeklilik

Madde 30- Başdenetçi, denetçiler, uzman ve uzman yardımcıları ile diğer personel hakkında 8/6/1949 tarihli ve 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu hükümleri uygulanır.

Başdenetçi ve denetçiler hakkında Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun yaş sınırı ile ilgili hükümleri uygulanmaz.

Bütçe ve harcama

Madde 31- Başdenetçi, her yıl için yapacağı işlerin masraflarına karşılık olmak üzere verilmesi gereken ödenek tutarını, Başkanlığa sunar.

Kurumun bütçesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi bütçesi içinde yer alır.

Kurumun bütçe ve harcama esas ve usulleri 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu hükümlerine tâbidir.

Kadrolar

Madde 32- Bu Kanuna ekli listede yer alan kadrolar ihdas edilerek, 190 sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin eki "III" sayılı cetvele, Türkiye Halk Denetçiliği Kurumu Bölümü olarak eklenmiştir.

Yönetmelik

Madde 33- Bu Kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmelikler Kurum tarafından hazırlanır ve Resmî Gazetede yayımlanır.

Geçici Madde 1- İlk Başdenetçi ve en az beş denetçinin seçimi ile Türkiye Halk Denetçiliği Kurumu kurulur.

Bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir ay sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunca Başdenetçi ve beş denetçi seçimi için aday adaylığı başvuru süresi başlatılır ve 8 inci maddede öngörülen usule uyularak seçim sonuçlandırılır.

Geçici Madde 2- Bu Kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmelikler, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren dokuz ay içinde çıkarılır.

Yürürlük

Madde 34- Bu Kanunun 15 inci maddesi, yayımı tarihinden dokuz ay sonra; diğer maddeleri yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 35- Bu Kanunun Başdenetçi ve denetçilerin seçimi ile ilgili hükümlerini Türkiye Büyük Millet Meclisi, diğer hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

C. DEVLET SIRLARI KANUN TASARISI

Amaç

Madde 1- Bu Kanunun amacı, Devlet sırrının ve niteliği itibariyle gizli kalması gereken bilgi ve belgelerin tanımı, mahiyeti, hangi makam ve kurullarca oluşturulacağı ve korunacağı, bu bilgi ve belgelerin yargı organlarına hangi hâllerde gönderileceği ve yükümlülüklerle ilişkin esas ve usulleri düzenlemektir.

Kapsam

Madde 2- Bu Kanun, Devlet sırrı ve niteliği itibariyle gizli kalması gereken bilgi ve belgelerle ilgili bulunan bütün kamu kurum, kuruluş ve kurulları ile gerçek ve tüzel kişileri kapsar.

Devlet sırrı

Madde 3 - Devlet sırrı, yetkili bulunmayan kişilerce hakkında bilgi sahibi olunması hâlinde, Devletin güvenliği, millî varlığı, bütünlüğü, anayasal düzeni ve dış ilişkilerini tehlikeye düşürebilecek her türlü bilgi ve belgelerdir.

1.11.1983 tarih ve 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Millî İstihbarat Teşkilatı Kanununun 4 üncü maddesinde gösterilen görev ve faaliyetlerle ilgili olan bilgi ve belgeler birinci fıkra kapsamındadır.

Gizli kalması gereken bilgi ve belgeler

Madde 4 – 3 üncü madde kapsamında olmayan ancak niteliği itibariyle gizli kalması gereken, askerî makamlar tarafından tesis olunan savunma ve askerî konulara ilişkin işlemler, Devlet çapında veya kendi görev alanlarında istihbarat çalışmaları yapan kamu kurum ve kuruluşları tarafından yürütülen istihbarata dair görev ve faaliyetler, açıklanması ya da zamanından önce açıklanması hâlinde Devletin ulusal ekonomik politikasının yürütülmesine zarar verecek veya haksız rekabet ve kazanca sebep olacak bilgi ve belgeler ile diğer yetkili makamların faaliyetlerine ilişkin olarak özel kanunlarında gizli olduğu belirtilen bilgi ve belgelerdir.

Gizlilik derecelendirilmesi

Madde 5 - Bu Kanunun;

- 3 üncü maddesinde yer alanlara “çok gizli”,
- 4 üncü maddesinde yer alanlara “gizli” gizlilik derecesi verilir.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin müttefiki olan yabancı ülkelerin ve dahil olduğu ittifaklar ile taraf olduğu uluslararası anlaşmaların gizlilik derecesi verdikleri bilgi ve belgeler, kamu kurum ve kuruluşları ile kamu görevlilerine intikâl ettirildiğinde aynı gizlilik derecesine sahip olurlar.

Devlet sırnını belirleme yetkisi

Madde 6 - Aşağıda belirtilen makam ve kurullar kendi görev alanlarında Devlet sırnını belirleme yetkisine sahiptirler.

- a. Cumhurbaşkanlığı,
- b. Bakanlar Kurulu ve Bakanlıklar,
- c. Genelkurmay Başkanlığı,
- d. Millî Güvenlik Kurulu ve Genel Sekreterliği,
- e. Misyon Şefleri,
- f. Millî İstihbarat Teşkilâtı Müsteşarlığı.

Yukarıda sayılan makam ve kurulların yetkili kıldığı amirler, gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde kendi görev alanlarına ilişkin konulardaki bilgi ve belgelere Devlet sırnı niteliği verebilirler. Ancak, belirleme tarihinden itibaren yedi gün içerisinde onay alınmaması hâlinde Devlet sırnı niteliği kendiliğinden ortadan kalkar ve niteliği itibarıyla taşınması gerektiği gizlilik derecesi yetkili makam ve kurul tarafından belirleninceye kadar “gizli” gizlilik derecesine göre işlem görür.

Gizli kalması gereken bilgi ve belgeleri belirleme yetkisi

Madde 7- 6 ncı maddede sayılan makam ve kurullar ile 4 üncü maddede ifade edilen kamu kurum ve kuruluşları, aynı maddede gösterilen işlem ve faaliyetleri ile ilgili bilgi ve belgelere “gizli” gizlilik derecesi vermeye yetkilidirler.

Süre

Madde 8- 5 inci maddede belirtilen gizlilik dereceleri süreli veya süresiz olarak verilebilir. Süreli verilen gizlilik derecelerinin süreleri üzerinde belirtilir.

Gizlilik dereceleri veya süreleri bunları vermeye yetkili mercilerce veya üst mercilerince her zaman değiştirilebilir veya kaldırılabilir. “çok gizli” ve “gizli” gizlilik derecesi verilen bilgi ve belgeler bu niteliklerini muhafaza edip etmediklerini tespit amacıyla en geç iki yıllık sürelerle gözden geçirilir. Bu niteliklerini kaybettiği tespit edilen bilgi ve belgelerin gizlilik dereceleri değiştirilir veya kaldırılır. Aksine karar alınmadığı takdirde, gizlilik dereceleri, verildiği tarihten itibaren, “çok gizli” gizlilik dereceli bilgi ve belgeler otuz yıl, “gizli” gizlilik dereceli bilgi ve belgeler on yıl sonunda bu niteliklerini kaybederler.

5 inci maddenin ikinci fıkrasında belirtilen hâllerde süreler yönünden de karşılıklılık esası gözetilir.

Yükümlülük

Madde 9- “Çok gizli” ve “gizli” gizlilik dereceli bilgi ve belgeleri herhangi bir şekilde elde eden kişiler, bunları derhâl en yakın mülki amire veya kolluk kuvvetleri makam ve mercileri ile yurtdışında misyon şeflerine teslim etmek veya bildirmekle yükümlüdürler.

“Çok gizli” ve “gizli” gizlilik dereceli belgelerin, ilgili kamu kurum, kuruluş ve kurulları mensupları ile diğer gerçek ve tüzel kişilerin organları tarafından, korundukları yerlerden alınması ve özel amaçlarla saklanması caiz değildir.

Bu bilgi ve belgeleri alan makam ve merciler bunları geciktirmeksizin ilgili makama iletmekle yükümlüdürler.

Bilgi ve belgelerin yargı organlarınca istenmesi

Madde 10 - Yargı organlarınca talep edilen “çok gizli” gizlilik dereceli bilgi ve belgeler, bu Kanunun 6 ncı maddesinde belirtilen mercilerce gerekçesi belirtilmek suretiyle verilmeyebilir. Yargı organı tarafından bu gerekçe yeterli görülmediği takdirde, ilgili mercilerin en üst amirine müracaat olunabilir. İlgili mercilerin en üst makam ve kurulunun söz konusu bilgi ve belgeleri vermeme hususundaki kararı kesindir. Bu durumda, yalnızca verilmeyen bilgi ve belgelerle bağlantılı olan ilgili hakkındaki isnat, yetkili yargı organı tarafından dikkate alınmaz.

“Gizli” gizlilik dereceli bilgi ve belgelerin yargı organlarınca talep edilmeleri hâlinde gönderilmeleri esastır. Bu bilgi ve belgeler, 7 nci maddede belirtilen mercilerce gerekçesi açıklanmak suretiyle yargı organlarına gönderilmeyebilir. Ancak gönderilmeme gerekçesi yargı organınca yeterli bulunmadığı takdirde bu bilgi ve belgelerin gönderilmesi zorunludur. Gönderilen bilgi ve belgelerin taraflara incelettirilip incelettilmemesi hususu, ilgili kanun hükümlerine tâbidir.

Türkiye Cumhuriyetinin güvenliği ve yüksek menfaatleri ile birlikte yabancı devletler ile uluslararası kuruluşlara ilişkin bilgi ve belgeler birinci fıkra hükmüne tabidir.

Koruma yükümlülüğü

Madde 11– 10 uncu maddeye göre yargı organlarına verilmesine karar verilen “çok gizli” veya “gizli” gizlilik dereceli bilgi ve belgelerin yargı organlarına intikali aşamasında yetkili makam veya mercii, teslim anından sonra da yargı organı bunların yetkisiz kişilerce elde edilmesini ve açıklanmasını önlemek için her türlü tedbiri alır.

3 ve 4 üncü maddeler kapsamına giren gizlilik dereceli belge ve bilgileri ilgili kamu kurum, kuruluş ve kurul mensupları görevin gerektirdiği haller dışında alamaz ve saklayamaz.

“Çok gizli” veya “gizli” gizlilik dereceli bilgi ve belgelerin ait oldukları veya gönderildikleri kurum, kuruluş ve yargı organlarında fiziki korunmalarının usul ve esasları yönetmelikle tespit edilir.

Ceza hükümleri

Madde 12– Fiilleri ayrıca bir suç teşkil etmediği hâllerde, bu Kanun kapsamına giren “çok gizli” veya “gizli” gizlilik dereceli bilgi ve belgelerin, her ne surette olursa olsun teslimine, bildirimine, yetkisiz kişilerce elde edilmesine, açıklanmasına, korunmasına veya saklanmasına müteallik tedbir veya yükümlülükleri ihlâl edenler hakkında bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilir. Bu fiiller, tüzel kişilerin yetkili temsilcileri tarafından işlendiği takdirde, bunlar da

aynı şekilde cezalandırılmakla beraber, tüzel kişi hakkında da on milyar liradan yüz milyar liraya kadar ağır para cezasına hükmolunur.

Birinci fıkrada yazılı fiillerin, 765 sayılı Türk Ceza Kanunu tatbikinde memur sayılanlar tarafından işlenmesi hâlinde, fail hakkında ayrıca muvakkaten veya müebbeten memuriyetten men cezası verilir. Fiilin özel hukuk tüzel kişilerince işlenmesi hâlinde ise, tüzel kişilerin faaliyetlerinin bir yıldan beş yıla kadar durdurulmasına karar verilir.

Fiil, failin taksiri sonucunda meydana gelmiş ise, birinci fıkrada yazılı cezalar yarı oranında indirilir. Bu hâlde ikinci fıkrada yazılı cezalara hükmedilmez.

Yönetmelik

Madde 13- Bu Kanunun uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar, Kanunun yayımı tarihinden itibaren altı ay içerisinde Başbakanlıkça çıkarılacak bir yönetmelikle gösterilir.

Yürürlük

Madde 14- Bu Kanun yayımı tarihinden altı ay sonra yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 15 - Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

D. TİCARİ SIRLAR KANUN TASARISI

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç ve Kapsam

Amaç

Madde 1- Bu Kanunun amacı, iktisadî ve ticarî sektörler ile malî sektörde üretim, tüketim ve hizmet alanlarında faaliyet gösteren ticarî işletme ve şirketler, bankalar, sigorta şirketleri ve sermaye piyasası aracı kurumları ile bunlarla ticarî ilişkide bulunan müşterilerin; ticarî sır, banka sırrı ve müşteri sırrının açıklanması, verilmesi, kullanılması, korunması ve sınırlandırılmasına ilişkin esas ve usulleri düzenlemektir.

Kapsam

Madde 2- Bu Kanun, kamu veya özel sektöre ait ticarî işletmeler ve üretim faaliyetinde bulunan şirketler ile bankacılık, sigortacılık, malî ve sermaye piyasalarında faaliyet gösteren şirketlerin ticarî sırları, banka sırrı ve müşteri sırlarıyla ilgili bilgi, belge ve elektronik ortam kayıt ve verileri hakkında uygulanır.

İş görme sözleşmeleri uyarınca hizmet sunan serbest meslek mensuplarının meslek sırrı ile kamu hizmeti veren kamu kurumu ve kuruluşlarında çalışan memur ve diğer kamu görevlilerinin görev sırları hakkında özel ve genel kanunlardaki ilgili hükümler saklıdır.

Ticarî sır

Madde 3- Ticarî sır, bir ticarî işletme veya şirketin faaliyet alanı ile ilgili yalnızca belirli sayıdaki mensupları ve diğer görevlileri tarafından bilinen, elde edilebilen, rakiplerince bilinmemesi ve üçüncü kişilere ve kamuya açıklanmaması gereken işletme ve şirketin ekonomik hayattaki başarı ve verimliliği için büyük önemi bulunan; iç kuruluş yapısı ve organizasyonu, malî, iktisadî, kredi ve nakit durumu, araştırma ve geliştirme çalışmaları, faaliyet stratejisi, hammadde kaynakları, imalatının teknik özellikleri, fiyatlandırma politikaları, pazarlama taktikleri ve masrafları, pazar payları, toptancı ve perakendeci müşteri potansiyeli ve ağırları, izne tâbi veya tâbi olmayan sözleşme bağlantılarına ilişkin bilgi, belge, elektronik ortamdaki kayıt ve verilerden oluşur.

Ticarî sır, bu Kanun ve diğer kanunlarda öngörülen esas ve sınırlamalara tâbi olmak kaydıyla açıklanamaz, kullanılamaz ve verilemez.

Banka sırrı

Madde 4- Banka sırrı, bankanın yönetim ve denetim organlarının üyeleri, mensupları ve diğer görevlileri tarafından bilinen malî, iktisadî, kredi ve nakit durumu ile ilgili bilgilerle bankanın müşteri potansiyeli, kredi verme, mevduat toplama, yönetim esasları, diğer bankacılık

hizmet ve faaliyetleri, risk pozisyonlarına ilişkin her türlü bilgi, belge, elektronik ortam kayıt ve verilerinden oluşur.

Banka sırrı, bankanın yetkili organları ve görevlileri tarafından, bu Kanunda ve diğer kanunlarda öngörülen esas ve sınırlamalara tâbi olmak kaydıyla açıklanamaz, kullanılamaz ve verilemez.

Müşteri sırrı

Madde 5- Müşteri sırrı, ticarî işletme ve şirketlerin, bankaların, sigorta şirketlerinin, sermaye piyasasında ve malî sektör alanında faaliyette bulunan aracı kurum ve şirketlerin, kendi faaliyet alanlarıyla ilgili olarak müşteriyile ilişkilerinde, müşterinin şahsî, iktisadî, malî, nakit ve kredi durumuna ilişkin doğrudan veya dolayısıyla edindikleri tüm bilgi, belge, elektronik ortam kayıt ve verilerinden oluşur.

Müşteri sırrı, bu sır hakkında bilgi sahibi bulunan birinci fıkrada sayılan gerçek ve tüzel kişiler tarafından ancak, bu Kanunda ve diğer kanunlarda öngörülen esaslara göre belirlenmiş sınırlamalara tâbi olmak kaydıyla, yetkili kamu kurum, kuruluş ve kurullar ile gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine açıklanabilir ve verilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

Ticarî Sır, Banka Sırrı ve Müşteri Sırlarının Açıklanmasının Tâbi Olduğu İlke ve Sınırlamalar

Sırların açıklanmasına ilişkin ortak ilkeler

Madde 6- Bu Kanun kapsamında hükme bağlanan sırlara ilişkin olarak;

a- Kamuya mal olmuş herkes tarafından bilinen veya kanunlarda hükme bağlanmış açıklık ilkesi uyarınca resmî sicillerde veya bilançolar ile faaliyet raporlarında yer alan,

b- İlgili sır sahibinin açıkça muvafakati bulunan,

c- Kanunî yükümlülüğün ifası için gerekli olan,

bilgi ve belgelerin açıklanması, kullanılması ve verilmesi kanuna aykırılık teşkil etmez.

Taraflar arasındaki sözleşmelerde ticarî sır, banka sırrı ve müşteri sırlarının açıklanması, kullanılması ve verilmesine dair hükümler saklıdır.

Sırların verilmesini gerektiren durumlar

Madde 7- Bu Kanun kapsamına giren sırlar, yürütülen görev ve konuyla doğrudan bağlantılı ve sınırlı olmak kaydıyla;

a- Türkiye Büyük Millet Meclisinin gizli olarak yapılması gereken meclis araştırması ve

meclis soruşturması oturumları ile meclis araştırması ve meclis soruşturması komisyonları toplantılarındaki müzakerelerde,

b- Adli, idarî ve askerî yargıda görülmekte olan hukuk, idarî, vergi ve ceza davaları ile idarî, malî ve cezaî kovuşturma ve soruşturmalarda,

c- Çıkar amaçlı suç örgütlerinin mal varlığının tespiti ile kara paranın aklanmasının önlenmesine ilişkin inceleme, araştırma, soruşturma ve kovuşturmalarda,

d- Devlet adına gözetim ve denetim görevini yapan denetim elemanları ile bağımsız kurum ve kurulların gözetim, denetim, araştırma ve inceleme faaliyetlerinde,

e- Uluslararası adli yardım işlemlerinde,

f- Diğer kanunlarda gösterilen hallerde,
verilir.

Sırlarının gizliliğine ilişkin karşılıklılık esası öngören uluslararası andlaşma hükümleri saklıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Ticarî Sır, Banka Sırrı ve Müşteri Sırlarının Açıklanmasını Talep Edebilecek Resmî Makam, Kurum ve Kurullar İle Bu Açıklamaların Tabi Olacağı Usul ve Esaslar

Sırların açıklanmasını talep etmeye yetkili resmî makam, kurum ve kurullar

Madde 8- Kanunun 3, 4 ve 5 inci maddelerinde düzenlenen sırların sahipleri; Cumhurbaşkanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, Başbakanlık ve bakanlıklar ile her derecedeki mahkemeler, Cumhuriyet savcılıkları, icra ve iflâs daireleri, resmî makam, kamu kurum, kuruluş ve kurulları, bunların görevlendirdikleri denetim elemanları ile kişi ve kuruluşlara, yazılı talepleri üzerine, özel kanunlarında bu konuda yetkilerinin mevcut olup olmadığına bakılmaksızın, yetkileri varsa bu yetkileri de saklı kalmak ve yürütülen görevle doğrudan bağlantılı ve sınırlı olmak kaydıyla istenen, sır kapsamında bulunan veya bulunmayan bilgi, belge, elektronik ortam kayıt ve verilerini açıklamak ve vermekle yükümlüdürler.

Sır sahipleri, özel hukuk ilişki ve işlemlerinde Türk Medenî Kanunu, Borçlar Kanunu, Türk Ticaret Kanunu, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile İcra ve İflâs Kanunu hükümleri uyarınca, açıkça yetkili kılınan kişi ve mercilere yazılı talepleri üzerine yalnızca yürütülen görevle doğrudan bağlantılı ve sınırlı olmak kaydıyla, gerçek ve tüzel kişilerin ticarî, banka ve müşteri sırlarıyla ilgili belge, bilgi ve elektronik ortam kayıt ve verilerini açıklamak ve vermekle yükümlüdür.

Sırların açıklanmasını talep etmeye yetkili resmî makam, kamu kurum, kuruluş ve kurulları ile diğer kişi ve mercilerin sorumluluğu

Madde 9- Kanunun 8 inci maddesi uyarınca açıklanan sırları doğrudan veya dolayısıyla öğrenen kamu görevlileri ve diğer kişiler, bu sırları kanunen yetkili mercilerden başkasına ve üçüncü kişilere açıklayamaz, veremez ve kendisi veya başkalarının yararlarına kullanamazlar.

Bu yükümlülük görevlerinden ayrılmalarından sonra da devam eder.

Soruşturma, kovuşturma ve yargılama sırasında öğrenilen sırlara ilişkin sorumluluk

Madde 10- Kanunun 8 inci maddesi uyarınca, soruşturma, kovuşturma, yargılama sırasında, icra ve iflâs takiplerinde, bu Kanunda öngörülen sırları doğrudan veya dolayısıyla öğrenen yargı mensupları, icra ve iflâs memurları, diğer görevliler, öğrendikleri sırları, kanunen yetkili mercilerden başkasına ve üçüncü kişilere açıklayamaz, veremez ve kendi veya başkalarının yararlarına kullanamaz. Bu yükümlülükler, görevlerinden ayrılmalarından sonra da devam eder.

Hakkında soruşturma ve kovuşturma yapılan kişi tarafından açıklanan sırlar ile yargılama sırasında taraflarca iddia ve savunmaya ilişkin delil ve belge olarak açıklanan ve verilen ve icra ve iflâs takiplerinde elde edilen sırlarla ilgili belge, bilgi, elektronik ortam kayıt ve verilerin korunmasını sağlamak amacıyla, yargı mensupları, icra ve iflâs memurları ve diğer görevliler bu sırların gizliliği için her türlü tedbiri almakla yükümlüdürler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Ceza Hükümleri

Resmî makam, kurum ve kurulların sırların açıklanması talebini yerine getirmeyen kişiler

Madde 11- Fiilleri ayrıca suç teşkil etse bile Kanunun 8 inci maddesinde belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyenler hakkında üç aydan bir yıla kadar hapis ve bir milyar liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezası verilir.

Sırları öğrenen kişiler ve makam sahipleri

Madde 12- Fiilleri ayrıca suç teşkil etse bile 9 uncu madde yükümlülüklerine aykırı olarak öğrendikleri sırları yetkili mercilerden başkasına veya üçüncü kişilere açıklayanlar veya verener hakkında altı aydan bir yıla kadar hapis, ikimilyar liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezası verilir.

Yukarıda yazılı olan fiilleri kendileri veya başkalarının yararlarına işleyenler hakkında bu cezalar yarı oranında artırılarak hükmolunur.

Sırları öğrenen yargı mensupları ile icra ve iflâs memurları

Madde 13- Fiilleri ayrıca suç teşkil etse bile 10 uncu maddede yazılı yükümlülüklerini yerine getirmeyenlere altı aydan bir yıla kadar hapis ve beşyüzmilyon liradan aşağı olmamak üzere ağır hapis cezası verilir.

Yukarıda yazılı olan fiilleri kendileri veya başkalarının yararlarına işleyenler hakkında bu cezalar yarı oranında artırılarak hükmolunur.

Yürürlük

Madde 14- Bu Kanun hükümleri yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 15- Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

E. KİŞİSEL VERİLERİN KORUNMASI HAKKINDA KANUN TASARISI

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam ve Tanımlar

Amaç

Madde 1- Bu Kanunun amacı; kişisel verilerin işlenmesinde kişiliği, temel hak ve özgürlükleri korumak ve kişisel verileri işleyen gerçek ve tüzel kişilerin uyacakları esas ve usulleri düzenlemektir.

Kapsam

Madde 2- Bu Kanun hükümleri, kişisel verileri işlenen gerçek kişiler ile bu verileri işleyen gerçek ve tüzel kişiler hakkında uygulanır.

Gerçek kişilerce sadece kendileri ve aynı çatı altında oturanlar tarafından kullanılmak ve başkalarına aktarılmamak üzere işlenen kişisel veriler hakkında bu Kanun hükümleri uygulanmaz.

Tanımlar

Madde 3- Bu Kanunda geçen;

- a. Kişisel veri: Belirli veya kimliği belirlenebilir bir kişiye ilişkin bütün bilgileri,
- b. İlgili kişi: Hakkında kişisel veri işlenen gerçek kişileri,
- c. Kişisel verilerin işlenmesi: Kişisel verilerin elde edilmesini, kaydedilmesini, değiştirilmesini, silinmesi veya yok edilmesini, yeniden düzenlenmesini, üçüncü kişilere aktarılmasını, kullanılmasının sınırlandırılması amacıyla işaretlenmesini veya tasniflenmesini,
- d. Anonim hale getirme: Kişisel verilerin, belirli veya kimliği belirlenebilir bir gerçek kişiyle ilişkilendirilemeyecek veya kaynağı belirlenemeyecek hale getirilmek suretiyle işlenmesini,
- e. Veri kütüğü sistemi: Belirli yöntemlerle ulaşılabilen ve kişisel verilerin de muhafaza edildiği sistemi,
- f. Veri kütüğü sistemi sahibi: Kişisel verileri kendi hesabına işleyen, yararlanan veya bu tür faaliyetler için üçüncü kişileri görevlendiren gerçek ve tüzel kişileri,
- g. Kurum: Kişisel Verileri Koruma Kurumunu,
- h. Başkanlık: Kişisel Verileri Koruma Başkanlığını,
- ı. Başkan: Kişisel Verileri Koruma Kurul ve Kurum Başkanını,
- j. Kurul: Kişisel Verileri Koruma Kurulunu,
- k. Sicil: Veri Kütüğü Sistemi Sicilini,
- l. İlgili Bakan: Başbakan tarafından görevlendirilecek Bakanı, ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Kişisel Verilerin Niteliği, Aydınlatma Yükümlülüğü,

İlgili Kişinin Hakları, Bilgi Aktarımı ve Sicil

Kişisel verilerin niteliği

Madde 4- Kişisel verilerin;

- Hukuka ve dürüstlük kurallarına uygun olarak işlenmesi veya kullanılması,
- Doğru olması ve gerektiğinde güncellenmesi,
- İlgili kişilerin kimliklerini belirtecek biçimde ve kaydedildikleri amaç için gerekli süre kadar muhafaza edilmesi, zorunludur.

Özel niteliği olan kişisel veriler

Madde 5- Kişilerin ırk, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep veya diğer inançları; sağlık ve özel yaşamları ve hür türlü mahkûmiyetleri ile ilgili kişisel veriler işlenemez.

Birinci fıkrada belirtilen kişisel verilerin, aşağıda sayılan hallerde işlenmesi mümkündür:

- Kanunla yasaklanmayan hallerde kişinin yazılı rızasının olması,
  - Hukukî veya fiilî nedenlerle kişinin rızasını açıklayamayacak durumda bulunması ve herhangi bir kişinin hukuken korunabilir menfaatleri için veri işlemenin zorunlu olması,
  - İlgili kişiye yeterli koruma imkânının sağlanması şartıyla, veri kütüğü sistemi sahibine bu Kanunla tanınan hak ve yetkileri kullanabilmesi veya yükümlülükleri yerine getirebilmesi için veri işlemenin zorunlu olması,
  - Vakıf, demek, sendika veya siyasî partilerin; faaliyetlerini kuruluş amaçlarına uygun olarak yürütürken ve bu faaliyetlerle bağlantılı olmak üzere tâbi oldukları mevzuata uygun olmak şartıyla, üye ve mensupları veya faaliyet alanları ile ilişkili olan kişilere yönelik ve ilgili kişinin rızası olmadan üçüncü kişilere açıklanmamak kaydıyla veri işlenmesi,
  - İlgili kişi tarafından alenen açıklanmış olan veriler hakkında olması,
  - Hukuken bir hakkı tesis, kullanma veya korunması için veri işlemenin zorunlu olması,
  - İşlenmesine koruyucu hekimlik, tıbbî teşhis, tedavi, bakım veya sağlık hizmetlerinin yürütülmesi için ihtiyaç duyulan kişisel verilerin, hukuken veya meslek kurallarına göre sır saklama yükümlülüğü altında bulunan sağlık mensubunun gözetimi altında işlenmesi.
- Kamu yararının gerektirmesi hâlinde de, ilgili mevzuatta yeterli koruma tedbiri bulunması kaydıyla, Kurul, kişisel verilerin işlenmesine karar verebilir.
- İdarî nitelikli yaptırımlar ve özel hukuk alanındaki mahkeme kararlarına ilişkin veriler de resmî mercilerin kontrolü altında işlenebilir.

Aydınlatma yükümlülüğü

Madde 6- Kişisel verilerin elde edilmesi sırasında veri kütüğü sistemi sahibi ilgili kişilere;

- a. Veri kütüğü sistemi sahibi veya temsilcisinin kimliği,
  - b. Kişisel verilerin hangi amaçla işleneceği,
  - c. Kişisel verilerin kimlere aktarılacağı,
  - d. Veri toplamanın yöntemi, hukukî sebebi ve muhtemel sonuçları,
  - e. Kişisel verileri öğrenme hakkı,
  - f. Düzeltme hakkı
- konusunda bilgi vermek zorundadır.

Kişisel verilerin doğrudan ilgili kişiden değil, başka bir veri kütüğü sisteminden edinilmesi hâlinde de ilgili kişiye yukarıdaki bilgiler verilir.

Kişisel verilerin bilimsel araştırma yapmak üzere işlenmesi amacıyla, başka bir veri kütüğü sisteminden edinilmesinde; ilgili kişiye bilgi verilmesinin imkânsız olması veya büyük güçlükler yaratması hallerinde birinci fıkra hükmü uygulanmaz.

İlgili kişinin hakları

Madde 7- Herkes, veri kütüğü sistemi sahibine başvurarak; kendisiyle ilgili kişisel veri kaydedilip kaydedilmediğini öğrenmek, kaydedilmişse bunları istemek, verinin muhtevasının eksik veya gerçeğe aykırı olması hâlinde bunların düzeltilmesini, hukuka aykırı olması hâlinde ise silinmesini veya yok edilmesini talepte bulunma hakkına sahiptir.

Bu talep karşısında veri kütüğü sistemi sahibi;

- 1.a" Veri kütüğü sistemindeki ilgili kişiye ait bilgilerin ve işlenen bilgi türlerinin tamamını,
  - b" Veri işlemenin hukukî dayanağını ve amacını,
  - c" Hangi tür kişisel verilerin üçüncü kişilere aktarılacağı ve aktarılacak kişilerin kimliklerini,
- bildirmek zorundadır.

- 2.a"Verinin muhtevasının eksik veya gerçeğe aykırı olması hâlinde düzeltmekle,
  - b" Hukuka aykırı olması hâlinde silmek veya yok etmekle,
- yükümlüdür.

Kanunlarda açıkça öngörülmesi veya Devletin iç ve dış güvenliğinin korunması açısından zorunlu olması hallerinde veri kütüğü sistemi sahibi, ilgili kişinin savunma hakkını ihlâl etmek ve gerekçesini yazılı olarak bildirmek kaydıyla bilgi edinme talebini sınırlandırabilir veya geri çevirebilir.

Başvuru usulü

Madde 8- Yukarıdaki maddeye göre başvurular, yazılı olarak yapılır. Veri kütüğü sistemi

sahibi talep hakkında başvuru tarihinden itibaren yirmi gün içinde cevap vermek zorundadır.

Cevap verilmemesi veya cevabın olumsuz olması hâlinde ilgili kişi, yirmi gün içinde Kuruma başvurarak, talebi hakkında Kurul tarafından bir karar verilmesini isteyebilir. Kurul 31 inci madde çerçevesinde başvuru hakkında iki ay içinde karar verir.

Yurtdışına bilgi aktarımı

Madde 9- Kişisel veriler, ilgili kişinin yazılı rızası veya kamu yararının bulunması veya bir hakkın tespiti, icrası ya da korunması yahut hayatın veya beden bütünlüğünün idamesi halleri dışında, kişilik haklarının korunması açısından verinin istendiği yabancı ülkede eşdeğer ve etkin koruma bulunmuyorsa yurtdışına aktarılamaz.

İstisnalar

Madde 10- Örgütlü suçlar ile mücadele kapsamında işlenen veriler bu Kanun kapsamı dışındadır. Ancak bu tür verileri işleyen veri kütüğü sistemi sahipleri, Kurumu, verinin varlığı, niteliği ve işlenme amacı hakkında bilgilendirir.

26/4/1961 tarihli ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, 27/7/1967 tarihli ve 926 sayılı Türk Silâhlı Kuvvetleri Personel Kanunu, 22/11/1990 tarihli ve 3682 sayılı Adli Sicil Kanunu hükümleri saklıdır.

Veri kütüğü sistemi sicili

Madde 11- Kurum tarafından bir Veri Kütüğü Sistemi Sicili tutulur.

Kişisel verileri işleyen gerçek ve tüzel kişiler, veri kütüğü sistemi kurmadan önce sicile kaydolmak zorundadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kişisel Verilerin Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri Tarafından İşlenmesi

Kişilik hakkı ihlali

Madde 12- Kişisel veriler hukuka uygunluk sebepleri olmaksızın işlenemez.

İlgili kişi hakkında, Kanunla aranan şartlar yerine gelmiş olsa bile ilgili kişinin makul bir itirazda bulunması hâlinde de veri işlenemez.

İlgili kişinin alenen açıkladığı kişisel verilerin işlenmesi hâlinde kişilik haklarının ihlali söz konusu olmaz.

Hukuka uygunluk sebepleri

Madde 13- İlgili kişinin açık rızasına, kamu yararına veya hukuk düzeninde öngörülen bir

hakka dayanarak kişisel veri işlenmesi hukuka uygun sayılır.

Aşağıdaki hâllerde de hukuka uygunluk sebeplerinin bulunduğu kabul edilir:

- a. Kişisel verilerin anonim hâle getirilmesi kaydıyla araştırma, plânlama veya istatistik amaçlarla işlenmesi,
- b. Kişisel verilerin, ilgili kişinin rızasını açıklayamayacak durumda olması hâlinde kendisinin veya başkasının hayatî çıkarlarını korumak amacıyla işlenmesi,
- c. Bir sözleşmenin kurulması ve ifasıyla doğrudan doğruya ilgili olması kaydıyla, sözleşmenin taraflarına ait kişisel verilerin işlenmesi,
- d. İlgili kişiler tarafından açıklanmış olması sebebiyle herkesçe bilinen kişisel verilerin işlenmesi.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kişisel Verilerin Kamu Kurum veya Kuruluşları Tarafından İşlenmesi

Hukukî dayanak

Madde 14- Kamu kurum veya kuruluşları, kanunlarda öngörülen hâllerde kişisel verileri işleyebilir.

Kişisel verilerin üçüncü kişilere aktarılması

Madde 15- Kamu kurum veya kuruluşları, aşağıda sayılan haller dışında kişisel verileri üçüncü kişilere aktaramaz:

- a. Aktarmayı isteyen gerçek ve tüzel kişilerin belirli bir olayda kanundan doğan bir görevini yerine getirmesi için bu bilgiye ihtiyaç duyması,
- b. İlgili kişinin belirli bir olayda verinin aktarılması konusunda yazılı rızasının olması,
- c. Kişisel verilerin ilgili kişiler tarafından açıklanmış olması sebebiyle herkesçe bilinebilir hale gelmesi.

Kamu kurum veya kuruluşları, kamu yararı, sır saklama yükümlülüğü, ilgili kişinin meşru menfaati veya kişisel verilere ilişkin özel koruma kurallarının varlığından bahisle kişisel verilerin üçüncü kişilere aktarılmasını reddedebilir, sınırlandırabilir veya şarta bağlayabilir.

Kamu kurum veya kuruluşlarının istemi üzerine kişilerin nüfus kayıt bilgileri ve adresleri bildirilir.

Kişisel verilerin anonim hale getirilmesi veya yok edilmesi

Madde 16- Kamu kurum veya kuruluşlarınca ihtiyaç duyulmayan kişisel veriler, koruma

tedbiri veya ispat amacıyla muhafazasının gerekli olmadığı durumlarda, anonim hâle getirilir veya yok edilir.

Verilerin anonim hale getirilmesi veya yok edilmesine ilişkin usul ve esaslar Kurulca çıkarılacak yönetmelikte gösterilir.

Diğer kanun hükümleri saklıdır.

Verilerin araştırma, plânlama ve istatistik amacıyla kullanılması

Madde 17- Kişisel veriler, araştırma, plânlama ve istatistik gibi kamuya yönelik amaçlarla anonim hale getirilmesi kaydıyla işlenebilir. Bu suretle elde edilen veriler ve sonuçlar üçüncü kişilere aktarılabilir veya yayımlanabilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Kurum ve Kurulun Kuruluş ve Görevleri

Kuruluş

Madde 18- Bu Kanunla verilen görevleri yapmak üzere, kamu tüzel kişiliğini haiz idarî ve malî özerkliğe sahip Kişisel Verileri Koruma Kurumu kurulmuştur.

Kurum, Başbakanlığın ilişkili kuruluşudur.

Kurum teşkilâtı

Madde 19- Kurum, Kişisel Verileri Koruma Kurulu ile Kişisel Verileri Koruma Kurumu Başkanlığı ve hizmet birimlerinden oluşur.

Kurum, yetkilerini bağımsız olarak kullanır. Kurumun merkezi Ankara'dadır. Kurulun önerisi ve Bakanlar Kurulu kararı ile taşra teşkilatı kurulabilir.

Kurulun oluşumu

Madde 20- Kurul onbir üyeden oluşur. Yargıtay ve Danıştay Genel Kurullarının birinci sınıfa ayrılmış hâkim ve savcılar arasından önerecekleri ikişer aday, Yükseköğretim kurumunun kendi üyesi olmayan yüksek öğretim kurumları öğretim üyeleri içinden göstereceği iki aday arasından, Türkiye Barolar Birliğinin göstereceği iki aday arasından, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğinin göstereceği iki aday arasından, Adalet Bakanlığının önerisi üzerine bu Bakanlıkta idarî görevde çalışan birinci sınıfa ayrılmış hâkimler arasından göstereceği iki aday arasından, Kurulun Kurumda çalışanlardan önereceği iki kişi arasından Bakanlar Kurulunca seçilecek birer kişi, ile Bakanlar Kurulunun re'sen seçip atayacağı üç kişiden oluşur.

Hâkim ve savcılar hariç, üyelerin yükseköğrenim görmüş, öğretim kurumlarında en az oniki yıl öğretim üyeliği veya kamu hizmetinde en az oniki yıl fiilen çalışmış veya en az 12 yıl avukatlık yapmış olmaları şarttır.

Kurul üyeliğine önerilen adayların muvafakatleri aranır.

Bakanlar Kurulu, Kurulun kendi üyeleri içinden göstereceği üç aday arasından birisini başkan olarak görevlendirir. Kurul kendi üyeleri arasından başkan vekili seçer.

Görev süreleri

Madde 21- Kurul üyelerinin görev süresi altı yıldır. Görev süresi bitenler yeniden seçilemez.

Başkan ve üyelikler görev süreleri dolmadan herhangi bir sebeple boşaldığı takdirde, boşalan yerlere bir ay içinde 20 nci madde hükümlerine göre seçim ve atama yapılır.

Kurul Başkan ve üyelerinin görev süreleri dolmadan görevlerine son verilemez. Ancak atanmaları için gerekli şartları taşımadığı anlaşılan, görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlardan dolayı haklarında verilen mahkûmiyet kararı kesinleşen Kurul Başkan ve üyeleri süreleri dolmadan ilgili Bakanın onayı ile görevden alınır. Bu durumda en geç bir ay içinde üye seçimi veya ataması yapılır.

Yemin

Madde 22- Kurul üyeleri, Yargıtay Birinci Başkanlık Kurulu huzurunda, "Üstlendiğim görevi Anayasa ve kanunlar gereğince tam bir dikkat, dürüstlük ve tarafsızlıkla yürüteceğime namusum ve şerefim üzerine yemin ederim." şeklinde yemin ederler. Yemin için yapılan başvuru Yargıtay'ca acele işlerden sayılır. Kurul üyeleri, yemin etmedikçe göreve başlayamaz.

Toplantı ve karar yeter sayısı

Madde 23- Kurul, başkanın veya başkanının bulunmadığı durumlarda başkan vekilinin çağrısı üzerine en az 8 üye ile toplanır ve Kurul, üye tam sayısının salt çoğunluğuyla karar alır. Oyların eşitliği hâlinde başkanın veya yokluğunda başkan vekilinin bulunduğu taraf çoğunlukta kabul edilir. Kurul üyeleri çekimser oy kullanamaz.

İzin, rapor, görevlendirme veya boşalan üyeliğe henüz atama yapılmaması hallerinde en az 7 üye ile toplanılabilir.

İlk toplantıda, karar için gerekli nisabın sağlanamadığı durumlarda, ikinci toplantıda toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar alınır. Bu halde de birinci fıkradaki toplantı yeter sayısı aranır.

Başkan ve üyeler kendilerini, üçüncü dereceye kadar kan ve ikinci dereceye kadar kayın hısımlarını, evlatlıklarını ve aralarındaki evlilik bağı kalkmış olsa bile eşlerini ilgilendiren kararlarla ilgili toplantı ve oylamaya katılamaz.

Bu maddede belirtilen haller dışında bir nedenle bir takvim yılında beş toplantıya katılmayan üyeler üyelikten çekilmiş sayılır.

Kurul tarafından alınan kararların yürütülmesi başkana, yokluğunda vekiline aittir.

Kurulun görev ve yetkileri

Madde 24- Kurulun görev ve yetkileri şunlardır:

- a. Başkanın sunduğu önerileri karara bağlamak,
- b. Kişilik hakları ihlâl edilenlerin başvuruları hakkında karar vermek,
- c. İlgili kişi bakımından telâfisi güç veya imkânsız bir zararın doğması ihtimalinin bulunması halinde önlemler almak,
- d. Kurumun yıllık çalışma raporu ve programını onaylamak,
- e. Kişisel verilerin işlenmesine ilişkin konularda düzenleyici işlemler tesis etmek,
- f. Kurumun yıllık hesapları ile yıllık bütçe teklifini onaylamak,
- g. Başkan seçilmek üzere Bakanlar Kuruluna üç aday bildirmek,
- h. Başkan yardımcılarını seçmek,
- ı. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına Kurul faaliyetleri hakkında yıllık rapor hazırlamak,
- j. Yabancı ülkelere veri aktarımı konusunda tereddüt bulunması hâlinde karar vermek,
- k. Kanunlarda verilen diğer görevleri yerine getirmek,

Kurum Başkanlığı

Madde 25- Kişisel Verileri Koruma Kurumu Başkanlığı, Başkan ile başkan yardımcılardan oluşur.

Başkan, Kurumun en üst amiri olup, Kurumun genel yönetim ve temsilinden sorumludur. Bu sorumluluk, kurumun çalışmalarının genel çerçevede düzenlenmesi, değerlendirilmesi ve gerektiğinde kamuya duyurulması görev ve yetkilerini kapsar.

Başkanın görev ve yetkileri

Madde 26- Başkanın görev ve yetkileri şunlardır:

- a. Kurumu temsil etmek,
- b. Kurula başkanlık etmek,
- c. Kişisel Verileri Koruma Kurulunun belirlediği ilke, usul ve öncelikler doğrultusunda Kurumu yönetmek ve itâ amirliği yapmak,
- d. Kurum personelini atamak,
- e. Kurula sunulmak üzere Kurumun yıllık çalışma raporu ve programı ile bütçesini hazırlamak,
- f. Kurumun yıllık bütçesi ile gelir gider kesin hesabını ve yıllık çalışma raporlarını hazırlamak ve kurula sunmak, kurum bütçesinin uygulanmasını, gelirlerin toplanmasını, giderlerin yapılmasını sağlamak,
- g. Sicilin tutulmasını sağlamak,
- h. Yurt içi ve yurt dışında verilerin korunması makamları ile işbirliği yapmak,
- ı. Kurul tarafından hazırlanan yıllık faaliyet raporunu Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunmak,

Başkan vekilinin görev ve yetkileri

Madde 27- Başkan vekilinin görev ve yetkileri şunlardır:

- a. Başkan tarafından verilen görevleri yerine getirmek,
- b. Başkanın yokluğunda Başkana vekalet etmek,

Başkan yardımcılığı

Madde 28- Kurum başkanının önerisi ve Kurulun kararı ile iki başkan yardımcısı görevlendirilebilir.

Başkan yardımcıları kanunlarla veya Başkan tarafından kendilerine verilen görevleri yapar. Kurul, Başkan yardımcılarını kendi üyeleri arasından seçer.

Hizmet birimleri

Madde 29- Kurumun hizmet birimleri, Kurum görev ve yetkilerinin gerektirdiği sayıda daire başkanlıkları şeklinde teşkilatlanmış ana hizmet birimleri, danışma birimleri ve yardımcı birimlerden oluşur.

Şikâyet başvurusu

Madde 30- Bu Kanunun uygulanmasından kaynaklanan şikâyetler dilekçeyle şikâyet konusu işlemin yapıldığı veya öğrenildiği tarihten üç ay içinde Kuruma yapılır. Kurul şikâyeti otuz gün içinde inceleyerek işlem sonucunu ilgililere tebliğ eder.

Şikâyet başvurusunda bulunanlar, şikâyet konusunda Kurulca verilen kararın kendilerine tebliğinden itibaren otuz gün içinde Danıştay'a başvurabilirler.

İnceleme usul ve esasları

Madde 31- Kurul, re'sen veya ilgili kişinin başvurusu üzerine bu Kanunun uygulanması ile ilgili konuları inceler.

Veri kütüğü sistemi sahibi, Kurulun istemi üzerine, inceleme konusuyla ilgili bilgi ve belgeleri onbeş gün içinde göndermek ve yerinde inceleme yapılmasına imkan sağlamakla yükümlüdür.

İnceleme sonucunda bu Kanun hükümlerinin ihlâl edildiğinin anlaşılması hâlinde, Kurul, veri kütüğü sistemi sahibinden bu Kanun hükümlerine uygun olarak kişisel verilerin işlenmesini ister. Bu istem, derhal yerine getirilir.

Veri kütüğü sistemi sahibi kamu tüzel kişisi ise, Kurul, ilgili kamu tüzel kişisinden verilerin bu Kanun hükümlerine uygun olarak işlenmesini ister. Bu istem, en geç otuz gün içinde yerine getirilir.

Başkan ve üyelerin görev alma yasağı, malî hakları ve sır saklama yükümlülüğü

Madde 32- Başkan ve üyeler, herhangi bir kanuna dayanmayan resmî veya özel hiçbir gö-

rev alamaz, dernek, vakıf, kooperatif ve benzeri yerlerde yöneticilik yapamaz, ticaretle uğraşamaz, serbest meslek faaliyetinde bulunamaz.

Başkan ve üyelerin aylık ücreti, en yüksek Devlet memurunun her türlü ödemeler dahil almakta olduğu miktardır. En yüksek Devlet memuruna ödenenlerden gelir vergisine tâbi olmayanlar bu Kanuna göre de gelir vergisine tâbi tutulmaz.

Kurul başkan ve üyeleri ile Kurumun her türlü personeli, çalışmaları ve denetlemeleri sırasında ilgililere ve üçüncü kişilere ait öğrendikleri sırları bu konuda kanunen yetkili kılınan mercilerden başkasına açıklayamazlar ve kendi yararlarına kullanamazlar. Bu yükümlülük görevden ayrılmalarından sonra da devam eder.

Kurum personelinin atanması ve malî hakları

Madde 33- Daire başkanları, Başkanın teklifi üzerine ilgili Bakan tarafından, diğer personel ise Başkan tarafından atanır. Aylık ek gösterge, zam ve tazminatlar ile statüleri bakımından daire başkanları, bakanlık genel müdür yardımcıları; kişisel verileri koruma uzmanı ve uzman yardımcısı, hazine uzmanı ve uzman yardımcısı; hukuk müşaviri, bakanlık hukuk müşavirleri, diğer personel, bakanlık eşdeğer unvan ve görevde bulunan personel hakkında uygulanan hükümlere tâbidir.

Kurum, hizmetin gereği özel bilgi ve ihtisası gerektiren, daimi kadro ile yapılamayan veya daimi kadro ile yapılması güçlük arzeden işler için sözleşme ile personel çalıştırabilir. Sözleşme ile çalıştırılacakların unvanı, adedi, nitelikleri, ücret ve diğer malî hakları ile çalıştırılma usul ve esasları Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenir. Sözleşme ile çalıştırılacaklara ödenecek ücret, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 4 üncü maddesinin "B" bendine göre çalıştırılan sözleşmeli personele ödenen tavan ücreti geçemez.

Kurumun personeline yapılacak her türlü ödemeler ile diğer harcamalar, her yıl ilgili Bakanlık bütçesinde açılacak özel bir bölüme Kurum için konulacak ödenekten karşılanır.

İş ve hizmetin gerektirdiği hâllerde ilgili kuruluşların personeli Kurumda görevlendirilebilir.

Kişisel verileri koruma uzman yardımcılığına atanma

Madde 34- Kişisel verileri koruma uzman yardımcılığına atanabilmek için 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda sayılanlara ilâve olarak aşağıdaki nitelikler aranır:

- Kişisel verileri koruma hizmetlerinin gerektirdiği niteliklere sahip olmak,
- En az dört yıllık yükseköğretim kurumlarından veya bunlara denkliği kabul edilen yurt dışındaki yükseköğretim kurumlarından mezun olmak,
- Yapılacak yarışma ve yeterlik sınavında başarılı olmak,
- Sınavın yapıldığı yılın Ocak ayının ilk günü itibarıyla otuz yaşını doldurmamış olmak,
- İngilizce, Fransızca veya Almanca dillerinden birinde yapılacak yabancı dil sınavında başarılı olmak,

Kişisel verileri koruma uzmanlığı

Madde 35- 34 üncü maddeye göre kişisel verileri koruma uzman yardımcılığına atanan-

lar, en az üç yıl çalışmak ve olumlu sicil almak kaydıyla açılacak meslekî yeterlik ve lisan sınavına girme hakkını kazanırlar. Meslekî yeterlik ve lisan sınavında başarılı olanlar “Kişisel Verileri Koruma Uzmanı” unvanını alırlar.

Kişisel verileri koruma uzmanlığı sınavında iki kez başarılı olamayanlar kişisel verileri koruma uzman yardımcılığı unvanını kaybederler ve durumlarına uygun başka bir kadroya atanırlar.

Kişisel verileri koruma uzman yardımcılığı sınavı ile kişisel verileri koruma uzmanlığı sınavının şekil ve uygulama esasları yönetmelikle düzenlenir.

Kurumun gelirleri

Madde 36- Kurumun gelirleri şunlardır:

- a. Her yıl ilgili Bakanlık bütçesine konulacak ödenek,
- b. Kuruma yapılacak her türlü yardım, bağış ve vasiyetler,
- c. Yayın gelirleri,
- d. Kuruma ait taşınır ve taşınmaz mallardan elde edilen gelirler,
- e. Yukarıda sayılan gelirlerin nemalandırılması suretiyle elde edilecek gelirler.

Kişisel Verileri Koruma Kurumunun gelir gider fazlası Kurumun bir sonraki yıl bütçesine aktarılır.

Kurum giderleri ve malları

Madde 37- Kurumun giderleri Kurul kararıyla yürürlüğe giren yıllık bütçeye göre yapılır. Kurumun bütçe yılı takvim yılıdır.

Kurumun yıllık hesapları ile harcamalarına ilişkin işlemler Sayıştay tarafından denetlenir. Kurum, denetleme sonuçlarıyla ilgili gerekli tedbirleri alır. Denetim sonuçları ile bunlara ilişkin işlemleri ve alınan tedbirleri gösterir bir rapor, Kurumun yıllık çalışma raporu ile birlikte ilgili Bakan tarafından Bakanlar Kuruluna sunulur.

Kurumun para, evrak ve her çeşit malları Devlet malı hükmündedir.

Muafiyet

Madde 38- Kurum, 26/5/1927 tarihli ve 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu, 14/7/1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, 2/4/1987 tarihli ve 3346 sayılı Kamu İktisadî Teşebbüsleri ile Fonların Türkiye Büyük Millet Meclisince Denetlenmesinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, 10/2/1954 tarihli ve 6245 sayılı Harcırah Kanunu ile bunların ek ve değişikliklerine tâbi değildir.

ALTINCI BÖLÜM

Ceza, Soruşturma ve Kovuşturma Hükümleri

Kişisel verilerin zarar vermek amacıyla işlenmesi

Madde 39- Her kim kişisel verileri başkasına zarar vermek amacıyla işlerse altı aydan iki yıla kadar hapis ve ikimilyar liradan onmilyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır.

Kişisel verileri zarar vermek amacıyla ifşa edenler, sekiz aydan iki yıla kadar hapis ve üçmilyar liradan oniki milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır.

Yukarıdaki fıkralarda yazılı fiillerin, bu Kanunun 5 inci maddesinde düzenlenen özel niteliği olan kişisel veriler hakkında işlenmesi hâlinde, ceza yarı oranına kadar artırılır.

Verilerin korunması

Madde 40- Kanuna uygun olarak veri kütüğü sistemine işlenmekle beraber bunların muhafazalarında ihmalleri görülenler, fiilleri başka bir suç oluşturmadığı takdirde, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ve birmilyar liradan beşmilyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır.

Tüzel kişilerin cezaf sorumluluğu

Madde 41- Bu Kanunun, 39 ve 40 inci maddelerinde yer alan fiillerin, tüzel kişilerin yetkili temsilcileri tarafından tüzel kişilerin lehine olarak işlenmesi hâlinde, bunlar cezalandırılmakla beraber, tüzel kişi hakkında da suçun niteliği ve mahiyetine göre onmilyar liradan ellimilyar liraya kadar ağır para cezasına hükmolunur.

İdarî para cezaları

Madde 42- Bu Kanunun;

a. 6 ve 7 nci maddelerinde öngörülen yükümlülüklerle aykırı hareket edenlere, birmilyar lira,

b. 16 ve 31 inci maddelerinde öngörülen yükümlülüklerle aykırı hareket edenlere, üçmilyar lira,

c. 9, 11 ve 15 inci maddelerinde öngörülen yükümlülüklerle aykırı hareket edenlere beşmilyar lira,

d. 5 ve 12 nci maddelerinde öngörülen yükümlülüklerle aykırı hareket edenlere sekizmilyar lira,

idarî para cezası verilir.

İdarî para cezası Kurul tarafından verilir ve ilgililere 7201 sayılı Tebligat Kanunu hükümlerine göre tebliğ edilir. Bu cezalara karşı tebliğ tarihinden itibaren en geç yedi gün içinde yetkili idare mahkemesine itiraz edilebilir. İtiraz, verilen cezanın yerine getirilmesini durdurmaz. İtiraz, zaruret görülmeyen hâllerde, evrak üzerinden inceleme yapılarak en kısa sürede sonuçlandırılır. İtiraz üzerine verilen kararlara karşı Bölge İdare Mahkemesine başvurulabilir. Bölge İdare

Mahkemesinin verdiği kararlar kesindir. Bu Kanuna göre verilen idarî para cezaları, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre tahsil olunur.

Bu maddedeki fiillerden tüzel kişilerde sorumludur.

Ceza soruşturması ve kovuşturması

Madde 43- 2.12.1999 tarihli ve 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun uyarınca görev sebebiyle işlenen suçlar dolayısıyla soruşturma izni yetkisi, Başkan ve başkan yardımcıları hakkında ilgili Bakan, Kurumun diğer personeli hakkında Başkan, yokluklarında ise en kıdemli başkan yardımcısı tarafından kullanılır.

Bu suçlar dolayısıyla 4483 sayılı Kanun uyarınca gerekli ön inceleme, Başkan ve üyeler hakkında ilgili Bakan tarafından, diğer personel hakkında Başkan tarafından görevlendirilen kişi veya kişilerce yapılır.

Ön incelemeyle görevlendirilen kişi veya kişiler, 4483 sayılı Kanunun 6 ncı maddesinde belirtilen yetkileri kullanmak suretiyle bir rapor hazırlayarak birinci fıkrada belirtilen soruşturma iznini vermeye yetkili merciye sunar. Yetkili merci, bu rapor üzerine soruşturma izninin verilmesine veya verilmemesine karar verir.

İzin verilmesine veya verilmemesine ilişkin karara karşı Başkan ve üyeler için Danıştaya, diğer personel için Ankara Bölge İdare Mahkemesine itiraz edilebilir.

Başkan ve üyeler hakkındaki hazırlık soruşturması, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı veya Başsavcı vekili; diğer personel hakkındaki hazırlık soruşturması, Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yapılır.

Başkan ve üyeler hakkındaki dava, Yargıtayın ilgili ceza dairesinde, diğer personel hakkındaki dava, genel hükümlere göre görevli mahkemede görülür.

Bu Kanunda hüküm bulunmayan hâllerde 4483 sayılı Kanun hükümleri uygulanır.

33 üncü maddenin son fıkrasına göre Kurumda görevlendirilen ilgili kuruluş personelinin tâbi oldukları özel kanun hükümleri saklıdır. Bunların disiplin veya ceza soruşturmasını gerektiren fiilleri ilgili kurum, kuruluş veya kurula bildirilir.

Disiplin soruşturması

Madde 44- Kişisel Verileri Koruma Kurumunda çalışanlardan 33 üncü maddenin son fıkrasında belirtilenler dışında kalanlar hakkında genel hükümler uygulanır.

YEDİNCİ BÖLÜM

Son Hükümler

Yönetmelik

Madde 45- a. Yabancı ülkelere bilgi aktarımının esas ve usulleri,
b. Sicilin tutulmasına ilişkin esas ve usuller,
c. Kurulun çalışma esas ve usulleri,
d. Kişisel verilerin anonim hale getirilmesi veya yok edilmesine ilişkin esas ve usulleri,
e. Harcama ve satın alma esas ve usulleri,
f. Bu Kanunun uygulanmasına ilişkin sair hususlar,
Kanunun yayımı tarihinden itibaren altı ay içinde Kurum tarafından çıkartılacak yönetmelikte düzenlenir.

Geçici Madde 1- Kişisel verileri işleyen kamu kurum veya kuruluşları ile gerçek ve özel hukuk tüzel kişileri, Kurum tarafından çıkarılacak yönetmeliğin yürürlüğe girmesinden sonra altı ay içinde Sicile kayıt yaptırmak zorundadırlar.

Geçici Madde 2- Kurumun kuruluşu, personel giderleri, araç gereç ve her türlü sair ihtiyaçlarının karşılanması için Başbakanlık bütçesine yeterli ödenek aktarılır.

Geçici Madde 3- Ekli "1" sayılı listede yer alan kadrolar ihdas edilerek 190 sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye bağlı "1" sayılı Cetvelin ilgili bölümüne eklenmiştir.

Geçici Madde 4- Kanunun Resmî gazetede yayımlandığı tarihten itibaren iki ay içinde 20 nci maddede sayılan kurum, kuruluş ve kurullar üye adaylarını Kurum Başkanlığına bildirir. Bu sürenin bitiminden itibaren iki ay içinde Bakanlar Kurulu kurul üyelerini belirler.

Kurulun Başkan hariç üyelerinden ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci yılın sonunda ad çekme yoluyla belirlenen kişiler üyenin görevi sona erer. Boşalan üyeliklere aynı usulle seçim yapılır. Ad çekme suretiyle üyeliği sona eren üyeler bir kere daha seçilebilir.

Geçici Madde 5- Kurul, oluşumundan itibaren bir yıl içinde, Kanunun 34 ve 35 inci maddelerindeki şartlar aranmaksızın toplam uzman sayısının beşte birini geçmemek üzere, en az dört yıllık yükseköğretim kurumlarından veya bunları denkliği kabul edilen yurt dışındaki yükseköğretim kurumlarından mezun olup, İngilizce, Fransızca veya Almanca dillerinden birinden Kamu Personeli Dil Sınavından en az 70 puan alan ve en az beş yıl kamu kurumlarında çalışmış olan kamu görevlilerinden bir defaya mahsus olmak üzere Kurumda çalışmak üzere uzman atayabilir.

Yürürlük

Madde 46- Bu Kanun hükümleri yayımı tarihinden altı ay sonra yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 47- Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

KAYNAKÇA

AKILLIOĞLU Tekin, “Yönetimde Açıklık-Gizlilik ve Bilgi Alma Hakkı” (Bildiri), I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, II.Kitap Kamu Yönetimi, 1-4 Mayıs 1990 Ankara, Danıştay Yayınları, Ankara 1990

AKILLIOĞLU Tekin, “Yönetimde Açıklık-Gizlilik ve Bilgi Alma Hakkı”, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi (İHİD), Sayı:1-3, Yıl:4, 1983

AKILLIOĞLU Tekin, “Bireyin Yönetimsel İşlemler Karşısında Korunması ve Yönetim Hukukumuz”, Amme İdaresi Dergisi (AİD), Cilt:14, Sayı:3, Eylül 1981

AKILLIOĞLU Tekin, Yönetim Önünde Savunma Hakları, Ankara 1983

AKILLIOĞLU Tekin, İnsan Hakları-Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri, A.Ü.S.B.F. İnsan Hakları Merkezi Yayınları No:17, Ankara 1995

AKYILMAZ Bahtiyar, İdari Usul İlkeleri Işığında İdari İşlemin Yapılış Usulü, Yetkin Yayınları, Ankara 2000

AKYILMAZ Bahtiyar, “Yeni Bir İdari Usul Kanunu Örneği: İspanya Kamu İdarelerinin Hukuki Rejimi ve Genel İdari Usul Hakkında Kanun”, T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu, Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998

ALAN Nuri, “İdari Usul ve İdari Yargı”, Ankara Barosu Dergisi, Sayı: 2, 2000

ALICA Süheyla, “Çevre ve Katılım”, T.C. Başbakanlık İdarî Usûl Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998

ARMAĞAN Servet, “Basın Hürriyeti ve Sınırları”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı:1-2, 1998

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, İdarenin İşlemleri Karşısında Bireyin Korunması (Çev. İhsan KUNTBAY), AİD, Cilt: 11, Sayı: 4, Aralık 1978

AYDIN M. Akif, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyeti’ne Tarihi Açısından Değerlendirmeler”, Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşunun 700. Yıl Dönümü Nedeniyle Eğitim Merkezi Başkanlığı Tarafından Düzenlenen Panel, Ankara 1999

AZRAK A. Ülkü, Umumi İdari Usulün Teorik Esasları ve Çeşitli Hukuk Sistemlerinde Gelişimi, “Yayınlanmamış Doktora Tezi”, İÜHF, İstanbul 1964

AZRAK A. Ülkü, “İdari Usul ve Yasalaştırılması”, I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, II. Kitap, Kamu Yönetimi, 1-4 Mayıs 1990-Ankara, Danıştay Yayınları, Ankara 1990

AZRAK A. Ülkü, “İdari Usulün Kodifikasyonuna İlişkin Sorunlar”, T.C. Başbakanlık İdarî Usûl Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998

BALTA T. Bekir, İdare Hukuku I, Ankara, 1972

BAYRAKTAR Köksal, "İdare ve Ceza Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hakkı", Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs Ankara 2004, TBB Yayınları: 62, Ankara 2004

BEREKET Zuhal, Hukukun Genel İlkeleri ve Danıştay, Yetkin Yayınevi, Ankara 1995

BİLEN Ali, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Çerçevesinde Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü", Danıştay Dergisi, Yıl:33, Sayı:106, 2003

BİLGİN Pertev, 1961 Anayasasına Göre Sıkıyönetim, İstanbul 1976

CHAPMAN Brian, İdare Mesleği, (Çev.Cahit TUTUM) Ankara 1970

DANIŞMAN Ahmet, Ceza Hukuku Açısından Özel Hayatın Korunması, Konya 1991

DOĞAN İlyas, "Yönetilenlere Katılım Yollarının Kısıtlanması Güçlü Devlet Anlamına Gelir mi?", T.C. Başbakanlık İdarî Usûl Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998

DURAN Lütfi, Türkiye İdaresinin Sorumluluğu, Sorumluluğun Temeli ve Sebepleri, Sorumluluğa Yol Açan Olgular, Ankara 1978

DURAN Lütfi, "İdarî Usûl İlkeleri ve Kapsadığı Konular", T.C. Başbakanlık İdarî Usûl Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998

EKEN Musa, "Bilgi Edinme Hakkı", İnsan Hakları Yıllığı, Dr. Muzaffer Sencer'e Armağan, Cilt:17-18, 1995-1996

EKEN Musa, "Kamu Yönetiminde Gizlilik Geleneği ve Açıklık İhtiyacı", AİD, Cilt:27, Sayı:27, Haziran 1994

EKİCİ Şerafettin, "Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Üzerine", Güncel Hukuk, Nisan 2004, Sayı: 4

EKŞİ Oktay, "Anayasa ve İnsan Hakları Bağlamında Bilgi Edinme Kanunu", Bilgi Edinme Hakkı Paneli", Ankara 5 Mayıs 2004, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 62, Ankara 2004

ERYILMAZ Bilal, "Kamu Bürokrasinin Denetlenmesinde Yeni Gelişmeler", AİD, Cilt: 26, Sayı: 4, Aralık 1993

GİRİTLİ İsmet- BİLGİN Pertev- AKGÜNER Tayfun, İdare Hukuku II, DR Yayınları 2001

GOFFAUX Patrick, "Transparence Administrative et Motivation Formelle Des Actes Administratifs En Belgique/Belçika'da İdarî Şeffaflık ve İdarî Davaların Açık Gereksinimleri", T.C. Başbakanlık İdarî Usûl Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998

GÖLCÜKLÜ A. Feyyaz-GÖZÜBÜYÜK A. Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Turhan Kitabevi, 3. Bası, Ankara 2002

GÖZAYDIN İhtar, "Yönetimde Şeffaflık Üzerine Notlar", T.C. Başbakanlık İdarî Usûl Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998

GÖZÜBÜYÜK Abdullah Pulat, Türk Ceza Kanunu Açıklaması, Cilt: 1, İstanbul 1976

GÜLAN Aydın, "İdare ve Ceza Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hakkı", Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs Ankara 2004, TBB Yayınları: 62, Ankara 2004,

GÜLMEZ Mesut, Belgelerle Yönetim, Yargı ve Memur Sendikaları, TODAİE Yayınları, Ankara 1993

GÜRAN, Sait, "Hak Arama Özgürlüğünün İki Boyutu", Anayasa Yargısı 9, Ankara 1993

GÜRAN Sait, "Yönetimde Açıklık", İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, Sarıca Armağan, Yıl: 3, Sayı:1-3, 1982

GÜRSELER Güneş, "Türkiye'de Çevre Hukuku", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Yıl: 12, Sayı: 1999/3

HIZ Yüksel-YILMAZ Zekeriya, Bilgi Edinme ve Dilekçe Hakkı, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. AŞ., Ankara 2004

İYİMAYA Ahmet-ERDAL Birkan, "Bilgi Edinme ve Verilere Ulaşma Özgürlüğü Raporu", TBMM Kütüphanesi (2003/01484)

KABOĞLU İbrahim Ö., Özgürlükler Hukuku, İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı Üzerine Bir Deneme, Alfa Yayınevi, İstanbul 1993

KABOĞLU İbrahim Ö., Çevre Hakkı, İmge Kitabevi, Ankara 1996

Kamu Yönetimi Araştırması Genel Raporu (KAYA), TODAİE Yayını, Ankara, 1991

KAPANİ Münci, Kamu Hürriyetleri, Ankara 1972

KAYA Arslan, "Vergi, Ticaret Hukuku ve Bankacılık Açısından Bilgi Edinme Hakkı", Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs Ankara 2004, TBB Yayınları: 62, Ankara 2004

KAYA Cemil, "2000 Tarihli İngiltere Bilgi Edinme Hakkı Yasası Üzerine Bir İnceleme", Yıldızhan YAYLA'ya Armağan, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, Armağan Serisi No:4, İstanbul 2003

KUTLU GÜRSEL Meltem, "İdare Hukuku Bağlamında Yönetime Katılma ve İdare Hukukunun Sülhelerinden Biri Olarak Bireyin Niteliğindeki Gelişim", Yıldızhan YAYLA'ya Armağan, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, Armağan Serisi No:4, İstanbul 2003

KONGAR Emre, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Cilt I, 5. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1985

MARDİN Şerif, Türk Modernleşmesi, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1995

ODYAKMAZ Zehra, "İdari Usul ve Demokratikleşme", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 2, Sayı:3-4, Ankara 1999

ODYAKMAZ Zehra, "İdari Usulden Beklediklerimiz", T.C. Başbakanlık İdarî Usûl Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998

ONAR Sıddık Sami, İdare Hukukunun Umumi Esasları, İstanbul Üniversitesi Matbaası, İstanbul 1967

ÖRNEK Acar, Kamu Yönetimi, Meram Yayıncılık, İstanbul 1994

ÖZAY İl Han, Günışığında Yönetim, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 2002

ÖZAY İl Han, "Demokratik Yönetim ve Yönetimde Demokrasi", T.C. Başbakanlık İdarî Usûl Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998

ÖZAY İl Han, "İdare ve Ceza Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hakkı", Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs Ankara 2004, TBB Yayınları: 62, Ankara 2004

ÖZEKES Muhammet, Medeni Usul Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı, Yetkin Yayınları, Ankara 2003

ÖZKAN Gürsel, Demokratik Yönetime Geçiş-21. Yüzyıl Türkiyesi İçin Bir Kanun Önerisi, Tutibay Yayınları, Ankara 2001

ÖZKAN Gürsel, "İdari Usul", Danıştay Dergisi, Yıl: 30, Sayı: 101, 2000

ÖZKAN Gürsel, "İdari Rejim Olarak Örnek Aldığımız Fransa'da, İdari Usul ve Bilgi Edinme Hakkına İlişkin Düzenlemeler", Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:2, Sayı:1-2, 1998

ÖZKAN Gürsel, "İdari Usul Kanununda Düzenlenmesi Gereken Genel İdari Usul İlkeleri", T.C. Başbakanlık İdarî Usûl Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998

ÖZKAN Gürsel, Hukuk Devleti ve Yargı Denetimi, Saydam Matbaacılık Ltd. Şti., Ankara 1995

PICKL Viktor J, "Ombudsman ve Yönetimde Reform", (Çev. Turgay ERGUN), AİD, Cilt:19, Sayı: 4, Aralık 1986

PÜSKÜLLÜOĞLU Ali, Öz Türkçe Sözlük, Arkadaş Yayınevi, Ankara 2003

SAVCI Bahri, "İnsan Hakları Üzerinde Uluslararası Alanda Norm İlkeler ve Türk İç Hukuku", AÜSBFD, Sayı: "1/4" 1980

SAVCI Bahri, İnsan Haklarının Kanunilik Yolu ile Korunması, Ankara 1953

SEZGİNER Murat, "Usul Kanunlarında İdari İşlemin Dış Görünüşü", T.C. Başbakanlık İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998

SEZGİNER Murat, "İdari Belgelere Ulaşma Hakkı-Fransız Örneği" SÜHFD, (Prof. Dr. Süleyman Arslan'a Armağan) Cilt:6, Sayı:1-2, 1998

TAN Turgut, İdari İşlemin Geri Alınması, Ankara 1970

TARHANLI Turgut, "Türkiye'de Bilgi Edinme Hakkı", Güncel Hukuk, Nisan 2004, Sayı:4

TURGUT Nükhet, Çevre Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara 2001

Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, Cilt:1, İstanbul 1992

YALÇINDAĞ Selçuk, Belediyelerimiz ve Halkla İlişkileri, TODAİE Yayınları, Ankara, 1996

YAŞAMIŞ Firuz Demir, "Anayasa ve İnsan Hakları Bağlamında Bilgi Edinme Kanunu", Bilgi Edinme Hakkı Paneli", Ankara 5 Mayıs 2004, Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 62, Ankara 2004

YAYLA Yıldızhan, "Anayasalarımızda Yönetim İlkeleri Tevsi-i Mezuniyet ve Tefrik-i Veza-yif", Siyasal Bilimler Fakültesi Yayını, İstanbul 1982

YILDIRIM Ramazan, "İdare Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hak ve Özgürlüğü", T.C.Başbakanlık İdarî Usûl Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu, Ankara 17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998

YILMAZ Ejder, "Medeni Yargıda İnsan Hakları", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 1996/2

YOUNG John Hardin, "Administrative Procedure Act of U.S.A.", T.C.Başbakanlık İdarî Usûl Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu Ankara17-18 Ocak 1998, Başbakanlık Yayınları, Ankara 1998